Milliyet
YAYINLARI

GENEL KÜLTÜR DİZİSİ

Garaudy

SOSYALİZMİN BÜYÜK DÖNEMECİ

Roger GARAUDY

ROGER GARAUDY

SOSYALİZMİN BÜYÜK DÖNEMECİ

Türkçesi :
İ. BANGUOĞLU - K. YARGICI

Milliyet
YAYINLARI

MİLLİYET YAYIN LTD. ŞTİ. YAYINLARI
Genel Kültür Kitapları Dizisi : 1

Copyright: Milliyet Yayın Ltd. Şti. - ONK Copyright Ajansı

Birinci baskı: Mayıs 1970

Kapak dizeni : Ayhan Erer

Bu kitap NURETTİN UYCAN Kitap Cilt Fabrikası
tesislerinde dizilip basılmış ve ciltlenmiştir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ BİLİMSEL VE TEKNİK DEVRİM NEDİR . . . 17

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE YENİ BİLİMSEL VE TEKNİK DEVRİMİN SONUÇLARI 43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ; BİR SOSYALİZM MODELİNİN DOĞUŞU 67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAŞKA SOSYALİZM ÖRNEKLERİ 121

BEŞİNCİ BÖLÜM

FRANSA'DA SOSYALİST BİR GELECEK İÇİN İMKÂNLAR VE TEŞEBBÜSLER 162

ALTINCI BÖLÜM

YENİ BİLİMSEL VE TEKNİK DEVRİM İLE ULUSLARARASI İLİŞKİLER 200

GİRİŞ

ARTIK susmak mümkün değil.

Uluslararası komünist eylem bir bunalım içinde.

Çin'in düşünce yönünden ayrılması, 1968'de Çekoslovakya'nın istilâsı, 1969 Moskova Konferansı; 1968'de Çekoslovakya Komünist Partisi'ne zorla kabul ettirilen savunduğu reformist düşünceleri inkâr zorunluğu, bunun açık belirtileridir.

Böylece XX. yüzyılın sonlarında hepimiz için köklü bir problem ortaya çıkıyor.

Bunun bilincine varmak ve kişi olarak çözümlenmesinin sorumluluğunu duymak aynı anlama gelmektedir.

Dünyanın can çekişmesi ya da dirilmesi buna bağlı.

Sorun evrensel bir ölçüde.

Bu, yalnızca komünistlerin görevi değildir; bu sorunun çözümüne katkıda bulunmayacak kişi yeryüzünde olamaz.

■

BU düşüncelerin çıkış noktası; birisi Paris'te, biri de Prag'da olmak üzere 1968 yılının çifte baharı ve bu kötü baharların karşılığı olan şok oldu.

Önce, Fransız politikasının gömüldüğü batak-

dan kurtulmanın yollarını aramak gerek. Bugünkü Fransız politikasında, muhalefetin çoğunlukta olup da güçsüzlük niteliği gösterdiği en küçük bir çelişki bile yoktur.

Böyle bir politika, yeni bir gelecek kurmayı başaramadan olumsuz zaferler kazanabilir.

1968'in Mayıs ve Haziran aylarında ulusun bütün zinde kuvvetleri ayaklandı; on milyon civarındaki ücretliler grevdeydi: Büyük yığınlar halinde öğrenciler, aydınlar, memurlar -bir ilerleme olarak sayılabilecek- köylüler ayaktaydı.

Bu ayaklanma, ifade ettiği kişisel kudret ve düzeni tehlikeye atıyordu.

Bir kaç hafta sonra seçimler oldu ve düzeni temsil eden parti büyük bir başarı kazandı.

1969'da çoğunluğun "Hayır" dediği bir referandum, General de Gaulle'ü çekilmeye zorlamıştı. Bir ay sonra da "en yakın siyasî mirasçısı" Cumhuriyetin başına getirildi.

Bunun gibi bir çelişki muhalefet içinde de vardır; Komünist Partisi çoğunlukta olmasına karşılık gücü yoktur. 1968'deki milletvekili ve 1969'daki Başkan seçimleri sırasında parti tartışma götürmez bir kişisel başarı sağladı. Muhalefetin yıkılmayan ve üstelik durumunu daha da sağlamlaştıran tek partisi, Komünist Partisi oldu.

Fakat Komünist Partisi açıkta kalmış bir kale gibi kendi dışında ya da kendi yanında örgütlenmiş herhangi bir kuvvet olmaksızın ayakta durmaktadır.

Bu çifte çelişki üzerine eğilmek gerekmez mi?

Bu çıkmazdan kurtulmak için ilk çıkışı kim yapmalıdır? Yalnızca muhalefeti bu çıkmazdan kurtarmakla kalmayıp aynı zamanda ülkeyi de beraberinde kurtarmak ve ona geleceği için bir umud verecek güç, işçi sınıfının içinde kökleşmiş ve devrimci tasa-

rıyı gerçekleştirmek göreviyle yükümlü olduğundan -bu sınıfın güvenini kazanmış bulunduğu açık- Komünist Partisi'nden başka ne olabilir?

Bu inceleme boyunca sorunun karşılığını kendilerini bana delilmişcesine kabul ettiren şu iki inançla vermeye çalışacağım:

— Komünist Partisi olmaksızın Fransa'da geçerli hiç birşey yapılamaz.

— Bu parti kendi kendini adamakıllı değiştirmezse de yine hiç birşey yapılamaz.

■

ÇIKMAZDAKİ devrimin Fransa için ortaya koyduğu sorun, daha genel bir problemin özel bir durumundan başka birşey değildir.

Bir kaç yıl öncesine kadar çok yerde devrimci güçler sayı bakımından hayli azdı ve Komünist Partiler bu güçleri kendilerine çeken kutuplardı.

Bu güçler günümüzde geliştiler ve çoğu zaman da Komünist Partisi'ni -doğru bir deyimle- içerdiler; yine onların dışında ve yardımları olmadan -zaman zaman da onlara karşı olarak- geliştiler.

Lâtin Amerika'da şimdiye kadar bir tek sosyalist devrim başarıya ulaştı: Küba'daki. Ülkede eylemi başlatan sağlam güç, Komünist Partisi değildi. Parti, ancak eyleme katılabilmişti. Kıta'nın öteki bölümünde; dünyanın en kudretli emperyalizminin yarı sömürgeci boyunduruğu altında, gerilim, en uç noktaya ulaşarak büyük, sosyal güçler devrimin bilincine varmakta ve Komünist Partileri hareketin -herzaman en dinamiği sayılmasa bile- bir bileşiği olmaktadır.

Sömürgeci düşmanı ulusal eylemlerin; yeni sömürgeciliğin kudret, zenginlik ve hilekârlığıyla çatıştığı Kara Afrika'daki uygulamada Marksist parti bile yoktur.

Müslüman dünyasında da, ulusal hattâ sosyalist hareketler komünist partisine yan çizmektedir.

Asya'da ise, harekete sadece dünya çapında bir hegemonya havası vermeye uğraşan Çin Komünist Partisi'nin gönüllü durumuyla değil, aynı zamanda Endonezya Komünist Partisi'nin kökünün kazınması ve özellikle Japonya ile Hindistan'daki partilerin iç bölünmeleriyle su yüzüne çıkan kaynaşmalar giderek, dramatik bir biçime bürünmektedir.

Eylemin canlılığı açısından en güzel doğrulamayı Vietnam komünistleri dünyanın en büyük emperyalist gücüne karşı sayısız fedakdrlıklar pahasına kafa tutarak vermiştir.

Avrupa ve Amerika'nın gelişmiş ülkelerinde; Fransa, İtalya ve İspanya'nın dışında, yığınlar halindeki işçi sınıfının ve öteki devrimci güçlerin Komünist partilerce kazanılabileceğini mantık çerçevesinde umabilir miyiz?

Öyleyse Moskova Konferansı'nda yayınlanmış "Belge" *nin bir çok pasajlarından esinlenen* "zafercilik" *akımından sakınmamız daha uygun düşmektedir. Bunun yanı sıra, yalnızca gerçek sorunlarla köklü sebepleri sosyalist ülkeler arasındaki zıtlaşmalar açısından kavrayıp analiz ederek, aynı zamanda bu kadar çok devrimci gücün neden Komünist partilerine yan çizdiklerini her noktadan ele almamız gerekir.*

"Yırtıcı bir revizyon" *artık gereklidir.*

Bu, komünistlerle komünist olmayanlar ve komünist düşmanı olanlar içinde artık böyledir.

■

ÇÜNKÜ sorun enine boyuna ortaya konulmalıdır.

İnsanların yirmi yılda elde ettikleri imkdnlarının bin yıllık bir aşamaya ulaştığını söylemek yersizlik olur.

Kapitalist ülkelerin en gelişmişlerinde bile, bu şaşırtıcı değişmeyi insan ilişkileriyle bağdaştırmak için ne yapıldı?

Aynı sorunla karşı karşıya olan sosyalist ülkelerde de ne yapılabilmiştir?

Aşağıdaki üç sonsuzun fethi kesin bir aşama oluyor:

— Sonsuzdaki küçük düzeyde atom enerjisine hükmedilebilmesi, maddenin kontrol altında ayrışması çağını açıyor ve elimize insanların zenginliğiyle olağanüstü gücüne sınır tanımayacak türlü imkânlar veriyor.

— Sonsuzdaki büyük düzeyde ilk uzay yolculukları insanlığın değişimine ve belki de kozmosa göçmesine sınır tanımayacak bir ufuk açıyor ve gezegenlerin insanlara koyduğu sınırlar aşılıyor.

— Sonsuz derecede karmaşık düzeyde, otomatik kontrol ve elektronik beyinler devrimle üretimin otomatikleşmesi ve bilimsel birikim, bir kaç yıldır insan hesaplarının yerini öylesine alıyor ki; insan beyni yaratıcı görevinde özgür kalıp gelişebiliyor. Beynin gerçek gücü, artık önünde açık duran perspektifler karşısında baş döndürücü bir hayal gücünü aşıyor.

Her şeyin mümkün olabileceği sanılıp gerçek hayatla gerçekleşebilecek hayat arasında acı bir fark olduğu duygusu hemen kendini duyuruyor.

Atom enerjisi aslında üretmede değil, yok etmede kullanılmıştır.

Uzayda yaratılan olağanüstü destanlar, gitgide büyük güçler arasında -askeri ard düşüncelerle- bir prestij yarışmasına dönüşmüştür.

İnsan çalışmalarının otomatikleşmesiyle sağlainsanlığı bir teknokratik totalitarizmin yeni ayrım-

nan durumlar şimdilik pek belirgin değildir. Acaba larına mı, yoksa insanı bütünüyle eşine rastlanmamış yaratıcı imkânlar yönünden bir özgürlüğe mi götürecektir?

Sorunu bu biçimde ortaya koymak basit bir teknikçi determinizme dönmek değildir. Ayrıca kendini siyasal yapıdan ideolojiye kadar, toplumsal hayatın türlü biçimlerinin çıktığı üretici güçlerin gelişme mekanizmasına bırakmak da değildir.

Tarihsel ve enerji boşaltması oyunuyla günümüz dünyasının sonunda bir dengeye kavuşacağını, bir takım nedenlerle Birleşik Amerika'daki rejimin sosyalistleşeceğini; bunun yanı sıra yine aynı nedenlerle Sovyetler Birliği'nin de liberalleşeceğini elbette düşünmüyoruz.

Ne bütün reformizmin temeli olan tekniğin ve üretim güçlerinin bu üstünlüğüne; ne de çoktan tarihi yazılmış, insanların var olmadığı bir geleceğin otomatik olarak gerçekleşeceğine inanmıyoruz .

Mümkün olan gelecekler vardır tabiî...

Bunların gerçekleşmesinden her birimiz -kişi olarak- sorumluyuz.

Öyleyse, emek varsayımımız geleneksel reformizmin teknoratik bir değişkeni değildir.

Tersine, aslolan her şeyin analiz yokluğu karşısında -Bu Moskova Konferansı'nda yayınlanan ve sosyalist eylemi bir güçsüzlüğe adayacak olan belge'nin belirtici eksikliğidir- doğanın analizi yokluğuyla yeni bilimsel ve teknik devrimin sonuçları karşısında; söz konusu üretim güçlerine Karl Marx'ın bulduğu rolü vermektir:

— Bu, yeni uyuşmazlıklar doğuracak olan; yani yeni sınıflararası ilişkiler, rekabetler ve devrimci güçlerden sonuçta yeni stratejilerini kurmak açısın-

dan yeni bir analiz gerektirecek üretim güçlerinin gelişmesidir.

Geçmişin düşleriyle dolaşan uyur-gezerlere söylüyoruz; bu kitabın görevi üç soruyu yöneltmektir:

— Günümüzde ne gibi değişiklikler gerçekleşmektedir ve bunlar, hangi çelişmeleri oluşturmaktadır?

— İnsan ilişkilerinin bütününü bu değişikliğe uygulamak için ne gibi bir teşebbüs gereklidir?

— Bu yeni çelişmelerin bilincine kim varacak ve aşamalarını sağlayacak gerekli başlatmalara kim yol açacaktır?

■

HANGİ düşünceyle bu sorunları ele aldığımı size açıklamak için, şu iki noktaya değinmek bana zorunlu görünüyor.

Kitapta günümüz Sovyet yöneticilerinin eleştirisi ayrıcalık gözetilmeksizin yapılmıştır.

Hiç bir antisovyetizm de yoktur.

Bugünkü Pekin yöneticilerinin eleştirmek "Uzun Yürüyüş" *ve* "Çin Devrimi'nin" *tarihsel önemiyle anlamını artaya koymaz. Bunun gibi, Lenin'den, Stalin'den Brejnev'e kadar gelenlerin Ekim Devrimi'nin büyük görüntüsünü dünyanın gözünde silikleştirdiğini, dogmatik davranışlarının Marksizmi yozlaştırıp bozduğunu ;iç çelişkileri yönünden kapitalizmin bilimsel bir analizine engel olup böylece komünist partilerinin devrimci imkânlarını kısıtladığını; 1948'de Yugoslavya'nın aforoz ve boykot edilmesinin, 1968'de ise Çekoslovakya'nın istilâsının, her milletin ve her devrin geleneklerine uygun bir* "sosyalizm modeli" *aramalarının yasalara uygun sayılmamasıyla sosyalist eylemi böldüğü; hattâ Sovyetler Birliği'nde bile sosyalizmin kuruluşunu frenlediğini söylemek de Ekim Devrimi'nin anlam ve önemini ortaya koymaz.*

Bir komünizm militanı olarak ve sadece sosyalizme ait bilimsel ve teknik değişimlerin gereklerine karşılık verecek toplumsal ilişkileri yaratabileceğine ve bunların kişinin ve bütün insanların kurtulması amacına adayacağına inandığımız için, Sovyet yöneticilerine açıkça şunu söylüyoruz:

— Fransa'da kurmak istediğimiz sosyalizm, sizin Çekoslovakya'ya zorla kabul ettirmek istediğiniz sosyalizm değildir.

Zaten antisovyetizm'in Fransa'ya ve barışa karşı bir suç olduğunu farketmek için komünist olmak gerekli değil.

Bunu, tutucu politikaya dönük kişiler bile anlamışlardır.

Bütün ideolojik düşüncelerden arınmış olarak uluslararası güçler yönünden, Sovyetler Birliği'nin çıkarları barışa yönelmektedir. Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'nin sömürgeci serüvenlerinde bir karşı - ağırlık durumu yaratmaktadır. Vietnam'dan Küba'ya kadar Rusya'nın ekonomik ve askeri yardımı, Amerika'nın dünyaya egemen olma planlarına karşı başarılı bir engel olmuştur. Demek ki, bu yardım, ülkelerin ulusal bağımsızlığını ve barışı olumlu yönden etkilemektedir. Almanya sorunu için de, bu, böyledir. Orada da Rusya, yeni Hitler'ci bir emperyalizm kurulması çabalarını başarısızlığa uğratmaktadır.

İşte bu yüzden bugünkü Sovyet yöneticilerinin eleştirisi, ulusal bağımsızlığı ve barışı tehlikeye atmaksızın bir antisovyetizme dönüşmeyecektir:

İkinci nokta, Fransız Komünist Partisi'yle aramdaki kişisel ilişkilerle ilgilidir. Burada bir kendi kendini eleştiri yapmak istiyorum. -Kendi kendini eleştiri diyorum, zira yirmi yıldır bu partinin yöneticile-

ri arasındayım; onun politikasından da kendi payıma sorumluyum- partinin bazı davranışlarıyla analizlerinin eleştirisine gitmek ona bütünüyle tarihsel rolünü oynama imkânını sağlayacak şartları yaratmak demektir ve partiyi güçsüz düşürmek anlamına gelmez.

Eğer bugün bu tartışmayı halkoyuna çıkarmaya kararlıysam, bunun nedeni düşüncelerimin üç yıldır Merkez Komitesi ya da Siyasal Büro'nun kapalı oturumlarından bir türlü dışarıya çıkamamasıdır.

Son yıllarda bana hiç durmaksızın şunları söylediler:

"— Parti içinde kalmak şartıyla, bütün görüşlerini açıklamakta özgürsün." *Fakat bu bile bir aldatmaydı. Parti, yalnızca Siyasal Büro ya da Merkez Komitesi demek değildir ki... Parti, partililerin bütünüdür. Oysa; bu konuda hangi korku bilemiyorum, hangi çekingenlikle tabanı teşkil eden partililere hiç bir zaman hakemlik ettirmediler. Onlar yararlı tohumu zararlılarından ayırmayı bilmeyen bir azınlık muamelesi gördüler. Partinin yayın organlarından hiç biri, ne* "L'Humanite", *ne* "France Nouvelle", *ne de* "Lel chaier du comunisme" *resmi çizgiden ayrılan farklı görüşleri partililer n önüne se mediler. İşte bu kitabı yazmaya ve tartışmaları halkoyu önüne getirmeye beni kararlı kılan da bu oldu. İster parti içi, ister parti dışı olsun, söz konusu olan; partimizin ve ülkemizin geleceğiyle ilgili sorunlardır.*

Aynı temel amaca yönelmiş partililer içinde bir görüş var; sosyalizm. Her özel sorun izer nde ortak amaca erişmek, farklı bilinç dereceleri ve kararlılıkla aynı düşünceyi izleyen milyonlarca Fransızı aynı çabada toplamak ve bu sorunların çözümünde en uygun yolları bulmak için açık bir tartışma ortaya atılmalıydı.

Bu yüzden, artık susmak mümkün değil.

■

BU kitap bir polemik konusu olmak amacını gütmüyor.

Bu kitap sadece çağımızın temel değişimine esas olmak üzere, başlıca beş sorun açısından varsayımlar ortaya atarak, gerekli büyük girişkenlik (İnitiative) için ortak bir düşünce teklif ediyor.

1 — Yeni bilimsel ve teknik devrim neden oluşmuştur? Sonuçları nelerdir? Gerektirdiği şeyler, demokrasinin gelişmesi ve insanın yaratıcı ilerlemesiyle bağdaşabiliyor mu?

2 — Kapitalist ülkelerde, özellikle aralarındaki en zengin ve en kudretlisi Amerika Birleşik Devletleri'nde değişim hangi zıtlaşmaları meydana getiriyor? Bu zıtlaşmaların üstesinden gelmek için hangi girişimler yapılmıştır ve hangileri yapılabilir?

3 — Yine bu değişim, sosyalist ülkelerde hangi zıtlaşmaları meydana getirmiş ve bunun üstesinden gelebilmek için hangi girişimlere gidilmiştir? Sovyetler örneği bunun bir karşılığı mıdır; yoksa Çin örneğiyle Yugoslavya örneği mi bunun bir karşılığı olabilir?

4 — Bu değişim; Fransız Komünist Partisi'nde, Muhalefetinde bütünüyle Fransız politikasında ne gibi derin farklılaşmalar gerektiriyor?

5 — Uluslararası ilişkilerde bu değişim ne tür farklılaşmalar doğuruyor? Bugünkü aşamada hangi girişkenlikler kişinin ve her insanın olanca gelişmesini sağlamada; hangi ihtiyaçlar, kaynaklar ve umutlar yönünden evrensel bir örgütleşmeyi mümkün kılacaktır?

Bu tartışmanın bir çeşit meydan okur tavrını herkesin kabullenmesi gerek.

Çünkü, artık susmak mümkün değil.

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ BİLİMSEL VE TEKNİK DEVRİM NEDİR?

ORTAYA koyduğu görüntüye kapılanlar için XX. yüzyılın sonu; batıdan doğuya, çatışmalarıyla bıraktığı yüzeydeki izler ve salt yıkıcı olan vahşi devrimleriyle, ayrıca hiç bir amaç gütmeyen hatalı düzeniyle bir kaos durumundadır.

Antik dünyanın sonunu işaret edenlere göre, çok daha derin olan bu kıvranışlar; bir kıyamet ya da insanlık için nükleer bir yok oluşun ön belirtileri midir? Bu, imkânsız sayılamaz. Ama yüzeydeki görünene kapılmayanlarla bir birlik ve anlam arayanlar için; bu XX. yüzyıl, yalnız binlerce yılın karanlık bir umutlar potası ya da bir başka çağın düşsel görünüşü değildir. Bu eksiksiz bunalım, âletin ve ateşin bulunmasından bu yana en köklü biçimde insanın değişimini bildiren olumlu bir işaret sayılamaz mı? Hatta belki de bir Rönesans, XVI. yüzyıldakini lâf olsun diye yapılmış, bir acemi işi niteliğinde bırakan ve in-

sancıl kişinin gerçek doğuşunu getirecek bir Rönesans olamaz mı? Doğmakta olan nedir? Ve bunu açıkça mümkün kılmak için ne yapmalıyız?

Son iki yıl içindeki olaylar üzerinde yaptığımız bir düşünüden hareket ederek ve kanımızca bir yerde birleşen dört dizi olayın derin anlamı üzerinde durarak bu sorulara değinmek istiyoruz.

— Öğrenci hareketleri,

— İşçi grevleri,

— Bürokrat kadrolarının bu greve büyük ölçüde katılmaları,

— Çekoslovakya'nın 1968 Ocak'ından Ağustos'una kadar siyasal alanda tuttuğu yeni yol.

Bütün bu eylemler içinde yeni bir durumun öncüsü olabilecek nitelik göstereni; memurların yaptıklarına da bağlı bulunan öğrenci hareketleridir (1). Öğrenciler de, memurlar da aynı sorunla yüz yüze gelmeye zorunludurlar: Bu, üretim mekanizmasına katılmaları sorunudur. Teknisyenler, mühendisler, memurlar buna hemen; öğrenciler ise, gelecekte katılacaklardır.

Öğrenci başkaldırmasının evrensel durumu; bizi, aynı zamanda memurları da ilgilendiren bu sorunu bütünüyle ele almaya zorlamaktadır. Elbette öğrenci eylemlerinin evrenselliği ve dünyada aynı anda gelişmekte olması gerçeği, bizim üçüncü dünya ülkeleriyle gelişmiş kapitalist ülkeler ya da sosyalist ülkelerde meydana gelen bu hareketlerin derin ayrılıklarına eğilmemizi önlememelidir. Daha yakın zamana kadar ezilmiş bulunan filan ülkedeki öğrenci hareketi, ulusal eylemin devamı olmakta ve yeni sömürgeciliğin uzlaşmalarına karşı çıkmaktadır. Gelişmiş kapitalist falanca ülkede herşeyden önce bir tüketim toplumunun ilkesi ve çoğunlukla ona eşlik eden otoriter rejim ele alınmaktadır. Filanca sosyalist ülkede ise; söz konusu olan

(1) Bu yakınlaşma, aradaki farklılaşmaları görmemizi engelleyebilir. Memurlar arasındaki rekabet ve yeterlilik kaygılarının büyük rol oynaması yamsıra, öğrenci başkaldırmasında kesinliğe olan büyük eğilim dolayısiyle bir bahana olarak kabul edilen tereddütlerin reddi sıkça açığa vurulmaktadır.

sorun, hem tüketimci kapitalist toplumlara benzeyecek bir topluma yönelme, hem de devletin bürokratik şekilciliğine bir başkaldırmadır. Üstelik bütün bu durumlarda böyle hareketlerin yerleşmiş düzensizliği koruma eğilimindeki güçlerce devrimci yerine tutucu sonuçlar için sömürülmesinin de olabilirliğini gözden uzak tutamayız.

Bunun yanı sıra, Vietnam Savaşına karşı dünya çapındaki ayaklanma, Çin'deki Kültür Devrimi'yle ilgili bazı olaylar: Che Guevara örneği bazı aşırı devrimci davranışlar biçiminde, büyük öğrenci yığınlarını sürükleyen, gerçekte ulusal kısıtlamaları aşan sorunlar çevresinde toplanan ve ulusal sınırları geride bırakan akımlar oluşturan ya da söz gelişi Marcuse'un öğretisi gibi ideoloji hayranlıkları biçimindeki bir takım titreşim eylemlerini de boşlayamayız.

Ama bunların hiç biri, temel olanı, öğrenci yığınlarını sürükleyen ve giderek memurlar için de ana bir sorunu ortaya koyan bu genel ayaklanmanın büyük nedenlerini bizden saklayamaz.

Öğrenci eylemlerinin aynı zamanda hem kapitalist, hem de sosyalist ülkelerde aşırı bir duruma gelmesi olayı, bunun yalnızca varolan üretim ilişkilerine karşı bir ayaklanma olmadığını fakat - üretim ilişkilerine karşı ayaklanmaların önemini de inkâr etmeksizin - bütün bu eylemlerde ortak bir kat sayısı varolduğunu ve üretim güçlerinin gelişmesinde bir araştırma yapmanın uygun bulunduğunu göstermektedir.

Sorunun temeli - ilk bakışta farklı gibi olan bu eylemlerin kaynağı - bana şöyle görünüyor; üretim güçlerinin gelişmesinin bir aşamasında - bugünkü bilimsel ve teknik devrim aşamasında insanın bütün gelişmesi bir takım frenlemeler zoruyla - tarihsel gelişmenin gerekli bir şartı oluyor.

İşçilerde olduğu gibi öğrenciler ve memurlar arasında da, Çekoslovakya ve Amerika Birleşik Devletleri örneği; Fransa'da da endüstri uygarlığının kör mekanizmasına karşı ortaya çıkan şey, bilimsel ve teknik devrim çağının insancıl öznelliğidir.

İşçilerin hak iddialarının, memur soruşturmalarının ve öğrenci isteklerinin ortak katsayısı var olan yapıya taviz

yerine; tarihsel oluşuma katılma, ekonomi, politika ve kültür planında sonlarının bağlı olduğu kararların alınmasına katılma gereğidir. 1968-1969'daki, bütün bu eylemlerin ilkesinde, anlamını, değerlerini ve amaçlarını tartışmaksızın böyle bir sistemde birleşmeye karşı çıkış yatar.

XX. yüzyılın şu son otuz yılında insanlığın kazandığı yeni güçler, yalnızca eskilerin bir devamı değildir. 1968 baharında ve Prag'da olduğu gibi Paris'te de olağanüstü bir gelişme bunalımının insanların kaderinde, nitelikle ilgili bir değişmenin öncü belirtilerini ortaya koyabiliriz.

Bir başlangıç noktasına varıyoruz; insanın kendi üzerinde ve çevresinde kazandığı yeni güçler, milyonlarca yıl önce âletin bulunuşunda olduğu gibi onun tabiatını aynı ve derin bir şekilde değiştirebilir.

Teknolojik sarsıntı henüz başlangıcındadır. Yavaş yavaş yaşama şartlarının bütünü *içinde hızlı bir devrim* uyarması beklenebilir. XX. yüzyılın bu son otuz yılı, giderek büyüyen sapmalar ve daha korkulu gerilimler ya da tam tersine, bunları yenecek bir değişim dönemi olabilir. Tekniğin ilerlemesini dizginlemeye gücümüz yetecek mi? Yoksa bir anarşi içinde mi ona katlanmalıyız?

İyimserliğimizin tarihsel nesnel bir temeli var.

Ünlü bir formülü burada tekrarlayalım: **"Yetersiz teknik bizi insandan uzaklaştırır, ileri teknik bizi ona geri götürür".**

Eğer XIX. yüzyılda XX. yüzyıl ilk yarısının karakteristik endüstrileşme devrinin tekniği, insan kişiliğini ezmek eğilimindeyse; XX. yüzyılın son otuz yılının tekniği, elektronik beyin ve otomatik kontrol tekniği bütün ahlakî, dinsel ya da insancıl anlayışlara bağlı olmaksızın göründüğü andan başlayarak insancıl öznellik (subjectivité) patlamasına gerekli şartları hazırlayabilecektir. Kesin bir üreticilik ve kârlılık- kaynak tahsisleri problemleri üzerinde bir takım kayıtlarla -açısından, belli bir teknik eşiğinden sonra- bütün yatırımlar içinde - insanla ilgili yatırım en çok kârlı olandır.

■

1 — DEĞİŞİM

BU sorunu ele almanın ilk şartı oluşum halindeki değişimin bilincine varmaktır.

— Bilimde devrim, bilim yoluyla devrimi hazırlamıştır.

Günümüzdeki değişim; yüzyılın başından beri nükleer fizikte, makromolekül kimyada, otomatik kontrolde, biyoloji ve sosyolojide temel araştırma derecesindeki buluşların birikmesiyle hazırlanmıştır.

— Bilimin kendisinde varolan bir değişimin karşısındayız; otomatik kontrol; bilimi, mekaniği öncü bilim olarak tamamlamıştır.

— Bilimin kavramında varolan bir değişimin karşısındayız; yeni bir özne ve nesne diyalektiği doğmaktadır; bütün deneycilik (emprizm) ve olguculuğa (pozitivizm) karşı, varsayımları ve örnekleriyle nesnel gerçeğin önünde giden insansız nesnel bir dünyayı tanımlama imkânı bulunmayacak gibi görünmektedir.

Bilimdeki devrimin sonuçları üretimin teknik üzerinde kendini hissettirdiğinde; devrim, bilim yoluyla ortaya çıkmaktadır.

a) Bu devrim, bilimin üzerinde oynadığı, giderek gelişen rol ile kendini göstermektedir.

XX. yüzyılın şu son otuz yılında bir bilimsel buluşu ve onun pratik uygulamasından ayıran zamanın gitgide azalması olayı, bilimin zamanla doğrudan doğruya bir üretim gücü olduğunu ispatlamıştır.

Fotoğrafçılığı meydana getiren buluşların pratikte uygulanması ve sanayileşmesi imkânını bulabilmesi için yüz iki yıl gerekmişti (1727-1829). Aynı geçiş dönemi, telefon için ancak ellialtı yıl (1820-1876); radyo için otuzbeş yıl (1867-1902); televizyon için on dört yıl (1922-1936); atom bombası için altı yıl (1939-1945) ve transistor için de beş yıl sürdü (1956-1961).

Doğrudan doğruya bir üretim gücü olarak, bilimin git-

tikçe büyüyen rolünün ilk sonucunda üretimci çalışmanın bütününde aydın çalışmanın gitgide gelişen bir yer alması olmuştu.

Memur ve öğrenci sayısının olağanüstü artışı bunun bir belgesidir.

Yetmiş ülke için yapılan bir istatistik, 1955'ten 1964 yılına kadar öğrenci sayısının yedi buçuk milyondan yirmi milyona yükseldiğini gösteriyor. Bu, kabaca bir hesapla üç katını bulmuş demektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bütün işçilere göre mühendislerin oranı, % 10 dur. Bu oran, uçak mühendisliğinde % 13; petrol endüstrisinde, % 20,5 ve atom sanayiinde % 34,1 dir. Endüstri devrimi sırasında tarım işçileriyle sanayii işçileri arasındaki orantı nasıl altüst olduysa, şimdi de kol işçileri ile kafa işçileri arasındaki orantı aynı yoldan altüst olmaktadır.

b) Bu devrim bir başka örnekle de belirtilebilir; bilimle teknik arasındaki ilişkilerin karşıtlaşmasıyla.

Başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da bilimle teknik arasındaki tek yönlü mekanik determinizm ilişkilerine bağlı kalınamazsa da; bilimle teknik arasında karşılıklı bir verimlilik ve mantık ilişkisi yeni bir olay ve bir deyiş farkı ortaya çıkmaktadır.

XX. yüzyılın ortasına kadar tekniğin ve üretimin ihtiyaçları genellikle bilimsel gelişmenin başlangıcı eylem ögesiydi: Hareket unsuru - motor unsuru. Bu alanda klâsik bir örnek, XIX. yüzyıl başında buharlı makinelerin en uç nokta verimliliği üzerinde mühendislerin giriştikleri araştırmalardan doğmuş soyut termodinamik kanunların keşfidir. (Carnot Joule ve Meyer'in prensibi.) Belirli bir çizginin ötesinde bu ilişki, karşıtmış gibi görünür. Bilimsel ilerleme üretim gelişmenin bir hareket ögesi olur, önce gelir; onu izleyeceği yerde ardından sürükler. Einstein'ın teorileri, nükleer enerjiden yararlanma ve bir atom tekniği yerleştirilmesinden önce gelmektedir. Otomatik kontrol biliminin doğuşu da elektronik beyinlerin kullanılmasından önce olmuştur.

Giderek bilim, üretim geleneklerinin koruduğu itici güçten bağımsız olarak kendine özgü bir yol açmaktadır.

Yeni bir tarihsel kanun meydana geliyor. Bir ülke, ekonomik ve teknik yönden ilerledikçe ekonomik ve sosyal ilerlemesi doğrudan doğruya bilimin gelişmesine bağlı olmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde araştırmalar için yapılan harcamalar bütün öteki yatırımları aşmaktadır. (20 milyar dolar).

Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde de her yedi ya da sekiz yılda araştırmacıların sayısı iki katına çıkmaktadır.

c) Bu devrim, teknik kavramın kendisinin değişmesiyle de anlamını bulmaktadır. Elektroniğin mekaniğe oranla, giderek daha büyük rol oynaması olayına bağlı olarak; bilimde de teknik açıdan değişmelerin anahtarı - Mac Luhan'ın da dediği gibi - en geniş anlamıyla "bağlantı" biçiminde gözükmektedir. Yani, insan vücudunun ve duygularının uzantısı olarak, teknik sistemin temeli olan "iş» in yerini bu "bağlantı" kavramı alıyor (1).

Bu büyük karşıtlık şundan oluşuyor: Otomatik kontrol ilkesi mekanik ilkenin yerini tutuyor ve bu da iki yaklaşık sonucu içeriyor:

1) Sanayileşme, "iş" in daima daha ileri giden bir tekrar bölünme (alt ayırım - subdivizyon) sine ve analizine götürmekteydi; oysa, yeni bilimsel ve teknik devrim, endüstri devrimi eylemini alt üst ediyor ve yalnızca analize değil, aynı zamanda senteze de eğiliyor.

2) Birinciden, ikinci bir karşıt durum çıkıyor: Bu konu ve amaç ilişkilerinin alt üst olmasıdır. Endüstri üretiminin biçimi, işçinin kişiselliğini ayırma eğilimindedir. İnsan bir mekanizmaya hizmetle sınırlanır ve böylece acemisi olduğu bir şey'e; makineye baş eğmiş bir nesne olurken, tıpkı yönetimin olduğu gibi üretimin de otomatik kontrolu insanı doğrudan doğruya üretimi bir kenara itmeye yöneltir, onun rolünü şöylece belirler:

---

(1) "İş" sözü burada çok dar ve sıradan bir anlama kullanılmıştır; insanın adale gücünün eşya üzerindeki etkisine uygulanması; yani, Mac Luhan karşıt bir biçimde bilginin iş kavramının kendisinde gelişen bir rol oynadığını göstermek istiyor.

— Makinenin bir yanında analiz ve programlama için;

— Makinenin öbür yanında karar verme ve yönetme için;

— Makinenin düzeyinde, teknolojik sürecin bütününde - uzmanlaşma ile kısıtlanmış olarak bir bölümde kalmasına karşılık- genel ve sentetik bir görünüşünü gerektiren düzenleyicilerin; bakım işçilerinin ve onarıcıların görevini çoğaltarak aşağıdaki durumları kontrol etmek için:

— Sorunları ortaya koymada bir yatkınlık.

— Teknik yenilenmedeki hız nedeniyle sık sık yeniden devretme.

3) Bilimdeki bu devrim ve ondan sonra çıkan bilim yoluyla devrim: - öncelikle ekonomik sonuçlar olmak üzere- bir dizi sonuçlar ortaya atmaktadır.

Burada iki yanılgıdan kaçınmak gerek:

— Önce, kesin ve ani bir kopma önünde olduğumuza inanma yanılgısı. Gerçekte çok büyük ve teknik düzeyler ve sosyal yönetimler farklılaşması vardır ve ekonomik açıdan gelişmiş bütün ülkelerde, temel bakımdan hâlâ hayatın görüntüsünü çizen endüstri devriminin önceki sonuçlarıyla hayatın her yönünü alt üst eden yeni bilimsel ve teknik devrimin sonuçları birbiri üstünedir.

— Kaçınılması gerekli ikinci yanılgı; bu değişimin alt yapı değişikliklerinin pasif bir yansıması olacağına inanmaktadır. Gerçekte bir dizi alternatifle önümüze açılan bir imkânlar alanıyla karşılaşıyoruz. Öyleyse, burada kesinlikle mekanik bir determinizm yoktur. İnsanların seçimi, kavgaları ve davranışları bunu belirleyecektir. Büyük değişimin ekonomik sonuçlarını incelediğimizde; ancak bazı eğilimli kuralları ortaya koyabileceğiz.

Bu durumun göz önüne alınmasıyla değişimin ekonomik sonuçları nelerdir?

a) Önce yeni bir gelişme örneğinin oluşması:

Gelişmenin yeni etkenleri de şunlar oluyor; teknolojik yenileşme ve eğitim. (Yine de her ikisi yarışa, çekişmeye bağlı kalıyorlar). Şimdiye kadar ekonomik gelişme, kapital birikimi ve çalışan işçilerin sayısına bağlı olarak şartlanmış bulunuyordu. Bundan böyle bilimsel araştırmayla ulaşılmış bir düzeye; bütün otomatik kontrol sistemle-

rinin hızlı bir yayılmasına; üretimi ve yönetimi düşleyen, kontrol eden ve programlayan işçilerin insancıl niteliklerine bağlı olacaktır. (1)

Başka bir deyişle, gelişmenin niteliksel ve yoğun etkenleri bilimin uygulanması, tekniğin yenilenmesi, niteliklerin yükseltilmesi, yönetimin akıcılığı niceliğe ve yaygın etkenlere - makine sayısının ve el işçisi kitlesinin çoğaltılması - *hâkim olmaktadır.*

b] İş vermeyle ilgili sonuçlar ilk bakışta şaşırtıcıdır:

1 — Nicelik açısından otomatikleşmenin böyle hızla *genelleşmesi çok sayıda* işçiyi ortadan kaldıracak ve hemen ardından ciddi bir teknolojik işsizlik bunalımı getirecek sanılır.

Olaylar bu korkuları doğrulamıyor.

Bu gelişmenin hızlı olduğu Amerika Birleşik Devletler'nde (2) işsizlik oranı nüfusun hızla artmasına karşı (yılda 8 milyon), 1961'den bu yana azalmaktan geri kalmamıştır. 1961'de % 6,7, 1964'de % 5,2, 1965'de % 4,7, 1966'da % 4. 1968 de ise bu oranın % 3,5 olacağı öngörülüyordu. İş alanı sayısı da 1975'e kadar daha da artacak gibi görünmektedir. Nitelikli personel için yaratılan iş alanları *özellikle çoktur. Nitelikli* olmayan işçi için bu sayı durgun bir durum göstermektedir.

Özetle, yakın bir gelecek için otomatikleşmenin sonuç olarak iş alanlarını ortadan kaldırmak yerine bunların yerlerini oynattığını söyleyebiliriz. *Uzun süre içinse, top*lumsal ilişkilerin bu yeni üretim güçlerinin gelişimine uyumlu olması şartıyla, otomatikleşmenin iş gününü kısaltacağını ve boş zamanları çoğaltacağını da öngörmek normaldir.

---

(1) Kaynakların ayırımı sorununun bu genel eğilime zorladığı sınırlar nedeniyle bu deyimler üzerinde durmak gerek. Yüksek enerji fiziği alanında bir araştırmacı 500.000 franka maloluyor. (50 milyon eski frank).

(2) Bu hız aslında görelidir (relatif); otomatikleşme imkânları, A.B.D. de yaklaşık olarak % 10 kadarı kullanılmaktadır. Avrupadaysa bu, ancak % 1 kadardır. (1966 Şubatında OECD tarafından düzenlenen "Otomatikleşme Üzerine Avrupa Konferansı" kaynağından).

Otomatikleşme, acaba nitelikli işçilerin sayısını arttırmaya mı, yoksa geniş yığınları niteliksizleşmeye mi sürüklemektedir? Burada da kısa bir süre için niteliksizleştirme eğilimi beklenebilir. Ama işler, yine böyle olmuyor.

XX. yüzyılın ortasına ve Fransa'da 1955-56 yılına kadar genel eğilim, niteliksizleştirme yönündeydi. Nitelikli olmayan işçilerin oranı artıyordu.

Oysa, son onbeş yıl içinde bu durum tam tersine dönmektedir.

Mesleki nitelik kavramına da bir takım gelişmeler eklemek gerekli. Özellikle, ince iş - elektronik, petro-kimya, vb.- sektörlerinde nitelik, artık bir uzmanlaşma döneminden sonra mesleğe girildi mi kazanılan bir nitelik olmakla kalmıyor; yönetimin olduğu gibi üretimin de otomatikleşmesi yüzünden, giderek, belirtilerini çözmek için teknolojik işlemi bütün olarak kavramaya yarayan bir tutum ve üretim güçlerindeki hızlı değişikliklerden de sürekli değilse bile sıkça yeniden devrelemeye yatkın bir tutum oluyor. (1) Çeşitli Amerikan, Çek ve Sovyet değerlendirmeleri bundan yirmi yıl sonra ekonomik yönden gelişmiş toplumlarda yaklaşık olarak işçilerin % 70'inde üretime katıldıkları an, günümüzdeki yüksek öğrenim için gerekli - diyelim orta öğrenim sonu düzeyi; yani, liseyi bitirme - düzeyde bir genel kültüre sahip olmalarının isteneceğini gösteriyor.

c) Yeni bilimsel ve teknik devrim, yeni yönetim biçimleri gerektirmektedir.

Yarım yüzyıl önce, "iş" in akılcılığı üzerinde Taylor'un görüşlerinin egemen olduğu çağlarda; en çok verimli olacak gibi görünen şey, başlatma ve karar vermenin en yüksek eriştirmesiydi. Bu nokta üzerinde de yeni bilimsel ve teknik devrim büyük bir karşıtlığa götürmektedir. Bundan böyle en verimli olan nokta, başlatma ve karar verme merkezlerinin azaltılmasıdır. (Bu, elbette teknik ve yönetici kadroların sayısında yoğun bir artma gerektirir ve daha önce hatırlatılan "iş" çizgisini haklı gösterir).

---

(1) **"Düşüncenin Eleştirisi"** adlı eserinde Kant, **"Kültür, genellikle her hangi bir son için makul bir kişinin yatkınlık yaratışıdır"** der. Biz hâlâ bu hesaptan uzak sayılırız.

Bu alandaki değişim, yönetim metodlarında mekanik tipte bir akılcılıktan otomatik kontrol tipinde bir akılcılığa geçiştir.

Mekanik tip akılcılığı üretim düzeyinde olduğu gibi yönetim düzeyinde de en eksiksiz biçiminde Taylor'cu akılcılık anlamına gelmiştir. Bu akılcılık eşya gibi görülen insanların kullanılmalarıyla belirleniyordu; yani, bu insanların somutluklarını soyutlaştırıyordu. Taylor işlerinin düzeninde değişiklik yapmak isteğiyle kendisine gelen işçilere şöyle karşılık vermiş olmakla öğünür: "Düşünce, refleksleri yavaşlatır... Size düşünmeyi yasaklıyorum... Başkalarına bu iş için ayrıca para veriyoruz zaten". Bu yönetimin modeli mekanik ve determinist tipte öznel bir kalıcılık kavramından alınmıştı. Burada hareket kaynağı tek'tir ve sonunda bir tek kişinin düşünüp herkes için karar verdiği kesin bir hiyerarşiye göre, doğrudan doğruya karar ve emirlerle pasif çarklar arasından yansır.

Oysa, üretim düzeyinde yeni bilimsel ve teknik devrimin nasıl daima daha fazla bir bireşim, soruşturma ve yenileme yatkınlığı gerektirdiğini görmüş bulunuyoruz. Bu bakımdan yönetilenlerin artık teknik açıdan öznelliklerinin soyutlanması imkânı yoktur. Tam tersine, yönetilenlere özgü bir öznellik gelişmenin başlıca etkeni olmaktadır.

Yönetimin bu yeni akılcılığı aşağıdaki değişkenliği benimsemek zorundadır; bir önceki mekanik tip akılcılığa yeni tip yönetim ikinci derecedeki kadrolarına kadar uzanan çok sayılı inisyatiflerden kurulmuş bir geri-eylem, bir "feed-back" anını kapsayan otomatik kontrol akılcılığını da katmalıdır. Bundan böyle, yönetim, katı emirler kabul ettirmekten çok belli bir özerklikten yararlanan ve sürekli olarak hareketli bir yaratma merkezleri bütününü koordine etmeye ve yöneltmeye gidecektir.

Burada otomatik kontrolun bir parçası olan elektronik beyinlerin son derece ileri bir bilgi ve dolayısiyle karar merkezleşmesi imkânı verdiklerine göre; bu eğilime karşı çıkmaları ihtimali beliriyor. Fakat elektronik beyinler, bilgiyi dağıtmaya ve sonunda onun herkesin elinin altında olmasına da izin vermektedirler. Bu, herkes, özerk bir biçimde karar ve inisyatifi ele alabilecek demektir.

Otomatik kontrol bir karşı -Taylor-antiTaylor- sistemi gerektiriyor.

d) Boş zaman ihtiyacının gitgide artan önemi, öznelliği yalnızca iş içinde değil, iş dışında da tabiî kılmaktadır.

Endüstrileşme döneminde işçinin dinlenmesi onun biyolojik olarak sağlığını korumaya yetecek bir süreydi; ya da en iyi durumlarda bile çalışma gücünü yeniden kazanmaya yeteceği bir süre. Bu dönemde boş zaman iş'ten ayrı değildi. Onun en küçük değerdeki bir şartıydı. Bu yüzden kişiliğin gelişmesinde bir yararı olmuyordu. Böyle bir dinlenme süresi "aktif" yerine "**pasif**" bir yaratıcı olabilirdi.

Oysa, bilimsel ve teknik devrimin ihtiyaçlarına karşılık veren bir dinlenme süresi -boş zaman- bütünüyle bir başka türdendir.

Jean Fourastié'nin (40.000 saat) Sovyetler'in öngörülerine çok yakın değerlendirmelerine göre; en azından 30 saat gerekli olacaktır. Bu da, yılda 40 haftalık çalışma için, haftada 30 saatlik bir çalışma indirimi demektir.

Karşıtlık burada çok ilgi çekicidir. Çünkü insanlık tarihinde ilk olarak serbest zaman herkesin hayatında çalışma zamanına üstün gelecektir.

Değişiklik yalnızca sayıda değil - yani, yalnızca iş vaktinden daha çok boş vakit olmayacaktır- niteliksel de olacaktır.

Şimdiye kadar iş tarafından meydana getirilmiş yıkıntıları onarmak, ya da tazmin etmek için ikinci sırada bir rolü olan boş zaman; temel itibariyle bir 'eğlenme', günlük iş hayatının geçici ve güçsüz bir ertelenmesi gibiydi. Sözkonusu olan, pasif olarak kabul edilen bir gösteri, yaratıcı yaşamın bir erzazst'ını oluşturan bir oyun; bir takım numaralar ya da gerçek hayatın sınırlarında düşsel bir denkleştirme -salon sporcuları, cumartesi akşamlarının sinema seyirciliği ya da ünlü yıldızlara hayranlıklar gibi - ile gücünü en üst noktaya çıkararak moralini onarmaktı.

Resimli romanların, ünlü yıldızların ilginç hayatlarını yansıtan spor ve sinema dergilerinin maddeci ya da ruhsal tüketimi, üretimin ayrımlarını yansıtmakta iki katına çıkarmaktadır.

Yalnızca boş vakit çalışma süresinden uzun olduğu *zaman yerine çalışmanın insanın* yaratıcı çabasını öne sürmesiyle boş vaktin amaç olarak artık tükenmesini karşılamak değil, tıpkı günümüz araştırıcı ya da sanatçısında iş ile eğlence arasındaki kesintinin kaybolması gibi yaratıcılığı beslemek ve amaçlarını tanımlama ödevi de olduğunda ortaya öncelikle bir sorun çıkacaktır.

İnsanın amaçları küçük noktacıklar halinde resimlenmediği ya da yokluğu yenmek gereğiyle önceden boş olarak tasarlanmadığında boş zaman ne olacaktır? Çalışmanın artık ihtiyaçların tatmini için bir karşılık olmadığında boş zaman ne olacaktır? Kendini dünya nimetlerinden uzak tutmuş ya da *yokluk içinde yaşayan kişilerin dünyasında* olduğu gibi ahlâk, artık kuralların izlenmesi yerine onların *yaratılması demek olup* estetik ahlâkı ortadan kaldırınca ve Jean Rostand'ın "İnsan hangi görüntüye göre yaratmak istiyor? Tanrı mesleği nerede öğrenilir?" sorunları günün konusu durumunu alınca, boş zaman ne olacaktır?

e) Önce çalışma düzeyinde bulunan büyük karşıtlık temelde bir özne ve nesne karşıtlığıdır.

Basit makine çağında, mekanik endüstrileşme iş'i, makinelerin el işlemi ile komuta edilen ve Marx'ın deyimi ile, insan "Çelik bir makinede et ve kandan bir katkı" ya da güçlerin ulaştırılmasında bir halka olarak varlığı makineninkinden daha ucuz olduğu için bir çeşit "**delik tıkayıcı**" yapmaya yönelen ve giderek *ilkel hareketlere* dönmeye götürüyordu.

Bu "**İşi bölme**", *yine* Marx'ın gösterdiği gibi insanın parçalanması ve ulusların öldürülmesi demektir. Çünkü "İş" ten, özellikle insancıl olan herşeyi dışarda tutuyordu: ulaşılacak amaçların tasarıları yalnızca insanın kendinde bulunan kemik, adale ve sinir makinesinden yararlanmak üzere metod ve araçların bulunması; insanın, çokluk insancıl deyimi olan çalışma, böylece bir iradeye, bir zekâya ve bir yabancı boyunduruğa baş eğen bir çabaya dönüşüyordu. Çalışma kendinden giderek uzaklaşan dış ve düşman bir takım amaçlara pasif şekilde baş eğmiş bir araç oluyordu. İşte "**Kapital**" de Marx, konu ile amaç karşıtlığını *böyle tanımlıyordu.*

O zamandan beri çalışma artık yaratmanın bir iç ihtiyacı yerine dış varlığın; yaratıcılık gibi artık insan hayatının amacı değil, bir "hayat kazanma" aracıdır, ancak iş'ten sonra iş dışında başlayan ya da başladığı sanılan hayatın bir gereğidir. (1)

Yeni bilimsel ve teknik devrim, gösterdiğimiz gibi bir "olumsuzluğun olumsuzluğu" prespektifini belirtiyor. Konu ve amaç, insan ve makine ilişkilerinin yeni bir karşıtlığından konuya ve insana üstünlüğünü tanıyarak yönetim ve icra; kafa çalışmasıyla kol çalışması arasındaki felsefî zıtlaşmayı aşarak insana geçmişin kötü ikiciliğine (dualisme) karşıt olarak eksiksizliğini ve bütünlüğünü getiriyor.

II. İNSANCIL İMKÂN

BU değişimin ortaya koyduğu ve örneği olmayan sorunlarla karşı karşıya gelebilmek için, bir takım düş ve mit'i ortadan kaldırmak uygun olur.

Önce kendiliğinden oluş ve otomatikleşmeden gelen düş ve mit'leri ayıralım:

Üretim güçlerinin tek gelişmesinin yeni bilimsel ve teknik devrimin getirdiği sorunları çözümlemeye üretim ve sınıf ilişkilerinde köklü bir değişiklik olmaksızın izin vereceği konusunda kapitalist dünyada var olan mit; yani, prensibinde bile kapitalizmin yok olmaması.

Sosyalist ülkelerde sanki ekonomik temel düzeyinde kapitalizmin temel zıtlaşmalarının yıkıcılığı üstyapı düzeyindeki zıtlaşmaları ortadan kaldırmaya ve üretim güçlerinin gelişmesindeki niteliksel değişikliklerce konulmuş; problemleri kimseyi yaralamaksızın çözümlemeye yetecekmiş gibi yalnızca üretim ilişkilerindeki değişikliğin sorunları kökünden çözümleyip otomatikman yeni insanı mey-

(1) Marx "Çalışma" yı ortadan kaldırmanın sözünü ettiğinde şunu söylemek istiyordu: Çalışmayı hayvansal şekline indiren ve ondan bütün insancıl özelliği -daha çok kendi amaçlarının tayini niteliğini- kaldıran bir sistem bulmak ve bundan insanın dışında "doğal bir gereklilik" yapmak. (Bk: "Ekonomi Politik'in Eleştirisi Temelleri". (Androphos, cilt 1, sayfa 273-274).

dana getireceği konusundaki simetrik biçimde karşıt olan düş!

A) Kapitalist dünyada yeni - kapitalizmin ve reformizmin kuramcıları üretim araçlarının sahipleri olan kapitalistlerin teknisyenlerce ekonomi ve politika yönüne doğru yavaş yavaş kaydırılmaları nedeniyle kapitalizmin ortadan kaybolmakta olduğuna inandırma eğilimindedirler. Oysa, bu, yalandır. Çünkü sistem, bütünüyle teknik akılcılık yasalarıyla değil, kapitalist akılcılık yasalarıyla yönetilmektedir. Bu akılcılığa göre, hedef, kâr'dır. Zaten bu iki akılcılık arasındaki zıtlaşmaların bilincine varan teknisyenler de *git gide artmaktadır.*

Bir kapitalist ülkenin ürettiği şey, bilimsel ya da teknik düşüncelerle değil -hele insancıl olarak hiç değil- fakat var olan pazar ve kâr yasalarına göre tayin edilmektedir. Pazar'ın ihtiyaçları, sırasında kârın ihtiyaçları ile yönetilmektedir. Çünkü isteği -talebi- oluşturan yığın, reklâmcılık ve kârla hareket eden sistemin bütünü tarafından şartlanmıştır. İsteğin öbür kesimi Devlet'tir; onun da harcamaları siyasal yeğlemelerle -option- yön bulmuştur. (De Gaulle'ün hazır kuvveti, Vietnam savaşı, vb. gibi) Teknisyenlerin çalışması da bu dış amaca, kendi akılcılığına yerleştirilmiştir.

Bütün kapitalist ülkelerde büyük kararlar daima ticaret hayatı, hükümet, ordu ve çeşitli baskı kuruluşlarının etkisiyle alınmaktadır. Teknisyenler yalnızca uygulama etkenleridirler, *hatta bu uygulama statüsü yüksek bir düzeyde olsa bile...*

Kapitalist sistemin tutulmasına çalışanlarca memnunluk duyulmasına çalışılan ikinci bir düş; tekniğin ve üreticiliğin gelişmesi ve işçi sınıfının ortadan kaybolmasına giden bir hayat düzeyi artışının yardımıyla kapitalizmin yavaş yavaş sınıfsız bir toplum durumuna dönüşeceği iddiasıdır.

Oysa, önce gelir dağılımındaki eşitsizliğin, sonra azalacağı düşüncesi oldukça büyük bir hatadır. Amerika Birleşik Devletleri'ni ele alırsak; yani, yeni bilimsel ve teknik devrimin günümüzde en ileri olduğu ve nüfus başına gelirin en yüksek bulunduğu ülkeyi ele alırsak, eşitsizlik

açıktır: En iyi hayat şartlarına sahip bu nüfusun % 20'si gelirin bütününün % 46'sını paylaşmakta; öteki uçta ise, halkın % 80'i gelirin ancak % 4,6'sı ile yetinmektedir.

Fakat gelirin dağılışı ve tüketim düzeyindeki bu eşitsizlik, üretim araçlarına sahip olup da artık-değer'den yararlananlarla yalnızca çalışma güçlerini satarak birinciler yararına artık-değer sağlayanlar arasındaki farkın köklü olduğu üretim düzeyindeki temel bir farklılaşmanın sonuç ve aksinden başka birşey değildir. İkinciler, bütün kâr alma işlemlerinden ayrı tutulmakta ve tüketimde olduğu gibi üretimde de onlara davranışlarını dikte eden bütünüyle yabancı ve uzak bir iradeye baş eğmiş bulunmaktadırlar.

Sınıfların ortadan kalkacağı ve sınıf çatışmalarının azalacağı hakkındaki iddialarla yeni kapitalizmin sofizmi böylece tarihsel deneyle yalanlanmış oluyor. İşçi sınıfına ilişkin sayıca bir azalma olmadıktan ve sınıf çatışmaları ne geçerliliğini ve ne de anlamını yitirmedikten başka, bu sınıfın rolü -hem kol hem de fikir işçilerinin bütünü- yeni bilimsel ve teknik devrimin günümüz gelişme döneminde, kapitalizmin zıtlaşmalarının çözümlenmesinde yeterli eylemin örgütleyici ve yönetici gücü olarak önemliliği büyük ölçüde ortaya çıkmıştır.

Bu belirginliğin çarpıcı biçimde ortaya çıkması için işçi sınıfına -yalnızca kol işçisini işçi olarak kabullenmemeyi öngören- dar bir tanımlamaya vermemek yeterli olur. Bilimsel olmayan bu bağnaz tanımlama, hiç bir zaman Marx'ın tanımlaması olmamıştır.

B) Sosyalist ülkelerde simetrik biçimde karşıt olan düşler iç yapıda sosyalizmin kuruluşunu frenlemiş, dış yapıda da sosyalizme bir karikatür görünüşü vermiştir.

Bu düşün ilkesinde, tarihsel maddeciliğin Marksist kavramının bir fakirleşme ve bir değişimi yatar. Bu kavram toplumsal yapı düzeylerinden birini -üretim ilişkileri düzeyini- sınıf ilişkilerinden öylesine ayırmıştır ki, bir yandan üretim güçlerindeki değişimlerinin önemini ve öte yandan üstyapıların temel üzerine dönüşündeki eylemin önemini küçümsemekle sonuçlanmıştır. Böylelikle, iki yanıltıcı düş doğmuş oluyor. İlki, işçi sınıfının politik gücü eline

alıp üretim araçlarının özel mülkiyetini kaldırarak üretim ilişkilerinin değiştirdiği andan başlayıp üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasında temelli bir uyuşma ve uyma olacağına, artık bir büyük zıtlaşma ve sürekli bir uygulama çabası bulunmayacağına ilişkin düştür. İkincisi de; üretim ilişkileri değişikliklerinin yalnızca kendi başlarına sosyalizmi oluşturduğuna ve otomatikman üstyapıdaki değişikliklerin bundan çıkacağına inanan düştür. Üstyapıdaki değişiklik de şudur: Devlet'te sosyalist bir demokrasi, sosyalist bir ideoloji ve yeni sosyalist insan...

İşte bu iki nokta üzerindeki tarihsel deney, işin böyle olmadığını göstermiş bulunuyor.

Ekonomik açıdan çıkışta teknik ve kültürel bir geciktirme; yokluk, kapitalist abluka ve savaşla aşırı bir merkezciliğin zorunlu kılındığı bir dönemin çok ötesinde planlamanın bütünüyle yukarıdan yönetildiği ve temel birimleri -yani, teşebbüsleri yukardan gelen emirlerin uygulanması için bir ara istasyonu olan bir bürokratik merkezleşme sistemi sürdürdü. Elli yıl önce -yani, yeni bilimsel ve teknik devrimden önce- kurulmaya başlaması olayı nedeniyle sosyalizm; temelde sayıca büyüme modelleri ve yönetiminin mekanik örgütleşmesiyle sanayileşmenin eski biçimi izlerini taşıyor. Yönetimin otomatik kontrol; yani, temel tepkileri elektronik beyinlere doldurulmasını kapsayan örnek çok yavaş bir tempo ile kendini kabul ettirmektedir. Aşağıdan gelen insiyatif ya da telkinler, yalnızca yukarıdan tesbit edilmiş yönetici emirlere uygun bir değişken olarak görev yapmaktadır.

Bundan başka, teşebbüsler temel ilişkileri dikey olan -zirve ile, yani planlayıcı merkezle olan ilişkiler- ve hiç bir biçimde yatay olmayan -öteki teşebbüslerle çaba alışverişi ilişkileri- organizmalar şeklinde meydana gelmektedir.

Böyle bir yapıda, merkez programlama temelde siyasal ölçüler üzerine kurulduğundan; pazar -yani, yığınların ihtiyaçları- etkisiyle bir düzenleme yoktur.

Bu çeşit bir yapı -bundan başka- kararların alınmasında ve yönetimde işçilerin gerçek bir katkısını da sağlayamaz. Teşebbüslerdeki toplantılar kalabalık olur. Doğrudur, ama

bunlar ilke açısından planın uygulanması tartışmalarına aittir; ayrıntılarla ilgili teklifler bile teşebbüsün düzeyini aşamaz.

Yeni bilimsel ve teknik devrimin sonuçları geliştikçe böyle yönetim metodlarının yetersizliği, sonradan ortaya çıkmıştır. Başka sosyalist ülkelerde olduğu gibi az gelişmişliğin sonuçlarına çarparak kendini zedelemeyen ve tersine çok gelişmiş bir ekonomiden hareket ederek sosyalizmin kuruluşuna girişmiş Çekoslovakya gibi bir ülkede frenleme ve durgunluk belirtileri kendini göstermiye başlamıştı.

O zaman başka yönetim örneği aranmaya başladı. Bu, ulusal teşebbüslere daha çok özerklik tanıyarak ve onlar arasında pazar ilişkilerini ortaya atarak bürokratik merkezcilik sistemini yumuşatmaktı.

Fakat yeni şartlara uymanın bu ilk çabası demokratik değil, teknokratik bir özellik gösteriyordu. Teşebbüsler artık yalnızca devletçi ve örgütleyici merkezle ilişkide değillerdi. İşçiler açısından içe değil, pazar yönünden dışa açılıyorlardı.

Bu antibürokratik reformun ötesinde işçilerin giderek karar alınmalarına daha çok katılmaları ve kendi kendini yönetmek ilkesi üzerine kurulmuş bir başka örnek bulmak gerekiyordu. Bu örnek yalnızca özerk değil, aynı zamanda işçilerin kendilerinin seçtikleri gruplarla yönetilen organik üretim birimlerinden kurulu bir ekonomiydi. Devlet planı ile ilgili ilişkiler çevre içinde, sonra da ulusal aşamalarla kurulacaktı. Asıl çaba bir denge oyunu ya da statik taviz sağlamak değil, aşağıdan gelen insiyatiflerle, yukarıdan gelen emirler arasında ortaya gerçek bir demokratik merkezcilik koymak için canlı bir eylem alışverişi sağlamak olacaktı; yani, demokrasiyi merkezciliğe, insiyatifi ise direktiflere feda etmeksizin...

Hiç şüphe yok, bu sözgelişi, anarşizm'den ya da Proudhon'cu bir kendiliğinden olma'dan esinlenmiş bir kavram değildir. Her düzeyde kesim sorumlusu bir yöneticinin yetkisi iş görmekteydi. Ama bu kişi kime karşı sorumluydu? Bu sorumluluk kapitalist düzende olduğu gibi üretim araçlarının sahiplerine tek tek ya da topluca karşı de-

ğil, fakat aynı zamanda ilke de bütün toplumun ihtiyaçlarını ifade eden merkezî bir yetkiye ve işçiler topluluğuna karşı bir sorumluluktu. Bu tür kendi kendini yönetmenin ortaya attığı korkular; ne Çekoslovakya'nın, ne de daha uzun süren -zaten oldukça farklı bulunan- Yugoslavya'nın tecrübelerinde doğrulanmamıştır.

Böyle bir toplumu sosyalist olarak niteleyen iki belirgin özellik var:

1. Artık-değeri uygun bir duruma getirmeye yalnızca çalışma yol açabilir ve bu, bir iş sömürüsünü de dışarda tutar.

2. Ekonomik düzeyden başlayarak kendi kaderini tayin eden kararlara her kişi doğrudan doğruya katılmalıdır. Lenin'in de (1) üzerinde durduğu gibi, sosyalizm, yalnızca işçiler için çalışan bir rejim değil, onlarca çalıştırılan bir rejimdir.

III. BİLİMSEL, TEKNİK DEĞİŞİM VE SOSYAL DEVRİM

SOSYALİST rejimde olduğu gibi kapitalist rejimde de değişimin sonuçları ile karşılaşmayı önleyen; yani, sosyal ve siyasal ilişkileri üretim araçlarının gelişmesi ile uyumlamayı önleyen engel, tarihsel olmanın kendiliğinden meydana gelişi ve otomatizmi üzerindeki düşlerdir.

Yeni bilimsel ve teknik devrimin açtığı imkânların burada bir taslağını çizerek imkânın otomatik biçimde gerçekleşeceğine inanmanın öldürücü bir yanılma olacağına dikkati çektik.

Bu yanılma ortadan kaldırıldığında iki sorunla karşılaşılacaktır:

Kapitalist ülkelerde: İyice gelişmiş bir ülkede bir devrim nasıl mümkün olabilir?

Sosyalist ülkelerde: Değişim tarafından yaratılmış yeni tarihsel şartlarda sosyalizmin temel hedefini gerçekleştirmeye hangi sosyalizm örneği izin verebilir?

Bu iki soruya karşılık verebilmek için -kitabın amacı da zaten budur- düşüncelerimizin temel fikrini, bize önder

(1) Lenin : "Bütün Eserleri" (Cilt: 25, sayfa 182).

olacak görüşümüzü hatırlatalım. Tarihte ilk olarak ekonomik ve teknik gelişmenin gerekleri ile demokrasi ve insancıl gelişmenin gerekleri aynı yönde gitmektedir. Çünkü insanda özellikle insancıl olan özelliğin; yaratıcılığa karşı yatkınlıkta bütün gelişmesi, giderek, ekonomik ve teknik gelişmenin ilk şartı olmaktadır.

Bugünkü durumda geleceğin fazlaca haris bir öngörüsü, geçmiş verileri tam tayin edilmemiş bir sorunu olma tehlikesindedir.

Tek keskin inanç, günümüz değişiminin gerçek gelişmesi üzerine kurulan ve değişkenlerini oğullarımızın izleyeceği bu imkânı açan inançtır.

Oğullarımız, zaten katı ve tutucu toplumlar için bir problem teşkil etmektedir.

Şimdiye kadar milyonlarca yıldan beri her kuşak, varoluşu sırasında hiç değişmeyen bir veri karşısındaymışcasına hayatının genel şartlarını önünde görüyordu.

Bugün de yirmi yaşında olan kız ve erkek yetişkinler için yeni bilimsel ve teknik devrim yaşıdır bu. Onlar, yüzyıllar süren gelişmelerin yapabildiğinden çok yaşantılarının şartlarını değiştiren bir değişimin çağdaşlarıdırlar. Bundan böyle, zaten hep şu olacak; her kuşak yaşantısı sırasında uygarlığımızın ve yaşantımızın ardı ardına gelen birçok karışıklıklarını tanıyacak.

1969'un gençleri bu değişimin "**ilkel**" kişileridir. Onların şaşkınlık, dağınıklık ve başkaldırmalarına kim şaşabilir? Ya da bu yüzden onları kim kınayabilir?

Şimdiye kadar hiç görülmemiş şiddet ölçüsüne ulaşan "**kuşak çatışmaları**" toplum temelimizin giderek büyüyen kaçınılmaz hareketliliğinin sonuçlarıdır.

Yeni de olsa geçmiş tarafından biçimlendirilmiş otomatizm içinde katılaşmış her toplumda gençliğe anlamını, değerini ve amacını ortaya koymak hakkını red eden her toplumda ve her insanın kaderini tayin eden kararların uygulanmasına katkıda bulunmasını kabullenmeyen her toplumda, sistemin ve onun sapmasındaki saçmalığı duyan bir gençliğin olumsuz ve suçlu patlayışlarına tanıklık edilir.

Burjuva devrimine karşı nitelikte olarak, Karl Marx

proleter devrimlerde durmadan kendi kendini aşmaya yatkınlık niteliği görüyordu; **'Proleter devrimler"**, diye yazıyordu; **"sürekli olarak kendi kendilerini eleştirirler, her an akışlarını durdururlar, çoktan başarı kazanmış gibi görünen bazı noktalar üzerine yeniden başlamak amacıyla dönerler, ilk teşebbüslerinin duraksamalarını, zayıflıklarını ve sefaletini acımaksızın silkip atarlar... Kendi amaçlarının sonsuz büyüklüğü önünde devamlı olarak geri çekilirler.. Ta ki, sonunda her türlü geri dönüşü imkânsız kılacak durum yaratılabilsin."** (1)

Tarihsel deney ne yazık ki, bize proleter devrimlerinin ne bürokrasi kasılmaları ve doyurulmuş bir dogmatizm, ne de Sezar türü sapıklıklardan yoksun olmadığını göstermiştir.

Fakat, yeni bilimsel ve teknik devrimce yaratılan şartlarda, Marx ve Lenin tarafından ortaya konmuş sosyalizmin güzel ve insancıl örneği geçmişin her hangi bir anından daha çok gerçekleşmeye uygun şartlar bulmaktadır. Buna rağmen bu örnek henüz gerçekleşmemiştir.

Yeni bir kültür örneği yaratılması bunun bileşkeni oluyor.

Sosyalist bir ülke söz konusu olunca, kültür için yeni bir takım sorunlar çıkıyor.

En önce de amaç sorunu.

Bugün ekonomik ve teknik yönden en çok gelişmiş toplumlarda, öncelikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde; kapitalizmin en göze çarpan özelliğinden biri amaçsız bir toplum olmaktır.

Marx'ın daha önce de belirttiği gibi; kâr amacıyla üretim, ilk engeller aşıldığında delillerin giderek korkunç bir şekilde meydana çıkarak gösterdiği gibi, bir üretim için üretime götürmektedir; yani, anarşik, insanın gerçekten insancıl gereksinmeleriyle ilgili olmayan bir üretim; tüketim için tüketim, âletlerin toplu halde tütekimi antrenmanı.

Yalnızca sosyalizm bu duruma bir başka değişkenlik

(1) Karl Marx: **"Louis Bonaparte'ın 18 Brumer'i"** (Ed. Soclales; Sayfa 16).

sağlayabilir; bu, teknolojik bir uygarlığın insancıl bir örneğini yaratmaktır.

Düşçü bir biçimde, toplumu keyfi bir tarzda kendi tarihi dışında bir amaca zoryalacak değil, onun var olan imkânlarını gün ışığına çıkararak.

Marx şöyle yazıyordu **"Burjuva ekonomisiyle ona uygun çağda insancıl bileşkenin gelişmesi yerine, onun bütün değişimi vardı. Nesnedeki bu evrensel değişme bütündür ve köklü bir karşıtlıkla, kendisi amaç olan konu, dış bir amaca feda edilmiştir."** Buna karşılık Marx, **"Burjuva rejimindeki biçiminin sınırları aşıldığı zaman zenginlik ne olacak?"** diye soruyor. **"Bu insanın tabii güçlerle kendi öz tabiatı üzerinde olduğu gibi çevresindeki tabiat üzerinde de bütün egemenliği şeklini alacaktır. Bu, insanlık tarihinden başka bir öngörü olmaksızın, gelişmenin bütünlüğünden kendi içinde bir amaç meydana getiren ve insanın yaratıcı güçlerinin eksiksiz bir yayılması olacak."** diyor. (1)

Sosyalizm, işte bu karşıtlığın ilk şartıdır.

İhtiyaçlarımızın ve amaçlarımızın yokluk tarafından çizildiği bir çağın ötesinde, insanı bütün sınıf rejimlerine ilişkin bağlardan koparark yeni bilimsel ve teknik devrimin getirdiği yeni ihtiyaçları tatmin etmek sosyalizmin işidir; hem de öncelikle, sosyalizmde kendisine bir yol açan bu büyük ihtiyaç; yaratıcı olmanın, özellikle insanca ihtiyacıdır. Engels'in arkadaşı olan William Morris **"Hiç Biryerin Hikâyeleri"** adlı eserinin güzel ve ütopyacı dünyasında geleceğin kişilerine şunu söyletiyordu: **"Nihayet şimdi kâr için değil, ihtiyaçların tatmini için; mutluluk için ve yaşamak için üretim yapıyoruz..."**

İşte sosyalizmin baş görevi budur. Her insana, insan olmanın gerçek imkânını sunmak; yani, toplumsal varoluşun ekonomi, politika ve kültür gibi bütün düzeylerinde bir yaratıcı olmak!

İhtiyaçların tanımlanmasında daha öteye gidemeyiz; çünkü öngörülerimizin bir ilke sınırı vardır. Biz geçmişin ayırıcı durumlarına bulaşmış kişileriz; bu bölücü durum-

(1) Karl Marx : **"Ekonomi Politik Eleştirisinin Temelleri"**; (Anthropos yayını, Cilt I, Sayfa 450).

larla bağlarını koparmış kişilerin seçiş, ölçü ve kararlarının ne olacağını bilemeyiz.

Burada sorun, günümüz değişiminin hayatın bütün yönlerinin otomatik kontrolu demek olan değişimin gerektirdiği düşünce, davranış ve duygululuğun yeni durumlarına uyabilecek kuşakları yetiştirmektir.

Bilim ve tekniğin bu yeni dünyasında kendilerini **"evlerinde"** hissedecek ve kendi güçlerine esir olma yerine ona hükmedecek kişileri nasıl meydana getirmeli?

Bu kötü yanlışlık, otomatik kontrol değişimi insancıl öznelliğe eşi görülmemiş bir gelişme imkânı tanıyorken insanı makine okuluna yazdırarak Jaggernat'nın savaş arabası altına atılıp öncelikle **"insanın ölümü"** nü ilân etmektir.

Aslında elektronik beyin üstünlüğü ezicidir. Günümüzde kafa yapısının en önemli sorunu elektronik beyinle yarışmak değil; problemler verip, amaçlar ortaya çıkararak onu yönetmektir. İşlenecek büyük erdem, mantık yerine düş gücüdür. Kültürü bütünüyle işleyici bir göreve getirmek çabası; önceki veriler yönünden amaçlar meydana getirmek ve elektronik beyinden şartları iyiye götürmekte yararlanmadan ibaret düş gücü.

Büyük bir kudret aracı olan elektronik beyinin bu insancıl kullanılışı; onda bilgi kitlesiyle insanın yaratıcılığı arasında bir aracılık, bir arabuluculuk niteliği görmektedir. İnsanı hizmetçi ve araç düzeyine indiren XIX. yüzyıl makinesinden değişik olarak XX. yüzyıl makinesi sorunların ortaya konması ve araçların seçilmesi dışında onu bütün angaryalardan kurtarabilir.

Buna karşılık olmak üzere yeni bilimsel ve teknik devrim, insanlık tarihinin en köklü devrimini gerektiriyor.

Önce, kültürün amaçlarının bile yer değiştirmiş olması nedeniyledir. Bundan böyle materyel üretimin kenarında değil de tam can noktasında, hiç de çoğalmaktan geri kalmayacak bir miktar insan için **"insancıl seçkin bir tabakanın kültürünü karakterize eden senteze, yenilenmeye ve soruşturmaya yönelmiş yatkınlıklar gelişecektir. İnsanın özel olarak insancıl boyuttaki kültürü gelişmenin ön şartı oluyor."**

Dinin ve sanatın "iş" in kenarına, ötesine ya da dışına ittiği her şey artık onun merkezi olmaktadır; hem de önce kişiselliğin ve yüceliğin, özellikle insancıl boyutları ile.

Değişim; sözgelişi, hristiyanlığın ve marksistlerin en açık fikirli olanlarını çağımız şartlarındaki bu özelliği yeniden düşünme ve derinleşmeye yardımcı olacak bir konuşmayı zorunlu kılmıştır.

Hristiyanlar için, eğer hristiyanlık onlarda öznellik kuşkusunu yaratmışsa uzun bir gelenek onların sıkça öznelliklerini bir içe kapanıklığa indirgemelerine sebep olmuştur. O zaman imanlar katıksız bir kişisel merhamete dönüşerek yokolmaya, mahkûm olmuştu. İşte marksizmle yaptıkları bu gerekli sohbet onların imanlarına, aktif ve taraf tutucu bir boyut olan tarihsel ve toplumsal boyutu yeniden kazandırmaya yardım etmiştir.

Doktrinlerin gelişmelerinin tarihsel şartları tam anlamıyla tarihsel gerçeğin ve toplumsal çatışmanın öznel anlarına vurgun olan marksistler için ise; öznellik, uzun süre nesnel gerçeğin tarihsel yankısından ve onun eyleminden başka birşey olmamıştır.

Hristiyanlıkla gerekli kılınan bir karşılıklı konuşma, onlara Marx'ın ve Lenin'in marksizminde teorik bilincin bütün yeteneğini verdiği yığınların tarihsel insiyatifin baş rolünü keşfetmelerine yardım etmişti. Üstünlüğe gelince; marksizmin kurucularının kendilerine salt öznellik çabasının ortaya çıkış şartlarına göre, onların bir toplamından ya da sonucundan daha fazla bir şey olduğunu öğrettikleri marksistler, üstünlüğü inkâr etmekte ve akılcılığa uymayan bütün eğilimleri ve kendilerini dinsel gelenekte sürekli olarak rahatsız eden keramet sahibi olma özelliği nedeniyle, olduğu gibi fırlatıp atmaktadırlar. İnsanın daha çok hristiyan ve İncil'deki nitellk kavramı ile ciddi bir yüzleşme, marksistleri yüceliğin öz anlam ve önemini, bölücü ve mistik kavramlarından ayırmaya yöneltti. Böylece, marksistler yüceliği Tanrıya verilmiş bir nitelik olarak değil; insanın özellikle insancıl boyutları, yeninin ortaya çıkması ve dialektiğin aşma anı olarak çevrelediler.

Anlamlı bir geriye dönüş (tersinme) olarak, hristi-

yanlar imanlarındaki ayırıma karşı çıkmaya ve dinin bir iman bozukluğu olup olmadığına sormaya başlamışlardı; giderek, yüceliği bir düzen ilkesi olarak değil, bir özgürlük ilkesi olarak kabul etmeye ve imanlarının bir tür 'tevekkül' yerine bir devrim, verilerle devrimci bir kopma olarak yaşamaya yöneldiler.

Bu, bilimlerle tekniklerin ilk değişimiyle gereklenmiş ve karşılıklı bolluk ilkesi olarak plüralizmi gerektiren doktrinlerin ve kişilerin iç değişimi örneğinden başka bir şey değildir.

Böylece, insanın ve onun oluşumunun bütün sorunu ortaya konmuş oluyor.

Yaşamın dışında kalan geleneksel **"Hümanite"** lerin şekilciliğine karşı haklı bir tepkiyle öğretimi artık yalnızca nesnel tabiatın bilimi üzerine kurma eğilimi var. Büyük Descartes akılcılığından, küçük pozitivist akılcılığa kadar aynı iniş çizgisi; insanın kendine özgü öznelliğini -bu öznellik sanki nesnel bir **"veri"** nin yansıması ya da kaydıymış gibi- ortadan kaldırmaya yönelmiş bulunuyor.

Oysa, insan tarafından yaratılmış bir dünyada, bütünüyle insanlaştırılmış bir tabiatta yaşamakta olduğumuz ve çağımız bilimsel hümanizmasının ön çabasının insanlığın uzun yolunda tabiatı yapan bu insancıl yaratışın anlamını kavramaya yardımcı olmak ve herbirimize yoğun bir biçimde, dünyanın değişim ve bilgisi içinde insanlığın yaratıcı serüvenini yeniden yaşatmak olduğu günümüzdeki kadar belirgin olmamıştır.

İnsanın ve onun şartlarının yaratıcı eylemi üzerinde düşünce anlamında estetik, böylece buluşun pedagojisi gibi insan oluşumunun temel anı oluyor.

Bir **"modernite"** estetiği; yani, büyük bir karşıtlığın estetiği belli bir tabiatı taklid, mimesis ilkesi üzerine kurulu Aristo'cu bir estetik değil de; Brecht'in dediği gibi geleceğin değişkenlerini hazırlamak üzere eserin, onun sorunlarının ve ona yöneltilen karşı durmaların çok sayılı düşüncelerini kendi hesabına alması gereken okuyucu, dinleyici ve seyircinin önde gitmesi ve içten yaratıcı katkısı üzerine kurulmuş **"Aristo'cu olmayan"** bir estetik. Böyle bir sanat, gerekli devrimin hazırlayıcı bir etkeni olabilir.

Çünkü sorun yıllardan beri dengeli bir toplumsal düzenin gereklerine uygun, belli bir insan tipini meydana getirmek değil, hayatı boyunca kendi kendini geliştiren, sürekli ve hızlı bir değişim dünyasında kendi kendini tekrar yaratacak olan bir insan hazırlanacaktır. Radovan Richta "Eğitimin nesnesinden, kendi eğitiminin öznesini yapmak söz konusu" diye yazıyor.

Bu bile, amaçlarında olduğu gibi eğitim araçlarında da bir değişmeyi gerektirir. Eğer giderek, şimdiye kadar bir bilgi sistemi nakletmek ve bütün hayat boyunca ilke olarak geçerli bir çıraklığın elemanlarını vermekle yükümlü sürekli eğitim; okullara üst gelirse, eğer periyodik yeniden devrelemeler giderek sıklaşırsa, öğretimin eski ilkesi öğreticilerin hızla artan sayısı nedeniyle çabucak şu saçmalığa yönelecektir; milletin bir yarısı öbür yarısına öğretim yapacak, üstelik öğrencilerin yeniden devrelenmeleri ile bu aykırı düşünce daha da artacaktır.

Şu halde elektronik araçların "Mass-media" sının okulların yardımına koşacağını, elektronik beynin ve onun kullanılmasını olağan kılan elemanların tıpkı okuma ve hesap gibi temel eğitim olacağını ve bu andan başlayarak eğitim esasının en yüksek niteliktekl kursları; hayatlarının hangi yaşında olursa olsun milyonlarca çocuk, erkek ve kadın izleyebileceği için, televizyon ve manyetoskop ile yapılacağını göze almak gerektir.

Ancak böyle her kişi bilimin, tekniğin, hayatın ve zekânın en yüksek yaratıcılıklarıyla dolu olabilir ve yaradılışa katılarak ve yaratıcı olarak yaratabilir.

Ancak böyle her kişi uzun süreli perspektiflerin hazırlanmasında geleceğin kurulması sorunlarıyla yakınlık kurabilir. Sorunlar ve amaçlar olabilir, seçimler ve onların değişkenleri yönünden belli olabilir bir oluşumla kendini aktif biçimde ilgili görebilir ve Jaures'in düşüncesine göre, kendini evrensel bir uygarlığın etkili bir yardımcısı olarak hissedebilir.

İşte doğmasını öğrenmemiz gereken yeni insan budur:

- ☐ Bütün ayırımlara karşı bir devrim taraflısı,
- ☐ Faydasız enerjilere karşı bir yaratıcılık şairi.

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE YENİ BİLİMSEL VE TEKNİK DEVRİMİN SONUÇLARI

BİLİMSEL araştırmayı üretime sıkı sıkıya bağladığı gerçeği ve yine teşebbüsün otomatik kontrol örgütleşmelerinin yalnızca önemli bütünler için verimli olacağı gerçeğiyle yeni bilimsel ve teknik devrim: ancak büyük bir kapital yoğunlaşması ve bir ön birikmenin varolduğu yerlerde güçlü biçimde yayılabilir.

Bu yönden kapitalist dünya için, Amerika Birleşik Devletleri bize daha fazla bir pazar ve kâr kaygısı üzerine kurulmuş bir düzende üretim güçlerinin derin değişimini izleyen ve iş gören değişiklikleri izlememizi tabii kılan ayrıcalı bir örnek sağlıyor.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bütün üretiminin yaklaşık olarak onda birinin otomatikleşmiş olduğuna ve uzun süre ekonomi ve toplumsal sistemlerini klâsik tip endüstrileşme kategorilerine göre analiz etmenin mümkün ola-

cağına itiraz etmek, aldatıcıdır. Bu mekanik düşünüş aynen bir doktorun şöyle demesi kadar saçma olacaktır: "Hastanın yalnızca beyni ve kalbi ciddi şekilde araz göstermektedir. Ne var ki, bu organlar bütün organizmanın yalnızca % 10 unu meydana getirmektedirler. Bu nedenle bunu teşhisimde göz önünde tutmayabilir ve % 90'lık kısmı, normal bir vücudun alışılmış yasalarıyla yönetiliyormuşcasına ele alabilirim"...

Bu, aynen canlı bir yaratık gibi ekonomik ve toplumsal bir görevin bütün ögelerinin birbirine bağlı ve bütün olduğunu ve bizim için söz konusu olan durumda yeni bilimsel ve teknik devrimin sonuçlarının günümüzde hizmete girmiş otomatik fabrikalar ve elektronik beyinle yönetilen çabalar kesiminin çok ötesine yayıldığını unutmak demek olur.

Giderek daha çok, bilimin üretimdeki bu yığınsal fışkırması altında değişime giren şey, ekonomik ve toplumsal oluşmanın ve daha önceki değişimlerle ortak bir ölçüsü olmayan bu üretim güçleri değişimin bütünüdür.

Amerika Birleşik Devletleri için "endüstri sonrası" bir toplum -yani, araştırma ve bilimsel bilgilerin sistemli örgütleşmesinin aslında üretim gücü olma eğiliminde bir toplum- yaratan bu yeni bilimsel ve teknik devrimin sonuçları nelerdir?

Amerika Birleşik Devletleri için bu sonuçların ilk ve en kesini "kapitalizm zıtlaşmalarının bir yer değiştirmesi" dir. Bu zıtlaşmaların "sivrildiğini" tekrarlamak gereksiz olur, tabii hemen sivrilen zıtlaşmaların XX. yüzyıl değil de XX. yüzyıl zıtlaşmaları olduğu eklenmezse. Bu da, belirteceğimiz gibi, hiç bir biçimde eski zıtlaşmaların kaybolduğu anlamına gelmez, onların yenilerce etkili bir biçimde değiştirildiğini anlatır.

Artık işimiz yeni bir gelişme; büyüme tipi, bir sınıf ve sınıf ilişkileri değişikliği devletçe oynanan yeni bir rol, bu sinsi zorba değişimin az ya da çok mistik bir biçimde ortaya koyduğu sorunlara karşılık veren ideolojiler ve şu son soru üzerinde yorucu ve tüketici bir araştırmayla; böyle bir toplumun amaçları nelerdir?

Bu çok sayılı değişimlerin aydınlanabileceği temel olay nedir?

Yeni bilimsel ve teknik devrim, uzun süreli programlar gerektirerek üretimle pazar arasında bir ilişkiler karşıtlığı ortaya getiriyor.

John Kenneth Galbraith, Amerikan ekonomi sistemi üzerinde denemesi "Yeni Endüstri Devleti" adlı kitabında bütün bu karışıklıklardan arıtmamız gereken bu başlıca olgunun altını çiziyor.

Üretimlerini otomatik kontrol altına almak için gerekli yatırımları gerçekleştirebilen dev teşebbüslerin bu üretimlerinde "araştırma - geliştirme" düzeyine hazırlanan üretim tasarısı ve onun gerçekleşmesiyle pazar'a satışa gönderilme arasında daha büyük bir gecikme ortaya çıkmaktadır.

Bu yeni şartlarda, üretim için pazarın gereklerine uymak giderek güçleşmekte ve pazar'ı üretim gereklerine uydurma çabası önem kazanmaktadır.

Dev firmalar bu iki amaca iki temel yol ile varmaktadırlar:

1. *Tüketicinin değişik etkenlerle şartlanması*, sözgelişi reklâmcılık bunlardan biridir, fakat tek olanı değildir.

2. Pazar dışı sürüm yerlerinin uzanımı; özellikle halk kesiminin silâhlanma ve uzayın fethi gerekçeleriyle aşırı biçimde şişmesi.

Daha ileride bu karşıtlığın doğurduğu yeni biçimleri üzerine tekrar döneceğiz.

Ama şimdiden ekonomik düzeyde üretimle ihtiyaçlar arasındaki bu yeni ilişkinin sonuçlarını ortaya koymak önemli oluyor. Böyle bir sistemde, üretilmesi gerekli olan şeyin seçimi, giderek daha az tüketicinin ihtiyaçlarına göre ayarlanmakta ve pazarı kontrol eden ve tüketiciyi şartlayan tekelleri geliştirme amacıyla yönetilmektedir.

Elbet, üretimle pazar arasındaki ilişkileri düzenleyen bu yeni ekonomik, sosyolojik ve tarihsel kuralların çoğu gibi yönsemeli bir yasadır. Bir önceki tezden hareketle, Amerika'da pazar varolmadığı sonucuna gitmek saçma olurdu. Gerçek konu büyük tekellerin, özellikle endüstrinin uç kesimlerindekilerinin, kendi kendilerini bundan bağım-

sız kılmak istemeleri ve büyük ölçüde de bunu başarabilmeleridir.

Öyle ki, doğmak ve gelişmek üzere ve giderek analiz ve öngörüler için ortada olan şey; pazar ekonomisinin, -terimin klâsik anlamında- gerilemesi ve yeni yasaların ortaya çıktığı kesimlerin öne geçmesidir.

1970'teki Amerikan kapitalizmi, Marx'ın yüzyıl önce İngiltere'de analiz ettiği kapitalizm değildir artık.

Marx'ın **"Kapital"** inin bütün analizleri mal teorisi üzerine kurulmuştur; yani, pazar için üretim ve onun artık -değer üzerindeki anahtar kavramları teorisi. Bunalımlar kapitalist pazarın iç sınırlamalarından doğuyor ve işçi sınıfının relatif (izafi) ve kesin yoksulluk yasası bundan çıkıyordu.

"Kapital" in analizi bu yüzyılın ilk otuzuncu yılı sonuna kadar köklü değişiklikler olmaksızın geçerli kalmıştır. Bu konuda son çarpıcı delil 1929'daki büyük Amerikan ve dünya ekonomik bunalımı olmuştur.

Bugün dogmatik marksistlerle birlikte yeni karşıtlaşmalar söz konusu edildiğini belirtmeden **"karşıtlaşmaların sivriliği"** ni tekrarlamak ya da tam tersine anti-Marksistlerle birlikte **"Marx'ın öngörülerinin yalanlandığı"** nı ilân etmek Marx'ın düşüncesinin, bu düşünceyi her zaman ve her yer için geçerli ekonomik yasalar kataloğunun bir sistemde dondurmak demek olan; skolastik ve tarihsel olmayan yorumundan çıkar. Oysa, yaşayan Marksizm'in, Marx ve Lenin'inkinin; yani, esası **"Sosyalizmin Fransız Örneği İçin"** adlı kitabımızın **"Kapital'in Geçerliliği"** bölümünde gösterdiğimiz gibi karşıtlaşmaların analizi ile ve metod elverdiği sürece imkânları öngörebilmek ve onları günün yüzeyine çıkarabilmektir.

Amerikan ekonomisinin günümüz gelişme şartları içinde 1907'de "Demir Ökçe" adlı eserinde Jack London tarafından öngörülen **"Şikago Komünü"** ne benzer bir biçimde işçi sınıfının yoksulluk içinde sıkıştığı karanlık durumdan bir ayaklanmayla kurtulması sonucunda sosyalizmin Amerika'da yerleşeceğini kim akla uygun diye düşünebilir?

Daha önce Fransa'daki işçi sınıfı yoksulluğu üzerinde-

ki tartışmalarımız sırasında, yoksulluğun satın alma gücünün sürekli bir azalışıyla değil, işçinin sürekli bir ayırımıyla tanımlanabileceğini göstermiştik. (1)

Bu ayırım, kapitalizmin gelişmesinin günümüz aşamasında yeni formlar düşler.

Bu bakımdan üretim ile pazar arasındaki ilişkilerin karşıtlaşması güçlerini çoğaltmak için yaratılmış bir araca toplumların köle olması sonucunu doğurur.

Kişinin ihtiyaçları üretimin motor *örgütleri tarafından* biçimlendirilip hatta imal edildiğinde; Devletin amaçlarının geniş bir ölçüde "Askeri - Endüstriel - Kompleks" aygıtının iç gerekleriyle saptandığını, ayırımın insanın insanlıktan yoksun bırakılmasının yeni kökünü keşfediyoruz.

O zaman insancıl *çalışma, insancıl tarihsel tasarı;* özellikle, insancıl niteliklerini yitirmiş oluyor. Yani, amaçların bilinci ve onların seçimi iş eyleminden önce geliyor.

Böyle şartlar içinde ve en trajik biçimde ortaya konan *sorun toplumun amaçları sorunudur.*

Böylesine tasarlanmış ekonomik aracın amaçları, büyüme ve yayılmanın amaçlarıyla aynıdır. Aracın büyümesi yeterliliği kendiliğinden amaç olmaktadır. Tek değer ölçüsü bir başarı ölçüsüdür. Tek akılcılık görevle ilgili bir akılcılıktır.

Böylece bir araçlar dini ve gelişme kültürü ortaya çıkıyor. Bir iktisatçı Amerikan hayatının bu yönelimini şu fıkrayla özetleyebilir: "Göğe çıkışında her insan Aziz Piyer tarafından karşılanacak ve kendisine, Cennete, Cehenneme ya da Araf'a yollanmak üzere şu soru sorulacak: Milli geliri arttırmak için ne yaptın?" (2).

---

(1) Roger Garaudy: "Yoksulluk Yasasının Teorik Temelleri" (Cahiers du Comunisme, Ocak, 1961).

(2) Milli gelir, bir ülkede üretilen toplam iş saatlerinin sayısıyla bir iş saatinde üretilmiş olan mal ve hizmetlerin çarpılmasıyla elde edilen ortalama değer demektir. Sözgelişi; A.B.D. için bir iş saati 5.20 dolar sağlar. Sivil kesimde 74 milyon kişi kullanılmaktadır ve yılda kişi başına ortalama 2.000 saatlik iş yapmaktadırlar. Bu, yaklaşık olarak yılda 150 milyar saatlik iş gücü verir ve giderek 780.000 milyar dolarlık milli gelir ortaya çıkar.

Bu sistem kapitalizmin başlangıç zıtlaşmalarına çözümlemese bile- son derece yeterli olmaktadır: Servetin az elde toplanması ve büyük kesimlerin kısmetine yoksulluğun düşmesi. Kuşkusuz Amerika'da yoksul olanların oranı, dünyadaki diğer bir çok ülkelerinkine göre daha aşağıdadır, ama yine de önemli sayılır.

En imkânlı kapitalizmin bile bu temel zıtlaşmanın hakkından gelmeyi başarabileceği iddiası gerçek değildir.

1900'de Amerikan allelerinin 1/18'i millî servetin 7/8'ini ellerinde tutuyorlardı.

1929'daki büyük bunalım öncesinde 27.500.000 aile üzerinden 6 milyon kişinin (% 21'den fazlası) 1.000 doların altında yıllık geliri vardı.

12 milyon kişi (% 42'den fazlası) 1500 dolardan daha az yıllık gelir sahibiydi.

20 milyon kişinin (% 71'den fazlası) 2.000 dolardan az yıllık geliri vardı ve bu 2.000 dolar yıllık gelir o çağda Amerika'daki hayat pahalılığı dolayısiyle dürüst bir hayat için asgari miktar olarak kabul ediliyordu.

En zengin 36.000 ailenin ise, 1.500 dolarlık yıllık geliri 12 milyon aileninkine eşit bir geliri vardı.

Ekonomik bir demokrasiden hayli uzakta olduğumuz bu yoldan açık seçik görünmektedir.

1941'de ailelerin % 14'ü, 500 dolardan daha az paraya sahipti.

Andre Maurois'nın yazdığı gibi: "Yoksulluk yazık ki bertaraf edilmemişti, primad sür'atle yıkılmıyordu." (1)

1961 nüfusunun 1/6 sı yoksuldu. Başkan Kennedy, "Birliğin Durumu" ile ilgili raporunda bunu % 25 olarak belirtiyordu.

1964'de iktisatçı Leon Kayserling şöyle yazıyordu; "Millî gelire ait şimdiki dağılım sisteminin işsizliği önemli sayıda azaltacağına ya da yoksulluğun sayısını adamakıllı indireceğine inanmıyorum."

Başkan Kennedy'yi çok etkileyen "Öteki Amerika" adlı kitabında Michael Harrington, zenginlerin ve silâhlanma-

(1) Andre Maurois : "Amerika Birleşik Devletleri Tarihi", (sayfa 281).

nın millî gelirin % 90'ını çektiği bir ülkede 200 milyon nüfus içinde, 32 milyon yoksulun bulunduğuna dikkati çekiyordu [2]. Harrington bu yoksulluğu en insancı olmayan biçimde tanımlıyordu; "**Öteki Amerika'nın vatandaşları bütün ahlaki kuralların ötesinde bulunan bir varoluş planına göre yaşayan kişilerdir. Yoksulluğa öylesine batmış bir durumdadırlar ki; onlar için, hatta seçim özgürlüğü -hayat şartları, amaçları ve sonuçları için seçim- kavramı bile söz konusu olamaz**" [3]

Toplumsal yasalar en çok ihtiyacı olanı, en az koruduğu için [4] milyonlarca Amerikan vatandaşı Sosyal Sigorta'dan ve asgari bir yaşama gelirinden yoksun kalmışlardır.

Bu durumdan en çok zarar gören sınıflar ırksal azınlıklardır. (New York çocuk ölümleri beyazların kesimlerine oranla zenci mahallesi Harlem'de üç kat daha yüksektir.) Aynı oran, işsizlik ve konut sorunu için de böyledir. -Amerika'da 3 milyon konut gecekondu ya da kulübe tipindedir.- ve yine çoğunlukla bu durum zencilerin aleyhinedir. Bolluk çağında işsizlik % 3'ün altına düşmemekte ve bu oran, iyilik ve refah devrelerinde aşağı yukarı 3 milyon işsiz olarak ortaya çıkmaktadır.

Taşralı yoksullar çok daha kötü durumdadır. Resmi istatistiklere göre, köy bölgelerinde dar gelirli ailelerin % 50'den fazlası, yetersiz beslenme yüzünden bakımsızlık ve hastalıkla savaşmaktadır.

Yaşlılarınki tam yürekler acısıdır: 65 yaşını aşmış % 50'den fazla kişi yılda 1.000 dolardan daha az bir gelirle yaşamaktadır. 8 milyon yaşlı köylünün hiç bir Sosyal Sigorta garantisi yoktur. New York'da 300 bin yoksul, halkın yardımıyla yaşamaktadır. 32 milyon zenci ya da beyaz gereksiz ihtiyaçların bir kanser gibi geliştiği ve insanın en temel ihtiyaçlarının ise tatmin edilemediği 'biçimsiz' bir ekonomiye tanıklık etmektedirler.

Sistem, her nasılsa işçi sınıfının büyük bir çoğunluğunu gelişmenin amaçları çevresinde toplayabilmiştir.

---

(2) Michael Harrington : "Öteki Amerika), (sayfa 210).
(3) Aynı Kitap: (sayfa 209).
(4) » » (sayfa 21).

Yalnızca Amerikan toplumunun tecrübesiyle yetinilse, Herbert Marcuse'ün işçi sınıfının toplayıp birleştirmek üzerindeki tezine karşı çıkmak güç olacaktır. Bu bütünlük zaten yayılmasını frenlemeksizin Amerikan kapitalizminin işçi sınıfının büyük çoğunluğuna. Latin Amerika'da ve dünyanın başka bir çok bölgelerinde kolonici sömürüsü sayesinde çok yüksek bir hayat düzeyi sağlamakta oluşuyla kolaylaştırılmıştır.

Öyleyse XIX. yüzyılda tasarlanabileceği biçimde işçi sınıfını köklüleştirecek ve devrimci bir eyleme katılmaya sıkıştıracak toplu bir yoksullaşmadan söz etmek imkânı yoktur.

Yeni ve derin ekonomik bunalımların meydana gelebileceği gerçeğini gözden çıkarmadan, işçi sınıfının bu yoksullaşması olayı sonunda doğacak iç işyerlerinin küçülmesiyle kapitalizmin kendi pazarlarını sınırlamaya gideceğini düşünmek de yeni bir hata olacaktır.

30 yıllarından beri Keynes tarafından öne sürülen devletin müdahalesiyle talebin ayarlanması bir kural haline gelmiştir. Uzay çalışmaları ve silahlanma dolayısiyle yapılan yatırımlar ve kamu harcamalarının gelişmesi, teşebbüslere büyük bir alan sağlamıştır.

Böylece Başkan Eisenhover'in deyimiyle de; **"Büyük askeri kuruluşlar ve geniş bir silahlanma endüstrisi meydana gelebilmiştir, bu büyük askeri - endüstriyel kuruluşlarda"** Devletle büyük endüstri tekelleri arasındaki bağ gizlenemez. Devletin hedefi bu komplekslerin hedefi durumuna gelmiştir.

Komünizm düşmanlığı; Sovyet Rusya'ya ve Çin'e karşı, topluca sosyalizme karşı duyulan korku ve nefret en büyük askeri yatırımları kanunlara uygun kılmaktadır. Silahlanma yarışı büyük firmaların gelişmesi için bir bahane olmaktadır.

İçte 1950 yıllarının Maccarthy'ciliği, dışarıda Lâtin Amerika'dan, Formoza'ya, Güney Vietnam'a kadar en kokuşmuş diktatörlerin desteklenmesi, **"Hürriyet"** sloganına dört elle sarılıp arkasına sığınılarak büyük kapitale pazar sağlama uğruna yapılmaktadır.

Büyük kapitalin elindeki, Devlet böylece kesin bir rol

oynamaktadır; gelişmeyi sağlayan bilim araştırmalarını o finanse eder; Boeing firmasının satışının askeri siparişlerle ilgili olan % 65'ini, Lockheed'in % 81'ini, Republic Aviation'un % 100'ünü o alır. (1)

Bu yüzden Vietnam savaşı ilk başlarda -zaferin kolay göründüğü sıralarda- büyük tekelci firmalarca uygun yatırımlara imkân sağlayacağı düşüncesiyle, askeri liderler tarafından da cangıl'larda savaşmayı kolayca öğrenecek bir ordunun eğitimini sağlayabileceği için pek olumlu karşılanmıştı. "Askeri - endüstriyel kombina" kendi düşü içinde yaşıyor, bunun fikri yapısını kuran ve havasını yaratan aydınları bulmakta da hiç güçlük çekmiyordu. (2)

Devletin politikası tekellerin ihtiyaçlarına uyduruluyor; iç ve dış eylemi bunların gelişmesine en uygun biçime sokuluyor.

Devletin amaçlarıyla büyük tekellerinki birbiriyle o kadar iç içe olmuştur ki; özel sektör, Devletin siparişlerinde isteklerini kabul ettirmekte hatta yeni bir yerde kurulacak üslerin şekilleri ve yerleştirilecek füzelerin tipleriyle, modellerini bile tesbit etmektedir. Özel teşebbüsün eylemiyle Devletin işleri arasındaki bu içiçe geçmişlik, siyasal ve ekonomik bir karakter göstermektedir. Çünkü baskı grupları aracılığıyla, Başkan'a, Bakanlıklara, Senato ve Kongre'nin çeşitli komisyonlarına kadar girebilen adamlarıyla tekellerin kudretli patronları, -iktidarda olmasalar bile- kanun koyucularını ve kanunları satın alabilmektedirler. Bunun tipik bir örneği, Başkan Eisenhover'in Savunma Bakanı; General Motors'un eski genel müdürü ve 250 milyon dolarlık hissesinin sahibi Charles E. Wilson'dur. Senato komisyonu önünde bazı sözleşmelerin yapılmasında tarafsız olmadığı için ifade verirken söylediği sözlerle Ame-

(1) Michael D. Reagan: "Politika, ekonomi ve genel görünüm", (Scott, Foresman and company; Chicago 1965, sayfa 113.)

(2) Bir kaç yıl içinde Vietnam halkının gösterdiği direnç ve Amerika'lıların askeri ve siyasal başarısızlıkları karşısında durum değişti; Üniversitelerin protestoları kuvvetle gelişti, askeri liderler savunmaya çekildi; sanayiciler de Vietnam savaşını verimli bir yatırım alanı olarak görmekten vazgeçtiler.

rlkan politlkasının kurallarını ortaya koymuştu. Wilson, şöyle diyordu: "Ülkemin çıkarlarıyla General Motors'unkilerinin; General Motors'un çıkarlarıyla da ülkeminkilerinin aynı olduklarını düşündüm." [1]

Korkunç ekonomik ve teknolojik aygıt, kendisi için, kendisine uygun gelen bir hedef ve sonuç için çalışıyor. Adamları, devletlerini, kültür ve ideallerini kendine tabi kılıyor.

Böyle bir sosyal düzen içinde yenileyici güçler ne olabilir?

Amerikan toplumunun en iyi tahlilcilerinin vardıkları sonuçlar birleşmekte ve birbirini tutmaktadır. Amerikan plütokrasisi üzerindeki, Ferdinand Lundberg'in incelemeleri olsun; Douglas Carterin "Washington'daki Güç" adlı soruşturması olsun ve, Arthur Schlesinger'in "Roosvelt'in Çağı" adlı eserinde olsun -birinci bölümünde eski düzendeki bunalımı incelemektedir-. Ayrıca George William Domhoff'un Amerikan yönetiminin sosyolojisi hakkındaki çizgilerini de bu sayılanlara katarsak; bütün bu yazarların aralarındaki görüş ayrılıklarına rağmen, çıkan ortak yasa var: Büyük tekellerin, Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığının, Federal Hükümetin, eyalet yönetimlerinin, mahallî yönetimlerin, sözlü ya da yazılı yanının; ordunun, CİA'nın, FBİ'nın bütün kumanda kolları bir oligarşinin elindedir. O yönetir, o karar verir, "iki Parti" ile maskelenmiş Amerikan politikasının bütün iplerinin onun elinde olduğu artık gizlenemez.

Sisteme ilke açısından karşı çıkan muhalefet -sosyalist muhalefet- her zaman güçsüz kalmıştır. Çünkü Amerika'nın kendine özgü sorunlarının çözümlenmesinde başarısızdır.

Birinci aşama, günlük sorunlarla durmadan karşı karşıya olan eski dünya ile hiç bir ilişkisi bulunmayan yeni bir dünyanın bin yıllık beklemesi olmuştur. Bu sosyalizm, Marx öncesi ütopilerden yalnızca sosyalizmin gerekli gelişinin olumlu bir inancıyla farklılaşıyordu. 1904'de sosyalist partisinin ilk manifestosu şöyle diyordu, "Sosyalist

(1) Andre Maurois: (Sayfa, 313).

program toplumun, kabulünü ya da reddini öneren bir teori değildir. Er geç önlemeyecek olanın bir ifadesidir. Kapitalizm kendi mahvına çalışmaktadır".

Bu İsa'vari sosyalizmin yöneticilerinden Gene Debs, dogmatizmi her türlü reformu gereksiz diye reddeden ve onu sulkastçılıkla suçlayan bir ahlâk kavramı olarak kabullenmişti.

Birinci Dünya Savaşı bu tür sosyalizmin düşlerini, selâmet ve yeniden doğuş doktrinlerini değiştirerek yokediyordu.

30 yıllarının, Norman Thomas'ın sosyalizmi de daha gerçekçi değildi. Bir işçi partisi yaratmayı düşünürken, toptan reddettiği bir toplumda hiç bir sorumluluğu üzerine almayı tasarlamıyordu. Roosvelt tarafından kararlaştırılan ve "New Deal" diye anılan düzende tehlikeli fakat yapıcı bir durum almayı reddederken aynı zamanda sendikaların ve işçilerin desteğini de kaybediyordu. Daha kötüsü, Hitler'in saldırıları önünde bazı sosyalistler -gelecek savaşta belirlenirken- "üçüncü güç" sloganını ortaya atıyorlardı. Eylem küçücük parçalara bölünüyordu.

Bolşevik partisi espirisi içinde oluşan Amerikan Komünist Partisi, Amerika'ya özgü şartlar içinde Marx ve Lenin'in metodlarını uygulayamadı ve -üzüntüyle belirtmek gerek- öteki bazı komünist partileri gibi Amerikan toplumunu yenileştirecek bir iç güç olma yerine, Ekim Devrimi'nin bir propaganda aracı olmaktan öteye gidemedi. Öz sorunlarına gerçekçi bir şekilde yanaşamadığı bir halkın içinde, tecrit edilmiş durumda Amerika ile Sovyetler Birliği'nin politik med ve cezirine göre bazen aşağıda, bazen yukarıda kalarak; 1935'ten 1945'e kadar Hitler'e karşı girişilen savaşın ve faşizm tehlikesinin arttığı ve tumturaklı biçimde "Kızıl Onluk" diye adlandırılan dönemde; ülkenin bütününde bir güç olamadan C.İ.O. ya bağlı işçi sendikalarında, kültür dünyasında, sinemada ve liberal antifasist eylemlerde yabana atılamayacak bir etkenlik yarattı.

1943'de Amerikan Komünist Partisi yöneticilerinden Earl Bowder, komünistlerin içinde gerçek olarak yer aldığı bu büyük eylemde Amerika'daki yenilikçi güçlerin ma-

yası olan Komünist Partisi'nin kuruluş ilkelerinde köklü bir değişiklik yapmayı denedi.

Bugün için kesin olabilecek fakat Amerikan toplumunun üstünkörü yapılmış bir analiziyle teorik temellere dayanan bu işlemin başarı şansının ne olabileceğini söylemek pek kolay olmasa gerek.

Herhalde, Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin savaşın sona ermesinden hemen sonra değişmesi -buna ekli olarak katı komünizm tarafından Bowder'in aforoz edilmesi- Amerikan Komünist Partisi'ni ulusun hayatında hiç bir önemli rol oynayamamaya mahküm etti. Hatta Maccarthy'ciliğin zulmü bile -komünist militanlar ve yöneticiler buna cesaretle göğüs germişlerdir- partiye bir yenileştirme eyleminin tohumu olabilecek örgütleşmeyi sağlayamadı.

Bu son yıllarda, bağımsız peygamberler grupçukları; Troçkistler, yeni-radikaller, katolik emekçiler, yeni sol, çalışma ya da tüketimle de olsa bütün bir dünyayı reddederek hiç bir şeye katılmayı arzulamayan "hippy" leri hesaba katmazsak, parçalar şeklinde çoğalmaktadır.

Dinleyicisi ve seyircisi olmayan bu sosyalizmin güçsüzlüğündeki öznel nedenlerini ayrıntılı olarak gözden geçirmeden önce, toplum sınıflarına girmiş değişiklikler ve yeni bilimsel ve teknik devrimle meydana gelen sınıflar arasındaki ilişkileri çözümlemek; iki soruya karşılık verebilmek için gereklidir.

Amerikan toplumunu, değişimin emirlerine karşılık vermek üzere, derin bir biçimde dönüştürecek kesin ilk hareketi kim ele alabilir?

Bu devrimci ilk hareketler, Amerika'yı nasıl bir özgül biçime sokabilir?

Bundan böyle büyük bilimsel ve teknik değişimle birlikte örgütlenmiş zekâ başlıca üretim gücü olma yolundadır ve ekonomik sistemin istediği el emeği yapısını değiştirmiştir.

Galbraith, kavrayıcı bir örneğini vermektedir: Sistemin istediği el emeği, bir eski zaman vazosu gibidir. Bu vazo ağzından başlayarak teknik yapının çeşitli uzmanlıklarının ihtiyaçlarını yansıtarak genişler; yöneticiler, düzen-

leyiciler, planlayıcılar, teknisyenler, mühendisler, satış müdürleri, reklâm sanatçılarıyla elektronik beyinlerin çalışması ve programlanmasında uzmanlaşmış teknisyenler. Yan tarafları daha da genişleyerek, "Beyaz Yakalılar" ın ihtiyaçlarını yansıtır. Sonunda hatlar dibe doğru sivri biçimde birleşerek daha sınırlı istekleri belirtir; sürekli olarak aynı hareketi yapan beden çalışmasına yatkın yerleri güçlük çekilmeden makine tarafından doldurulabilecek personelin... (1)

Bu eğri, bir takım çarpıcı istatistiklerin toplamını özetlemektedir: 1961'den 1964'e kadar Amerika'da iş gücü 60,9'dan, 70,6'ya ve yaklaşık olarak 10 milyon işçi sayısı kadar artmıştır. Yeni açılan iş yerlerinin hemen hemen hepsinin "Beyaz Yakalılar" için olması (Fransa'da yönetici personel ya da kadro dediğimiz) anlamlıdır. 1947'den 1965'e kadar "Beyaz Yakalılar" ın sayısı (uzman, memur, bürolarda çalışanlar, satıcılar, vb.) 9,6 milyon artmıştır. Aynı süre içindeyse "Mavi Yakalılar" ın sayısı -beden işçisi- 4 milyon azalmıştır.

1965'de "Beyaz Yakalılar" ın sayısı, "Mavi Yakalılar" ı 8 milyon kadar aşıyordu.

En kesin olgu, "Beyaz Yakalı" ların durmadan gelişen hakimiyetidir. 1900'de el işçilerinin toplamının % 17,6'sıyken, 1965'de % 44,5'dir.

Bu tarihte, "Beyaz Yakalı" lar % 44,5'u, "Mavi Yakalı" lar % 36,7'yi, genel hizmet işçileri % 12,9'u ve tarım işçileri % 5,9'u teşkil ediyorlardı.

Bu birlik eylemi içinde, teknisyenlerle, eğitimcilerin sayısı da aynı hızda gelişiyordu.

1900'de 24.000 öğretmen ve 238.000 öğrenci; 1920'de 49.000 öğretmen;

1969'da 480.000 öğretmen ve 6.700.000 öğrenci vardı. (Öğrenci sayısı 10 yılda iki katını bulmuştur, 1959'da 3.377.000 öğrenci vardı.)

Marksizmin temel ilkelerinden biri, ülkenin yönetimini ele alması mukadder "yükselen sınıf" olarak öncü üre-

(1) John K. Galbraith: "Yeni Endüstriyel Devlet", (Gallimard; 1968, sayfa 245).

timci güçlere sıkı sıkıya bağlı ve onlarla birlikte gelişen toplumsal sınıflara değer vermektir.

Bu perspektif görüntü içinde sorun ortaya konursa; değişimin (emperatif) buyruitularına karşılık verecek şekilde Amerikan toplumunu temelden dönüştürecek etkili ilk başlangıç hareketini kim yapacaktır? Bazı karşılıklar hemen elenebilir: azınlıklarca yapılacak bir devrimin düşü beslenmeden, ne siyahların hareketi -ulusun yalnızca % 10'unu temsil etmektedir- ne de kötü şartlar içindeki işçiler -onlar daha da azdır- hesaba katılabilir.

Amerikan toplumunda şimdiki şartlar içinde çoğunluk olabilecek tek güç -en geniş anlamıyla- işçi sınıfıdır; yani, üretimci güçlerin bugünkü aşamasına belirtici (gösterici) bir rol oynayan, "Beyaz Yakalı" larla, "Mavi Yakalı" lar arasındaki birleşmeden meydana gelen güç. Yalnızca bu "tarihsel blok" Amerikan toplumunu daha geniş bir yenileştirme eylemi içinde toplumsal katları peşinden sürükleyebilecek güçtedir.

Temel sorun geleneksel işçi hareketinin yalnızca % 12'si sendikalı olan bu "Beyaz Yakalı" teknisyen, memur ve aydınların bütünüyle bağdaştırılabilmesidir.

Geleneksel Amerikan sendikacılık hareketi bugün bir çıkmaza girmiştir. Bünyesi uzun zamandır karışıktı; hem sistemin içinde, iş pazarına sürekli müdahaleleriyle patronların iştahlarına karşı duran ekonomik bir güçtü; hem aynı zamanda sistemin dışında da, iyi kötü, sistemin ilkesine karşı çıkan toplumsal bir güçtü. Oysa, bilimsel ve teknik, Amerikan sendikacılık eyleminin evrimiyle ilgili iki sonucu oldu; önce eylemin sosyal görevini giderek köiletti. Büyük patron sınıfı için; kârın, üretimin teknik yönden arttırılması yerine, dolaysız bir aşırı işletmeyle çoğaltılması imkânı sendikaların yönetici çarkını ve son olarak işçi sınıfının büyük bir bölümünün -en kötü sonuçlarına kadar- gelişme amaçlarına katılmaya hazırlamıştır.

Silahlanma ve savaş politikasından ötürü işçi sendikaları bütünüyle Vietnam savaşı politikasını desteklediler. Patron açısından tam bir genişleme ve uzun vadeli programlar içindeki uç kesimler için, üretimin sürekliliğini ve el emeğinin dengeliliğini sağlayabilecekse, bir ücret art-

tırımı verimli)dir. Bu nedenle General Motors'un kurmayı görüşmek için işçi sendikalarının karşısına çıktığında -inisyatifi alarak- beş yıllık bir sözleşme karşılığı verimlilik üzerinde *ücretler için bir (eşel mobil) teklif edip* "iş huzuru"nu sağladı. (Böyle bir teklif aslında büyük tekeller için ikinci bir avantaj sağladı; bu yeni yükler altında üretim gelişme temposuna uyamayarak ezilen diğer küçük teşebbüslerin ortadan kalkmasıyla tekellerin gücü ve kazancı arttı). Buradan işçi sendikaları için değişimin ikinci bir sonucu çıkıyor. Bütünüyle ekonomik bir role indirgenerek toplu sözleşmelerle elde edebileceğinin hepsini almış olan sendika bürokratlaşıyor; görevi kalmıyor ve sistemin bir organı durumuna geliyor.

Bürokratlaşma ve bütün halinde toplanma bugünkü çıkmazın iki görünüşüdür. *Bu da günümüzdeki* "Beyaz Yakalı"ların, teknisyenlerin ve memur kadrolarının itici bir güç olarak canlandırdıkları, üçüncü bir sendikacılık merkezi yaratılması çabalarını açıklar.

Belki, burada yeni bir yönelişin ilk belirtileri vardır. Ama kesin olan şudur; yeni "tarihsel blok" un bilinçli örgütlenişi, yalnızca ücret istekleri temeli üzerinde; yani, işçi eylemini çıkmaza sürükleyen bürokratlaştırma ve toplayıp birleştirme sürecinin (vetiresinin) uzantısı içinde gerçekleşemez.

Sorunun anahtarı, büyük ihtimalle işçi hak istekleri*nin niceliksel işleyişi (ücretlerin artışı, çalışma saatleri*nin azaltılması, sosyal güvenlik primleri, emeklilik yaşı vb...) ile yeni niteliksel bir gerekliktir; işçi sınıfı artık yönetim dışında kalmak, sisteme sessizce katılmak; yani, gelecekle ilgili kararların alınmasında söz sahibi olmamayı kabullenememektedir.

Bu gerekliğin güçlü bir biçimde görülmeye başlandığı teknisyen ve memur kadrolarıyla işçi sınıfının birleşmesi böylece gerçekleşebilir. M.T.I. nın (Massachussetts Institute of Technolog) deki Amerika'nın en büyük "beyin merkez" lerinden birinin, araştırmacılarının şimdiye kadar işi*tilmemiş bir nedenle* -kendilerinde *istenilen işin cinsi*, sonuçları, askerî alanda kullanılışı ve toplumsal durumu, hakkında bilgi istemeleri dolayısiyle- 1968'de ilk olarak grev

yapmaları çok anlamlıdır. Geleceğin memur kadrolarını teşkil edecek öğrencilerin zaman zaman karışık ve anarşik bir biçimdeki eylemleri; bütün dünyada olduğu gibi Amerika'da da aynı temel sorunu ortaya koymaktadır.

Amerika'nın şartları içinde öteki ülkelerden daha da fazla olarak ulaşılan gelişme düzeyinden dolayı, bu, doğmakta olan yeni "tarihsel blok" dileklerinin ortak paydası olabilir. Bizzat yönetici sınıflarda olduğu kadar orta sınıflarda da kendi değerlerine olan güvenç kaybolmaktadır; bunun delili, üniversitelerde okuyan kendi çocuklarının yaptığı gösterilerdir.

Amerika'da köklü değişim, partilerden birinin ötekine göre başarı sağlamasıyla değil, sisteme yeni bir amaç vermeye çalışan toplumsal güçlerin birleşmesiyle olacaktır.

Elbette bu birleşmede; mühendisler, teknisyenler, memur kadroları ve büyük sayıda aydın önde gelen bir rol oynayacaklardır. Bu, nesnel nedenlere; üretimci güçlerin yeni yapısına ve örgütlenmiş zekânın oynadığı birinci plandaki role dayanmaktadır. Burada teknokratik bir bozulma tehlikesi var: Tersine döndürülemeyecek bir gelişmenin önüne geçilemez sonuçları. Bununla birlikte teknisyenlerin ve teknokratların kontrolu ve yön verilmesiyle ilgili üç olağan çözüm yolu görülüyor; ya şimdi Amerika'da ve öteki gelişmiş kapitalist ülkelerde olduğu gibi, plütokrasiyle (zenginler yönetimi) birleşip ona ve onun çıkar hedeflerine bağlı kalacaklar; ya şimdi Sovyetler Birliği'nde ve devlet sosyalizminin hüküm sürdüğü merkezci, otoriter ve bürokratik öteki ülkelerdeki gibi, planlayıcı, çok güçlü, her şeyi bilen bir devletle birleşip ona ve yığınların dışında seçilmiş politik yeğlemelerine bağlanacaklar; ya da bütünüyle işçi sınıfıyla birleşerek onun birleştirip toplayıcı bölümü olup, onlar tarafından kontrol edilirken seçimlerine ışık tutup bilgi vereceklerdir: Bu Yugoslavya'da "telkin sosyalizmi" nin açtığı yoldur.

Göreceğimiz gibi bu deneme, bu ülkede az gelişmişliğin engeline çarpacak fakat, çok gelişmiş ülkelerin demokratik yollardan sosyalizme geçebilmeleri için bir örnek niteliği alabilecektir.

Şu soruyu sormak, ilk bakışta, bir çelişki gibi görüne-

bilir: Amerika'da sosyalizm ne olabilir? Bunu öncelikle düşünmek gerek; bir baba edasıyla Amerikan halkına sosyalizm *"dersleri vermek" niyetinde değiliz tabii.* Ama burada ekonomik, bilimsel ve teknik yönden olağanüstü gelişmiş bir kapitalist ülkenin sosyalizme geçişiyle ilgili özgül yollarla yapılmış araştırmalarla ortaya konan bir sorunlar örneği var. Bu düşünce, parçalı ve duruksamalı da olsa, biz Fransızlar ve Fransız modeli bir sosyalizm konusundaki araştırmalarımız için zengin bir öğrenim kaynağı olabilir.

Amerika'da etkili bir devrimci hareketin ilk şartı; bütünüyle yerli olmak ve yapısı köklü bir biçimde değişik bir yabancı ülkeyi örnek olarak almamaktır. İkincisi; olumsuz ve yalnızca ideolojik muhalefet değil, eleştirici fakat yapıcı -en iyi deyimle pragmatik- yani, özgül, gerçekçi ve günümüze uygun şartlardan hareket edip, somut bir perspektiv açmaktır.

Amerika iç savaştan beri, tarihinin en ciddî siyasal bunalımını yaşamaktadır. Bu, başkanlık seçimleriyle Cumhuriyetçi'lerin ve Demokrat'ların maskaralıklarıyla karşı karşıya bir dekorun arkasında; gelişen ve derinleşen bir bunalımdır. Milyonlarca Amerikalı -bu halkın en iyileri- kendi kendilerine sistemin kendisiyle ve içerdiği hayat tarzıyla *ilgili soruyu* soruyorlar. Soru, 7 milyon öğrenci ve onların milyonları aşan aile efradıyla, üniversitelerdeki kargaşalıklarda, müesseselerin bağrında, sendikaların geleneksel yapı ve yönelimlerine karşı işçi sınıfında beliren direnmede su yüzüne çıkmaktadır. Bu, "Genç Amerika" nasıl birleşip örgütlenebilir ve uçsuz bucaksız ulusun çapında yeni bir ufuk açabilmek için nasıl işbirlikçi ve bütünleşmiş olabilir?

Seyircisiz ve dinleyicisiz yüz yıllık bir sosyalizm denemesi ve ithal edilmiş modellerle buna ulaşılamayacağını biliyoruz. Amerika'nın ekonomik ve toplumsal yapısı, büyük değişim çağından beri ne Ekim Devrimi'ndeki Rusya'nınkine, ne de "Uzun Yürüyüş" çağındaki Çin'inkine benzemektedir; yani, "Marksist-Leninst" ya da "Mao'cu" denen bir propaganda yalnızca grupçuluk meydana getirebilmektedir. Marksizm, bir daha tekrarlayalım; her şeyden ön-

ce var olan çelişmelerden, uyuşmazlıklardan insancıl bir olanak çıkarmak için bir metoddur. Bu marksizmin gerçek mirasçısı leninizm; uygun bir sosyalizm "örneği" ni tesbit etmek amacıyla üzerinde devrimci hareketin etkili olduğu ekonomik ve sosyal yapıdan, kurallarını belirtmede ulusal gelenekleri, "yolları" kararlaştırmak için de konjonktürü de hesaba katarak, özgül şartlar altında yenme sanatıdır.

Marksist olmak, leninist olmak; artık geçerli olmadıkları kökten değişik bir durumda Marx'ın ve Lenin'in analizlerini durmadan tekrarlamak demek değildir. Bu, yeni tarihsel (inisyativleri) ilk başlangıç hareketlerini tanımlamak için onların araştırma metodlarını uygulamaktır.

Amerika'nın durumunda yerli ve devrimci bir gelenek var. 1607'den beri bu ülkeye gelen göçmenler, çoğu zaman Dickens'in deyimiyle "ikinci site" ye mensup başkaldıranlardı. "Bağımsızlık Beyannamesi" ne öteki tabiî hakların yanına eklenmiş bulunan devrim hakkı çok anlamlıdır. Amerikan demokrasisinin büyüklerinden ünlü Thomas Jefferson Anayasa'nın her yirmi yılda bir yeniden yazılmasını öngörüyordu. Demokraside "sürekli devrim" in ilk teoricilerindendir; "Tanrı bizi devrimsiz geçecek 20 yıllardan korusun" diye yazıyordu... Yöneticileri halkın direnme ruhunu yitirmediğini hissetmeyen hangi ülke bağımsızlığını savunabilir? Özgürlük ağacı zaman zaman vatanseverlerin ve despotların kanıyla sulanmalıdır... (1)

Çağımız Amerika'sında devrim ruhunun kökleri bu olabilir. Jefferson ve öteki "kurucu baba" lara, Marx ve Lenin'e karşı gösterdiğimiz davranışı gösterebilirsek tabiî. Günümüz Amerikan toplumu Tocqueville'in pek güzel bir biçimde çizdiği Amerikan toplumuna benzememektedir: XX. yüzyılın bu sonlarında Tocqueville'in "Amerika'da Demokrasi" sine başvurmak; minareye kılıf uydurmak ve gerçekleri bir mit'le örtbas etmeye çalışmaktır. Eşitliğe ve toprağa dayanan bir toplum ilkesine yer veren bir demokrasi biçimine Amerika'da rastlamaya çalışmak, endüstri dinozorlarının egemenliği altında ve en su götürmez eşi-

(1) Saul K. Padover: "Jefferson: Bir Büyük Amerikalının Hayatı ve Fikirleri", (New York, 1942, sayfa 72).

sızlıklerin çağında bir akıl bozukluğuna uğramak ya da serap görmek demektir.

Bu değişim nasıl oluştu?

Amerikan tarihini etkileyen ve özlemi hâlâ "en iyiler"in düşünden çıkmayan temel olgu "sınır" dır.

Bir Avrupalı için "sınır"; sınır taşları, dikenli teller, gümrük; yani, katı bir sınırdır.

XIX. yüzyılın sonlarına kadar bir Amerikalı için "sınır" ise, Maurois'nın yazdığı gibi, "uygarlıkla sürülmemiş topraklar arasında sallanan bir püskül" dür. 1815'den beri Avrupa'daki monarşik ve feodal düzenin yeniden canlanmasından kaçıp Amerika'ya göç edenler; herkesin doğuşuna göre değil, yeteneklerine göre gelişeceği ve fırsat eşitliğinin varolacağı bir dünyayı düşlüyorlardı.

Bütün bu özgürlük düşleri şu özlemden doğdu: pazar özgürlüğünün insanın öteki bütün özgürlüklerinin temel ve ilkesi olduğu *açık bir dünyada eli silâhlı insanın yetenekleriyle* kendi özgürlüğünü fethettiği bir özlem. 1862 de "Homestead Act", her göçmene 160 dönüm toprak sağlıyordu. Dalgalar gibi Atlantik'ten, Pasifik'e akınlar oldu; hareketli gözüpek serüvenciler kendilerine bir krallık kurmayı *umabilirlerdi. Sınır, bu sonsuz ufuk, toplumsal* kökeni ya da geçmişi ne olursa olsun herkese sağlanmış, eski ve yaşlı uygarlığın yükümlüklerinden kopup boş bir uzayda özgürcü ilerleme imkânı idi. Bu tür eşitlik özlemini bütün Amerikalılar muhafaza eder.

1890'da dalganın hareket halindeki kesimi Büyük Okyanus kıyılarına ulaştı ve sayım direktörü "sınırın sonu" nu ilân etti.

Bundan böyle, öncülerin artık şansı yoktu ve bu, Amerikan tarihinin büyük dönemeci oldu.

Bundan sonra yolun felâket makası açıldı; bazıları emperyalizm ve fetihte ikinci bir "sınır" bulduklarını sandılar.

Bir kaç yıl sonra Amerika, çeşitli sudan nedenlerle Hawai'ye el attı; Küba'yı işgal etti, İspanya'dan Puerto - Rico'nun, Guam'ın ve Filipin'lerin ayrılmasını sağladılar. Daha sonra Latin Amerika'ya dönerek ölçülü kesimlerle bütün kıtayı fiilen ya da açık hukuki yollarla Amerikan sömürgesi durumuna soktular. İlk aşamada ham maddeler

kaçırıldı; Ekvador ve Orta Amerika'da Amerikan Meyve Şirketi; -United Friut- Şili'de bakır ve Venezuella'da petrol şirketleri büyük roller oynadılar.

İkinci aşama, kapital ihraç ederek sömürgeciliğin aşırı biçimde el emeğini 'istismar' etmesiyle, hemen yerinde ve kısa sürede sağlanan büyük kârlar biçimindeydi. Her iki durumda da Amerika bu işleri yapabilmek için Nicaragua'daki ve Arjantin'deki gibi en kokuşmuş, en adi diktatörlüklere ya da azınlık yönetimlerine (oligarşi) sırtını dayadı. Gelişme düzenine göre, işgalcinin "**işbirlikçileri**" ya büyük toprak sahipleri, ya da ticaret ve ekonomi burjuvazisinin en gevşek ve en cansız katları oldu. Bu işbirliğine karşılık; Amerika, orduya ve polise dayanan devlet mekanizmalarının gelişmesine malî katkıda bulunarak yardım etti. Reçife ve Olinde başpiskoposu dom Helder Camara "**bu sistem sayesinde zenginler daha zengin, yoksullar daha yoksul oluyor**" diye yazıyordu. Durum, günümüzde öyle bir biçime bürünmüştür ki, Başkan Johnson'un, "**Amerika Devletleri Teşkilâtı**" ndaki en yakın çalışma arkadaşı Sol Limowitz, "**Amerika Birleşik Devletleri; Latin Amerika'yı dikkate almama eğilimini sürdürürse; Rio Grande'nin güneyinde, bir gün bir çok Vietnam'larla karşılaşmak zorunluğunda kalacaktır**" diye yazarken, Che Guevara'nın tezini kelime kelime tekrarlıyordu. Büyük tekellerin egemenliği altındaki bir toplumun, "**eşit toplumsal tarım ortaklıkları**" yasasından daha başka yasalara ihtiyacı vardır.

Teknik gelişmeyle değişmiş bir dünyanın gereklerine uyarlanmak henüz mümkün olmamıştır. Hattâ olumsuz tepkilerle bile. 1890'da tekellere karşı bir yasa olan eyaletler arasındaki ya yabancı ülkelerle yapılan ticareti ya da rekabeti önlemek eğilimindeki her teşebbüsün ve anlaşmanın kanun dışı sayılacağını öngören "**Sherman Act**" oylandı ve yürürlüğe girdi. 1914'de Başkan Wilson tekeller arasında fiyat tesbitini ve rekabeti önleme eğilimli anlaşmaların yapılmasını yasaklayan "**Clayton Act**" ı oylatıp kabul ettirdi.

Bundan sonrasında zaman zaman bu kanunlar ya çoğaldı ya gelişti, ama hiç bir şekilde tekellerin güçlenmesini önleyemedi ve çağ dışı düştü. Bu kanunlar kolayca uygulanamaz ve günümüz teknolojisi her an daha büyük te-

şebbüsler gerektirirken, pazara dönmeyi düşünmek bir düşten öteye gidemez. Bu kanunlar uygulanmıyor, çünkü gerçeklerle çarpışıyor; üstelik de güçlü duruma gelen tekellerin gerçekleriyle. Uygulansalardı, bilimsel ve teknik araştırmaların genişlemesini sağlayan büyük teşebbüslerin gelişmesini önleyecek bir nitelik gösterecekti.

Başkan Kennedy'nin Demokrat Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmada sözkonusu ettiği; tanınmamış şanslar ve gerçekleşmemiş umutlar için "yeni sınır" ne olabilir?

Büyük kapital yatırımlarına geniş bir çıkış yolu açabilecek "yeni sınır" her şeyden önce içeridedir. Harrington "Yoksulluğun bakımını sağlamak pahalıdır" der. (1)

Zencilerin sorunu kanunlarla çözümlenemez; siyahlara medenî haklar tanındıktan sonra güneyde efendilerinin ve patronlarının gözünde, onların ekonomik bağımlılığı açısından hiç bir sorun çözümlenmemiştir. Kuzeyde onların çoğunlukla kalitesiz işçi ya da işsiz olmaları şeklindeki toplumsal durumları açısından da bir çözüm getirilememiştir.

Bu soruna etkili bir biçimde ve ekonomik temellerinden başlayarak el atabilmek için, önce toprak rejimi uygulanan her toplumda değişik biçimlerde ortaya çıktığı gibi, yalnızca yeni iş alanları açmak değil, efendi ve köle sınıfları arasındaki bütün ilişkileri düzenleyebilmek için güneyin sanayileşmesi gerekir.

Burada da çözüm ithal malı metodlardan çok yerli ve geleneksel biçimlerle sağlanabilmiştir. "Tennessee Valley Authority", bütünüyle boş ve atıl bir alanı baraj yaparak ve herkese uygun şartlarla elektrik enerjisi sağlayarak; yeni sulama tesisleriyle tarıma elverişli büyük topraklar fethederek, ağaç dikerek, geniş alanları orman haline getirerek ve sun'î gübre fabrikaları kurarak tarımı kolaylaştırmak yoluyla, bunun en güzel örneğini vermiştir. Böylece yoksulluğa ve en kötü biçimde gerilige mahkûm üç buçuk milyon Amerikalının yaşama şartları değiştirilip geliştirilmiştir.

Üretici yatırımlara açık en geniş alanlardan biri de kollektif donatım yapımı alanıdır. Daha önce de Amerika'da-

(1) Michael Harrington: "Öteki Amerika", (Gallimard; 1967, sayfa 178).

ki öteki bir çokları gibi varolan bir çelişkiye değinmiştik. (*) Özel servetlerle, kamu harcamalarının güçsüzlüğü arasındaki çelişki, çöküntüye doğru gitmekte olan uygarlıkların karakteristik belirtileridir. Yunan sitelerinde ve daha sonra Roma uygarlığında da olduğu gibi özel konutların lüksü, tapınakların bakımsızlığı ve harap durumuyla tam bir çelişki içindeydi.

Benzer bir olgu günümüz Amerikan toplumunu karakterize etmektedir. Okullar, hastahaneler, stadyumlar, kültür evleri -daha çok varolmayan kültür evleri- özel zenginliklerin düzeyinde değildir. Bu kollektif gereksinmelerin doyurulması ekonomiyi bütünüyle dürtecek, uyandıracak ve insancıl bir anlama yöneltecektir. Amerika'da bundan önce de kapitalin harekete getirilip yöneltilmesine ait örnekler vardır. Başkan Wilson, 1917'de **"Savaş için bir orduyu değil, bir ulusu eğitip oluşturmalıyız..."**. Ama **"bu, ancak herkes kendi özel hedefini izlerse olabilir"** diyordu. Böylece askerler için gerekli sebzenin zenginlerin tenis kortlarında yetiştirildiği, hafta sonu tatillerinde şehirler arasındaki yolların, akaryakıt tasarrufu sağlayarak savaştaki müttefik ordularına yardım yapabilmek için bomboş kaldığı zamanlar olmuştur. Sinema ve ses yardım kampanyalarında satılan **"özgürlük tahvilleri"** ne altmış beş milyon Amerikalı yirmibir milyar dolar yatırmışlardır. Amerikan halkının devlet kısıtlamalarına karşı geleneksel tepkilerine ve korkularına rağmen 1917'de, Wall Street'li bir bankacının, Bernard Baruch'un, "Savaş Endüstrisi Komitesi" kaynaklara el atmış, bazılarına öncelik tanıyıp fiyatlar üzerine ağırlığını koymuş ve tek kelimeyle ekonomik bir diktatörlük uygulamıştır.

Tam bir barış içindeyken, kamu gereksinmelerini gidermek için yatırımları şehirler arası yollar ya da kültür evleri yapmaya yöneltmede alınacak tedbirler çok daha kolay ve hafif olacaktır. Bu yatırımlar Vietnam'a stratejik yollar yapımından, Formoza'daki, Seoul'deki, Saigon'daki ya da Nikaragua'daki içi geçmiş diktatörleri desteklemek için yapılacak harcamalardan daha az verimli değildir.

(*) Roger Garaudy: **"Fransız Modeli Bir Sosyalizm İçin"**.

Başarılı "Ay Uçuşları" kollektif bir çalışmanın, çeşitli bilim dallarının, endüstrinin ve canlı ekiplerin güçlü bir merkezileştirmeyle neleri gerçekleştirebileceği geleneksel Amerikan bireyciliğine karşı güçlü bir örnektir.

O halde şu temel sorunların çözümlenebilme imkânının varlığından nasıl kuşkulanılabilir: Bunlar, yoksulluk sorunu, zenciler sorunu, kollektif donatım sorunu, nihayet "Üçüncü Dünya'ya Ciddi Yardım" sorunudur. Bu konuya uluslararası ilişkilerde yeni bilimsel ve teknik devrim çarpışmalarını ele aldığımız zaman yeniden döneceğiz.

İşte, "Genç Amerika" ya ulusal geleneklerinde en iyi biçimde varolan "yeni sınır"ı açacak Amerikan ekonomisine endüstri potansiyelinin % 100 nü kullanmasını sağlayacak ve daha önce hiç rastlanmamış biçimde bir gelişme ortaya çıkaracak başlıca üç yatırım alanı.

Spekülasyon yeni bir "sınır" değil; 1929'daki mali çöküş, yani 1929 Ekim'inin ünlü "Kara Perşembe" si; Wall Street'de başlayan çözülme ve yıkılma bunu ispatlamıştır.

Emperyalizm ve sömürgecilik bir "yeni sınır" değildirler; Pentagonun ve C.I.A.'nin Vietnam'daki iflâsı bunu ispatladı.

Yeni sınır olumsuz ve eleştirici bir muhalefetle değil -somut ve yapıcı- ispatlamak için, yatırım ve genişlemenin şu üç şahane yolunda gerçekleşebilecektir: Yani, Güneyin sanayileşip Amerika'da zenci sorununun ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, toplumsal ihtiyaçların kollektif donanım yoluyla doyurulması; üçüncü dünya ve bütün gezegenle -rejimlerini ayırdetmeksizin- politik şartlar ortaya sürmeden ekonomik ve teknik işbirliği yapılmasıyla.

Elbette Federal Hükûmetin ulusal ekonomiyi bu çok yeni biçimdeki ekonomiye yöneltmek için çok güçlü imkânlara ihtiyacı bulunacağı yolunda bir itiraz öne sürülecektir.

Bu, doğrudur. Ancak bu dev çaba, Amerika'nın geleneklerine ters düşen devletçi merkezileştirme, zorlama ve baskıyı içermeyecektir. Ekonomik baskılar ve dürtüler, otoriter buyrultular ve kurallardan daha etkili olacaktır.

Mali politika, üretimci olmayan çabaları öldürme pahasına da olsa, sert bir biçimde vurarak karar verdirici bir

rol oynamalıdır. Söz gelişi, reklâm kuruluşlarını büyük vergilerle ezerek -hattâ sıfıra indirerek- onları başka kesimlere yatırım yapmaya -başka bir deyimle- üretim ve tüketimi gerçek ihtiyaçlar düzeyine indirgeyerek yapısının ilkesinde büyük değişiklik yapmaya zorlamalıdır.

Çözümlenmesi en güç fakat en önemli sorun, silâh sanayiinde yapılacak değişikliktir. Amerikan yapımcılarına verimlilik ölçülerini gözden kaçırmadan Vietnam'da düşürülen ya da savaş dışı edilen uçaklara yapılan yatırımlarla en muazzam hava ticareti filolarının yaratılabileceğini ispatlamak mümkündür.

Ulusal planda Birleşik Devletler hükûmetinin bu silâhlanma ve savaş politikasıyla gerçek gücünün teknik ve bilimsel düzeyinde ancak düşük bir üretimini sağladığını belirtmek daha da kolaydır. Amerikan potansiyeli silâh yapımında kullanıldığında, Amerikan bütçesinin büyük bir kısmının Vietnam gibi hedefi belirsiz bir sömürge savaşında harvurup harman savrulduğu zaman yapılan israf; Rio del Palata'da sığırların yalnızca derileri için vurulup etlerinin yakılarak kül edilmesi kadar anlamsız ve budalacadır.

Bu program, bir rejim, temel ilke ve yasa davası biçimine sokulamadan tersine onlara bütün etkenliklerini vererek, günümüze uydurarak ve Amerika'nın büyüklüğünü yapan gelenekleri yenileştirerek uygulanabilir. Bu, henüz sosyalizm değil, hedeflendirilmiş bir kapitalizm'dir.

Bu yol belki de Amerika'ya ve dünyaya derin bir yenileşme ve yaratıcı gelecek hazırlayacak tek yoldur. Kendine özgü hedeflerin efendisi olmayan bir toplumun ve gelişmenin buyrultularının; kendinde bir hedef teşkil ettiği -aklen malûl bir halkın ötesinde- bu, genç Amerika'nın bütün güçlerinin birleşeceği ve üzerinde çalışılarak sistemin insancıllaştırılacağı bir yoldur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ; BİR SOSYALİZM MODELİNİN DOĞUŞU

SİSTEMİN dinamiğinin istediği yeni bilimsel teknik devrim ve değişimle karşılaşmak durumunda kaldıklarında Sovyet yöneticilerinin gösterdiği tepkileri anlamak için Sovyet modeli sosyalizmin hangi şartlar içinde geliştiğini hatırlamak gerekiyor.

Marx, "Kapital" de kapitalist sistemin en gelişmiş biçimde bulunduğu İngiltere'yi inceleyerek kapitalizmin gelişmesi kurallarını ve varolan çelişkileri keşfediyordu.

Hemen denecek kadar az bir zamanda Marx'ın çalışmalarının dogmatik bir yorumu gün ışığına çıktı. Bu, Kautsky'nin eseriydi. Marx'ın keşfettiği kuralları pozistivist bir evrimcilik espirisi içinde sosyalizmin tam olgunluğa erişmiş bir kapitalist toplumdan hareketle ve otomatikman tam tersine dönüşmesiyle doğabileceği sonucuna varıyor-

du. İşçi sınıfı için yapılacak şey, örgütlenmek ve beklemekti.

Lenin, derin feodal izlerin yaşamasını sürdürdüğü ve kapitalist gelişimin İngiltere, Fransa ve hattâ Almanya'nın yüzyıl gerisinde bulunan bir ülkede, bir işçi partisini kesin olarak devrim yoluna sürdüğü zaman, "Alman modelinden en küçük bir şaşmayı" kabul etmeyen ve "geçmişi sadakatla taklit etmek" gerektiğine inanan Kautsky; karşı devrime kendi dogmatik marksizminin tedbirliliğini aşılamıştı. Bir sosyalist devrimin yalnız çok ileri sanayileşmiş ülkelerde mümkün olabileceği kuramından hareket eden Kautsky, Rusya'da "sosyalizm için gerekli nesnel ekonomik alanların bulunmadığını" ilân etmiş ve bunun sonucunda da devrim yapılmaması fikrini savunmuştu.

Lenin, buna canlı ve dogmatik olmayan bir marksizm adına karşılık vermiştir. Yani, öyle bir marksizm ki, yalnız Marx'ın öğretilerinin anlamını -ortaya çıkarıldıkları tarihi devirde geçerli olan ve sonra her yer ve zamana da uydurulan yasaların bir kataloğu- korumakla kalmamış, aynı anda öğretilerin ruhunu; başka bir deyimle, bir ülkeye ve bir devreye özgü çelişilerden hareket ederek, muhtemel devrim, iyi ortaya çıkarmak ve bunu eyleme sokmak bilim ve sanatını da içine almıştır.

Ekonomik olgunluk, sonra politik devrim gibi unsurlara sahip Fransız Devrimi'ni klâsik örnek olarak alan "Ortodokslar" ın tek anlamdaki mekanist determinizmine karşı Lenin, teorik ve pratik olarak bu düzenin tersine döndürülebileceğini ispatlamıştır. "Devrimcilerin yapabilecekleri en büyük hatâ, hayat bu kadar çok yeni unsurlar getirirken, geriye dönüp geçmişin devrimlerine bakmaktır" (1).

Lenin, Kautsky'nin itirazlarına şu karşılığı vermiştir: "Rusya, sosyalizmi kurmak için üretim güçlerinin gerekli gelişim derecesine ulaşmamıştır. II. Enternasyonal'in bütün silâhşorları ısrarla bu tezi ortaya atmaktadırlar.. Kabul edilmiyecek bu tezi her tonda bağırmakta ve bunun, dev-

(1) Lenin: "Introduction aux resolutions de la Conference d'Avril 1917 - 1917 Nisan Konferansı Kararlarına Giriş" (Oeuvres, Cilt 24, sayfa 320-321).

rimimizi takdir etmek için kesin olduğuna inanmaktadırlar..." Ardından şunları da eklemiştir: "Eğer, işçi ve köylü güçlerini birleştirerek, içinden kesinlikle çıkılamaz sanılan durum; bize, diğer bütün Batı Avrupa devletlerinin yaptıkları gibi uygarlık için temel olan şartların yaratılması imkânını veriyorsa... Eğer, sosyalizmi kurmak için belirli bir kültür düzeyine ulaşmak gerekiyorsa.. neden devrim yolu ile bu belirli düzeyden önce gelen şartları elde etmiyelim? Ve neden daha sonra işçi ve köylü iktidarı ile güçlü olarak harekete geçip, öbür uluslara katılmıyalım?" [1].

Ekim Devrimi bu imkânı kesin bir şekilde göstermiştir. Böylece kapitalist sistemde ilk gedik açılmış ve kapitalizmin ilk somut alternatifi yaratılmıştır.

Lenin, bu devrimi yönetir ve zafere ulaştırırken Kautsky'nin dogmatik hatasına düşmemiştir; bu devrimde, özellikle, neyin Rus olduğunun çok iyi farkındaydı ve konjonktürü gözden uzak tutmamaktaydı. Zafere ulaşmış bu ilk sosyalist devrimde daima ve dikkatle; neyin evrensel olduğunu ve neyin geçmişin sosyal yapısı ve tarihten geldiğini ayırt etmiştir.

Daha önceki bir kitabımızda [2], Lenin'in öğretilerini adım adım izleyerek bir çeyrek yüzyıl boyunca kabul edilen komünist hareket dogmasının tersine şu ilkelerin marksizmin sonucu olmadığını ispatlamıştık:

— Bir tek partinin varlığı sosyalizmin kurulması için şart değildir.

— İşçi diktatörlüğünün Komünist Partisi tarafından yürütülmesi kesinlikle gerekmemektedir.

— Sosyalist devrim, ekonomik ayrıcalıklarını kaybetmiş burjuvazinin siyasal haklarının kısıtlanmasını gerektirmemektedir.

Sovyetler Birliği'ndeki durumun böyle olmaması: ilke nedenlerinden çok tarihsel nedenlerden ileri gelmiştir. Bu yasaları gerekli ve evrensel kabul etmek; Stalin'in düşü-

(1) Lenin: "Sur notre revolution - Devrim Üzerine" (Ocak 1923 Oeuvres, cilt 33, sayfa 489-499).

(2) Roger Garaudy: "Pour un modèle français du socialisme" (Gallimard, 1968, sayfa 113-124).

nüşünü Lenin'in düşünüşünün yerine koymak demektir. 1917 Ekim'inde bile, Lenin çok partî sistemi ile sosyalizme geçiş konusunda şunları yazmıştı: "Sovyetler, yönetimi bir kere ellerine geçirdikten sonra -ve muhtemelen bu son şanslarıdır- bugün de devrimin barışçı yollarla gelişmesini, halk temsilcilerinin barışçı yollarla seçilmesini; Sovyetlerin sinesinde partilerin barış içinde mücadelesini, parti programlarının pratikte geçerliklerini ispatlamalarını ve iktidarın barışçı yollardan bir partiden öbürünün eline geçmesini sağlayabilirler". (1).

Sadece öbür partilerin karşı devrim içinde silâhlanarak birleşmeleri ve sonra yabancı istilâcılarla işbirliği yapmaları gibi tarihsel nedenler yüzündendir ki; Bolşevik Partisi, sosyalist devrimi zafere ulaştırmaya yetkin tek parti olarak kalmıştır.

Burjuvazinin siyasal haklarının sınırlandırılmasına gelince; Lenin, bu konuda da açıktır: "Sömürücülerin oy hakkından yoksun bırakılmaları bütünüyle bir Rus sorunudur.. Bu sorunu, devrimin özel şartlarıyla gelişmesinin özel yolu incelenerek ele almak gerekir.. Fakat, önceden, Avrupa'da yarınki işçi devrimlerinin burjuvazinin seçim haklarını ilke olarak sınırlandıracağını söylemek, bir hata olacaktır" (2).

Lenin, hiç bir zaman Komünist Partisi'ne, işçi sınıfı adına konuşmak ve onun adına diktatörlüğü yürütmek tekelini vermeyi düşünmemiştir. Hattâ, bu yolun çok uzağından geçmiştir de denebilir. İşçi diktatörlüğünü parti diktatörlüğü ile birleştirip bu partinin iktidarda tekelini istemek fikrinden uzak durarak; partisiz yığınların kontrolunun, bürokrasinin bozulmasını önlemek için gerekli olduğuna inanmıştır. 1920 Aralık ayında yazdığı gibi; "Devletimiz bürokratik bir bozulma gösteren bir işçi devletidir... Bugün devletimiz o duruma gelmiştir ki, bütünüyle örgütlenen işçi sınıfı şimdi kendini savunma zorunluğunda bulunmaktadır. Bu işçi kuruluşlarını biz, işçileri kendi dev-

---

(1) Lenin: (cilt 26. sayfa 62).

(2) Lenin: "La revolution proletarienne et le renegat Kautsky - İşçi Devrimi ve Dönek Kautsky". (Cilt 28. sayfa 264-265).

letlerine karşı savunmak ve işçileri de devletimizi savunmak için kullanmak zorunluğundayız." (1) Komünistlerin yanı sıra, partisiz işçileri bir araya getiren sendikaların temel görevlerinden biri de, Lenin'e göre, "Sovyet yönetim mekanizmasındaki bürokratik bozulmalara karşı mücadele etmektir". (2)

1921'den 1924 yılına kadar, hayatının son yıllarında Lenin'in ilgilendiği en önemli konulardan biri, Sovyet devletinin *bürokratik bozulmalarına karşı savaşmak olmuştur.* Yani, parti örgütü diktatörlüğünün, işçi diktatörlüğünün yerini almasını engellemek olmuştur.

1921 Şubatında Lenin, devlet planlama örgütü üyelerinden birine şu satırları yazmıştı: "En büyük tehlike, milli ekonomi planını sonuna kadar bürokratik duruma getirmektir. Bu, çok büyük bir tehlikedir" .(3).

1922 Martında da şöyle yazıyordu: "En büyük iç düşmanımız, Sovyet kuruluşlarında sorumlu bir yer işgal eden komünist bürokrattır". (4)

Lenin, demokrasinin ve bürokrasiye karşı mücadelenin karşısına çıkan başlıca engelin; 1919 Rusyasında ekonomik ve kültürel geriliğin olduğunu açıkça görüyordu: "Bürokratizmi sonuna ve kesin zafere kadar yenmek; halkın bütünü ülkenin yönetimine katılmadıkça mümkün olamaz". Bir kaç satır daha sonrasında Lenin, ülkedeki kültür düzeyinin düşüklüğünün parti mekanizmasının devletin tek bürokratlaşmış mekanizması durumuna gelmesine yol açtığını belirtmiş ve gelecekteki Stalinizmin nasıl olacağı konusunda şu *ileri görüşlükte bulunmuştur:* "Bu düşük kültür düzeyi öyle bir durum yaratmaktadır ki; programlarına göre, halk hükümetinin organları olan Sovyetler, gerçekte çalışanlar için bir hükümetin organları olup çalışan yığınlar-

---

(1) Lenin: "Les syndicats, la situation actuelle - Sendikalar, bugünkü durum".
(2) A.G.E. sayfa 101.
(3) Lenin: "Krijijanovski'ye Mektup" (Oeuvres, cilt 35, sayfa 489).
(4) Lenin: "La situation internationale et interieure - Uluslararası ve İç Durum (Oeuvres, cilt 33, sayfa 214).

ca değil, işçi sınıfının ilerlemiş tabakası tarafından yönetilmektedir". (1)

Lenin, bu bozulmanın nesnel nedenlerinin pekâlâ farkındaydı.

1921 Ocak ayında, Buharin'in bir sorusuna karşılık verirken, devrimin dramını şu sözlerle dile getirmişti: **"Ülkede çoğunluğu işçinin değil, köylü nüfusunun teşkil etmesi gibi bir özelliği olan bir devlete sahibiz".** (2) Bu durum, iç savaşın ve yabancı müdahalesinin başlaması sonucu bütün cephelerde ve ön saflarda bulunan en iyi işçi kadrolarının yok olmasıyla daha da kötüleşmiştir. Bu yüzden işçisiz bir işçi diktatörlüğü uygulamak gerekmiştir. Tarihsel sorun trajikti; ya her ne pahasına olursa olsun gerilikten kurtulmak, ya da bu gerilik içine gömülmek.

Lenin, karşılaşılacak tehlikeleri sezinleyerek birinci yolu seçmekte hem dehâsını hem de cesaretini göstermiştir.

Bu dev işi başarmak, zaman zaman millî gelirin üçte birini aşan ilk birikimi gerçekleştirmek -bunu gerçekleştirmek de işçi sınıfının köylü nüfusu içinde küçük adacıklar halinde bulunduğu bir ülkede- hiç bir burjuva rejimin yapamadığını yapmak demekti.

Harekete geçmek için eldeki tek araç partinin büyük mekanizmasıydı. Çünkü ilk harekete geçişte gerekli fedakârlıkları istemek için **"Bilinçle"** ulaşmaya zaman yoktu.

1917'deki Rus toplumunun yapısından doğan bu temel güçlüğe konjonktürün trajedileri de eklenliyordu: Yenilgi ile sonuçlanmış bir savaşın yarattığı örgüt bozukluğu, Beyaz Ordu'ya ve yabancı müdahalesine karşı savaş ve açlık.

Bu güçlüklere karşı koyabilmede iktidarın bir yerde toplanması ve askerî bir disiplin gerekiyordu. Bu, yalnız devrim için değil ulusun kendisi için de bir ölüm-kalım sorunuydu.

Bir çelişi gibi görünmekle beraber, devrimin saldırı halinde bulunduğu devredeki bu sıkı merkezcilik, demokrasiden vazgeçilmesini gerektirmiyordu. Bu demokrasi, ay-

(1) Lenin: a.g.e., cilt 29, sayfa 182.
(2) Lenin: a.g.e., cilt 32, sayfa 16.

rıcalıların değil, içinde Bolşevik hükümetçe savaştan ve eski ezikliklerden kurtarılmış köylülerin de bulunduğu büyük yığınların demokrasisiydi. Bu yüzden devrim aşkı her şeyi düzeltiyordu: Halk, yöneticileriyle temelde anlaşmış yaşıyor, çalışıyor ve savaşıyordu. Lenin, bu yeni sosyalist demokrasinin ayağa kaldırdığı yığınları yine ayakta tutmaya çalışıyordu: **"Yığınların canlı, yaratıcı çabaları yeni halk hayatının başlıca unsurudur... *Sosyalizm, tepeden verilen* emirlerle yaratılmayacaktır. Bu hayat, resmi ve bürokratik otomatizme yabancıdır. Canlı, yaratıcı sosyalizm halk yığınlarının kendi eseridir".**

Komiserler Konseyi'nin 5 Ocak 1918 günlü bu bildirisini, 11 Ocak 1918'deki Rus Sovyetler III. Kongresi'nde eleştirirken, Lenin şöyle demiştir: **"İşçi iktidarını getirirken bir tek yol tanıdığımızı göstermek istiyorduk. Bu yol, değişimlerin tabandan geldiği; işçilerin ekonomik sistemin yeni ilkelerini özellikle hazırladıkları yoldur. İşimizin güç olduğunu çok iyi biliyoruz, fakat şunu da söylüyoruz ki; bu, pratikte sosyalist olan denemeye girişirken ve çalışkan yığınların içgüdüsüne seslenirken kendi kendisiyle çatışan tek yoldur".** (1)

Lenin, ilk hareketin kaçınılmaz merkeziyetçiliğinin etkilerini gidermek için yığınların başlatıcı gücünü teşvik ve tahrik etmekte sürekli çaba gösterilmesi gerektiğini de biliyordu. Sopanın iki ucunu birden tutmak gerekliydi; yukarıda merkezcilik, aşağıda başlatıcı güç ve yaratıcılık. Bu, saldırı halindeki devrimin karşılaştığı güçlükleri altetmek, kapitalist çevreye karşı korunmak; ekonomik ve kültürel *geriliği, maddî yoksunluk ve insan kadroları eksikliğini yenmek* için ilk şarttı. Bu, 1917 Rusya'sı gibi bir ülkede devrimci eylemin büyük bir engele çarpmasından doğan güçlükleri yenmek için ilk şarttı. Bu engel sosyalizmi kurma sorunları ile ve geri kalmışlıkla savaşın sorunlarının birbirlerine karışmasıydı.

İlk sosyalist devrimin az gelişmiş bir ülkede zafere ulaşmış olması olayı, tarihin daha sonraki devresinde izlerini bırakmıştır.

(1) Lenin: Oeuvres, cilt 26, sayfa 489.

Geri kalmışlığı yenmenin mutlak gereği, Lenin'in hedeflerini, sosyalizmin hedefleri ile mücadelenin ilk aşaması olan birikimin hedeflerini birbirleriyle karıştırmaya zorlamıştır.

1920 yıllarının Rusya'sında hızlı bir sanayileşmeyi gerçekleştirmek büyük bir merkezciliği zorunlu kılıyordu. Bu merkezciliğin de siyasal güce dayanmadan hareket etmesi imkânsızdı.

Devrimin ilk yıllarında, bu siyasal güç, devrim aşkıydı; fakat on yıl sonra aynı siyasal güç, şiddet ve baskı olmuştur.

Stalinizmin dramı, hedeflerin yer değiştirmiş ya da birbirlerinin yerini almış olmalarından ileri gelmektedir: sosyalizmin en son hedefleri, yaratmış olduğu şartlar tarafından gölgelenmiştir.

Sosyalizmin, Marx ve Lenin tarafından düşünülmüş olan ruhu, iş güçlerinin kurtarılmasıydı. İşte bunun içindir ki, Lenin, sistemin bürokratlaşmasından bu kadar çok korkuyor ve yığınların tarihsel başlatıcı gücünü bıkmadan usanmadan harekete geçirmeye çalışıyordu.

Stalinci bozulmanın hareket noktası, duruma yalnız bir yüzünden bakılmış olmasıdır: Bu, üretici güçlerin gelişmesinin hızlandırılması ve buna ulaşmak için de devlet elindeki güçlerin genişletilmesinden başka bir şey düşünülmemesidir.

Bu noktadan Parti ve Devlet'in dejenere olması başlamaktadır ki, Stalin "Leninizm'in ilkeleri" nde bu durumu adeta kanunlaştırmıştır.

Parti konusunda Stalin, temel olarak Kautsky'nin tezine dayanmıştır. Bu tez 1902'de Lenin tarafından "Ne yapmalı?" da ele alınmıştır. Kautsky bu tezinde, işçi sınıfına dışardan getirilmiş bilinci ele almıştır. Lenin'de, bu, teorisinin unsurlarından biridir: 1905 Devrimi denemesinden başlayarak Lenin, devrimci savaşın "Sübjektif moment" ini sadece Parti ile kısıtlamayarak, düşüncesini zenginleştirmiştir. Marx için olduğu gibi, onun için bir tayin edici unsur daha vardır; o da yığınların tarihsel başlatıcı gücüdür. (1)

(1) Roger Garaudy: "Lenin".

Devrimci sübjektivitenin moment'lerinden yalnızca biri alındığında; işçi sınıfına devrimci bilinci dışardan Parti getirdiğine göre, ilk tökezleme meydana gelmektedir: Parti, bu sınıfın yerini almakta ve tek başına onun adına karar vermektedir. Buna karşılık, Parti kendi mekanizması ile *sınırlanmaktadır. Bu mekanizmanın da yöneticileri* vardır; bunun sonucu olarak bir tek kişi, herkes adına düşünmekte ve karar vermektedir.

Burada Marx ve Lenin'in düşüncelerinin tam karşıtı olan bir duruma düşülmektedir: gittikçe genişlemiş olan sosyal güçleri serbest bırakmak yerine; önce Parti, sonra Parti örgütü ve nihayet bunun yöneticileri ya da yöneticisi *karar verme tekelinin kendilerinde* ya da kendisinde olduğuna inanarak -işçi sınıfı katılmadan- onun adına ve bazen ona karşı sorunlara neşteri vurmaktadır.

Hedeflerin yer değiştirmiş olmalarından ötürü bu Parti ve örgütü kendilerini bütünüyle sosyalizmin maddî şartlarının gerçekleştirilmesine ve ekonominin yönetimine vermektedirler. Bunu da çok dar bir merkezci ve otoriter bir ekonomi ve plan görüşü ile yapmaktadırlar. Burada Lenin düşüncesinin karşıtlığına düşülmektedir: **"Yığınları, Devletin doğrudan doğruya, faal ve genel yönetimine katılmaya yöneltiniz. Devrimin tam zaferinin biricik garantisi budur"**. (1)

Parti bir Devlet organı durumuna gelince, sosyalist demokrasinin dejenere olması da başlamaktadır. Devlet mülkiyeti tek sosyal mülkiyet biçimi olunca; yönetici örgütler ekonomiyi bütünüyle gittikçe gelişen bürokrasinin elindeki tek bir dev tröst olarak kabul edilip plan yukarda hazırlanınca: tabanın vereceği herhangi bir karar kalmamakta ve Sovyetler; o tartışan, eyleme geçen, Paris Komünü modeline göre kurulmuş canlı örgütler olmaktan çıkmakta, yalnızca toplanmış olmak ve üst kademelerin raporlarıyla kararlarını alkışlamak için toplanmaktadırlar.

Yığınların devrimci coşkunluğunun azalması üzerine sistem kötü yönlerini ortaya dökmektedir: Parti ve Devletin yönetici örgütü, gittikçe kabuğuna çekilmiş olarak yı-

(1) Lenin: a.g.e. (cilt 24, sayfa 178, Nisan 1917).

ğınlardan ve gerçeklerden kopmakta, sübjektivizm ve bürokratik iradeye kapanmaktadır. Toplum yönetiminin bu biçimi, Marx ve Lenin'in öngördükleri gibi, toplumun devrimci değişiminin bir aracı olacak yerde, nesnel gelişme yasaları ve marksist teori ile çatışma haline düşmekte, yöneticilerinin eylemlerinin ve rejimin savunulmasının haklılığı dejenere olmaktadır.

Ekonomik üretimden kültür ve sanata kadar artık her şey Parti ve Devletçe yönetilip kontrol edildiği için, sosyal çabaların değişik kesimleri Stalincl görüşe göre: merkezci mekanizmanın örgütleri ya da **"Transmisyon kayışları"** durumuna gelmektedirler.

Bu sistem, ilk yapıcılık devrelerinde etkili olmuştur. Daha önce de söylediğimiz gibi yığınların devrim coşkunluğu yetersizliklerin üstünü örttüğünden ve bunların yerini doldurduğundan; aynı zamanda savaş ve müdahale ile yıkılmış - gelişmemiş bir ekonominin sonucu olarak her şeye büyük bir ihtiyaç duyulması yüzünden, kötü kalitedeki malların kimseyi tedirgin etmemesi -dengeli olmasa bile- büyük çapta üretim sistemini etkili göstermiştir.

Fakat, 1920 yıllarının sonunda, bu tür ekonomik rasyonalizm yetersiz görünmeye başlamıştır.

Köylüler bir kollektifleştirme sistemine katılmaya hiç istekli görünmüyorlar ve inatçı bir bireycilikte bölünmeye gidiyorlardı (1). Artık yönetim çalışmalarına çağırılmayan işçiler üretimle ilgilenmiyorlar; dev bir Devlet makinasının ücretlileri, bazı durumlarda çalışmaya isteksiz memurlar havasına bürünüyorlardı.

Artık sistemin işlemesi gittikçe artan bir şiddet gerektiriyordu.

Kesin bir dönüm noktasına -1929 yılı sonunda- ve 1930 yılları başlarında- işçilere, köylülere ve aydınlara karşı baskı tedbirleriyle ulaşıldı.

1929'daki bu dönüm, Sovyetler Birliği tarihinde -1890 daki Birleşik Amerika'nın tarihinde olduğu gibi- çok feci bir makas değiştirme hatası olmuştur. 1929'da sosyalizmin kuruluşunun ilk devresi zaferle aşılmıştı. 1926'dan baş-

(1) **"Sovyetler Birliği Tarihi"**; (yabancı diller baskısı, Moskova, sayfa 243).

layarak, savaşın yıkımına ve yabancı müdahalesine karşılık, "ülkenin ekonomisi bütünü ile savaş öncesi seviyeye ulaşıyordu" (1). Rusya dünya devletleri arasında sınaî üretim bakımından beşinci, Avrupa'da dördüncü sırayı tutuyordu. Lenin'ce başlatılan ülkeyi elektrikleştirme planı çerçevesi içinde göz kamaştırıcı başarılar elde edilmişti. Ekim Devrimi'nin 1927'deki X. yıldönümünde elektrik santrallarının gücü, devrim öncesinin iki buçuk misline ulaşmıştı. Kalkınmanın ilk beş yılı içinde sanayide iş gücünün verimi üç katı artmıştı. 1926-27'de ilk sanayileşme kampanyasını açtığında ağır sanayiin toplam üretimi % 18 artmıştı. O zamana kadar hiç bir kapitalist ülke böyle gelişme hızına ulaşamamıştı. Yeni bir işçi sınıfı gelişmeye başlıyordu ve 1928 yılında işçi ve memur sayısı 11 milyona yaklaşmıştı.

Cehalete karşı savaş da azimle yürütülmüştü. Lenin'in 26 Aralık 1919 günlü, büyüklerde okur yazar olmayan hiç kimsenin kalmamasıyle ilgili kararnamesinden sonra 1922 yılına kadar 5 milyon yetişkin okuma yazma öğrenmişti. Devrim'den önce 112.000 olan öğrenci sayısı 1925'te 162.000 olmuştu.

Eski Devrimi'nin 1927'deki X. yıldönümünde, sağlanan başarıların bilançosu; az gelişmişliği yenmek, insana ve bütün insanlara yeni gelişme imkânları vermek için sosyalist sistemin üstünlüğüne tanıklık ediyordu.

Yalnız tarım, sanayiin ve ülkenin gittikçe artan ihtiyaçlarının gerisinde kalmıştı.

Fakat yeni bir ileri atılım için şartlar hazırlanmıştı: 1929'daki S.S.C.B. Sovyetleri V. Kongresi, sosyalist toplumun ekonomik temellerini atacak büyük bir yapıcı program olan ilk beş yıllık planı onaylamıştı. Sosyalist yarışçılığının örneğini veren işçi kahramanları hareketi 1919'daki işçilerin sosyalizmin maddi temellerini atmak için ücret almadan çalıştıkları "Komünist Cumartesileri" nin büyük hamlelerini sürdürüyordu. Lenin, "Komünist Cumartesileri" için şunları yazmıştı: "Bu günlerin büyük bir tarihsel toplamı vardır. Çünkü işçilerin; üretimi arttırmak, yeni

(1) Bk.: a.g.e.

bir iş disiplini uygulamak, hayatta ve ekonomide sosyalist şartları yaratmak için gösterdikleri istekli ve bilinçli girişime tanıklık etmektedirler" (1).

Lenin'in gözünde bu hareketin, **"Büyük bir tarihsel toplamı"** olması, sosyalizmin üstünlüğünün ilk şartı ve ispatlayıcısı bulunmasındandı. **"Çünkü bu hareket yeni sosyal ilişkiler, yeni bir iş örgütü yaratıyor, kapitalist teknik ve biliminin yeni buluşlarını bilinçli işçi yığınlarına, büyük sosyalist üretimin sanatkârlarına getiriyordu".** (2)

Lenin, 1917'den sonra yine şöyle yazmıştı: **"Bugünün en önemlisi değilse bile, en önemli işlerinden biri işçilerin, bütün çalışanların ve genellikle bütün sömürülenlerin bu özgür başlatıcı gücünü, örgütlenme konusundaki yaratıcı çalışmalarında mümkün olduğu kadar büyük capta geliştirmektir."**

"Yukarının tek şekil hevesine karşı savaşmalıdır" (3). Lenin, sosyalizmin tam bir orijinaliteye sahip olduğunu da işaret etmişti: **"İnsanın, zorla çalışmanın yerine kendi için çalışmayı getirmesi, insanlık tarihinin tanık olduğu en büyük değişikliktir"** (4). Sovyetlerin 1918 Ocak ayındaki II. Kongresinde, Lenin, sosyalizmin insancıl büyüklüğünü altın sözlerle tanımlayan şu konuşmayı yapmıştı: **"On milyonlarca yaratıcının zekâsı, dünyanın en dâhiyane ve geniş tahminlerini çok, çok aşan bir şeyler verir".** (5).

Bir kere daha hatırlatmıştı ki, devrim hareketinin "Sübjektif unsurunda" yığınların tarihsel özgür ve yaratıcı başlatma gücü, Partinin ifade etmek görevinde olduğu teori ve bilinç unsurundan ayrılamaz.

Lenin, bu ilkeleri, **"Jacobin"** bir merkezciliğin, kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu devrimin saldırı döneminde bile dile getirmekten geri kalmamıştı.

---

(1) Lenin: **"La Grande Initiative - Büyük Girişim"**, (Oeuvres, cilt 29, sayfa 288).
(2) A.g.e., sayfa 427.
(3) Lenin: **"Comment organiser l'emulation? - Hamle Yarışını Nasıl Örgütlendirmeli?"** Oeuvres, cilt 26, sayfa 426).
(4) Lenin: A.g.e., cilt 26, sayfa 430.
(5) **"II. Sovyetler Kongresi kapanış nutku"**; Ocak 1918. Lenin: A.g.e., (cilt 26, sayfa 496).

1929-1930 dönüm noktası, bu Leninist dialektiğin, yığınların tarihsel başlatma gücü ile Partinin getirdiği teori ve devrimci sübjektivitenin teşkil ettiği iki kutup arasındaki karışık bağlantının terkedilmesine tanık olmuştur.

Ekonomik kalkınma iyi bir yoldayken sanayileşmenin, tarımda kollektifleşmenin ve kültür devriminin getirdiği yeni görevler; gelişmemişliği yenmek için önceki hızları da aşarak sosyalistlere özgü itici bir güç olan yığınların yaratıcılığını katmadan ve bu katkı için yeni şartları yaratmadan yerine getirilemezdi.

Bu noktaya kadar merkezci sistem gerekliydi. Ondan sonra ise, burjuva ve formel olmayan, yerine sosyalist olan bir demokrasinin serbest bıraktığı yığınların başlatıcı gücü; yani işçilerin, Devletin olduğu gibi çalıştıkları kuruluşun da kararlarının hazırlanması ve alınmasına etkili bir şekilde katılmaları imkânı saldırı dönemindeki "Jacobin" tipi merkezciliğin yerini alabilirdi.

O anda ise, Stalin, örgütlenme şeklini zamanın şartlarına ve gereklerine uydurmaya çok dikkat eden Leninizme sırt çevirerek "Stalinizmin büyük şartı" halini alan bazı tedbirlere girişmiştir.

Çözümlenmesi gereken iki büyük sorun tarımın ve tarımda kolektifleştirmenin (*) yeniden gerçekleştirilmesi ve sanayiin geliştirilmesi idi.

Her iki konuda da Stalin, sorunları yukardan emirlerle ve şiddetle çözümleme yolunu seçmiştir. 27 Aralık 1929'da toplanan Tarım Sorunları Uzmanları Konferansı'nda yaptığı konuşmada Stalin, Lenin'in olduğu gibi Marx ve Engels'in tarımda kolektifleştirme ile ilgili görüşlerine karşı olan bir tutumda bulunduğunu göstermiştir. Stalin, konuşması sırasında önce Engels'in şu sözlerini okumuştur: "Kesin olarak küçük çiftçinin yanındayız. Onun için, hayatı daha yaşanabilir duruma getirmek ve karar verdiği takdirde kolektivizme geçmesini kolaylaştırmak için mümkün olan her şeyi yapacağız. Fakat böyle bir karar durumuna gelememiş ise, küçük toprak parçası üstünde daha çok düşünebilmesine daha çok zaman da bırakacağız".

(*) Stalin: "Les questions du Leninisme - Leninizmin Sorunları"; (Moskova 1947, sayfa 300).

Hemen ardından, Stalin bu sözlerin açıklanmasını yapmış, bunlar için, "İlk bakışta Engels'in mübalağa edilmiş ihtiyatkârlığı" demiştl. Stalin'e göre; Engels, Batı köylüsünü göz önünde tutmuştu. Sonra Stalin: "Aynı durumun bizde, Sovyetler Birliği'nde de bulunduğu söylenebilir mi? Hayır... Üzücüdür ki, teoricilerimizce bizim tarım sorunlarımız, henüz bütün açıklığıyla bizim köylümüzle Batı köylüsünün durumları arasındaki farkı ortaya koymaya girişmemişlerdir." (1) demiştir.

Stalin'in dediklerinin büyük bir tarihsel anlamı vardır: Bu, önceden alınmış kararları ve şiddet tedbirlerini haklı göstermek için bir teori hazırlanmasını isteyen ilk konuşmadır. Devrimci eylem için bir araştırma metodu olan marksizm, o tarihten sonra haklı görünmeye âlet edilerek tersine çevrilmiştir.

Durum trajikti: Kulaklar -büyük toprak sahipleri- ürünleri stok yapıp saklayarak engellemeye gidiyorlar; kolektifleştirmeye karşı, propagandaya ve savaşa girişiyorlardı. Bundan başka, mahallî militanların siyasal olgunluktan yoksun bulunmaları, bunları üst kademelerce onaylanmayan kaba kolektifleştirme metodlarına itiyordu.

Yaşlı Bolşevikler, toprak sahibi milyonlarca küçük çiftçiye baskı tedbirleri uygulamakta tereddüt ediyorlardı. Oysa, bu baskı tedbirleri bir avuç sömürücüye karşı haklı gösterilebilirdi. Bunun sonucunda Stalin, böyle metodlara karşı çıkanları Partiden uzaklaştırmak için bir temizlik hareketine girişmiştir: Önce hükümet başkanı olarak Lenin'in yerini almış olan Rykov, görevlerinden; Tomsky, Komünist Enternasyonalin rektörlüğünden ve Politbüro'dan uzaklaştırılmıştır. Lenin tarafından yetiştirilmiş olan bir çok yönetici ve onlarla beraber binlerce emektar Bolşevik açığa çıkarılmışlardır.

Bu "temizlik" ten sonra yukardan yapılan bir seri baskılar ve şiddet tedbirleriyle kolektifleştirme temposu hızlanmış; üç ayda, yani 1929 Temmuzundan Eylülüne kadar bir milyona yakın çiftçi mülkü kolhozlar halinde gruplandırılmıştır. Aynı sonuç, Ekim Devrimi'ni izleyen on iki yıl

(1) Stalin: "Les questions du Leninisme - Leninizmin Sorunları"; (Moskova 1947, sayfa 300).

içinde ancak alınabilmişti. 1929'un ikinci üç ayı içinde 2.400.000 çiftçi işletmesi [1] kolhozlara katılmış bulunuyordu. Kulak'lara ve sabotajcılara karşı girişilmiş olan olağanüstü şiddet tedbirleri orta güçte, hattâ yoksul köylülere de uygulanmıştır. "**Bazı bölgelerde temizlenen Kulak'ların sayısı yüzde 15'i bulmuştur.** Lenin tarafından ortaya konmuş olan kolhozlara rıza ile katılma ilkesinin bozulması, özellikle orta sınıf köylüler arasında hoşnutsuzluk uyandırmıştır". [2]

Kolhozlara zorla sokulurlarken hayvanlarının ellerinden alınacağına inanan köylüler bunları kesmeye başlamışlardı. Zorla kolektifleştirme hareketi giderek bir felâkete dönüşmüştür: 1929 yılında Sovyetler Birliği'nde 34 milyon at varken, 1933'de bunların sayısı 16 milyona düşmüştür. Mevcut atların yarısı köylülerce öldürülmüştür. Sığırların yüzde 45'i, domuzların üçte biri ve koyunların dörtte birinden fazlası da aynı akıbete uğramıştır.

Köylülerin kızgınlığı o kadar kaygı verici bir duruma gelmişti ki, en kısa zamanda gldişi düzeltme tedbirlerinin alınması gerekmişti. O zaman da köylüler, topluluklar halinde kolhozları terketmişlerdir. Yığınların yönetimde kontrol sahibi olmamaları ve güçlüklerin tepeden verilen emirlerle ve bürokratik ve otoriter metodlarla giderilmesine çahşılması; durumu o kadar yavaş düzeltmiştir kl, 1933 yılında -merkezcilikten vazgeçmek sorunu ele alınmaya başlandığı sırada- tahıl üretimi ve büyük baş hayvan sayısı henüz 1928 düzeyine ulaşamamıştı.

Sanayileşme alanındaki güçlükler ise daha başka türlü olmuştur.

"**Batının en ileri ülkelerine karşı çıkmak zorunda olan Büyük Petro, ordularını donatmak için büyük bir azimle fabrikalar ve atelyeler kurmaya başlamıştı...**" [3]. Stalin, 19 Kasım 1928'de Merkez Komitesi'nde yaptığı konuşmada bu anlamlı sözlerle sanayileşme sorununu ele almış ve yeni Rus toplumunun artık daha iyi şartlar yarattığını ve yalnız

---

(1) **"Histoire du Parti Communiste** - Komünist Partisi'nin Tarihi"; sayfa 473.
(2) **A.g.e.**, (sayfa 474).
(3) **Histoire du Communiste"**; (1963, sayfa 459).

diktatörlüğünü kurmuş olan işçi sınıfının bu işi başarabileceğini söylemişti.

Stalin'in Büyük Petro'dan sözetmesi bir rastlantı değildir: milliyetçiliğin, sosyalist eylemlere zarar vermedikçe, ön plana geçtiği bir devrenin açılışını yapmıştır. Yeni Stalinci sanayileşme görüşünde otokratik irade, Lenin'in tayin edici unsur olarak gördüğü yığınların yaratıcı başlatma gücünün yerini almıştır.

Çalışma konusunda "yaratıcılığın" sonunu ilân ettikten sonra Stalin, Lenin'in başlatıcı gücün rolü hakkındaki formüllerini kullanmaya devam ederek bir seri şiddet tedbirlerine başvurmuştu; bunlar, sonra **"zorla çalıştırma"** şeklini almış ve buna da **"yeniden eğitme"** adı verilmişti.

Beş Yıllık Planın ilk yılı için 3 milyar 400 milyon rublelik yatırıma karar verilmiştir ki, bu Maliye Komiserliği'nin ayırmayı mümkün gördüğü miktarın beş katı idi. Stalin, ülkenin bütününe böyle bir fedakârlık yükleyerek her şeyin mümkün olabileceğine inanmış ve ölçüsüz hedefler tesbit etmişti: 1928'de Sovyetler Birliği 3,5 milyon ton ham demir üretmekteydi. Beş Yıllık Plan 1933'e kadar bunun 10 milyon tona çıkarılmasını öngörüyordu. Stalin, Beş Yıllık Planın hedeflerini dört, hattâ üç yılda gerçekleştirme fikrini ortaya atmaya başlamıştı: **"10 milyon ton ham demir... Bu yeter değildir... Her ne pahasına olursa olsun 1932'de 17 milyon ton üretmemiz gerekiyor".** (1)

Stalin, eldeki imkânları hesaplamadan tesbit edilen bu hedefleri gerçeğe uymaz gören militanları ve uzmanları, sabotajcılar ve sağcı oportünistler olarak nitelemiştir. Gerçekten Sovyetler Birliği, Stalin'in 1932 için keyfî olarak tesbit ettiği hedeflere ancak 1941 yılında yaklaşabilmiştir. 1930'da, demir ve kömür üretiminin bir yıl içinde yüzde 50 artmasını istemiştir. Fakat sürenin sonunda gerçek artışın yüzde 6 ile 10 arasında olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

Fakat dikkati çeken bir nokta da vardır ki, tarımda zorla kolektifleştirmenin aksine sanayiide zorla çalıştırma, üretimin artması bakımından etkili olduğunu göstermiştir: 1929'dan 1939'a kadar elektrik üretimi 7 katına yakın, kö-

(1) Stalin: "Leninism". (Cilt II., sayfa 375).

mür ve çelik üretimi 4 katı, petrol üretimi 3 katı artmıştır. 1941'de Sovyet makina sanayiinin toplam üretimi 1913'e kıyasla 50 katı artmıştır. 1914'te orta dereceli okullardaki öğrenci sayısı 8 milyon iken, bu sayı 1928'de 12 milyona, 1938'de de 31 milyona çıkmıştır. 1913'te üniversitelerde 112 bin öğrenci varken, 1939'da bunların sayısı 620 bin olmuştur.

Fakat, uygulanan metod insanlık bakımından çok pahalıya malolmuştur. Bu "İlk birikim" şekli, bazı hatları ile, kapitalist ülkelerde gerçekleştirilmiş olan "İlk birikimi" çok hatırlatmaktadır. Nitekim kapitalist ülkelerde de bu yol, Marx'ın "Kapital" inde belirttiği gibi çok etkili olmuştur: **"Uygulanan metodların bazıları kaba kuvvetin kullanılmasına dayanmaktadır. Fakat hepsi, Devlet iktidarını, toplumun toplanmış ve örgütlenmiş gücünü sömürerek hızla feodal ekonomiden kapitalist ekonomiye geçme ve geçiş dönemlerini kısaltma hedefini gütmektedir".** (1)

Marx, kapitalizmin bu şiddet sisteminin müthiş etkililiğini hatırlattıktan sonra, **"Kapitalizmin ilk birikimi ve metodları"** konusu şu sözlerle bağlanmıştır: **"İşte, hangi bedel karşılığında fetihlerimizi yapmış olduğumuz görülüyor... Kapitalizm, derinin her deliğinden kan ve çamur çıkartarak dünyaya gelmektedir".** (2)

Sosyalizmin de bu hedeflere, Stalinci metodlar dışındaki yollardan ulaşmış olduğunu istemek, duygusal bir temenniden başka bir şey değildir. Ana sorun verimlilliktir. Kapitalist ideologların, sosyalizmin kuruluşunda uygulanan zulmden yakınmaları bir ikiyüzlülük değil de nedir? Kapitalizmin ilk birikimi henüz insanlık dışı olmuştur. Marksistlere düşen, bu metodun yalnız kendi doktrinlerine uygun olup olmadığını değil, aynı zamanda en etkilisi olup olmadığını da kendi kendilerine sormalarıdır.

Sosyalist ekonominin yönetimine işçilerin etkili bir şekilde katılmamaları, yalnız Marx ve Lenin tarafından ortaya konan sosyalizm ruhuna aykırı düşmekle kalmamakta,

---

(1) Karl Marx: "Le Capital"; (1 Kitap, cilt 3, sayfa 193).
(2) A.g.e., (sayfa 201-202).

ekonomik verim ve üretimde de bir eksiklik sonucunu doğurmaktadır (1).

Çalışma disiplini tepeden emirlerle kurulduğundan, Sovyet işçilerinin işleri karşısındaki tutumu da değişmişti. Zayıf bir azınlığı teşkil eden "iş kahramanları" dışında -bunların verdiği örnek heyecan verici ve teşvik ediciydi- asıl büyük yığın, gittikçe kendilerinden uzak ve tanımadıkları bir iktidarın ücretlileri gibi hareket etmeye başlamış, bunların ilgisizliğine çare olmak üzere baskı ve şiddet tedbirlerini arttıran bir çalışma yasasına başvurmak gerekmiştir.

1930 yılları başlarında, sanayi kuruluşları kolhozlarla anlaşmalar imzalayarak bunlardan fabrikalara bir miktar kadın ve erkek işçi çekmişlerdir. Böylece kolhozlarda köylü fazlalığı olduğu ileri sürülerek bunlar fabrikalara sevkedilmiştir.

Kolektifleştirmeye karşı koymuş olan diğer köylüler de kanal kazmak, demiryolu yapmak, ağaç kesmek için çalışma kamplarına gönderilmişlerdir.

Sonunda işçi sınıfı, bütünüyle şiddet karşısında bırakılmıştır. 20 Aralık 1938 tarihli kararname ile bir "çalışma karnesi" çıkarılmıştır. Başka kararnameler iş başı yapmakta gecikenler için cezalar öngörmüş, 24 Haziran 1940 tarihli kararname de iş başı yapmayanları hapisle tehdit etmiş ve iş yerini değiştirmeyi yasaklamıştır.

Bu gibi tedbirlerin gerekliliği, işçilerin, işleri ve rejim karşısındaki tutumları hakkında çok şeyler anlatmaktadır.

Her şeyi bilen ve hiç yanılmayan; işçi sınıfı adına konuşan ve hareket eden fakat, aslında ona tepeden emirler veren bir Parti ve Devlet fikrine dayanan bu sistemin iç mantığı, Lenin'in Parti görüşünün radikal bir şekilde tersine dönmesi sonucunu vermesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Hâlâ işçi diktatörlüğü adı verilen sistemde Parti işçi sınıfının yerini, yöneticiler de Partinin yerini almaktadır.

---

(1) Bu, düşük üretimin tek nedeni değildir. İşçi yığınlarının büyük bir kısmı köylerden gelmekte, sanayideki çalışma şartlarını tanımamaktaydılar.

Stalin, "Leninizmin ilkeleri" nde bu Parti ve Devlet görüşünü bir kanun haline getirmiştir.

"İşçi diktatörlüğü, Parti emirlerinden ve bu emirlerin işçi örgütleri tarafından uygulanmasına bağlı olarak, halk tarafından uygulanmaya konmasından meydana gelmiştir". (1)

En ön sırada sendikaların bulunduğu "kitle örgütleri", tepenin emirlerini aşağıya ileten "transmisyon kayışlarından" başka bir şey değillerdir. (2)

Devlete gelince; Stalin, Marx ve Lenin'in tezlerine radikal bir şekilde karşı çıkan iki tez ortaya sürmüştür: *Birincisi devletin, kapitalist kuşatma devam ettikçe, komünizm devresinde bile sürebileceği tezidir.* (3)

Bu da, komünizmi sadece ekonomik şartlarına bağlayan ve artık en son hedeflerini hesaba katmayan bir görüşü akla getirmektedir. Oysa komünizm, bir kere şiddeti, *ekonominin yabancılaşmasını ve Devleti yendikten sonra,* insanın ve bütün insanların özgür gelişmesine imkân verecekti.

Stalin'in 1937 Şubat-Mart aylarındaki Merkez Komitesi oturumunda ileri sürdüğü daha öldürücü olan ikinci tezi ise; *"Sosyalizmin durumu kuvvetlendikçe ve Sovyet Devleti ilerledikçe, ülkede sınıf savaşı daha da vahimleşecek"* (4) şeklindedir.

Böyle bir tez, Stalinci Parti ve Devlet görüşünden doğmaktadır: Sosyalizmin kuruluşu yanılmaz bir parti tarafından yönetildiğine göre: her başarısızlık sınıf düşmanlarınca düzenlenmiş bir dış komplodan başka bir şeye atfedilemez. Onun için merhametsiz bir bastırma şarttır.

Böyle bir bastırma, her türlü delilin uydurulduğu bir sürü yargılamada zincirlerinden boşanmıştır. Lenin devrinin "emektar kişileri" bu şekilde 1936 ve 1937'de temizlenmişlerdir. O sırada ise, "Stalinci anayasa" da gerçek

---

(1) Stalin: "Les Questions du Leninisme". (Sayfa 185).
(2) A.g.e., (sayfa 133).
(3) Stalin: "Komünist Partisi XVII. Kongresine Sunulan Rapor". 10 Mart 1939. "Les Questions du Leninisme"-den, (sayfa 628).
(4) "Histoire du Parti Communiste et de l'U.R.S.S.". (sayfa 537).

uygulama ile zıd düşen ilkeler ilân edilmişti. Yine tam o günlerde, o kadar insan zenginliğini harcayan Stalin, attiğl nutuklarda "insan, en değerli kapitaldir". (1) diyor ve Lenin'in sosyalist demokrasi hakkındaki sözlerini tekrarlıyordu.

İdeoloji: gittikçe haklılık bahaneleri ile karışıyor, köylülere ve işçilere olduğu gibi, kültüre de uygulanan baskıyı haklı göstermeye ve maskelemeye yarıyordu.

1938'de Stalin'in, "Dialektik Materyalizm ve Tarihi Materyalizm" inin yayınlanması dogmatizme bir belge getirmiş ve marksizme katı bir şekil vererek XVIII. yüzyıl materyalizminin düzeyine indirmiştir. Eski teolojilerden meydana gelen bu "erzatz", araştırma ve yaratıcılığın kolunu kanadını kırmıştır.

Bilimde ise, marksizmin bu dogmatik bozulması, bir teorinin değerini denemelere girişme imkânı verme ve yeni varsayımlara yol açma yeteneği bakımından değil, Stalin tarafından kanunlaştırılmış dialektiğin "çizgiler" kataloğuna uyup uymaması bakımından ölçtüren bir yola sürüklüyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra biyoloji; özellikle, jenetik hakkında yapılan tartışmalar, bu görüşlerin zararlarını açık bir şekilde göstermişlerdir. Zararlar bütün bilim kollarında görülmüştür. En az zarara uğrayan fizik olmuştur. İzafiyet teorileri, nlcelik fiziği ve bir burjuva bilimi sayılan sibernatik için ileri sürülen idealizm hakkında yapılan sözde felsefî gürültülere rağmen ekonominin ve millî savunmanın âcil gerekleri, -idealist ve pozitivist olarak suçlamakla beraber- fizikçilerin rahat bırakılmasına imkân vermişlerdir.

İhtiyaçlar ve pratikle hemen ilişkisi olmayan bilim kollarında zararlar çok büyük olmuştur. Kimyada, biyolojide ciddî gecikmeler görülmüştür. İnsan bilimlerine gelince; bunlar, çok daha kabaca susturulmuşlardır. Tarihçiler Etrüsk uygarlığını inceliyorlarsa, rahatlıkla çalışabiliyorlardı. Fakat yakın tarihe yaklaştıkça araştırmalar gittikçe zorlaşıyordu. Çünkü o anda bilim, Parti görüşlerine yerini bırakmak zorunda kalıyordu. Hattâ kaynakların yokedilmesinden

(1) Stalin: "Kızıldordu yüksek okulları öğrencilerinin terfii dolayısıyla söylediği nutuk". (Kremlin, 4 Mayıs 1935).

bile çekinilmemekteydi. Psikanaliz bir "Burjuva bilimi" idi. Formalist olmakla suçlandırılan ve kırk yıl önce dil yapısının tahlili metodlarını bulmaya başlamış dilciler ekolü; ya susmak, ya da Roman Jakobson, Brik, Eikhenbaum, Propp, Chklovski gibi sürgün olmak zorunda kalıyordu. Ekonomi politikte son sözü Stalin söylüyor, başkasına aynı şeyleri tekrarlamaktan öte yapacak kalmıyordu. Psikolojiden sosyolojiye kadar, dogmatik katılık araştırmayı öldürüyor; marksist olmayanların buluşlarını marksizme katmak engelleniyordu.

Sanatlara gelince, durum çok daha kötüydü. Bu, yetenekli yaratıcıların olmamasından değil, dar bir faydacı sanat görüşü ve dogmatik materyalizmin estetiğine sanatın mekanik bir şekilde uygulanması yüzünden sanatçıların susmak zorunluğunda kalmalarından ileri geliyordu. Sanat kolları arasında en büyük kurban resim sanatı olmuştur. Oysa, Lenin zamanında Kandinsky, Güzel Sanatlar Akademisi ikinci başkanıydı. Chagall, sonra Malevich Vitebsk resim okulu müdürlüğünde bulunmuşlardı. Larionov ve Goncharova genç kuşağın hayranlık duyduğu sanatçılardı. Bütün bunlar sonradan ya sürülmüşler, ya da susturulmuşlardır.

Tiyatroda, 1920'lerin Sovyet yaratıcılığı; Mayakovski'ler ve Meyerhold'larla yeni ufuklar açmıştı. Ondan sonra, Merkez Komitesinin "Edebiyat ve Sanat Birliklerinin Yeniden Örgütlendirilmesi" hakkındaki 23 Nisan 1932 tarihli kararnamesi gelmiştir. Bu kararname "Sanat çalışmaları içindeki grupların varlığına son veriyor ve sosyalist realizmin yaratıcı metodunu bütün sanat kollarında kuvvetlendirecek yolu açıyordu". (1) Bu her türlü yeni buluşun boğulması idi.

Sinemada Eisentein, Poudovkine ve Vertov'un gözüpek dönemi çok daha uzun ömürlü olmuştur. Fakat yönetimin yaratıcılık üzerindeki freni, bugün bile sona ermemiştir ve Rusya'da hâlâ Tarkovsky'nin büyük eseri "Roublev" in gösterilmesi yasaktır. Soljenistin, romanlarında olduğu gibi,

(1) Tzapenko: "Des Bases realistes de l'architecture sovietique - Sovyet mimarisinin gerçekçi temelleri" (Moskova 1951).

1967'de Sovyet Yazarları Kongresi'ndeki çağırısında bu metodları açığa vurmuştur.

Kruşçev'in XX. Kongre'ye verdiği gizli rapor ile Stalinciliğin kınanmasını izleyen ilk aylarda yayınlanan ve fizikçi Saharov [1] tarafından toplanan raporlardaki belirtilere bakılacak olursa, 1936'dan 1939'a kadar bir buçuk milyondan fazla parti üyesi; -yaklaşık olarak bütün üyelerin yarıya yakın bir kısmı- hapsedilmiş, 1936 yılından itibaren de on milyondan fazla, Sovyet vatandaşı hapishanelerde ya da kamplarda ölmüştür.

Hangi yönünden bakılırsa bakılsın, sanat politikasında ve genelliği ile Sovyet politikasında gerileme dönemeci 1929 yılı civarına rastlamaktadır. Bu dönemece Lounatcharsky'nin Lenin zamanından beri oturduğu Kültür Bakanlığı'ndan uzaklaştırılması tanıklık etmiştir. Böylece Lounatcharsky'nin "sanatta avangard ile politikada avangardı birleştirme" düşü bir olumsuzluk karanlığına gömülmüştür.

1929 ve 1930'ların başında, "Stalinizmin Büyük Şartı" nın sonuçları -her alanda- böyle olmuştur.

1930'ların sonunda ise, bunlara kanlı yargılamalar da eklenmiştir.

Sovyetler Birliği'ne karşı Hitler'in saldırıya geçmesi karşısında halkın büyük yurtseverce direnişi bu sonuçları bir süre daha maskelemiştir. Millî destan, devrim destanının yerini almıştır. Büyük Rus ulusu, sonsuz fedakârlıklarla dünyayı faşist barbarlığından kurtaran türlü zaferler kazanmıştır.

Fakat, halk gücünün azaldığı her durumda olduğu gibi yine rejimi kemiren çıban yeniden patlak veriyordu.

Zaferden ve ülkeyi yeniden imar etmek için harcanan olağanüstü çabalardan sonra [2], Stalinizm zararlarını yalnız ülkenin içinde sürdürmeye devamla kalmıyor, sosyalizme yeni katılmış ülkelerde de zararlar meydana getiriyordu.

---

(1) Andrei Saharov: "La Liberte intellectuelle un U.R.S.S. et la coexistence pacifique" (1968).

(2) 1935-54'de Urallar ve Haçovka'daki şantiyelerde ve hattâ yıllar sonra Bratsk'da, Angara ırmağı barajlarında bu kaynayan devrim coşkunluğunu görmüştük. Bk.: "Peut-on etre communiste aujourd'hui?" (sayfa 36-40).

1947'den sonra yalnız Sovyetler Birliği'nde değil, bütün sosyalist bloktaki katı Bolşeviklere göre; sosyalizmin kurulmasında uygulanan metodlar Sovyet modelinin sadık birer kopyası olmadıkları takdirde, objektif olarak revizyonist ve karşı - devrimciydi.

Stalinci mekanizma tarafından sosyalizme karşı işlenmiş suçlar üç esas şekle bürünmüştür:

Birincisi, Stalinci siyasî polisin ihraç edilerek, Rusya'da olduğu gibi öbür sosyalist ülkelerde de ileri gelen yöneticilerin başlarını alması olmuştur. Bu siyasal çılgınlığa Bulgaristan'da Kovtov'un; Polonya'da Gomulka'nın; Macaristan'da Rajk'ın; Romanya'da Patrascanu'nun; Çekoslovakya'da Slansky'nin yargılanmaları dahildir. İspanya'daki uluslararası tugayın eski üyelerinden ve sonra Fransız *Direnme* Hareketi'nin üyelerinden olan Arthur London, "L'Aveu - İtiraf" adlı eserinde kendisi de bir kurban olarak tanıklık etmekte ve sanıklardan particiliklerine şantaj yapılarak işlemedikleri suçlar hakkında itirafların nasıl alındığını açığa vurmaktadır.

"Sovyet modeli" fikrinden hareket eden dogmatizme dayanma bürokratlaşmış merkezciliğin ikinci sonucu, bu "modelin" değişik yapıları, değişik imkânları ve değişik geçmişleri olan ülkelere mekanik uygulanması olmuştur. Körü körüne yapılan bu uygulama ekonomik garipliklere yol açmıştır: Zorla sanayileşme sistemi, bunda gereken nesnel şartlar gerçekleştirilememiş, bu yüzden Macaristan'daki Stalinvaroş örneği gönüllü oyunlarına kalkışılmış, ya da dev bir demir-çelik tesisi, kömür ve demir cevheri gibi ham madde kaynaklarının binlerce kilometre uzağına kurulmuştur. Sovyet "siyasi danışmanları" nın adalet ve poliste yaptıkları ekonomiye verdikleri zararlardan aşağı kalmamıştır. Merkezci ve otoriter planlama; halka kaldıramıyacağı fedakârlıklar yükleyerek, yirmi yıl önce Sovyetler Birliği'nde tarımda zorla kolektifleştirmenin verdiği sonuçların bir eşini doğurmuştur. (1)

(1) Tek ayrı tutulması gereken ülke, Bulgaristan'dır. Bu ülkede, Komünist Partisi dışında özerk bir güç olarak bir "Köylü Partisi" nin gerçek varlığı faydalı bir rol oynamıştır.

Bu uygulamalar, sosyalizmin en azılı düşmanlarının eline yığınları vererek onların oyunlarına gelmiş ve 1959'da Doğu Almanya, Polonya, Macaristan karşı-devrimin eşiğine getirilmişlerdir. Avrupanın göbeğinde faşizmin yeniden doğmasını önlemek için -ve geçmişteki hatalar yüzünden- Budapeşte'ye bir Sovyet askerî müdahalesinden başka çare kalmamıştır. (1) Daha önce de hatırlattığımız gibi; Lenin'in, Ekim Devrimi'nde neyin evrensel değerde olduğunu, neyin Ruslara özgü bulunduğunu ve neyin tarihten geldiğini ısrarla belirten görüşlerine o kadar karşı düşen bu sosyalizmin tek **"modeli"** doğması; Stalin'i, komünist hareketi bölen ve zayıflatan olarak aforoz etmelere yöneltmiştir.

1948'de, otoriter dogmatizme karşı çıkan ve sosyalizmin kuruluşunda kendi yolunu aramaya koyulan ilk ülke olarak; **Yugoslavya**'nın yöneticileri, **"karşı-devrimciler"**, **"casuslar"**, **"katiller"** ve **"faşistler"** diye nitelendirilmişlerdir.. Aynı olaylar, yirmi yıl sonra aynı görüşten hareket ederek ve daha kaba metodlarla tekrarlanmış ve Sovyet tankları 21 Ağustos 1968 günü çok daha gelişmiş gereklerine uygun bir sosyalizm **"modeli"** arayan Çekoslovak komünistlerinin teşebbüslerini boğmuştur. Brejnev, Stalin çizgisinin daha da ilerisine gitmiştir. Stalin, hiç değilse Yugoslavya'yı istilâ etmemişti! Brejnev, Stalinciliğin çok ötesine giderek bütün bir ulusa ve partisine Moskova, Prag ve diğer yerlerdeki yargılamaların metodlarını uygulamıştır. Çekoslovakya'nın komünist yöneticilerine şöyle bir pazarlık konusu bırakılmıştır: **"Sovyet müdahalesinin gerekliliğine ve hukukiliğine karar vereceğini garanti ederseniz, parti kongrenizi toplayabilirsiniz"**. Bu hedefe ulaşmak için de ne bir diktayı, ne de bir yabancı modelin ithalini kabul etmeyen unsurlar; Parti örgütlerinden temizlenerek kongrenin nasıl olacağına önceden karar verilmiştir.

Şurası dikkati çekmektedir ki, işgalci ve onun işbirlikçileri; 1968 Ocak ayından Ağustosuna kadar çok güç şartlar içinde, Novotny'nin Stalinci yöneticilerinin hataları-

(1) Bk.: **"Peut-on etre communiste aujourd'hui?** - Bugün Komünist Olunabilir mi?" (sayfa 43-45).

nı düzeltmeye çalışanlardan bir otokritik -kendi kendini eleştiri- koparmak istemişler ve bu olmazsa yeni yargılamalara girişmek tehdidinde bulunmuştardır. Oysa, düzeltilmesine çalışılan hataların sahibi Novotny'den parti mekanizması ile halk arasında meydana getirdiği uçurumun hesabı sorulmamıştır.

Buna karşılık, 1956'daki Sovyetler Birliği Komünist Partisi XX. Kongresi, eski militanlar arasında müthiş bir 'şok' yarattıktan sonra böyle hataların bir daha işlenmiyeceği ve böyle cürümlerin bir daha tekrarlanmıyacağı ümidini yaratabilirdi.

Stalinci dönemin hatalarını ve suçlarını tarihsel perspektiflerine oturtarak; yani, sosyalizmin maddi temellerinin atılmasında alınan ıstıraplı fakat, zafere ulaşan yola yerleştirerek; XX. Kongre, o güne kadar hiç bir Partinin ve Devletin yapmamış olduğu bir otokritik örneği ile yepyeni bir geleceği açabilirdi.

Gerçi bu otokritik garip bir şekilde ve Kongre'nin gizliliği içinde kardeş partilerin olup bitenleri öğrenmelerine imkân vermeyen şartlar altında yapılmıştır. Öyle ki, partilerimiz ağır bir ipotek altına girmiştir: Kimsenin doğruluğundan şüphe etmediği bir metinden, sadece "Kruşçev'e atfedilmiş rapor" olarak söz etmemiz isteniyordu.

Bu şekil bile tarihin bir rastlantısı değildi: Çeyrek yüzyıldan fazla bir zamandan beri resmî dogmanın dışında hiç bir politik tartışmanın mümkün olmadığı bir yerde ne Parti'de, ne Sovyetler'de ve ne inanışlarda bir politik değişiklik; Parti Kongresi'nde Kruşçev'in Stalin'i kınaması, bir kaç yıl sonra da Kruşçev'in birden unutkanlık kapanında kaybolması gibi patlama şeklinden başka bir durumda olamazdı. Yukarda belirtilen değişiklikler; ne Yüksek Şura'nın, ne Parti örgütünün fikri alınarak ve ne de Sovyet vatandaşlarına bilgi verilerek yapılmıştı. (1)

(1) Burada dikkati çeken; 1968 Ağustosunda Sovyet müdahalesinden sonra Stalinci metodların geri getirildiği Çekoslovakya'da militanların fikri alınmadan ve Parti Kongresi yapılmadan temizlenmiş olan Parti Merkez Komitesi; 1969 Eylülünde Milli Meclis Başkanı'nı azletmiş; seçilmiş meclislere ve seçmenlere sormadan bakanlıkların altını üstüne getirmiştir.

Bunca sınırlandırmalara rağmen bu eleştirinin yapıcı etkilerini göstermesi gecikmemiştir: Tarım sorunu çözümlenmemişti ama hiç olmazsa ortaya konmuştu; 1953'de Stalin'in ölümünde, tarımda 1929'un üretim düzeyine hâlâ ulaşılmamış olduğu gerçekçi bir şekilde kabul edilmişti. Doğrulmanın ilk şartı gerçekleştirilmişti: eski sistemin iflâsı kabul edilmişti.

Demokratik bir hava içinden rejimin liberalleştirilmesi, daha geniş bir fikir ve eleştiri özgürlüğü, maddî refahla ilgilenme gereğinin resmen tanınması ve bir ekonomik reform; sanayi üretiminin artmasına ve yaratıcılığın teşvik edilmesine imkân verebilirdi. (1).

Gagarin'in uzaydaki ilk uçuşu ile Amerikan teşebbüslerini bile geri bırakan Sovyetler'in uzay fethindeki olağanüstü başarıları; Ekim Devrimi'ne, üçüncü nefesini alıp ileri atılarak bilim ve tekniğin geçirdiği yeni devrimin gereklerine karşılık vermeyi mümkün kılacak kesin bir değişimi gerçekleştirmek imkânının bir simgesi olmuştu.

Geçmiş yapıların ağırlığı bu yenilenmek imkânını sınırlandırmış, sonra da felce uğratmıştır.

Önce, geçmişin eleştirisini Stalin'in **"kişi putlaştırması"** na götürecek yerde, bu eleştirinin portresi önemsiz bir dereceye indirilmiş oluyordu. Gerçi, Stalin'in kişiliği rol oynamıştır; fakat temelde bu, bir neden değil bir etkidir ve merkezci bir bürokrasinin sınırlı ifadesinden başka bir şey değildir.

"Kişi putlaştırması" nı ön plâna çıkarmak; gerçek sorunu örtmek ve kişiliği değiştirince her şeyin düzene gireceği gibi tehlikeli bir izlenim yaratmak demektir. İtalyan Komünist Partisi yöneticisi Palmiro Togliatti o günlerde Stalinci bozulmanın Stalin'in kişiliğinden değil, sistemden doğduğunu göstererek asıl ana sorunu ortaya koymak gibi alkışlanacak bir davranışta bulunmuştur. O dönemle Togliatti, **"kişiyi putlaştırma"** nın sorumlusu diye sistemi göstermenin, sosyalizmin kendisini suçlamak olacağını ilân eden Sovyet Komünist Partisi'nin açık saldırısına uğra-

(1) Nitekim yıllık artış oranı önceki yıllara göre yüksek değildi. (Bk.: **"Annuaire statistique de l'U.R.S.S."** (Moskova, 1963).

mıştı. Aslında Togliatti'nin suçladığı, kesinlikle sosyalizm değildi. Sosyalizmin Sovyetler Birliği'nde aldığı bürokratik, otoriter ve merkezci şekliydi.

XX. *Kongre'de* başlayan eleştiriye getirilen ikinci sınırlandırma geçmişin yapısından mümkün olduğu kadar çok şeyi kurtarmaya girişmek olmuştur: Sanki bütünüyle gerekli *imişler gibi*, Stalin'in kişiliğine bağlı hataları kınandıktan sonra teori üzerindeki başlıca eseri olan "Leninizmin İlkeleri" nin hâlâ temelde geçerli olduğu ilân *edilmişti*. Böylece Marx ve Lenin'in görüşlerine karşıt olan Stalinci Parti ve Devlet görüşü muhafaza ediliyordu ki; bu görüş, Stalinci sistemin bütününün teorik temeli ve *haklılığı idi*.

Bu bürokratik merkezleyetçiliğin temel ilkesi, Komünist Partisi'nin ve Devletin; sosyal faaliyetlerin, ekonomik üretimden *fikir ve* sanat yaratıcılığına kadar ve bilinci "dışardan" aşılayarak -Marx ve Lenin'in dialektiğinde ayrılmaz olan devrimci sübjektivitenin öbür momenti olan yığınların *başlatıcı gücü* hesaba katılmaksızın- her şeklini Komünist Partisi'nin ve Devletin yönetmesi gerektiği dogmasıdır.

Bu bilgi ve karar tekeli, devrimin şu ya da bu aşamasından geri kalmış; sarılmış, maddî yokluklar ve kadro eksikliği altında ezilmiş bir ülkede geçici bir ihtiyaç olabilmiştir. *Bu sosyalizmin kurulması* için sürekli bir ilke haline gelemez. Böyle bir ilke üzerine kurulmuş bir sistem, uzun sürede ister istemez bürokratik, otoriter ve dogmatik *bozulmaya götürür*, sosyalizmi dejenere eder.

Parti içinde de aynı şey söz konusudur: her şey: "yukardan", yönetici grupça kararlaştırıldığından, partinin öbür *bölümlerine; verilen emirleri* yerine getirmek,- ya da en iyi durumlarda- yorumlamaktan başka bir rol düşmemektedir.

Gerçekte taban, hiç bir politik bilgiye sahip olmadan işlere nasıl yön verilebileceğini etkili bir biçimde tartışabilir mi? Yakın geçmişten bir örnek verelim: *21 Haziran 1968'de, Polit Büro* üyeleri ve bir kaç yüksek dereceli memur dışında, hiç bir Sovyet vatandaşı, Çekoslovak Komünist Partisi ve Varşova Paktı üyelerinin suçlamaları-

na verdiği karşılıktan haberdar değildi. Yığınları küçümsemek için demiyelim fakat, yığınların yeterliliğinden kuşkulanır bir tutumla, Sovyet basını, radyosu, televizyonu, devrimden elli yıl sonra bile Parti'nin fikirlerini ve politikasını haklı gösterecek olayları süzgeçten geçirip sunmuşlardır.

Bu şüphecilik **"kardeş"** partilere ve onların yöneticilerine de uzanmaktadır. 21 Ağustos'ta bütün **"kardeş"** partilerin yöneticilerine Çekoslovakya'ya yapılan müdahale ile ilgili gönderilen mektupların başında şu resmî yalan bulunmaktaydı: **"Merkez Komitesi ve Prezidiyum üyelerinin çoğunluğu tarafından çağırılarak..."** Bu aynı yalan, Sovyetler Birliği Komünist Partisi üyeleri ile **"Pravda"** okuyucularının elde edebilecekleri tek resmi bilgi olmuştur.

İşte, bu böyle bir Parti şekli görünüşünün zararıdır. Bunun içindir ki, bir önceki eleştirilerinin sonuçlarına dayanarak, bu konuda da "**yeni tipte bir parti**" gerektiğini ileri sürmüştü. Böylece Lenin'in görüşünü yeniden ele alıyor ve Lenin ruhu içinde; yani, örgütlenme biçimlerinin her ülkenin ve her devrin şartlarına uydurulması noktasından hareketle şu sonuca varıyordu: Bugünün bir komünist partisi, ekonomik ve teknik alanlarda ilerlemiş bir ülkede ve barış zamanında; Lenin'in gelişmemiş ve bir burjuva demokrasisinden değil fakat, yarı feodal ve otokratik bir rejimden aşıp çıkmış bir ülkede haklı olarak uygulamış bulunduğu örgütlenme biçimlerini sürdürmez.

XX. Kongre'nin getirdiği temelli sınırlandırmalardan biri de, Kruşçev'in, Stalinci devrenin özelliğini teşkil eden, amaçlarla araçların birbirlerine karışması durumunu bozacak yerde bunu sürdürme çabası güden eleştirisi olmuştur. Gerçekten, geri kalmışlığı yenmek için gerekli araçlar sosyalizmin amaçları olarak tanımlanmaya başlamıştı. Kruşçev, Stalin'den sonra ulaşılacak amacın Amerika'ya yetişmek ve onu geçmek olduğunu söylediği zaman, sözleri iki yönden de tutarsızdı. İlki, salık verdiği metodlarla bu amaca ulaşılmasına imkân olmamasıydı. Daha çok ideolojik nedenlerle **"elektronik beyin devrimi"** ni geciktirmesi bu imkânsızlığın unsurlarından biri olmuştur. O tarihte gelişmenin kesin unsurlarından biri olan elektronik beyin sayısı Amerika'da 42.000 iken, Sovyetler Birliği'nde

4.000 idi. Kruşçev'in sözlerinin nesnelliğini ve gerçeğe aykırılığını ölçebilmek için, kendisinin 1961'de başlattığı ve sonra bırakılan plâna göre Sovyetler Birliği'nin 1970'de; ana kesimlerde, Amerikaya yetişmiş ve 1980'de de geçmiş olması gerektiğini hatırlamak yeter.

İkinci tutarsızlık, özellikle sosyalizmin amacı ile ilgilidir. Sosyalizmin amacı; ekonomik ve teknik alanda kapitalizmin amacı ile niceliğe dayanan basit bir kıyaslama yapılamaz. Sosyalizmin başarıları, yapılan buzdolapları ya da televizyon alıcılarının sayısı ile ölçülemez. Teknik alanda bile, sosyalizmin üstünlüğü insanın gelişmesine imkân verecek yeni ihtiyaçların yaratılması ve bunların tatmin edilmesi ile kendini göstermelidir. Başka bir deyimle, yeni bir uygarlık örneği yaratılmalıdır.

Sosyalizm, yeni ihtiyaçları doğuracak şartları hazırlamadan "yeni bir insan" ı şekillendiremez. Marx'ın, halk sosyalizminin eleştirisinde göstermiş olduğu gibi; sosyalizm, yalnız halk yığınlarına o zamana kadar ayrıcalıların tekelinde bulunan konforu, lüksü ya da sanatı ulaştırmak değildir. Fakat sosyalizm, aynı zamanda yeni ihtiyaçlar yaratmalı, bunları gidermek için yeni araçlar bulmalı, yeni mutluluk, güzellik ve hattâ yaşama şekilleri kurmalıdır.

Stalinciliğin eleştirisi başından itibaren bu sınırlandırmaları getirmekle kalmamış, çeyrek yüzyıl boyunca şekillendirilen bürokratik merkezciliğin yapısı ve mekanizmasında ağırlığı da büyük bir hızla insanın tercih imkânını yok etmiştir. Eleştiri, sosyalizme yeni bir hareket verecek ve radikal bir değişim sağlayacak bir noktaya kadar görürülmemiştir. Ekonomik, teknik ve askerî alanlarda güçlenmiş bir sosyalizm; bu temel üzerinde politik ve kültürel üstyapılarını, bunları Sovyetler Birliği'ndeki yeni üretici güçlerin ve yeni bilim ve teknik devrimin gereklerinin düzeyine çıkararak, yeniden örgütlenebilirdi. Gerçekte ise, bugünkü Sovyet yöneticileri sayfayı çevirmekte acele etmişlerdir. XX. Kongre'den on yıl sonra Stalinciliğin eleştirisi bütünüyle toprağa gömülmüş bulunmaktadır. Partinin ve Devletin iskeletini teşkil eden bu yöneticiler, Stalinizm tarafından yetiştirilmişler ve devrim şartlarına uygun olarak Stalin zamanında görevlendirilmişlerdi. Bu şartlar altında

onların görevi resmî dogmaları oldukları gibi kabul etmek, bütün kademelerde, tepeden gelen emirleri tartışmadan uygulamak ve bütün kuruluşları merkezci, bürokratik ve otoriter bir şekilde yönetmekti. 1966'da, Sovyetler Birliği Komünist Partisi XIII. Kongre'sini hazırladığı sıralarda; yeni bir Stalincilik uygulamaya pratik olarak başlamış bulunan bu mekanizmanın, Stalin'e itibarını geri vereceği kaygısı doğmuştu. Çünkü, özellikle yüksek rütbeli subaylar ve önemli resmî kişilerce kaleme alınmış bir çok yazı, ideolojik alanda bu itibar iadesini hazırlamaktaydı. İşte bu sırada, bilim ve sanat dünyasının yirmi beş ünlü kişisi Brejnev'e bir ortak mektup göndermişlerdir. Mektubu imzalayanlar arasında Sovyetler Birliği'nin, İgor Tamm, Kapitza, Saharov gibi en büyük fizikçilerinden bir kaçı, film rejisörü Romm, Maia Plissetzkaya gibi sanatçılar; Maiski gibi Sovyet diplomasisinde ön plânda bir rol oynamış kişiler bulunuyordu. Bunlar, mektuplarında Stalinciliğe dönüşün hem Sovyetler Birliği'nde **"bir felâket"** olacağını; hem de dışarda, Staline itibarını geri vermek için girişilecek her hangi bir teşebbüsün Sovyet Komünist Partisi ile kapitalist ülkelerdeki komünist partiler arasında parçalanmalara yol açacağını belirtiyorlardı.

Stalinciliğin itibarı resmen geri verilmemiştir ama en katı Stalinci geleneğin ilham ettiği hareketler birbirini izlemiştir. Bunun en iyi örneklerinden biri; Rusya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Ceza Kanununun 190'ncı maddesini değiştiren 1967 tarihli kararname olmuştur. Bu değişiklikten sonra, suçları ihbar etmeyenler de suçu işleyenler kadar sorumlu tutulmaktadır. Siniavski ve Daniel ile Guinzburg'un yargılanmalarından sonra baskı tedbirlerinin alanı genişletilmiş, Rusya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Şura'sı **"edebî protestoları"** da kanun gözünde suç haline getirmiştir. Ayrıca, böyle protestolardan haberdar olup ihbar etmeyenler için de, protestoları hazırlayanlar kadar ağır cezalar öngörülmüştür. Bu da; yeni Stalinciliğin ne çapta uygulamaya konmuş olduğunu göstermektedir. (1)

(1) Çekoslovakya'da da, istilâdan bir yıl sonra Stalinciliğin yeniden kurulması aynı yoldan bakanlıklar sirküleriyle, vatana karşı görevi ihmal suçları yaratılmıştır.

'Bu tür şartlar altında, yeni bilim ve teknik devrimine uyulması normal bir şekilde gerçekleştirilemez. Yani, sosyalizmin bu devrimden doğmuş üretim güçlerine herhangi bir kapitalist ülkedekinden daha hızlı bir kalkınma hızı vererek ve bu devrimi insanın ve bütün insanların gelişmesi hizmetine koyarak gerçekleştirme üstünlüğü isbat edilemez.

Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik reformun aksaklıkları örneği bu bakımdan çok anlamlıdır.

XX. Kongre: ekonomik sistemi, XXI. Kongre'de Kruşçev'in de eleştirdiği gibi bozuklukların ve bu bozuklukların sonucu olarak kayıpların başladığı andan itibaren köklü bir şekilde değiştirmek düşüncesindeydi.

Bu yenilenme şöyle başlatılmıştır: Önce aşırı bir merkezcilik ve bürokrasinin sonucu olan israf ve beceriksizlikler halk önünde eleştirilmiştir. Sonra, bu eleştirilerden pratik sonuçlar çıkarılıp ilke olarak karar merkezlerinin sayısını arttıran; bölgelerin ve bireylerin başlatıcı gücüne gittikçe artan bir güven gösteren -bu güven işçilere kadar indirilmemiş, yalnızca yukarının tayin ettiği yöneticilere tanınmıştır- bir çeşit "adem-i merkeziyet" e yönelinmişti. Böylece birikim, hesap ve yönetim merkezi olan ve daha geniş bir özerkliğe sahip bulunan yeni bir teşebbüs görüşü doğuyordu.

On yıl önce Yugoslav komünistlerince ortaya atılan bir soru, bütün genelliğiyle yeniden meydana çıkıyordu. (Böyle bir soru ortaya attıkları için Yugoslav komünistleri aforoz edilmişlerdi.) Bu sorun plânın bilimsel gerekleri ile, başlatıcı güçleri azamî şekilde serbest bırakan bir özerkliğin uyuşması sorunu idi.

Aynı zamanda, ilk başlardaki yokluklar da alt edilmiş olduğundan, kalite ve fiyatlarla ayarlama sorunları ön plâna çıkmıştır. (Bu, tüketicilerin gittikçe artan isteklerinden ileri gelmiştir.) Plân-pazar dialektiği, pek çok yöneticinin kabul etmeye yanaşmadığı canlı bir dialektik halini almıştı. Bu yeni durumdan, ana amacı herkesin ihtiyacını karşılamak değil de kâr olan kapitalist örnekten bütün bütüne kopmuş yeni bir sosyalist üretim örneği doğabilirdi.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'-

nin 1965 Eylül oturumunda aldığı kararlar iki büyük amaç gözetiyordu:

1. Teşebbüslere daha fazla özerklik vererek planlamayı daha canlı bir hale getirmek. Temelde, partinin rolü de daha canlı bir duruma gelebilir ve her şeyi işçi sınıfına dışardan getirmek iddiası da gerilemeye başlardı. İşçilere, üretim tekniğinin geliştirilmesine yardım edecek teklifler yapmaları için soru cetvelleri dağıtılmıştı. Partinin ait kademedeki örgütleri de, kendilerini her şeyden önce işçi sınıfının yanılmaz yorumcuları olarak görmekten vazgeçerler; Marx ve Lenin'in Parti ve sınıf ilişkileri hakkındaki görüşlerinin ruhuna inmek için temelden gelen tekliflerin bir sentezini yapar; bunları planın gereklerine uydurur ve uygulanmalarını kontrol edebilirlerdi. Böylece, işçilerin başlatıcı gücü giderek teşvik edilirdi. Ayrıca görevleri hem yığınlardan doğan tekliflere ilgi duymak, hem de teşebbüs kuruluşlarının bilimsel yönetiminin yeni metodlarını öğrenmek olan komünistlerin sorumlulukları da arttırılmış olurdu.

Gelişmekte olan reformda insan bilimlerinin, ekonomik hesabın; sibernetiğin oynadığı rol ne kadar büyük olursa, bu sorumluluk da o kadar artmış olacaktı.

2. Bilime, üretici güç rolünü oynatmak. Sovyetlerin bilim politikası bir bilim ve teknik komitesi ile Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi'nce planlanmıştır. Bu demektir ki, araştırmaların örgütlenmesi için bilginlerin fikri alınmaktadır. Bunun ilk sonucu, temel araştırmalara, uygulama araştırmaları ile uyum halindeki bir merkezî rol vermek olmaktadır. (Kapitalist ülkeler, hemen kâr getirmediği için temel araştırmaların önemini bu kadar 'takdir' etmemektedirler).

Sözgelişi, öyle bir tutumun sonucunda atomun ilkel parçaları teorisini geliştirmek için küçük bir devletin bütçesi kadar bir yatırım yapılmış ve Serpukhov'da 70 milyar elektron=voltluk bir senkrofasotron; ya da Ermenistan'da Erivan'da yıllık gücü 6 milyar elektron=volt olan bir elektronik hızlandırıcı inşa edilmiştir.

Uzay araştırmaları, yeni galaksi çekirdeklerinin incelenmesi, yıldızlararası enerjinin nasıl meydana geldiğinin

gözetilmesiyle maddenin yapısı hakkındaki bilgilerin ilerlemesine ve yeni kanunlar bulunmasına imkân vermektedirler. Daha şimdiden, katı cisimlerin özellikleri ile bunların miktoyapılarını birbirine bağlayan bir teorinin hazırlanması; katı cisimler fiziğinde, tabiatta bulunmayan ve sertlikleri ile elmastan daha sağlam ve büyük ısılara dayanıklıkları ile sanayide kullanma alanları bulacak yeni maddelerin keşfi bir arada yürümektedir. Bilim, tekniğin ve yönetimin gelişmesinde mutlak unsur olan elektronik beyinlerin yapımı hızlı bir tempoya çıkarılmıştır.

Yürütülmekte olan ekonomik reformun itiçiliği ile meydana gelen bu çabalar, Sovyetler Birliği'ne yüzde 8 oranında bir ekonomik gelişme sağlaması imkânını vermiştir. Oysa Amerikalı uzmanlar sanayileşmiş bir ülke için başarı ölçüsünün yüzde 4 oranını aşabilmek olduğunu hesaplamışlardır. Yüzde 8 oranına, konjonktürün çok uygun olduğu devrelerde yalnız anî atılımlar yapabilen kapitalist ülkelerde rastlanmaktadır.

Üretimin bu gelişmesi insan için önemli bir anlam taşımaktadır. Çünkü bu üretimden "sosyalist tüketim örneği" denen bir tüketim çıkmaya başlamıştır (1).

Geri kalmışlığı yenmek için dev çabalara ayrılan yokluk yıllarının yakın bir tarihe kadar kapitalist ülkelerdekinden farklı kalitede, yeni ihtiyaçlara karşılık veren, yeni sosyalist yaşama biçiminden doğmuş tüketim ürünlerinin yaratılmasına imkân vermemiş olmalarına karşılık Jan Dessau'nun da belirttiği gibi; özel bir tüketim örneğinin ilk hatlarının çizilmeye başladığı görülmektedir.

Önce; batı ülkelerinde kapitalist üreticilerin en kârlı mallar yapmak gereğine uygun bir yaşama biçimi ve reklâm yolu ile ihtiyaçların anarşik ve bir kanser tümörü gibi yayılmasından farklı olarak, sosyalist ülkelerde başka ölçülere yönelmiş bir tüketim teşvik etme eğilimi belirmektedir. Buna örnek olarak beslenme ve sağlık ile ilgili tüketim malları yalnız bu amaçlar için bilimsel bir şekilde tesbit edilmektedir. Eğitim, kültür ve sporla ilgili tüke-

(1) Bk.: J. Dessau "Vers la maîtrise de l'economie socialiste - Sosyalist Ekonominin Öğretimine Doğru" (*Economie et politique No. 160, Kasım 1967*).

tim malları ise; sosyalizme özgü bir dünya ve insan görüşünden ilham alınarak yapılmaktadırlar.

Sonra, Amerikan tüketim örneğinin tersi olarak kolektif tüketimin payı sosyalist ülkelerde çok yüksektir. Oysa kapitalist ülkelerde; özellikle Birleşik Amerika'da, kolektif kullanmaya yarayan her türlü tüketim şekli feda edilmiştir. Parklar, kültür evleri, dinlenme merkezleri, kreşler, eğlence yerleri, vb. gibi.

Giderek kişinin kültür edinme imkânları en düşük fiyatlarla sağlanmıştır: Kitaplar, plâklar, müzik araçları ve spor gereçleri gibi.

Geleceğin bu tüketim örneğinin en göze çarpan çizgisi kültürel ve sosyal ihtiyaçların insan için yalnız insanca bir gelişmenin şartlarını yaratarak, teşviki ve tatminidir.

Burada **"yeni bir insan"** ın doğuşunun müjdeleri görülmektedir. Öyle bir insan ki: ihtiyaçları, mal üreticilerinin kişisel kârları, kanunun gereklerine uygun olarak değil, fakat üretici güçlerin gelişmesiyle doğan imkânlara uygun olarak yaratılacaktır. Bu yaratma; ayrıca, üretim ilişkilerinin kurulmasına ve daha genel olarak bireyci rekabet ve bunun meydana getirdiği orman mücadelelerine değil, fakat kaderine bilinçli bir şekilde hâkim olmaya yönelmiş bir toplumdaki sosyal ilişkilere uygun olacaktır.

Bu şekilde başlatılmış olan hareketten yeni bilim devriminin iticiliği dolayısiyle geriye dönüş yoktur. Fakat Sovyetler Birliği'nde bugünkü yöneticilerin ikide bir frene basmalarıyla bu hareket duraklamalara uğramaktadır.

Teşebbüs kuruluşları ve mahallî ya da bölge örgütleri için daha geniş bir özerlik, kişiler için daha büyük bir başlatıcı güç gerektiren ekonomik reformun iç mantığının şartı ve sonucu; sosyal çabaların her seviyesinde -özellikle politika ve kültür seviyesinde- gittikçe artan bir demokratlaşmadır.

Fakat ekonomik reformun gerekleri ile politik yapılar arasındaki açıklık hâlâ büyüktür. Kapitalist sistemin yarattığı bürokratizmi incelerken, Marx, **"büyüklerimiz daha iyi bilir; yalnız kendilerini işlerin yönetimine vermiş yönetici çevreler daha iyi düşünebilirler"** gibi bir ilkenin, toplumun ortak yararları ile temsilcileri oldukları Devlet iktidarını

birbirine karıştırma eğiliminde olan memurların ideolojisinden doğduğunu göstermişti (1).

Üretim araçlarının "kolektif mülkiyeti" ni, "devlet mülkiyeti", özellikle bütün sosyal çabaların üretim artığını elinde tutan bir merkezci devletin mülkiyeti olarak gören sosyalizm örneği; Lenin tarafından açıkça tanımlanan temel bozukluğu doğurmuştur. Yani, halk tarafından değil halk için kurulmuş bir sosyalizm.

Oysa, devrimin şu ya da bu ilk aşamasında ve en kısa zamanda yenilmesi gereken -aksi takdirde çöküntü demek olan- geri kalmışlığın özel şartları içinde sosyalizmin maddî temellerinin bu metodlarla atılması akla yakındır. Fakat buna karşılık, ruhu, çalışanı yalnız egemen sınıfların sömürüsünden değil, ekonomik, politik ve manevî bütün yabancılaşmalardan kurtarmak olan ve sosyal çabaların her düzeyinde her kişinin yaratıcılıkla katılmasını isteyen sosyalizmin kendisinin bu yoldan kurulması akıl alamaz.

Böyle bir reformun ve bunun politik yankılarının hiç bir frenleme olmadan etkili bir biçimde uygulanmaya konması tam bir fikir özgürlüğü; yani, üç temel imkânı gerektirir: haber alma ve verme özgürlüğü; ileri sürülen fikirlerin eleştirilmesinden başka hiç bir ceza korkusu olmadan özgür tartışma hakkı; gerek Devlet iktidarı ve gerekse tek taraflı bir propagandanın zihinlere yerleştirdiği efsanelerin ve yığınların şartlandırılması sonucunda meydana gelen baskıların son bulması.

Bunlar gerçekleşmeden ne demokratik metod, ne de bilimsel metod vardır.

Bu bakımdan, bugünkü Sovyet yöneticilerinin tutumunun bir anlamı olmalıdır. Elli yıllık bir sosyalizmden sonra yeni aydın kuşakları doğmuştur. Bunlar işçi sınıfı içinden çıkmışlar ve bir işçi sınıfı ile derin bir dayanışmanın bilincine varmışlardır. Kendileri de bu sınıfın bölünmez bir parçasıdır. Onun için, Sovyetler Birliği'nde uzun süreden beri işçi sınıfının bir parçası olan aydınların bir işçi sını-

(1) Bk.: Marx: "Oeuvres philosophiques." (Editions Costes cilt IV, sayfa 100).

fının emrinde olmaları gerektiğini söylemek; bir çelişidir. Bu gibi iddialar, aydınları -aslında işçi sınıfını- merkezci Parti mekanizmasının ve kendilerini, teorik olarak iktidarda bulunan fakat bu **"önceden kararlaştırılmış ahenk"** dolayısıyla hiç bir zaman fikri alınmayan işçi sınıfının bilincinin yanılmaz yorumlayıcıları olarak gören parti yöneticilerinin emri altına sokmak eğilimini göstermektedirler.

Bu merkezci, bürokratik ve otoriter görüş, ekonomik reform, politikanın demokratlaştırılması ve kültürün özgürlüğe kavuşturulmasının karşısına çıkan başlıca engel olarak durmaktadır.

Partinin yönetim metodlarının yerini ekonomik metodların alması kesin bir ilerlemedir. Bu değişime göre, üretimin planlanması ve işçilerin teşviki metodlarında da bir değişiklik gerekti. Tepeden kabul ettirilen düzenlerin sınırlandırılması beklenirdi. Pazarların çerçevesi içinde teşebbüs kuruluşları arasındaki alış verişler -bütünüyle değilse bile- geniş çapta merkezci Devletin yönetiminden çıkmalıydı. Nitekim, üretim araçlarının merkezden sağlanması yerine, normal ticarî yollardan yapılması gerektiğinden yavaş yürümektedir. Bürokratik karışıklığı yüzünden teşvik sistemi pek zayıf bir başarıya ulaşmıştır.

Bütün bunların temel nedeni, teşebbüs kuruluşlarındaki reform ile, çalışma yollarını değiştirmemiş olan yönetici Devlet kuruluşları metodları arasındaki açıklıktır.

Frenleme o duruma gelmiştir ki, son yıllar içinde hayvancılık ve genellikle tarımsal üretim önceki yıllara göre bir gerileme göstermişlerdir. Sanayideki gelişmenin hızı yavaşlamıştır. Bu, özellikle çimento ve çelik gibi temel sanayide görülmektedir. Ayın fethi yarışını Amerika kazanmıştır. Oysa, on yıl önce Gagarin ilk uzay uçuşunu yaptığı zaman Sovyetler Birliği önemli bir ilerlemeyi gerçekleştirmişti.

Gittikçe daha belirli olarak sosyalizmin ilk kuruluş aşamasında etkili olan merkezci ve otoriter sistem, üretim güçlerinin yeni bir gelişme aşamasında bulunduğu bugün değerini yitirmiş ve etkisiz hale gelmiştir.

Yeni bilim ve teknik devriminin başlıca sonuçlarından biri; sanayi devrinin aksine karar merkezlerinin arttırılma-

sını ve çalışanların başlatıcı güçlerinin büyük çapta geliştirilmesini yani, öznel bir patlamayı gerekli yapmasıdır.

Bu şartları yalnız sosyalizm gerçekleştirebilir. Fakat, bunun için de toplumsal ilişkilerin tamamının büyük bilimsel ve teknik değişimlere sürekli olarak uydurulmalarını gözetmesi de gerekmektedir.

Oysa, bugünkü Sovyet yöneticileri yalnız Sovyetler Birliği'nde gerekli değişiklikleri değil, aynı zamanda komünist partilerin -özellikle sosyalist ülkelerdeki komünist partilerin- kendi sosyal yapılarına ve ulusal tarihlerine uygun sosyalizm örnekleri aramalarına da engel olmaktadırlar.

Stalin zamanında olduğu gibi, bugün de sözler, gerçek politik uygulamaların tam tersidir. Örnek bir parti olmadığı söylenmektedir. Her partinin özerk olduğu ve özgür bir şekilde sosyalizme giden kendi yolunu seçebileceği söylenmektedir. Uygulamada ise 1948'de Yugoslavya'nın aforoz ve boykot edildiği, 1960'da Çin'e her türlü yardımın durdurulduğu ve sonra anlaşmaların bozulduğu ve 1968'de Çekoslovakya'nın istilâ edildiği görülmüştür.

İstilânın gerçek nedenleri konusunda Sovyet basını açıktır. Çekoslovakya'da sosyalizmi tehlikeye sokacak bir **"karşı-devrim"** çabasının en küçük bir delilini verememek durumuna düşen **"Pravda"**, çok geçmeden, Sovyet tanklarının Prag'a, karşı-devrimcilerle savaşmaya değil, Çekoslovak komünistlerini **"hizaya getirmek"** için gitmiş olduklarını yazmıştır. Aslında, Sovyet kuvvetlerinin Çekoslovakya'ya girer girmez Komünist Partisi yöneticilerini tutuklamaya kalkışmaları dikkati çekmiştir. 24 Ağustos 1968 günkü **"Pravda"** sorunun içyüzünü açıklamıştır: **"Parti örgütünün Leninist temel ilkeleri, yani demokratik merkezcilik ilkeleri bir kenara itilmişti."** Brejnev'in görüşlerine göre; bu, **"Partinin yönetici rolü"** nü baltalamaktı.

Oysa, Çekoslovak Komünist Partisi tarafından 1968 Ocağından Ağustosuna kadar etkili bir şekilde alınmış olan **"pratik"** tedbirler şunlardır:

1. Fikir özgürlüğünün kurulması için sansürün kaldırılması.
2. Teşebbüs kuruluşlarında **"işçi konseyleri"** kurul-

ması. Bu yoldan her işçiye ekonomik alanda ve iş yerinde, geleceğinin bağlı olduğu kararlara katılması imkânının verilmesi. Böylece işçi Marx'ın temel projesine göre, tarihin ünlemi değil, öznesi olacaktı.

3. Stalin ve Novotny'den miras kalmış uygulamalar ve yapılara son vermek için Parti tüzüklerinin değiştirilmesi. Yeni tüzüklerin başlıca amacı her militana Partinin tutum çizgisinin hazırlanmasına gerçek bir katılma imkânı vermekti. Parti birliğini yıkan ve dolayısiyle bir komünist partisinin etkililiğini bozan "hizipçiliği" yeren yeni tüzükler, Stalinci uygulamaya ve teoriye dönüşü önlemeyi hedef tutan bir dizi tedbiri de öngörmüşlerdi:

a) Parti ve Devlet içinde görevlerin aynı ellerde toplanmasını yasaklayarak Parti ile Devletin birbirlerine karışmalarına son vermek.

b) Azınlıkları susturacak yerde, onların haklarını tanımak, Parti basınında onlara söz imkânı vermek ve böylece teorik ve politik teşebbüslerde özgür bir değişime yol açmak; dolayısiyle Partinin, bir patlama veya Kruşçev'in düşürülmesi gibi "bir saray ihtilâli" nden gayri bir yoldan dönüşümünü yapmasını sağlamak.

c) Parti yöneticilerinin her kademedeki seçimlerinde gizli oy sistemini yerleştirmek.

d) Partinin ve örgütlerinin çalışmalarının kontrolunu, Merkez Komitesi'nin hesap veren yayınları ve Partinin yönetici mekanizmasının uyguladığı doğrudan doğruya ya da dolambaçlı sansürünü kaldırarak, garanti altına almak.

Bütün bunlar, Lenin'in demokrasiyi yok etmeyen demokratik merkezcilik ilkesine dönüştü. Oysa, bu ilkeler sistemli olarak Stalin ve haleflerince zedelenmişlerdi ve Brejnev ile "Pravda" da demokratik merkezciliği inkâr etmenin Partinin yönetici rolünü bırakmak olduğunu söylemişlerdi.

Stalinci yorumun tehlikeye düşmesini, bu tehlikenin öbür sosyalist ülkelere bulaşmasını ve bürokratik mekanizmalara zarar gelmesini önlemek içindir ki, Sovyet tankları Prag'a girmişlerdir. Bu yüzden bütün partilerde, duruma göre değişen yollardan, aynı Sovyet baskısı görülmektedir. Yine bu yüzden, yalnız müdahalenin askerî şeklini

kınamak yeterli değildir. Böyle bir müdahalenin dayandığı teorik ve politik ilkelerin de seçik bir bilincine varmak ve zayıflama belirtisi göstermeden bunları açığa çıkarmak ve bunlarla savaşmak da gerekmektedir. Burada verilen, bir ilkeler savaşıdır. Çünkü Sovyetler Birliği Komünist *Partisi'nin XX. Kongresi'nden önceki metodlara dönüş*, Stalinciliğin yeniden canlandırılması politikasına verilecek en küçük taviz komünist partileri iflâsa götürecektir. Bugün yapılacak tercih ortadadır; ya ülkemizde sosyalizmin yerleşmesini isteyen bütün güçleri bir araya getirebilecek bir büyük yığınlar politikası izlemek, ya da çok gelişmiş ülkelerde sosyalizmin zaferi ve kurulması için gerekli demokratik temellere sırtlarını çevirmiş bulunan bugünkü Sovyet yöneticilerinin hizasına gelmek. Bu ikinci yolu seçecek komünist partiler, halkların ihtiyaçlarına ve emellerine hiç uymayan fakat tek mümkün sosyalizm örneği olarak propagandası yapılan bir görüşün mezhepleri durumuna düşmek tehlikesiyle karşılaşacaklardır.

Bugün, yapılacak bu kesin seçme, sosyalizmin büyük dönemecini teşkil etmektedir. Komünist partilerin geleceği, demokratik merkezciliği ve Partinin yönetici rolünü, Stalin'in ve Brejnev'in değil, Marx ve Lenin'in mantığı içinde yorumlama kabiliyetlerine bağlıdır.

Çekoslovakya'ya yapılan müdahale ve kardeş partiler üzerindeki baskı, sosyalist cephenin önemli bir şekilde *zayıflaması sonucunu vermektedir. Zafer sözleri ile yazılmış* metinlerle, ve 1969 Haziran'ındaki Moskova Konferansı'nda **"Komünist partilerin arasındaki birliği güçlendirme yolunda önemli bir aşama yapılmış olduğunu"** ilân ederek bu zayıflamanın inkâr edilebileceğini akıl almamaktadır.

En basit gözlenimler bile böyle bir iyimserliği engellemektedir. Bu konferans, aksine uluslararası komünizm hareketindeki bunalımın derinliğini göstermektedir.

1960 Kasım ayında, sosyalist ve kapitalist ülkelerin 81 komünist partisinin temsilcileri Moskova'da toplanmışlardı.

1969 Haziran'ında ise, yalnızca 14 sosyalist ülkenin sekizi temsil edilmişlerdir.

Kapitalist ülkelere gelince; partilerin çoğu, ülkelerin-

deki komünist hareketin yalnız bir parçasını temsil etmişlerdir. Özellikle Yunanistan, yalnız Çekoslovakya'ya müdahaleyi onaylamış olan ve Moskova'da bulunan Yunan komünistlerince temsil edilmiştir. Oysa, Manolis Glezos ve Yunanistan'daki iç direnmeyi yapan komünistler Konferansın dışında bırakılmışlardır (1).

Türlü nedenlerle Japonya, Hindistan ve İsrail Komünist Partilerinde meydana gelmiş parçalanmalar 1960 Konferansı'nda bu partilerin delegasyonlarının temsil gücünü sınırlandırmıştır. Ayrıca Komünist Partisi'nin yokedilmesi bu partiyi Konferanstan tamamen silmişti.

Siyah Afrika'daki marksist partiler de hemen hemen aynı durumdadırlar.

Latin Amerika'da, Komünist Partilerin kendilerini ülkelerinin şartlarından bütünlükte ayrı şartlar içinde kurulmuş ithal malı bir parti örneğinden kurtaramamaları, ayrı gruplar halinde bir çok devrimci gücün gelişmesine yol açmıştır.

Konferansta topu topu otuz parti bulunmuştur ve bunların temsil güçleri de sınırlı olmuştur. Şunu da eklemek

(1) Yunan Komünist Partisi sınırlı bir örnektir, fakat Çekoslovakya'nın istilâsından beri, Brejnev ve Sovyetler Birliği Komünist Partisince uygulanmaya konan sistemli metod budur. Burada gözetilen başlıca hedef, her ne pahasına olursa olsun -hattâ bir komünist partisini bir grupçuk haline getirmek pahasına da olsa- Çekoslovakya'ya müdahaleyi kınayan ve ayrıca bunun nedenlerini de araştırıp ortaya çıkarmaya çalışan ve Sovyet yönetici mekanizmasının görüşlerini tehlikeye atan militanların ve bütün yöneticilerin tasfiyesidir. Avusturya'da Komünist Partisi Kongresi'nin hazırlandığı sıralarda, Sovyetlerin bazı adların hizmetlerinden faydalanarak iki dergi yayınlamaya başlamaları dikkat çekicidir. Bunlardan biri olan "Berichte und Information" iki özel sayı çıkararak Merkez Komitesi üyesi Ernst Fischer ve Politbüro üyesi Franz Marek'e karşı saldırıya geçmişti. Bu iki Avusturya'lı komünist, Çekoslovakya'nın bir askeri müdahale ile hizaya getirilmesinin nedenlerinin aydınlığa çıkarılmasını istemişti. Bu dergi, hedefe ulaşıldıktan, yani Fischer ve Marek partiden tasfiye edildikten sonra yayınını kesmiştir. İkinci yayın olan "Neue Politik", yeni Stalincilik akımının propagandasını yapmak görevini sürdürmektedir.

gerekir: Fransa, İtalya, İspanya gibi kapitalist ülkelerin üç büyük komünist partisinden İtalyan Komünist Partisi -Vietnam ile dayanışma maddesi dışında- bildiriye oy vermeyi reddetmiştir. İspanya Komünist Partisi oyunu vermiş fakat buna bir sürü itiraz da eklemiştir. İngiltere ve Belçika Komünist Partiler gibi öbür partiler de görüş ayrılıklarını belirtmişlerdir.

Bütün bunlar -belki de- bu Konferansın en olumlu taraflarından birini teşkil etmiştir. Bu görüş ayrılıklarının ifadesini önlemek için Sovyet yöneticilerinin harcadıkları çabalara rağmen -özellikle Çekoslovakya konusunda- gerçek bir muhalefet tutumunu o kadar sıkı bir şekilde korumuştur ki, aykırılıkları saklayan Sovyet basını bile bunları açığa vurmak zorunda kalmıştır. Bu, olumlu sonuçtur. Çünkü bu, hareketin dağılması demek değildir. Aksine, artık "yönetimde tekel" in yıkıldığını ve gerçek bir hareket birliği zamanının geldiğini göstermiştir. Bu öyle bir birlik olacaktır ki, uyumlu sesler çıkaran partiler kendi sosyal yapılarına ve ulusal geleneklerine uygun özel sosyalizm örnekleri araştıracaklar ve tam bir ifade özerkliği ve deneme eşitliği içinde aynı hedeflere karşı -özellikle emperyalizme karşı- işbirliği yapacaklardır.

Burada gerçek bir enternasyonalizmin temeli bulunmaktadır. Çünkü, her komünist parti için enternasyonalist görev yabancı bir sosyalizmin propagandacısı ya da savunucusu olmak demek değildir. Asıl görev, kendi ülkesine sosyalizmin gereklerini derinliğine yerleştirmek ve kendi halkının emellerine uygun sosyalizm örneğini bulmaktır. Bir komünist partisinin, uluslararası hareketin verdiği savaşa en büyük katkısı budur. Yoksa bugünkü Sovyet yöneticilerinin ya da Çin'in politikasını kayıtsız şartsız onaylamak değildir.

Uluslararası komünist hareketteki bunalım; kendini, yalnız Moskova Konferansı'na katılan partilerin sayısındaki azalma ya da bunların temsil güçlerindeki eksime ya da açığa çıkan görüş ayrılıkları ile değil, aynı zamanda oylamaya konulan ideolojik belgelerin güçsüzlüğü ile de göstermiştir.

Hiç bir sorun kesin olarak çözümlenmemiştir.

Hiç bir sorun kesin olarak ortaya konmamıştır.

Hiç bir sorun kesin olarak ortaya konmamıştır; çünkü, bugünkü dünyanın çelişilerinin tahlili böyle işe girişilmesine imkân vermeyecek kadar zayıftı. Sözgelişi **"Kapitalist dünyadaki zıdlaşmalar keskinleşmektedir"** lâfı tesbih çeker gibi durmadan tekrarlanmaktadır. Aslında, bir yüzyıldan fazla bir süredir bu, artık gerçek değildir. Asıl gösterilmesi gereken, keskinleşmiş zıdlaşmaların artık XIX. yüzyıldakilerin aynı olmadığı idi. Bugünün gerçeği, işçi sınıfının gittikçe fakirleştiği değil -bu bile bir izafî fakirleşmedir- fakat daha çok yabancılaştığı ve kapitalist sistemin yabancılaşmasının kurbanı olduğudur. Bu yüzden, yeni bilimsel ve teknik devrimin sonucu olarak kendilerini gittikçe işçi sınıfına katan bazı aydınların özellikle bu yabancılaşmaya karşı neden **'hassas'** oldukları daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu aydınların gittikçe daha çok -sömürülecekleri için değil- hedeflerini reddettikleri, daha doğrusu hedefi olmayan bir sisteme katılmaktan kaçındıkları için her geçen gün biraz daha fazla radikal hale geldiklerinin nedeni de anlaşılmaktadır.

Zıdlaşmaların, yüzyıl önce Marx'ın belirttiği anlamda keskinleştiklerini söylemek de yeterli değildir. Kapitalizm, pazarlarının sınırlarını kendi yapısı içinde taşımaktadır. 1929-1933 bunalımı ve Keynes'in ilham ettiği tekelci bir devlet kapitalizminin teşviki ile hızlanan ekonomiden beri, sorunlar ve zıdlaşmalar yer değiştirmiştir. Amerika için belirttiğimiz gibi, yalnız bu zıdlaşmaların keskinleşmesi oyunu ile kapitalizmi silip süpürecek bir bunalım kıyameti beklenemez.

Bütün bunlardan, oylanan belgede iz bile yoktur.

Buna karşılık, sosyalist cephenin içindeki zıdlaşmalar inkâr edilmektedir. Uzakdoğu'da, Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki **"ideolojik"** kavganın sınır olaylarına ve toprak isteklerine dönüştüğü, 1968 çizgisinden dönülmesi için Çekoslovakya'nın Sovyetlerce işgal edildiği; yeni bir sosyalizm modeli arayanların yargılanma tehdidi ile otokritik yapmaya zorlandıkları bir sırada bu zıdlaşmaları inkâr etmek, yadırgatıcıdır.

İşte Konferansın ve oyladığı belgenin başlıca güç

yoksunluğu buradadır. Bu güç yoksunluğu yalnız söylenmiş olandan değil, söylenmemiş olandan da doğmaktadır. Asgarî bir anlaşmaya ulaşmak için, Çin ve Çekoslovakya ile ilişkilerin yarattığı hayatî sorunlara oylanan belgede yer vermemek gerekmiştir.

Böyle bir şey hareketin geleceğinin bağlı olduğu temel sorunu bir kenara itmekten başka bir şey değildi. Oysa, değişik sosyalizm örneklerinin meşrüluğu ve gerekliliği *bu temel sorunu* teşkil etmektedir.

Durum açıkça şudur: Çekoslovakya'ya Sovyet müdahalesinin gerekliliği iddia edildiğine göre, Fransız ve İtalyan Komünist Partilerinin sosyalizme doğru yeni bir yol aramaları, çok partili sistemi kabul ederek felsefemizi paylaşmayan, fakat bizim gibi sosyalizm isteyen kişilerle bir diyaloga ve işbirliğine girmek için yaptıkları radikal *teşebbüslerin de kınanması gerekirdi.*

Yine Çin sorununun polemik şeklinde değil fakat bilimsel bir tahlili de; Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'da sosyalizm ve sosyalizmin kuruluşu için girişilmiş savaşın sorunlarının da temelden ele alınmasını gerektirirdi.

Bütün dogmatizmleri, özellikle Sovyet ve Çin dogmatizmlerini konu edinecek özgür bir tartışma şartı ile, harekete dev bir ilerleme sağlaması mümkün olan bu temel sorunlar ele alınacak yerde, bunların bir kenara itilmesi tercih edilmiş ve hattâ karşılıklarının bulunmasına bile *girişilmemiştir. Devrimci stratejinin* ve *sosyalizmin kurul*masının can alıcı sorunları yalnızca parantez içinde bırakılmıştır.

Uluslararası komünist hareketteki bunalımı doğuran bu temel sorunların ele alınmaması ve hattâ bunların varlığını kabul etmede, büyüklükleri ve anlamlarını anlamak yönünde gösterilen güçsüzlük; XX. Kongre'nin, yarattığı ümidin yine suya düşmesi sonucunu vermiştir [1].

Bugünkü Sovyet yöneticileri bu konferansı yalnız ik-

(1) II. Vatikan Konsilinin çağırılmasıyla da böyle bir ümit doğmuştu. Katolik kilisesi de aynı düzensizliklere, restorasyon teşebbüslerine, hareketin tarihî gerekliliği ve geri dönülmezliğine inananlara gösterilen tepkilere ve baskılara tanık olmuştur.

tidarlarının sürdürülmesine imkân verecek konulara yöneltmeyi istemişlerdir: Bu, Çekoslovakya'yı istilâlarının ve bunun gerçek nedenlerinin eleştirilmesini önlemek ve Moskova Konferansı'nı Çin'in yargılanacağı bir mahkeme haline getirmekti. Brejnev, Husak'a Çekoslovakya sorununu bir kenara atmak görevini vererek, Çin'e karşı yapılacak saldırıların akordunu vermiştir. Brejnev, Çin'i kötülüklere yol açan antikomünist bir güç olarak göstererek Asya'da bir "ortak güvenlik sistemi" nin tabiî olarak gerektiği sonucuna varmıştı. Bu sistemin bir ucu da Çin'e doğru uzanacaktı. Bir komünist yönetiden böyle bir sonuç çıkması oldukça garipti: Vietnam'da savaşılırken; Çin, Vietnam'a yardım ederken, Vietnam'da, Çin'in kapısı dibinde yarım milyon Amerikan askeri bulunurken; ister istemez melez bir yapıya sahip olacak bir koalisyon nasıl düşünülebilir? Bu takdirde, proleter enternasyonalizmi, en azından barışın emperyalizme karşı zaferi ne olacaktır?

BİR defa daha haksızlığı haklı göstermek için ideoloji imdada yetişmiştir. Bugünkü Çin yöneticilerinin akıl almaz aşırılıkları, Çin'in artık bir sosyalist ülke olmadığını ilâri etmek için bahane diye ele alınmış ve Stalin zamanında Yugoslavya'ya karşı kullanılan sloganlar Çin için de geçerli yapılmıştır: "Faşist kliği", "emperyalizmin müttefikleri", "katiller", "antikomünistler", gibi...

Daha önce de iki defa Çin sorununu tahlil etmeye çalışmıştık (1).

Bu tahlillere ekleyeceğimiz yeni bir şey yoktur. Sorunun derinliklerine yeniden inmeden, Sovyet yöneticilerinin Çin'e karşı açtıkları kampanya konusunda bir kaç düşünceyi belirtmekle yetineceğiz.

Yöneticilerinin aşırılıkları ve hataları ne olursa olsun, Çin bir sosyalist ülke olmaktan neden çıkmıştır? Topraklar, toprak ağalarına; fabrikalar kapitalistlere geri mi verilmiştir? Hayır! Politik alanda, bugünkü Sovyet yöneticileri Çin'lilerin neyinden yakınabilirler? Aşırı şiddet kullanılması mı? Fakat Stalin devrinin kıyımı yanında Mao eki-

(1) Roger Garaudy: "Le Problème Chinois - Çin sorunu (1967) ve "Pour un modele français du socialisme," (1968. II. kısım, bölüm I.)

binin şiddet hareketleri pek hafif kalmaktadır. Hiç kimsenin -hâlâ şüphesi yoktur- Stalin zamanında bozulmuş fakat yine de maddî şartlarının gerçekleştirildiği -sosyalizm olan- bir sosyalizm yaşanmıştır. Çinlilere karşı yönetilen iddialar daha az geçerlidir. Çünkü Çin'deki geri kalmışlık şartları Rusya'dakilerden çok daha kötüydü. 1960 yılında Sovyetlerin Çin'e yaptıkları *yardımı birden kesmeleri, teknisyenleri* geri çağırmaları ve yapılmış anlaşmaları bozmaları -bütün bunlar, Çin'lilerin sanayi kalkınmasını felce uğratarak ideolojik bir baskı sağlamak uğruna yapılmıştır- ülkenin durumunu daha da kötüleştirmiştir. Söz konusu, Çin'in dış politikasındaki şiddet, 1964 yılında Hindistan topraklarına girilmesi -bu, tartışma kabul etmez şekilde büyük bir hata olmuştur- dışında daha çok sözde kalmaktadır. Bu konuda ders vermek sosyalist bir ülkeyi *istilâ edenlere mi düşmektedir? Bugünkü* Sovyet *yöneticilerinin* Çin'den çizdikleri kıyamet günü tabloları; 1968 Ağustosunda Çekoslovakya'dan çizdikleri tablolardan daha karanlık olduğuna göre; insan, neden bu iki ülkeden birinin istilâ edilip de öbürünün edilmediğini sormaktan kendini alamamaktadır. Yoksa batıya doğru yapılan böyle bir askerî hareketin daha az masraflı ve tehlikeli olduğu mu hesaplanmıştır? Brejnev, *hiç şüphesiz aynı nedenlerle* İsrail ile ilişkilerini kesmekte fakat saldırısı aynı derecede *açık Amerika ile kesmemektedir*. İlke politikası bunların neresindedir?

Sovyet gerçeğine olduğu gibi Çin gerçeğine de bir marksist tahlil uygulanacak olursa sorunlar bu şekilde ortaya konmaz. Çin'in sosyalizmi kurmaktan vazgeçmiş olduğunu söylemek, bugünkü Çin yöneticilerinin Sovyetler Birliği'nin bir kapitalist ülke olduğunu söylemeleri kadar saçmadır.

Eleştirerek, fakat objektif kalınarak Çin örneği üzerinde yapılacak incelemeler, *bugünkü bozulmaların ötesinde*, Çin devriminin büyüklüğü ve anlamını unutmamızı engelliyeceklerdir. Nasıl ki, Sovyet yöneticilerinin politikasının bugün sebep olduğu bozukluklarla, Stalinci bozukluklar bize Ekim Devrimi'nin büyüklüğünü ve anlamını unutturamıyorlar.

Sovyet yöneticilerinin politikasının eleştirilmesini atlatmak için proleter enternasyonalizm kolayca öne sürülmektedir. Çin'e gelince, aynı enternasyonalizm en ağır sövgüleri söylemeye uygun düşmektedir.

Çin sorunu üzerinde daha nesnel bir yargı yürütmek üzere bir marksist için, bir marksist tahlilin kerteriz noktalarını ve koordinatlarını muhafaza etmek gerekmekte gibi görünmektedir:

1. Çin devrimi, temelinden bir köylü devrimidir. Lenin, 1920'den başlayarak bir feodal düzenden doğrudan doğruya kapitalizm ve onun olgunlaşmasına girmeden, sosyalizme geçmenin mümkün olabileceğini kabul etmişti (1).

Lenin'in eklediğine göre; bu, değişik bir Parti ve Devlet görüşü gerektiriyordu. Ayrıca özel bir sosyalizm örneğinin meşruluğunu kabul etmek demekti. Stalin ve Üçüncü Enternasyonal, Çin devrimci stratejisini bu ilk şartlara uygulamayı reddederek geleneksel tezi muhafaza etmişlerdir. Bu teze göze, yalnız işçi sınıfı sosyalizm için sürdürülen savaşın ileri hatlarında bulunabilir. Bu teze dayanarak emperyalizme en kuvvetli olduğu yerlerde, büyük kıyı şehirlerinde hücum edince; bu strateji Kanton ve Şanghay'da Çin işçi sınıfının en azimli güçlerinin yok edilmesine yol açmıştır. 1927 yılında Mao Tse-tung tarafından hazırlanmış olan "büyük şehirleri saran köy" stratejisi Çin'in şartlarına çok daha iyi uymuş ve etkiliğini ispatlıyarak Çin Komünist Partisi'ne zaferi kazanmak imkânını sağlamıştır. Liu Shao-chi ile çatışma, şu açıdan bakıldığında belki daha iyi aydınlanmaktadır: Liu Shao-chi, Çin Komünist Partisi'nin kuruluşundan itibaren şehirli yığınların -işçiler ve aydınlar- örgütleyicisi olmuştur. Öyle anlaşılmaktadır ki, Liu, kendini partinin eski mekanizması ile bir tutmaya başlamıştı. O sırada ise, daha çok köylülere bağlı olan Mao, bürokratik bir parti örgütü şeklini alan yeni bir mandarinlik müessesesinin tehlikelerine karşı savaşa girişmişti.

---

(1) Bk.: Roger Garaudy : "Le problème Chinois" (1967, sayfa 77-84).

Bu Çin stratejisini, şartları bütünüyle değişik başka ülkelere uygulamayı istemenin saçmalığı ve bu stratejiyi dünya çapında uygulama iddiasıyle işlenen suç; Üçüncü Dünya ile gelişmiş ülkelerin işçi sınıfını karşı karşıya getirmiştir. Bu ideolojik ihracatın dogmatizmi ve mezhepçiliği, ülkelerin bir çoğunda Çin taraflısı hareketleri küçük gruplar çizgisine indirmiştir.

Buna karşılık Çin'de, iktidarın ele geçirilmesi stratejisine değil de, sosyalizmin kurulmasına uygulanmış bu köylü devriminin mantığı, batı ülkelerinkinden tamamen değişik olan el emeğinin seferber edilerek ilk birikimin sağlanmasına imkân vermiştir. Her şeyden önce, ülkenin ve ihtiyaçlarının büyüklüğü klâsik örneğin tersine çevrilmesini gerektiriyordu: Önce sanayileşme, sonra kolektifleştirme ve aksine sanayileşmeyi mümkün kılmak için toplum ilişkilerinin değişiminin kullanılması. Bundan başka iki tehlike de atlatılmış oluyordu: Ülkenin beslenme özerkliğini geri bir tarihe atmak tehlikesi ve bir kaç dev sanayi kombinası ile geri kalmış tarımsal ülke arasındaki zıdiaşmanın daha uzun bir süre devam etmesi tehlikesi. Çin'in değişimi için 'adem-i merkeziyet' hayati olan bir şarttı. Tarımda kolektifleştirme, insan bakımından, Stalinci metoda göre daha küçük bir paha karşılığında yapılmıştır. Bu da, sınıf ilişkilerinin ve köylerdeki toplum katlarının çok daha değişik tahlilleri sayesinde olmuştur.

Sanayileşmeye gelince; hareket noktasının 1917 Rusya'sındakinden daha aşağıda olmasına ve büyük israfa yol açan hatalara -büyük sıçrama sırasında köylerde yüksek fırınlar kurulması gibi- rağmen, sanayi, son derece hızlı bir tempo ile gelişmiştir. Sanayiln gelişme oranı yüzde 9 ile 14 arasındadır. Başlangıçta temel hedefleri; takım, tarım âletleri, özellikle çok sayıda sulama pompaları, sonra gübre üretiml olmuştur.

Aşırı bir nüfus baskısı altında bulunan bir ülkedeki bu tür kalkınma yolunun iki hareket noktasından biri, bedava insan gücünü kullanarak ilk birikimi sağlamak; ikincisi de temel ihtiyaç ve ortak ihtiyaçların zararına değişik üretim sektörleri arasındaki dengeyi bozacak lüks bi-

reysel ihtiyaçlar yaratma tehlikesi doğuran maddî isteklere karşı gösterilen ilgisizlik olmuştur.

2. Böyle bir yönelmenin ilk sonucu, öznel unsurları ön plana -çok defa da fazla önem verilerek ön plana- çıkarmaktır. Bu görüş açısından, kültür devrimi iki temel görevi yerine getirmek hedefini gözetir görülmektedir:

Her şeyden önce, bu, araçları tartışılabilir bir teşebbüsle Parti mekanizmasının bürokratik kristalleşmesine, yeni bir mandarinlik müessesesinin kurulması tehlikesine ya da her şeyi bilen, az çok yeni duruma uyamayan ve sosyalizmi yığınlara "dışardan" aşılayarak bir "bilim aristokrasisi" nin doğması tehlikesine karşı savaştır. Bunun içindir ki, ortaçağ zihniyetini yıkmak, 700 milyon insanı 2.000 yılın alışkanlıklarından çıkarmak, imparatorluk ya da burjuva otoritesinin çekiciliğini ve yabancı örnekleri kırmak için olağanüstü enerjileri seferber etmek hedefini güden bu depremi uzaktan ve babacan bir tutumla kınarken dikkatli olmamız gerekir. Mao, bu tehlikeyi atlatmak için Partiyi de çiğneyerek yığınlara çağrıda bulunmak yürekliliğini göstermiştir. Bu "patlama" Kruşçev'in XX. Kongre'deki patlaması ile benzerlik gostermektedir. Kruşçev, Politbüroda azınlıkta olduğu halde, tartışılabilir şartlar içinde dönüşü olmayan bir durum yaratacağını sanarak Stalin'in yargılanmasına girişmişti. Mao'nun yığınlara yaptığı çağrı da aslında gençlere yapılmış bir çağrıydı. Çünkü 700 milyon nüfusu olan ülkede 350 milyon insan 21 yaşından küçüktü. Parti, devrimin tek öznel unsuru olarak görülmüyordu. Yığınların tarihsel başlatma gücüne çağrıda bulunmak, Lenin geleneğinin içindeydi.

Kültür devrimine verilen ikinci ve daha büyük görev, üretici güçlerin alt katlarında ve maddî şartların yetersizliği içinde sosyalist bilincin gelişmesini sağlamaktı. Şüphesiz burada, bir değişimin nesnel şartlarını gerçekleştirmeden "yeni bir insan" yaratmanın mümkün olduğuna inanmanın bilinçli ve idealist bir mübalağası bulunmaktadır. Fakat, yine de, Stalin örneği sosyalizmi ilham eden mekanist görüşe nazaran marksizmin daha az uzağında bulunmaktayız. Stalinci görüş şu idi: Önce sosyalizmin maddî temellerini atalım. Sonra bundan ister istemez ye-

ni bir insan doğacaktır. Nesnel şartların bütünü varolmadan devrimci ruhu uyandırmak mümkün olmasaydı pek az devrim gerçekleşebilirdi. Sovyetlerin, Çinlilere karşı geliştirdikleri iddialar; bu konuda -ne yazık ki- Kautsky'nin Lenin'e yaptığı itirazlara benzemektedir.

Oysa, gerçekte Çin'liler değişmişlerdi. Gerçekte, binlerce yıllık duraklama ve ezilmeye tanık olmuş bir ülkede, Çin Komünist Partisi, yüz milyonlarca kadın ve erkeğe, varolan dünyayı, düzenini ve hiyerarşisini değiştirmenin kendi ellerinde olduğu bilincini geniş çapta aşılamayı başarmıştı. Ortada **"Kızıl Kitap"** ve bunun çocuksu dogmatizmi vardır. Fakat aynı zamanda televizyonla eğitim ve yeni bilimsel ve teknik devrimin gereklerine uygun çok modern bir eğitim görüşü de vardır. Bu eğitim, ekonominin bağımsız fakat tayin edici bir sektörü olarak düşünülmüştür. Chou En-lai, 1956 yılından itibaren, aydınlar hakkındaki raporunda, bunu **"buhar ve elektriğe bağlı sanayi devriminkini çok aşan önemli bir devrim"** olarak nitelemiştir. Uzun süreli araştırma tasarıları için oniki yıllık bir plan o yıl hazırlanmıştı.

O zamandan sonra -on yıl içinde- Çin, hem sanayi devrimini hem de ikinci bilimsel ve teknik devrimini gerçekleştirmiştir. Bu ikinci devrim; otomasyonun ve hidrojen bombasının yapımı ve güdümlü mermilerin tanıklık ettikleri gibi, atom enerjisinin kullanılmasındaki gelişmelere uyan bir biçimde yapılmıştır. Sentetik benzin ve ensülin yapımından, bakterileri kullanarak parafinin petrolden ayrılmasına kadar bir çok alanda bilimsel aşamanın duvarları geçilmiştir (1).

Gerçekleştirmedeki mübalağa ve buna asalak olan dogmatizm ne olursa olsun, kültür devrimi ilkesi yönünden kınanamaz. Yalnız cehaleti ortadan kaldırmaktan, yerleşmiş ve kanunlaştırılmış bir bilimi yaymaktan ibaret kalmamış; aynı zamanda milyonlarca kadın ve erkeğe **"kendinden daha büyük bir dünya"** görüşü ve insanın dünyayı

(1) Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, Çin'de de bu aşama bazı önemli sektörlerde kalmıştır. Her iki ülkede de sermaye birikimi zayıf olduğundan, bir genelleştirme mümkün olmamıştır.

değiştirme gücüne sınırsız bir inanç da aşılamıştır.

Çin'e özgü şartlar içinde mistik bir duruma getirilmiş olmakla beraber, bu oluşumlar arasındaki kritik mesafe, kültür devrimine güç fakat sosyalizmin Çin'de gerçekleştirilmesi için gerekli bir aşama gibi bakmak imkânını verecektir.

3. Çin'li marksistler bir üçüncü temel sorunu daha ortaya koymuşlardır: Gelişme ölçülerinin çokluğu. Çin komünistleri -bazan tek taraflı olarak- yalnız nicelik değil, nitelik yönlerine de önem vererek Amerikan tipi ve gelişme için gelişme ve araçlara inanca dayanan şirketler karşısına bir alternatif konusu da çıkarmışlardır. Bir yoksunluk ve azla yetinme politikasının övgüsü, tartışılmaz bir biçimde geri kalmışlığın özel durumuna bağlıdır ve bu, mübalağaları ile marksist sosyalizm için yanlış bir tablo çizmiştir: sefaletin kolektifleştirilmesi. Bu ise Marx düşünüşünün zıddıdır. Fakat yeni bir tüketim modeli aramak, yeni ihtiyaçlar ve yalnız bireysel konfora dayanmayan yeni bir uygarlık modeli yaratmak ilkesi, böylece kendini göstermiş olmaktadır ki; bu, sosyalizmin, hedefleri hakkında gerekli bir düşünmeden yoksun bırakmadan bir kenara atamıyacağımız bir sorundur.

Çin devrimi tarafından meydana getirilmiş bu sorunlar üzerinde; derinliğine, eleştirili fakat nesnel bilimsel bir araştırma olmaksızın, Üçüncü Dünya ile herhangi bir ciddî diyaloga girişmek mümkün değildir.

Oysa, Sovyet yöneticilerinin Çin'e karşı girişmiş oldukları tek taraflı ve kin dolu kampanyada, şu üç temel sorundan hiç birinin ele alınmadığını görmek trajik bir olaydır: Sosyalizm örneklerinin çeşitliliği sorunu, devrimde öznel unsurun rolü ve sınırları sorunu ve kalkınma kıstaslarının çokluğu sorunu.

Bu sorunlara cepheden el atmak, yalnız Üçüncü Dünya ile bir diyalogu mümkün kılmak değil; aynı zamanda Rönesans'tan beri Avrupa ülkelerinin izlemiş oldukları tarihsel yol karşısında gerekli kritik mesafeyi de kollamak demektir. Bu, insanın tabiat, toplum, tanrıları ve geleceği ile geleneksel ilişkileri hakkındaki bütün görüşlerimizi de yeniden ele almak demektir.

Ancak bu noktadan başlayarak Çin modelinin ve bu ülkenin bugünkü yöneticilerinin teorik ve pratik tutumlarının geçerli bir eleştirmesinin yapılmasına başlanabilir.

Brejnev ve ekibi bu temel sorunları bir kenara ittikleri ya da bunları görmezlikten geldiklerinde hareketi bir çıkmaza sürüklemekte ve bunalımı vahimleştirmektedirler.

İlk bakışta garip görünmekle beraber, Çekoslovak komünistleri 1961 Ocak ayından itibaren çok gelişmiş ülkelerinde yeni bilimsel ve teknik devrimin gereklerine uygun bir sosyalizm modeli hazırlamaya koyuldukları zaman; komünist harekete, değişik bir durum içinde ve değişik açılardan, Çin komünistlerinin yaratmış oldukları aynı sorunları getirmişlerdi (1).

Bu sorunlar örneklerin çeşitliliği, Partinin rolü ve daha genel bir anlamda devrimde öznel unsurun rolü, kalkınma kıstaslarının çokluğu, yani kapitalizmin tüketici toplumları uygarlığı örneğine karşı sosyalizme özgü bir alternatifin yaratılması sorunlarıdır.

Bunun içindir ki, Sovyet yöneticilerinin isteyerek Çin ve Çekoslovakya sorunlarını Moskova Konferansı'ndan uzak tutmaları, konferansı çok önceden uluslararası hareketin hiç bir hayatî sorununu ele almamaya mahkûm etmişti. Sosyalist dünyadaki çelişmeleri görmeyi reddederek ya da görmezlikten gelerek, Sovyet yöneticileri hareketteki bütün güçlükleri **"bir emperyalist komplo"** ve **"bir *ideolojik baltalama*"** ya bağlamaktadırlar.

Elbet, Çekoslovakya'da, demokratlaşma hareketini sosyalizmi geliştirmek için değil, yıkmak için kullanan karşı devrimci güçler vardı ve bugün dahi vardır. Elbet, dış unsurlar ve hattâ yabancı emperyalist ajanlar ateşi körüklemekte ve *durumu istismar etmektedirler. Fakat zihinler* yalnız bu noktaya takıldığı takdirde gerçek sorunların görülmesine de imkân kalmaz. Çünkü o zaman sosyalizm düşmanlarının nasıl bir yankı bulabilmiş oldukları ve Novotny ile Sovyet akıl hocalarının nasıl partiyi yığınlardan *koparmış bir durum yarattıkları sorulacak yerde; bu du-*

(1) Roger Garaudy: **"Prague ou La Liberté en sursis"** ve **"Pour un modèle français du socialisme."**

rumu düzeltmeye teşebbüs edenlerden -Dubçek ve arkadaşlarından- Stalincilerin yargılama tehditleriyle otokritikler istedikleri anlaşılamaz.

İstilânın birinci yıldönümünde -Ağustos 1969'da- ülkenin üzerine çöken hastalıktan bir kaç yüz genci ya da yabancı bozguncu ajanları sorumlu tutmaya çalışmak temel sorunun unutulmasını istemek anlamına gelmektedir. Yani, istilâya karşı gösterilen ulusal bütünlüğün hatırlanmaması istenmiştir.

Ortalığı bir kaç serserinin karıştırdığını söylemekle yetinmek, Lâtin Amerika'ya yaptığı yolculukta Rockefeller'e eşlik eden gazetecilerin gittikleri yerlerde gördükleri gösterilerin, bir başkentten öbürüne kendilerini izleyen küçük bir öğrenci grubunun işi olduğunu söylemelerine, bunun bütün bir kıt'anın Yanki emperyalizminin baskısı ve sömürüsüne karşı bir protesto olduğunu anlamamalarına eştir.

Bir ara Fransa'da öyle bir an gelmiştir ki, her büyük grev; patronlar, hükûmet ve bunların basını tarafından "gizli bir orkestra şefi" ne atfedilmiştir. Bütün bu karışıklıklara Moskova'nın ilhamı verdiği söylenmiştir. Bunlar da, büyük işçi hareketlerinin derin sosyal çelişmelerden doğduğunu görecek yerde "ideolojik bozgunculuğu" aramaktaydılar.

Oysa Lenin, en büyük güçlüklerin bulunduğu 1919 yılında kapitalist dünyaya, propaganda broşürlerinin serbestçe mübadele edilmesi teklifini yaparak meydan okumakta tereddüt göstermemişti. Bugün nasıl oluyor da, elli yıldır bütün ifade araçlarının tek elde toplandığı ve üç devrimci kuşağın yaratıldığı iddia edilen bir ülkede, kapitalist dünyanın "ideolojik bozgunculuğu" karşısında savunma durumuna geçilebiliyor?

Hastalık derinlerde fakat, iyileşme ümidi beslemek için nedenler de var.

Önce nesnel nedenler bulunmaktadır. Ekonomik reformun gelişmesi, ülkenin beslenmesinde ve hattâ savunmasında büyük güçlüklerle karşılaşılmadan uzun bir süre durdurulamaz ve hattâ frenlenemez. İyi ya da kötü bu yolda ilerlemek gerekmektedir ve daha önce de gördüğü-

müz gibi, bu reform kendisinde ve sosyal faaliyetlerin bütününde; özellikle politika ve kültür düzeylerinde, bir demokratlaşma taşımaktadır ve ounsuz reformun uygulanması imkânsızdır.

Bir de dış dünyanın ağırlığı var: Sovyetler Birliği'nde bürokrasi-asker ittifakı, Amerika'daki asker-sanayi ittifakı ile kıyaslanabilir bir önem kazanmıştır (1).

(Nitekim Çekoslovakya olayında Mareşal Greçko'nun oynadığı politik rolün etkisi özellikle görülmüştür). Sovyetler Birliği'nde bürokrasi-asker ittifakının kazandığı önem; komşu sosyalist ülkelere yalnız şiddet, polis ve ordu zoru ile bir tek sosyalizm örneğini ve yapısını uzun süre kabul ettiremez. Sovyet yöneticileri arasında bile bazıları, Çekoslovakya'dan başka yerlerde de patlamalar olabileceğinin bilincine varmışlardır ve şiddet metodları yerine geçecek başka çözüm yolları düşünmektedirler.

Sovyetler Birliği, elektronik beyinler konusunda ve ayın fethinde olduğu gibi yeni gerilemelerle karşılaşmak istemiyorsa, bu denemenin başlarında da belirttiğimiz gibi, yeni bilimsel ve teknik devrimin gelişmesinin, üretimden bilimsel araştırmaya kadar bütün düzeylerde demokrasiyi gittikçe artar bir şekilde gerekli kıldığını kabul etmek zorundadır.

Moskova Konferansı'nda İtalyan ve İspanyol delegelerinin yaptıkları gibi, kardeş komünist partilerin baskısı bu doğrulmaya büyük hizmetlerde bulunabilir.

Sovyetler Birliği'ndeki haberleşme üzerindeki sıkı sansüre rağmen, hidrojen bombasını ya da füzeleri yaratmış olanlar gibi, kişilikleri çok önemli bilginlerin protestoları da bürokrasi-asker ittifakını gerileteceek özel bir güce sahiptir.

Rejimin yapısının *hiç bir düzeltmeye normal, demokratik* bir yoldan politik bir yön değiştirmeye imkân vermiyeceği açıktır. Değişme yalnız, XX. Kongre'de ya da

(1) Burada bir kıyaslama söz konusudur. Birleşik Amerika'daki asker-sanayi ittifakı aynı zamanda ekonomik ve politik olan bir oluşumdur. Sovyetler Birliği'nde ise bürokrasi-asker ittifakı özellikle politik olan bir oluşumdur.

Kruşçev'in azledilmesinde olduğu gibi, patlama yolu ya da bir "saray ihtilâli" ile gerçekleşebilecektir.

Aynı yoldan bugünkü yönetici ekibin süpürülmesi ve Ekim Devrimi'ne gerçek görünüşünü ve parlaklığını verecek bir yenilenmenin başlaması da imkânsız değildir.

Bir yandan Sovyet ekonomisinin yeni yapıları ve gerçek bir sosyalist demokrasi gerektiren ekonomik reformun iç mantığı ile; öbür yandan gelişmeyi köstekleyen politik ve ideolojik üstyapılar arasındaki zıdlaşmalar da gittikçe daha gözle görülür bir durum almaktadır.

Sonuç ne olabilir? Ya bürokrasi-asker ittifakı sürdürülecek ve gerici bir yeni Bonapartizm ve ordu diktatörlüğüne gidilecek, ya da derin bir demokratik yenileşme ile sosyalizme gerçek görünüşü verilecektir. Yani, emeğin ve insanın bütün yabancılaşmalardan kurtarılması sağlanacaktır.

BÖLÜM IV

BAŞKA SOSYALİZM ÖRNEKLERİ

Bir sosyalizm örneğinin hazırlanması ile ilgili en büyük sorun; günümüzde, yeni bilimsel ve teknik devrimin ortaya çıkardığı sorundur: Üretimin bilimsel örgütlenmesiyle emekçinin özerkliği arasındaki muhtemel zıdlaşmayı acaba nasıl altetmeli?

Amerika'dan söz ederken gördüğümüz gibi, bu zıdlaşılığın, kısa ya da uzun vâdeme çalışma ve hayat şartlarına kapitalist rejim içinde altedilemez. Bir çözüm üretim ilişkilerinde radikal bir değişme gerektirmektedir. Teknokrasi, üretim araçlarını ellerinde bulunduran özel kişilerin, büyük tekellerin kontrolu altında bulunduğu sürece, kâr gereğiyle gelişmek için gelişmenin gereği arasında bir çatışma meydana gelecek, emekçilerin ve bütün toplumun yabancılaşması gittikçe artacaktır.

Bu yabancılaşmayı geriletmeye başlamak için ilk şart, üretim araçlarının özel mülkiyetine son vermektir ki, bu da sosyalizmi kurmanın çıkış noktasıdır.

Bu gerekli, fakat yeter değildir. Sovyet örneği sosyalizmin tahlili bunu göstermiştir.

Sovyet örneği sosyalizmin özelliği, üretim araçlarının kolektif mülkiyeti ile Devlet mülkiyetini karıştırmış olmasıdır.

Oysa, proleter devletin devrimci rolü, onun bir yönetici olarak ortaya çıkmasına hiç bir zaman yol açmamaktadır.

Sosyalist devrim muhakkak ki, politik iktidarın işçi sınıfının ve onun müttefiklerinin eline geçmesini gerektirmektedir. Ancak bu şekilde üretim ilişkileri ile bunların hukukî anlamı; yani, mülkiyet hakkı, radikal bir şekilde değiştirilebilir.

Yeni sınıf devletinin, mülkiyet sorunu ile ilgili devrimci görevi, yalnız üretim araçlarının özel mülkiyetini ortadan kaldırmak ve üretim araçlarının bölünmez ve yabancılaşmıyan bir toplumsal mülkiyetini kurmak değil, fakat aynı zamanda, araçların yeniden, gerek bireysel şekilde, gerekse gruplar halinde ücretlileri sömürebilecek ya da özel hissedarlar haline gelebilecek özel mülkiyet eline düşmesini önleyecek **"oyunun kuralları"** nı da yaratmaktır.

Devlet ekonomik görevinde, üretim ilişkilerinin değişimi ve **"oyunun kuralları"** nın yaratılması rolünden öteye geçtiği takdirde, devrimci rolü, yönetici role dönüşmektedir.

Tarihsel nedenlerden ötürü, devrimin ilk aşamalarında böyle bir rol oynaması gerekebilir: mal ve kadro yokluğu, bir savaş ekonomisi gerektiren karşı devrimci teşebbüslere karşı koyma ve kaynaklarla iktidarın aşırı merkezleşmesi.

"Savaş komünizminde" meşrû ve gerekli olan bu yönetici rol, bu devrenin ötesinde de sürdürüldüğü takdirde, devrimin saldırı devresinde üretim araçlarının ilk toplumsal mülkiyeti olan Devlet mülkiyeti daha çok kendini göstermeye başlar.

Devlet toplum demek değildir. Bir sınıfın iktidar ve baskı aracıdır. Oysa ki, işçi sınıfının iktidar ve baskı aracı olduğu zaman bile bütünüyle toplumdan ve hattâ yine

bütünüyle işçi sınıfından ayrı kalmaktadır. Daha önce de Lenin'in 1919 ve 1920'den itibaren söylemiş olduklarını hatırlatmıştık: "Devletimiz, bürokratik bozulmaya uğramış *bir işçi devletidir*... Programlarına göre emekçilerin hükümet organları olan Sovyetler, gerçekte emekçi yığınlar değil fakat, işçi sınıfının yüksek katları tarafından yönetilen emekçiler *için hükümet organlarıdır*... *İşçi örgütlerini*, işçileri Devletlerine karşı savunmak için kullanmalıyız." (1).

Gerçekten Devlet bir soyut anlam değildir, bir kişiler grubu olarak ortaya çıkmaktadır: Bu konuda Marx şöyle demişti: "Bürokrasi Devletin özüne sahiptir... Devlet onun mülkiyeti olmaktadır." (2).

Toplum mülkiyetinin Devlet mülkiyeti ile sürekli olarak *karıştırıldığı sosyalizm örneğinde*, *yönetim* tekeli özel bir sosyal grubun mesleği, özelliği durumuna gelmektedir.

Bu durumun başlıca özellikleri şunlardır:

1. Devlet mülkiyetinin yönetiminin tekeli.
2. Hedeflerin ve programların tesbitini gerektiren bir önceki özellikten doğan politik karar tekeli.
3. Yeni yaratılan değerlerin, verim artığının kullanılması tekeli.

Bu bürokrasi, *iki tekel nedenden ötürü bir sosyal sınıf* olmamaktadır: Üretim araçlarının mülkiyeti elinde değildir, yalnız yönetimi elindedir ve bu yönetim, mülkiyet gibi miras biçiminde elde edilmemektedir.

Toplum mülkiyetinin, özellikle merkezci ve bürokratik bir Devlette, Devlet mülkiyetine katılması bu duruma katmin edici bir çözüm bulunmasına da imkân vermemektedir.

— *Daha önce de gördüğümüz gibi*, ne yeni bilimsel ve teknik devrimin gerektirdiği en geniş şekilde katılma, yaratıcı başlatıcı güç ve herkesin sorumluluğu;

— Ne de sosyalizmin başlıca *hedefi olan yabancılaşmayı* kaldırmayı sağlayabilmektedir. Çünkü böyle bir sis-

(1) (Bk.: Bölüm III, sayfa ...).

(2) Karl Marx: "Critique de la philosophie du droit de Hegel. • Hegel'in hukuk felsefesinin eleştirmesi.

temde, emekçi bir defa daha özel bir patronun değil, Devletin ücretli işçisi olmaktadır.

Değişik bir örneğin hazırlanması her şeyden önce Devlet mülkiyetinin, sosyal mülkiyetin değişik şekillerinden olduğu gerçeğinin katkısız bir bilincine sahip olmayı gerektirir. Onun için, mülkiyet görüşüyle Devlet görüşünü meydana getiren unsurları hatırlamak gereklidir.

Marx, insan emeği ile değiştirilen tabiat vergisi mülkiyet ile, sınıflı her toplumda yabancılaşmış, emek hedeflerini ve metodlarını kararlaştıran ve bunların verdiği meyvaları, 'imtiyaz' ve tekelleri altına alan üretim araçları sahiplerinin mülkiyeti ile ayırmıştır.

Marx'ın bu tahlili, üretim araçlarının mülkiyeti hakkı ile ilgili klâsik hukukî tanımlamalara daha belirli bir 'muhteva' vermek imkânını sağlamaktadır: Usus, fructus, abusus.

Usus : Bu, herşeyden önce, üretim hedeflerini tayin etmektir. İster kâr, ister bireysel ya da toplumsal ihtiyaçlar, ister herhangi başka bir amaç için olsun.

Bu, sonra teşebbüsün metodlarını, örgütlenmesini, çalışma temposunu tayin etmek ve teknik yönetimini sağlamaktır.

Fructus : Bu, emek ürününe sahip olma ve kullanma hakkıdır. Yani, safî ürünün ne şekilde kullanılacağına ve dağıtılacağına karar vermek; derhal tüketim, yatırım gibi..

Abusus : Bu, sahip olunan eşyanın istendiği gibi kullanılması hakkıdır. Burada üretim aracı söz konusu olduğuna göre; buna sahip olan ister kullanır, ister imha eder ve isterse satarak yerine tamamen tüketim maddeleri alabilir.

Bu mülkiyetin sahibi tek bir kişi, bir grup, Devlet (Devlet kapitalizmi veya Devlet sosyalizmi şeklinde) ya da bir toplumun emekçilerinin bütünü olabilir. Bunların yanı sıra karma biçimler de olabilir: Lenin'in kurmuş olduğu **"işçi kontrolu"** sistemi gibi. Lenin, bu sistemde bazı üretim araçlarının mülkiyetini patrona bırakmakla beraber, önce abusus'u; yani, üretim araçlarının tahrip edilmesi, sabotajını yasaklamış, sonra usus ile fructus'u kontrol altına almıştır. Usus'un kontrolu, üretilen malların sayımı, üre-

timin en çok ihtiyaç duyulan alanlara yönetilmesi, gerekli kaynakların bulunması için teknik yönetimin izlenmesi ve çalışma şartlarına saygı duyulmasının sağlanması şeklindedir. Nihayet fiyatlara müdahale, kârları sınırlandıran vergilerle fructus'un kontrolu.

Devlete gelince; özel mülkiyeti ortadan kaldırmak ve bunun gerek bireysel, gerek kolektif olarak yeniden kurulmasını önleyecek "oyunun kuralları" nı kurmak çabasında devrimci görevini "tüketse" de; bu, üretimin ve ekonomik hayatın bütünü ile gelişi güzelliğe bırakılması demek değildir. Devrimci Devlet, yöneticiliğe dönüşümden vazgeçtiği takdirde, emekçilerin kendilerine mülkiyet hakkını ve elde edilen fazla değeri bırakarak, toplum bütünlüğünün idarî ve otoriter olmayan öbür unsurlarına da üretimi ihtiyaçlara göre ayarlamak, azamî verimi ve emekçilerin azamî katılmasını sağlayacak yeni yönetim biçimleri yaratma imkânını verebilecektir.

Mülkiyetin yukarda tanımlanmış olan dört kıstasından hareket edildiği zaman bu "örneğin" özellikleri neler olmaktadır?

Üretime yön verilmesi; kapitalizmden değişik olarak, kâr gözeterek değil, toplumun ihtiyaçlarına göre yapılacaktır. Bu da, sosyalizmin bütün biçimlerini tanımlamaktadır. Fakat, bu ihtiyaçlar, devletçi ve merkezci örnekten (Sovyet örneği) değişik olarak, "yukardan" yani, merkezci Parti ve Devletin emirleri ile tesbit edilmeyecek, bunları toplumda kendini gösterecek pazar ve talep oyunları tayin edecektir. Bu pazarda özel üretim araçları sahipleri çarpışmıyacakları ve sosyalist teşebbüslerin boy göstereceklerini unutulmadığı takdirde, böyle bir pazar ekonomisine kapitalist ekonomi denemiyecektir. Buna karşılık şurası da bir gerçektir ki, bu sistemde görülen bireysel ihtiyaçların baskısı da üretici güçlerin düzeyi, geçmiş yoksunluklar, dış örnekler, vb. ile tayin edilmese de, etkilenmektedir. Fakat bundan da sübjektivizme kaçmadan, emekçilerin yerini alan ve kendilerini emekçilerin ihtiyaçlarının yanılmaz yorumlayıcıları olarak gören her şeyi bilir yöneticilerin "tepeden" gelen kararlarının sihirli gücüne inanmadan kurtulmak imkânsızdır.

Marx'ın hak üzerine söylemiş olduğu şu sözler bütün toplumsal kurallar için de geçerlidir: **"Hak, toplumun ekonomik durumundan ve buna uyan uygarlık derecesinden hiç bir zaman daha üstün olamaz."** (1).

Mülkiyet hakkında 1963 Yugoslav Anayasası (Birinci bölüm, madde II) sistemin ihlâl edilemiyecek temelinin üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti olduğunu, bunun amacının da, **"insanın üretim araçlarına ve diğer çalışma şartlarına yabancılaşmasını gidermek bulunduğunu"** ilân etmektedir.

Anayasanın 3 üncü maddesi ise, hiç kimsenin toplumsal üretim araçlarına sahip olamıyacağını ve ne sosyopolitik toplumun, ne işçi örgütünün, ne de birey olarak emekçinin toplumsal emeğin ürününe hiç bir hukuki hak altında sahip çıkabileceğini kabul etmemektedir. İnsanın emeği toplumsal emek ürününün tahsisi ve toplumsal araçların yönetiminin tek temelidir.

Böylece Anayasa hiç bir kişiye toplumsal mülkiyetin tekelini vermemekte, şartların ve emek ürününün yabancılaşmasını önlemektedir. Fabrikalar Devletin malı olmadığı gibi, emekçi ortaklarının da malı değildir. Emekçiler, fabrikaları toplumun bütünü adına ve onun yararına yönetmektedirler.

Teknik yönetime gelince: günümüzde teknokratlar, mühendisler, teknisyenler, uzmanlar yönetimde elbette çok önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu, üretimin gittikçe daha bilimsel örgütlenmesinin kaçınılmaz bir sonucudur. Burada tek sorun, bu teknokratları ve teknisyenleri kimin ve hangi ölçülere göre ve hangi amaçlar için kontrol ettiğidir. Bugüne kadar değişik tipte toplumlar bu sorunlara üç sınıfa ayrılabilecek karşılıklar getirmişlerdir:

— Kapitalist ülkelerde kontrol ve yön verme üretim araçları sahipleri; yani, büyük tekeller tarafından yürütülmektedir;

— Devletçi ve merkezci sosyalist ülkelerde, Parti ve Devletin yönetici ekibi tarafından;

— Kendi kendini yönetim ilkesine dayanan bir örnek

(1) Karl Marx: "Critique du programme de Gotha - Gotha Programının Eleştirisi".

peşindeki sosyalist ülkelerde ise, emekçi kolektifleri tarafından.

Yugoslavya'da uygulanan bu son sistem için, büyük teşebbüslerin merkez emekçi konseylerinde mühendislerin ve uzmanların sayısının çok olduğundan yakınılmıştır. Bu durum inkâr edilemez. Fakat önce şunu da işaret etmek gerek, bu mühendisler ve uzmanlar bu emekçi konseylerince seçilmişlerdir. Sonra bu mühendisler ve uzmanlar, önemli kararlarda emekçilerin bütününe haber vermek ve onları 'ikna etmek' zorunluğundadırlar. Kaldı ki emekçi kolektifleri değişik bir bilgi, hattâ zıd bir bilgi isteyebilirler ve bunun için de dışardaki uzmanlara başvurabilirler. Giderek bu bilgi verme ve tartışmalar sürekli bir eğitim aracı olmakta ve emekçilerin tamamının teknik ve kültür seviyesini yükseltmektedir. Bunun sonucu da emekçinin katılmasını arttırmakta ve herkese, her türlü yönetim çalışmasına katılma imkânını vermektedir.

Yine de, bugünkü niteliklerin düzeyinin sun'i olarak aşıldığını ve yeni emekçi normları uygulandığını söylemek bir düş olacaktır. Aksi takdirde, teknokrasi ile savaş bahanesi üretimin gelişmesine; hattâ insanın yani, bütünü ile emekçilerin gelişmesine zarar verecektir.

Şurası da bir gerçektir, her seçimden önce adayların hangi ölçülere göre seçilecekleri, adayların teşebbüse verilecek yönün ölçülerine uygun olup olmadıkları tartışılmaktadır. Böylece emekçilerin hepsinin toplanması iledir ki, aday listesi kararlaştırılmaktadır.

Fructus'e, yani kâra gelince; Sosyalist rejimlerde kârın üretim araçlarına sahip özel kişilerin eline geçmesi durmaktadır. Fakat buna karşılık, merkezleşmiş bir Devletin emrine de girebilmektedir. Bu durumda Devlet, kârın hangi parçasının yatırımlara, hangi parçasının tüketime ayrılacağına karar veren tek hakem olmaktadır. Ya da Devlet, kârını, az ya da çok bir parçasını alıp savunma, bayındırlık işleri gibi kamu harcamalarına kullanacak; geri kalan kısmını da, uygun gördükleri şekilde kullanmaları için teşebbüslere ve emekçi örgütlerine bırakacaktır. Yirmi yıla yakın bir süredir, Yugoslavya'daki eğilim, kârın gittikçe artan bir parçasını teşebbüslere bırakmak olmuş-

tur. Bugün Devletin hissesi yüzde 30, teşebbüsün hissesi de yüzde 62'dir. Teşebbüs bu yüzde 62'nin ne kadarını yatırıma, ne kadarını tüketime ayıracağına karar vermektedir.

Bir örneğini soyut olarak çizdiğimiz bu sistemin somut işleyişini daha ilerde inceleyeceğiz.

Bu incelemeye girişmeden önce, Yugoslavya gibi bir tek küçük ülkede denenmiş olmasına rağmen, bu sistemin tarihsel önemini belirtebilmek için son bir açıklama daha gereklidir. Devletçi ve merkezci örneğin uygulandığı sosyalist ülkelerde bile, (Sovyetler Birliği de dahil) kalkınmanın gerekleri, 1950 yılından beri Yugoslavya'nın aradığı örnek yönünde gitmeyi zorunlu kılan ekonomik reformlar yapılmıştır. Özellikle pazara daha çok rol tanınmış, teşebbüslere bir dereceye kadar özerklik verilmiştir. Yugoslavya'nın yeni bir örnek araması, tarihin içinde bir tesadüf değildir. Sosyalist toplumun gelişmesinin iç mantığının önemli yüzlerinden birini göstermektedir.

■

YENİ bilimsel ve teknik devrimin gereklerine karşılık verebilecek bir sosyalizm örneğinin bazı çizgilerinin küçük bir ülkede, özellikle çok derin bir geri kalmışlığın handikapı ile yola çıkmış olan bir ülkede çizilmiş olması bir çelişki gibi görünebilir.

Bu çelişkiyi nasıl 'izah' etmeli?

Yugoslavya dört yıl süren bir çete savaşından sonra, 1945'de, topraklarına müttefik askerleri girmeden kendi silâhları ile Hitlerci işgalden kurtulmuş bir kaç Avrupa ülkesinden biridir. Savaştan hemen sonra Yugoslav komünistleri tarafından kurulan sosyalist sistem, Sovyetlerin merkezci örneğini taklit etme eğilimindeydi. Önce harbin, sonra ülkeyi yeniden inşa etmenin ve kalkınma savaşının ilk aşamalarının gerekleri; yani, 1917 Rusya'sındaki benzer nedenler, bu sıkı merkezciliği gerektiriyordu.

1948'den itibaren devrim, bürokratik bozulmalara yüz tutmuştu. Yugoslavya da çetin bir denemeden geçiyordu: Sosyalizm, insancıl anlamını kaybetmeden ilk birikimi ger-

çekleştirecek bir reçete haline getirilemezdi. Üretimin gerekli sosyalleştirilmesi kapitalist sömürüyü sona erdirmeye imkân vermektedir. Fakat, Devlet mekanizmasının merkezci, bürokratik ve otoriter yapısının aşırı büyümesi, kapitalist sömürüyü ortadan kaldırdıktan sonra bile, emekçi sınıfının yabancılaşmasını sürdürmektedir ve bu sosyalizmin ilkesine karşıttır. Sosyalizm, yalnız üretim ilişkilerinin bir örgütlenmesi biçimi değil fakat, aynı zamanda, bu yeni ilişkilerden hareket ederek ve bunları bir araç olarak kullanıp emekçilerin her türlü yabancılaşma biçimlerinden kurtarılmaları, bu da insanın ve bütün insanlığın tam kurtarılması demektir ki, sosyalizmin son hedefi de budur.

Bu çelişki, başlangıçta ülkeyi yeniden inşa etmenin âcil işleri ve ilk birikim; sonra 1917 Ekimi'nde kapitalist sistemde ilk gediği açmış ve kapitalist sistemin ilk gerçek alternatifini veren Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizm modelinin itibarı ile maskelenmiş ve bu sosyalizmin mümkün olan tek biçimi olarak görülmüştü.

Yugoslavya'nın 1948'de Stalin ve "Kominform" (1) tarafından aforoz edilmesi ve sonra ekonomisini felce uğratarak resmî ideolojiyi zorla kabul ettirmek için derhal uygulanan cezalar, bir yıla yakın bir süre Yugoslavya için bir felâket olmuş, açlık ve ölüm tehlikesi karşısında kalan bu ülke kapitalist ülkelerden yardım istemek zorunluğunu duymuştu.

Aynı zamanda bu müthiş bunalımın bir de olumlu yanı olmuştur: Stalin tarafından yönü tayin edilmiş sosyalist cephenin yaptığı böyle bir saldırıdan sonra ideolojik bir "tabu" da ortadan kalkmış bulunuyordu.

Böyle bir müdahalenin nedenlerinin araştırılması, Yugoslav komünistlerini -yirmi yıl sonra Çekoslovakya'ya yapılan müdahaleden sonra diğer komünistler için de olduğu gibi- proleter enternasyonalizmin ilkelerinin ve her partinin

(1) Kominform; komünist partilerin 'istihbarat komitesi'ydi ve daha yumuşak bir biçimde olmak üzere "Komintern'in yerini almıştı. Komintern; yani, Komünist Enternasyonal. İkinci Dünya Savaşı sırasında, komünist partilere millî politikalarını hazırlamakta daha fazla özerk olmaları imkânını vermek için dağıtılmıştı.

özerkliğinin bu kadar açık bir şekilde ihlâlinin; Lenin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, sosyalist sistemin bürokratik, dogmatik ve otoriter bir bozulması olup olmadığını kendi kendilerine sormaya sevketmişti.

Darbenin kabalığı, Sovyet örneğinin eleştirili bir tahlilinin yapılması karşısında bulunan engeli de kaldırmıştı. Küfürlü polemikler arasında (Sözgelişi, 1949 yılında Kominform **"Yugoslav Komünist Partisi'nin katiller ve casuslar elinde bulunduğunu"** ilân etmiş ve Yugoslavya halklarını Parti ve Devlet yönetimine isyan etmeye çağırmıştı) Yugoslavya'da marksizmin yeni bir incelemesi başlamıştı. İyi ve kötü birbirine karışıyordu. Fakat Marx, Engels ve Lenin yeniden okunuyor, Sovyet uygulamasını tartmak, Yugoslav uygulaması üzerinde yeniden düşünmek için bunların teorilerinde yeni kıstaslar aranıyordu.

Böyle bir araştırma Yugoslavya'da daha kolay olmuştu. Çünkü bürokratik mekanizmanın bir kaç yıllık bir geçmişi vardı ve hâkimiyeti, Sovyetler Birliği'nde çeyrek yüzyıllık bir geçmişi bulunan Stalinci mekanizmanınkinden daha azdı. Ayrıca, Yugoslavya'da, hem disiplin, hem de başlatıcı güç ile yoğrulmuş partizan ruhunun canlılığı, bu ülkede partizan hareketinin Avrupada en önemli oluşu, öyle bir durum yaratmıştı ki, temeldeki halkın kararların alınmasına katılma isteği özellikle kuvvetlenmişti.

Sistemin bu kadar derin bir şekilde soruşturulması, egalitarist, anarşist eğilimleri de gün ışığına çıkarmıştır. Bunu reddetmeye imkân yoktur.

Fakat varılan genel sonuç, Stalin tarafından biçimlendirilen Leninizmin çizgilerinin ötesinden Lenin'in öğretilerine dönülmesi gerektiği olmuş ve bu, Yugoslav Komünist Partisi'nin yönetimi için izlenmesi gereken genel yön olarak alınmıştır.

Bir savaş, bunalım ya da muhasara durumunda uygulanan geçici tedbirler ile ilkelerden doğan tedbirleri Lenin'in nasıl birbirlerinden ayırmış olduğu hatırlanmıştır.

"Emekçinin kontrolu" hakkındaki metinler sistemli olarak incelenmiştir. Lenin'in 1918 Ocak ayındaki III. Sovyetler Kongresi'nde yeni sosyalist ekonominin kurulması hakkında söylemiş olduğu sözler yeniden dinlenmiştir: **"Emek-**

çi kontrolunu getirdiğimiz zaman, bunun kısa zamanda bütün Rusya'ya yayılamıyacağını biliyorduk. Fakat bunu yaparken de bir tek yoldan başkasını, temelden gelen değişimler, emekçilerin temelde ekonomik sistemin yeni ilkelerini hazırlamaları yolundan başkasını tanımadığımızı göstermek istiyorduk. Görevimizin güç olduğunu biliyoruz; fakat şunu da ifade ediyoruz ki, yalnız bu sosyalisttir ve emekçi yığınların içgüdülerinden ve denemelerinden doğarak gelmektedir. Hatalar yapacaklardır. İşçiler ve köylüler henüz kendi güçlerine yeteri kadar güvenmemektedirler. Gelenekler, onları yukarının emirlerini beklemeye çok alıştırmıştır. Milyonlarca insanın zekâsı, en geniş ve dahiyane öngörülerden çok daha büyük şeyler verir." (1).

"Halk yığınlarına tam bir yaratma özgürlüğü vermeliyiz." (2).

"Sosyalizm, yukardan gelen kararnamelerin bir sonucu değildir. İdarî ve bürokratik otomatizm onun ruhuna yabancıdır. Canlı, yaratıcı sosyalizm halk yığınlarının eseridir." (3).

"Emekçi kontrolu, teşebbüsün bütün işçileri ve memurları tarafından, teşebbüs yeteri kadar küçükse doğrudan doğruya, değilse genel kurullarca derhal seçilmiş temsilciler aracılığı ile uygulanır." (4).

Yugoslav komünistlerinin, emekçilerin kararların alınmasına en geniş şekilde katılmalarını sağlama ve merkezci örneğin aksine, emekçilerin kendi kendilerini yönetme ilkelerine dayanan bir sosyalizm örneği hazırlamak için düşüncelerine hareket noktası bu olmuştur.

Yugoslav komünistlerinin belirttikleri gibi, emekçilerin kendi yönetimlerine dayanan sosyalizm sonuçlandırılmış bir gerçek değildir: bu, hâlâ, büyük bir kısmı bakımından bir program, bir yönelmedir. Tam gerçekleştirilmesi bir çok engel ile karşılaşmaktadır: Bunlar nesnel engellerdir

(1) Lenin: (Oeuvres; cilt 26, sayfa 489-496).
(2) A.g.e., sayfa 269.
(3) A.g.e., sayfa 300.
(4) Lenin: "Projet de réglement sur le contrôle ouvrier - Emekçi kontrolu için tüzük tasarısı.", (Kasım 1917, Oeuvres, cilt 26, sayfa 284).

ve başlıcası, az gelişmişliğin ağır mirasını altetmek gereğidir. Öznel engeller de vardır; bunların başlıcası da bazı eğilimlere karşı sürekli savaşma gereğidir. Bu eğilimler, Stalinci yönetim stilinin rahatlıklarına duyulan özlem, bürokratik ve otoriter zihniyetin kalıntıları, aşırı serbestlik ve bölücülük eğilimleridir.

Fakat izlenen yön, yirmi yıldan beri aynıdır. Teorik çalışmalara ve esaslı uygulama tedbirlerine ilham vermektedir.

Stalinciliğin ruhunun bir tahlilinden başlayarak, Yugoslav komünistleri sosyalist örneği değiştirmeye başlamışlardır. Bunun için de toplumun devletleştirilmesi eğilimini tersine çevirmek ve kökünü kurutmak için bir takım tedbirler almışlardır. Lenin'in de göstermiş olduğu gibi; bu eğilim, Parti ve Devletin işçi sınıfının yerini almasına ve sosyalizmin emekçiler tarafından değil, emekçiler için kurulmasına yol açmaktadır.

Bu yönde ilk tedbir 1950 yılında alınmıştır: 100.000 devlet memurluğu kaldırılarak devlet mekanizmasının büyümesi durdurulmuştur.

Dönüşü bulunmayan ikinci tedbir ise, toplum mülkiyeti ile devlet mülkiyeti arasındaki kargaşalığa son vermiştir: 27 Haziran 1950 tarihli kanun ile fabrikaların yönetimi işçilere bırakılmıştır.

On andan başlayarak, emekçilerin kendi yönetimlerine doğru dönemeç dönülmüştü.

Sistemdeki bu değişime üç fikir hâkim bulunuyordu:

1. Devlet mülkiyeti; herşeyi bilir kabul edilen tek bir merkez tarafından değil, üretimi doğrudan doğruya gerçekleştirenlerle işçiler tarafından yönetilen bir toplum mülkiyeti haline getirilmelidir. Böylece merkezci bir plan görüşünden, temelin başlatıcı gücüne daha çok güven gösteren bir görüşe geçiliyordu.

2. Bu yeni biçim, toplumsal ilişkilerin bütününü ekonomiden kazanmalıydı. Marx ve Lenin tarafından öngörülmüş olan Devlet'in yıkılması ebediyen geciktirilemezdi. Bu yapılmadıkça toplumun temeldeki hücreleri doğru dürüst bir yaşantıya sahip olamıyacaklar, bütün emirlerin çıktığı, mutlak hâkim "merkez" in uygulamalarının aracı olmaktan

ileri gidemiyeceklerdi. Her alanda olduğu gibi, bu alanda da büyük tersine dönüş başlamalıydı. Bürokratik merkezci Devletin yerine, milyonlarca insanın, kaderlerinin bağlı olduğu kararları alacakları bir özerklik sistemi geçmeliydi.

3. Parti, icranın bir organı haline gelmemek için Devlet mekanizması ile arasına bir mesafe koymalıdır. Ancak bu yolda bütün bir sınıfın ifadesi, teorik bilinci olabilir, esas görevi emirler vermek olmaktan çıkar fakat, başlatıcı güçleri uyandırmak ve koordine etmek görevi haline gelir.

Yugoslavya'da böyle bir duruma geçebilmek için şu şartların yardımı olmuştur: Parti ve Devlet mekanizmasının ayrıcalı bir sınıf olarak uzun bir geçmişi bulunmaması, partizan ruhunun yaşamayı sürdürmesi ve Stalinci saldırıların şokunun bütün bir milletin bağımsızlık azmini kamçılaması. Bu şartlar altında bürokratik mekanizmanın tekelinden vazgeçmekte fazla direnmesine ve bu tekeli kırmak için Çin tipi bir **"Kültür Devrimi"** yapılmasına ve bunun tehlikelerinin göze alınmasına lüzum kalmamıştır.

Fakat yine de uzun bir yürüyüş gerekliydi. Bugün bile bu yürüyüşün sonu gelmemiştir. Fabrikaların işçilerce etkili bir yönetiminin sağlanması, vatandaşlar tarafından komünlerin meydana getirilmesi, üniversitelerin profesörler ve öğrencilerle yönetilmesi, sigortalılarca, sigortaların kurulması için; daha aşılması gereken uzun bir yol bulunmaktadır.

Bu, güç bir yol almadır. Çünkü kendi kendini yöneten sosyalizmin tam bir şekilde gerçekleştirilmesi için en iyi yol, sibernetik devrimin bütün sonuçlarını toplayacağı ve kolektif emekçinin -fikir ve kol emeğinin bölünmez bütünlüğü içinde- üretimine bilinçli ve özerk hâkim olacağı bir üretim güçleri durumudur.

Bu iki şart, bugün Yugoslavya'da gerçekleşmemiştir. 1950'de hiç değildi. Lenin, kendi zamanında yaptığı gibi, teorik bir şemayı tersine çevirmek gerekmiştir. Lenin de "ideal" sırayı tersine çevirmekte tereddüt göstermemişti: Önce ekonomik olgunluk, sonra politik iktidarın alınması. Lenin, önce sosyal ve politik ilişkileri değiştirerek, sonra bununla üretici güçlerin gelişmesini ve ekonomik olgun-

luğu hızlandırmıştı. Yugoslav komünistleri de -daha zayıf bir maddî temel üstünde olmakla beraber- kararlara daha etkili katılmayı öğrenen fikir ve kol işçilerinin özerk hareketlerine güven göstermişlerdir.

Bürokratik bir sınıfın büyümesine yol açan Devlet mülkiyetinden emekçilerin yönetimindeki bir toplum mülkiyetine geçiş, bu değişimin birinci şartı idi. Çünkü, sosyalist demokrasi, emekçi sınıfı resmen iktidara geçmedikçe ve bütün hâkim sınıfların başlıca hakkı olan kârı kullanma hakkından yoksun bulundukça, varolamaz.

Bu hak, bürokratik merkezci bir mekanizmanın tekelinde kaldığı takdirde; işçi sınıfı, bütünü ile, bir bağımlılık ve yabancılaşma durumunda bulunur. Bütün kuruluşlar -görünüşte en demokratik olanlar bile- burjuva demokrasisinde olduğu gibi, bir kere daha "formel" bir karaktere bürünürler. Bir örnek verecek olursak; böylece, hayranlık uyandırmış ilkeler taşıyan 1936 Stalin Anayasası yargılamaların, temizliklerin ve cinayetlerin en kötü devresinde hazırlanmıştı. Ya da, 1969'da Moskova Konferansı'nda her partinin özerkliği ve 'adem-i müdahale' ilkelerinden söz edilirken Çekoslovakya'ya, partisi ve halkının iradesine karşı, ihtiyaçlarına yabancı olan bir örnek, merkezci ve otoriter bir ideoloji adına zorla kabul ettirilmiştir. Bu ideolojiye göre her demokratik değişim sosyalizmin dağılması demektir.

Yugoslavya'daki kendi kendini yönetme ilkesine göre, üretici bütün hakların sahibidir. Anayasaya göre (madde 10) yalnız çalışma şartlarının değil, aynı zamanda gelirlerin ve kârların dağılmasında mümkün olduğu kadar doğrudan doğruya karar vermelidir.

Lenin'in emekçi kontrolu ile ilgili projesi gibi, küçük teşebbüslerde (en çok 30 kişiye kadar işçi çalıştıran yerler) işçi konseyi, işçilerin tamamından meydana gelmektedir. Büyük teşebbüslerde, personelin tamamının seçtiği üyeler işçi konseyini kurmaktadırlar. Fakat bu durumda da her işçinin konsey toplantılarında bulunmaya hakkı vardır. Sıra ile azamî bir katılma sağlamak için hiç kimse ikinci bir kere konseye seçilememektedir.

Üretim politikasını işçiler kendileri tayin etmektedir-

ler. Böylelikle, üretim araçlarının gerçek sahipleri gibi hakları etkili bir şekilde elde etmektedirler. "Oyunun tek kuralı" üretim araçlarını tahrip edemeyişleridir. (Yerlerine daha iyilerini koymak hali hariç). Aynı zamanda gerek bireysel olarak, gerek grup halinde başka işçileri de sömüremezler. Bir teşebbüste çalışmaya gelen kim olursa olsun, o yerdeki işçilerin haklarına aynen sahip olurlar.

Bu iki kurala saygı göstermek şartı ile; işçiler üretecekleri malların cinsine, miktarına ve kalitesine, ulusa karşı sorumluluklar yerine getirildikten sonra, kârların dağıtımına (ücretler ve yatırımlar) karar verirler.

İşçilerin durumu, "yukardakiler" ce tesbit edilen normlar yerine, piyasada kazandıkları başarıya bağlıdır.

Böylece, "yukardan" yönetimin öznelliğinden kaçınılmakta fakat, nesnel ekonomik kanunlardan kaçmak imkânı kalmamaktadır. Sosyalizmle beraber kapitalist kâr konusu ortadan kalkmış olmakla beraber, üretim araçlarının özel mülkiyetinin yerini toplum mülkiyeti almasına karşılık *değer kanunu hâlâ işlemektedir*. Stalin bile bu kanunu tanımak zorunda kalmıştı. Yugoslavya'nın döndüğü dönemeçten yıllarca sonra bile, üretici güçlerin bugünkü gelişme düzeyinde, pazarın ve bu pazarın varlığına dayanan değer kanununun ayarlayıcı rolünü inkâr etmek mümkün değildir. İhtiyaçların, kaynakların, üretimin merkezci planlaması ve üretim ile ihtiyaçlar arasındaki denge gariplikler göstermeden pazarı hiçe sayamaz. Pazarı gözetmeyen bir planlama sonunda stoklar elde kalır ya da bunun tersine mallar piyasadan kaybolur; ihtikâr ve karaborsa başlar.

Bir pazar ekonomisini yeniden canlandırmak bir amaç değildir. Bunun doğurduğu büyük tehlikeler vardır: Bütün insancıl değerler ticaretleşir. Fakat, üretim güçlerinin gelişmesinin belirli bir düzeyinde bu kaçınılmaz bir aşamadır. Şurası bir gerçektir ki, başta Sovyetler Birliği olmak üzere bütün sosyalist ülkeler; Yugoslavya'dan bir kaç yıl sonra, bu oluşmayı tanımışlar ve ekonomik reformlarını bu yöne döndürmüşlerdir.

Pazar ekonomisi bir kararname ile kaldırılmıyacaktır. Bu ekonomi, bolluk olduğu ve tüketim malları artık bir "değer" ifade etmez oldukları zaman ortadan kalkacaktır.

Bu sistem o kadar etkili olmuştur ki, kişi başına millî gelir artışı, 1960-1966 yılları arasında, Yugoslavya ve Romanya'da, -Sovyetler Birliği dahil- bütün sosyalist ülkelerden fazla olmuştur (1).

Kapitalist ülkelerle bir kıyaslamaya gelince: Gerek sanayide, gerek tarımda iş üretimi artışı Yugoslavya'da öyle bir düzeyde olmuştur ki; bu ülke, bazı güçlüklerle karşılaşmakla beraber, parasını kapitalist ülkelerinki ile "konvertibl" hale getirmek yoluna girmiş ilk sosyalist ülke niteliğini almıştır.

Bu sonuçlar, sistemin somut bir incelenmesi yapılmadan girişilmiş olan bazı itirazları daha kolay cevaplandırmaya imkân vermektedir.

1. Demiryolları, PTT, elektrik üretimi ve dağıtımı gibi ulusal çapta ve yönetimleri için yüksek bir teknik düzeyi gerektiren büyük teşebbüslerde kendi kendine yönetim nasıl gerçekleşebilir?

Bu gibi teşebbüslerde kendi kendine yönetimin dolaylı: yani, bir temsil sistemi ile olacağı şüphesizdir. Çünkü buralarda bütün işçileri bir araya toplamaya imkân yoktur.

Demokratik yönetim sorununa çare bir kaç karar kademesi kurulması ile bulunmuştur. Sözgelişi; demiryollarındaki bütün demiryolu işçileri tarafından seçilmiş işçi konseylerinde dört karar kademesi meydana getirilmiştir. Tarifeler, Avrupanın diğer demiryolu şebekeleri ile koordinasyon gibi teknik sorunlar en üst kademeye bırakılmıştır. Bu kademe yatırımlar, sermaye birikimi gibi sorunlarla ilgilenmemektedir. Bunu izleyen ikinci kademe, aksine, fiyatlar, yatırımlar, şebekenin genişletilmesi, ülkenin uzun vadeli kalkınma planları ile ilgili araştırmalarla meşgul olmaktadır. Bu kuruluşta ne hükümet, ne Cumhuriyetler ne de Federasyon temsil edilmektedir. Buna karşılık demiryolu işçilerinin temsilcileri Ekonomik Meclis'e katılmakta ve orada daha genel çıkarlarla karşılaşmaktadırlar. Bu meclisin taşıt komisyonu karar verme durumunda değildir. Yalnızca yön göstermektedir. Bu sistemin bazı çelişmelere ve

(1) "Yearbook of National Accounts Statistics". (B. Milletler,1967).

bölgelerin isteklerinden doğan çıkar çatışmalarına yol açtığı da inkâr edilemez. Bununla beraber şurası da dikkati çekmektedir; bütün öbür sektörlerde olduğu gibi bu sektörde de kendi kendini yönetim, gelişmeyi frenlememektedir. Saraybosna ile Üsküp, Belgard ile Ploçe arasında yapılan yeni demiryolları, az işletilen bölgelerden geçtikleri için derhal verimli olmamışlardır. Fakat bu hatların yapılması, uzak bir gelecekte olsa bile, bu bölgelerin kalkınmasına yardım edecek ve kalkınan bölgeler de şebekeyi daha verimli hale getireceklerdir. Buna benzer sorunlar demiryolu işçilerinin önüne getirildiğinde, bunlar olumlu karşılıklar vermişlerdir. Nitekim, işçilerin yalnız hemen yararlarına olacak konularda değil, aynı zamanda bir süre ücretlerinin artmasına imkân vermeyecek fakat, ilerde durumlarını düzeltecek yatırımlar için de kârın bir kısmının ayrılmasını kabul ettikleri görülmüştür. Bir başka örnek de, demiryolu malzemesinin modernleştirilmesi için bir istikraz açıldığında demiryolu işçilerinin yüzde 90'ının buna katılmasıdır. Bugünkü istiyerek yapılan fedakârlıkla bir projenin çok ilerdeki sonuçları arasında ekonomik bir bağlantı olmayan rejimlerde böyle bir şey görmeye imkân yoktur.

2. Üniversite gibi derhal verimli olmayan teşebbüslerde kendi kendini yönetme nasıl gerçekleşebilir?

Buralarda da Devlet, devlet olarak temsilci bulundurmamaktadır. Bu teşebbüsleri hareket ettiren organ "öğretim camiası" dır. Bu kuruluşlarda; Cumhuriyetin çerçevesi içinde, işçi konseylerinin, sosyal hizmetlerin temsilcileri, öğretim üyeleri ve öğrenciler bulunmaktadır.

Yine bu kuruluşlarda, üniversitenin uzun vadeli gelişme planları hazırlanmakta ve malî sorunları çözümlenmektedir. Büyük teşebbüsler üniversitelere gerekli fonları sağlamaktadırlar. Çünkü bu teşebbüslerin ihtiyacı olan kadroları bu üniversiteler sağlayacaklardır. Devlet de bu finansmana katılmaktadır; araştırma kredilerinin yüzde 35 ilâ 50'sini sağlamaktadır fakat, teşebbüslerin verecekleri paranın miktarına karışmamaktadır.

Buna karşılık, Federal Meclis'in Eğitim ve Kültür Konseyi, emirleri değil, yön verici ilkeler şeklinde ders prog-

ramlarını, profesörlerin görevlendirilmesinde kullanılan kıstasları ve sınıf geçme kurallarını tesbit etmektedir.

Üniversite konseylerine gelince: Bunlar, profesörlerden ve öğrenci temsilcilerinden kurulmuşlardır ve özerk olarak üniversite statülerini, programları hazırlamakta; fonların nasıl kullanılacağını kararlaştırmakta ve kadro sorunlarını çözmektedirler.

Burada da karşılaşılan güçlükleri gizlemek imkânsızdır: Devletin eski kuruluşlarının bürokratik direnmesi, öğretim üyelerinin ücretleri arasında eşitsizlik ve dolayısiyle üniversiteler arasında rekabet -ve aynı zamanda yarış-, derhal verimli olan doğal bilimlere insan bilimlerinden daha çok önem verilmesi. (Amerika'dan Sovyetler Birliği'ne ve Fransa'ya kadar hangi rejim bu eğilimden kendini kurtarabilmektedir?).

3. Kendi kendini yönetim sistemine yapılan üçüncü bir itiraz da, bilimin ve tekniğin bugünkü şartları içinde, yüksek bir nitelik gerektiren teşebbüslerin yönetimindeki güçlüklere dayanmaktadır. Bu, gerçek bir sorundur. Kendi kendini yönetimi basit tarafından görmeyip Proudhon'un zenaatkâr ufkunu aşarak, ön yargılara değil de Yugoslavya'nın somut denemesine dayanan biri için; bu kadrolar, genellikle en "kalifiye" olanlar, bir karar için hazırlanan "dosya" da önemli bir rol oynamaktadırlar. Sözgelişi, işçi konseyi üretim planını, makinaların yenilenmesini, yaratılacak yeni işleri görüşürken, mühendis ya da teknisyenler, pazar araştırması yapmış iktisatçı az ya da çok önemli bir rol oynamaktadırlar. Büyük bir teşebbüsün yönetimi, karışık bir bilimsel problemdir. Herkes işçi konseyi toplantısına bu problemin değişik bilgileri ve ehliyeti ile gelmektedir.

Herkesin bütün sorunlara karşılık verebileceğini söylemek demagojl olur. İşin esası, herkesin uzmanlardan bilgi alması -mümkünse değişik tercihler hakkında bilgi alması- tartışma imkânına sahip olması, teşebbüse yabancı uzmanlardan -çelişik olsa da-, yeni bilgiler isteyebilmesi, genel yönler hakkında fikrini söyleyebilmesi, çalışma şartları ve ücretler hakkında görüşlerini bildirebilmesidir. Bunun dışında, geleceğin projelerini sunan kadrolar, bu pro-

jelerin uygulanmasından, başarısından ya da başarısızlığından işçilerin bütünü önünde sorumludurlar.

İlk baştaki gerilik ve az gelişmişlik nedeni ile gerçek işlemesinde aksaklıklar bulunsa da, burada sosyalist demokrasisinin gerçek unsurları bulunmaktadır.

4. Yaratılan fazla değeri kullanma hakkına sahip olan İşçilerin (kendi kendini yönetimin temel ilkesi) bazan bu değeri yatırımların ve gelişmenin zararına ücret şeklinde "yemek" eğiliminde olup olmadıkları sorulmaktadır. Böyle bir durum, bir kapitalist sistemde ya da merkezci ve bürokrat bir sosyalist sistemde muhtemeldir. Çünkü iki halde de isteyerek harcanan çaba ile gelecekte elde edilecek yararlar arasında doğrudan doğruya bir ekonomik ilişki yoktur. Birincisinde kâra patron sahip çıkmaktadır. İkincisinde ise, kâr, Devlet tarafından yönetilen kimliği bilinmeyen ve uzak hissedilen bir yığına aktarılmaktadır. Kişisel gelir, doğrudan doğruya teşebbüsün gelirine bağlı olduğu ve teşebbüsün geliri de doğrudan doğruya üretim imkânlarına ve makinaların modernleştirilmesine dayandığı zaman; yatırımlar, her işçi için kişisel gelir kadar önemli olmaktadır. Burada söz konusu olan teorik bir görüş değildir; çünkü Yugoslavya'da birikim ve yatırım yetersizliğinden doğan iflâslar son derece azdır.

Bir sürü problem ve çelişmenin bulunduğu da inkâr edilemez. Bu da, Yugoslavya'daki **"aydın iklim"** in özelliğidir. Yugoslavya'da yöneticiler, kendileri güçlüklere ve yetersizliklere gözlemcilerin dikkatini çekmektedirler. Bu da, merkezci sosyalist rejimlerin "zafercilikleri" ile karşıt düşmektedir. Bu rejimlerde eleştiri bir suç, hiç değilse bir ihanet başlangıcıdır.

Yugoslav Komünistleri Birliği'nin IX. Kongresi'nde sosyalist kalkınma ile ilgili karar suretinde şu konular üzerinde özellikle durulmuştur: "**Sosyal ve ekonomik reformlar, toplumun içinde bulunan çelişkileri vahimleştirdiği gibi yoğun bir politik ve ideolojik kaynamaya da yol açmıştır.**"

Uzun vadeli planların zararına, kısa vadeli kazanç peşinde koşulması, konjonktürden ötürü ayrıcalı hale gelmiş teşebbüslerce **"durumun"** istismarı; teknolojik işsizlik, kalifiye el emeğinde yabancı ülkelere doğru kanama; grup

çıkarları çatışınca yapılan grevler, bütün bu nesnel güçlükler vardır. Ayrıca öznel güçlükler de bulunmaktadır: bürokratik-teknokratik ilişkiler özlemi, çıkar ve grup düşmanlıkları, bilinçli unsur yerine anarşik heyecanlar.

Kendi kendine yönetim örneği sosyalizmin, ne özel mülkiyetin ne de merkezci Devlet sisteminin egemenliği altına düşmeden emeğin her türlü yabancılaşmadan kurtarılmasını gerçekleştirebilmesi için başlıca sorun; kendi kendine yönetimi yeni bilimsel ve teknik devrimin güçlerine iyice bağlayabilmektir.

Bu, kendi kendine yönetimde yeni bir aşamayı gerektirmektedir ve emekçilerin başlatıcı güçleri ile bilimsel planlamanın bir bütün haline getirilmesi ile mümkündür.

Yugoslavya'daki sosyalist gelişmenin bu aşamasında, bu bütünleme günün teknik gereklerine uymaktadır. Bugünün her rejiminde, bilimsel devrimin gelişmesinin temeli olan büyük teşebbüsleri kurabilmek için araçların bir araya toplanması gerekmektedir.

Kapitalist rejimde bu toplanma orman kanunlarına göre; yani, büyük küçüğü yutarak olmaktadır.

Merkezci sosyalizmde toplanma şu noktadan hareket edilerek yapılmaktadır: Ulusun ekonomisinin tamamı, hiyerarşik bir örgüte göre merkezden yönetilen tek bir teşebbüs olarak görülmektedir. Temeldeki bireyler yukarı kademelerin emirlerine mekanik olarak bağlı bulunmaktadırlar.

Yugoslav örneği yeni tipte bir bütünleşmeye gitmektedir. Bütünleşme, bir tek merkezin emirleri ile bütün sistemleri suladığı mekanik tipte olacak yerde; küçük bireylerden hareket edilerek birbirlerini karşılıklı ayarlıyacak, kısaca mekanik değil de sibernetik olacak daha büyük bireylerin kurulması yolu araştırılmaktadır.

Bu, yeni ve tayin edici bir aşamadır. Çünkü başlangıçta, doğuşunun tarihsel şartlarından ötürü, önceki merkezci örneğe karşı bir tepki olarak ortaya çıkan kendi kendini yönetim, merkezciliğin zıddı olan olumsuz bir aşama gibi gözükmüştür. Bu aşama 'adem-i merkezcilik' gibi sayılmış ve ekonomi parçalanmak tehlikesi ile karşılaşmıştır.

Hattâ sorumsuz teoriciler, dışarıdan gelen sakat yo-

rumlara kapılarak bunun Rousseau tipi bir bireycilik olduğunu ileri sürmüşlerdir. Oysa, Yugoslav Komünistleri Birliği yöneticileri gittikçe felsefelerini hakların sahibinin tecrit edilmiş, soyut bireye, burjuva insancıllığına değil, değiştirdiği tabiat ile emeği ve kültürünü örgütlendiren toplum ile ilişkilerinin tümünden dolayı üretici niteliğini kazanan birey olduğu görüşüne dayamışlardır.

Marx, daha o zaman, Feuerbach hakkındaki 6'ncı tezinde "**İnsan ruhu, tecrit edilmiş bir bireyin soyutlaşması değildir. Aslında toplumsal ilişkilerin bir bütünüdür**" demişti.

1948'den beri Yugoslavya aleyhinde yapılmış olan iftiralar ve anlatılan hikâyelerin aksine, kendi kendini yönetimin Proudhon anarşizmi ile ve sosyalizmin ekonomik ve politik dağılması ile bir ilişiği yoktur.

Sistem kendini kabul ettirdikçe, bürokratik merkezcilliğe karşı sosyalist bir demokratlaşma için yürütülen savaş; diyalektik olarak bir çok aracı idari biçimde olmamak üzere, hizmete sokan bir bütünleşme çabasına bağlı bulunmuştur.

Önce Partiyi ele alalım. Kendi kendini yönetim temeli üzerine kurulmuş bir sosyalizm örneğinde kilit sorun bir temel çelişiyi yenmektir: Aynı zamanda:

— Her emekçinin daha özgür ve özerk olarak daha yüksek düzeyde faaliyet göstermesini,
— Toplumsal gelişmenin bilincinin daha yüksek düzeyde örgütlenmesini gerçekleştirmek söz konusudur.

Başka bir sorun da yığınların başlatıcı gücü ve uzun vadeli planlamadır.

Böyle bir sistemde Komünist Partisi'nin rolü hiç bir zaman olmadığından daha önemlidir: Başlıca görevi bir bütünleşme ve sentez unsuru olmaktır. Ülkede bir hayli sayıda özerk merkezler bulunduğuna göre; yeni şartlar içinde Bastiat'nın "**ekonomik ahenk**" konusundaki düşlerine yeniden kapılabilinir. Bastiat, XIX. yüzyılın başında, kapitalist rejimde herkes kendi çıkarının peşinde koştuğu takdirde bu çabaların toplamının genel yarara en uygun bir düzeni yaratacağını ileri sürmüştü. Kendi kendini yö-

netmeye dayanan sosyalist sistemde, sorunlar kendilerini, bireyler mülkiyet sahipleri değil, emek kuruluşları olan özerk varlıklardan itibaren göstermeye başlamaktadırlar.

Bunların çıkarlarının çatışmasından muhakkak bütün toplumun yararına ve insanın gelişmesine hizmet edecek bir düzenin otomatik olarak ortaya çıkması gerekmez. Hattâ bu çıkarlar birbirleriyle tam bir çatışmaya ve zıdlaşmaya girebilirler. Petrolcülerle kömür işçilerinin çıkarları gibi.

Sorun, bu değişik özerk merkezlerden genel yararı ortaya çıkarabilmektir. Komünist Partisi'nin görevi de burada başlamaktadır. Her özerk teşebbüs ve karar merkezindeki kadın ve erkek emekçilerin toplumsal gelişmenin bütünü için gereklerin bir bilinç düzeyine ulaşmaları gerçekleşmeden bütünleşme mümkün değildir. Ancak bu bilinçlenme; gruba, kalkınmanın ve insan gelişmesinin ortak ölçülerinden hareket ederek sosyal bir projenin yapılmasına ve ortak bir değerler sistemine dayanarak uzun vadeli hedefler tayin edilmesine yardım edebilir.

Onun için Parti aynı zamanda örgütlenmiş bir sosyal bilinç de olmalıdır. Bu bilinçle emekçilerin her andaki tarihsel istekleriyle bilimsel ve teknik gelişmenin tarihsel gerekleri arasında sağlam ve derin bir bağ kurabilir.

Bu şekilde Parti bir çifte rol oynayabilir: Sürekli bir bilgi verme ve eğitim çalışması ile başlatıcı güçleri teşvik edebilir ve bu yaratıcı güçlerin bir sentezini gerçekleştirerek bir bütünleşme, koordinasyon ve yön verme unsuru olabilir.

Kendi kendine yönetime dayanan sosyalizm modelinde Partinin bu öncü rolü; Parti görüşünün bütünüyle değişmesini, devletçi ve merkezci örnekteki "yönetici rolü"nden radikal bir kopma gerektirmektedir.

Bundan böyle, "yönetici rol" emekçilere, sorunların daha derin bir bilgisi ile alacakları kararlarda yardımcı olmaktan ibaret kalmalıdır.

Bunun için de Partinin kendini ve örgütünü, Devlet örgütü ile karıştırmaktan vazgeçmesi gerekir.

Emekçi sınıfının örgütü olan böyle bir Parti politik kararlar alır, fakat emirler veremez. Demokratik yolları kul-

lanarak ve kendisi de demokratik bir şekilde örgütlenen ideolojik bir güç olur.

Başka bir deyimle, gittikçe daha az politik iktidarın bir organı, gittikçe daha çok toplumun ideolojik bütünlüğünün bir unsuru olur. Bu şekilde Parti, bütün fikir ve kol işçileri ile emekçi sınıfının en parlak bilinci haline gelir [1].

Parti, bu bilincin tekeline sahip olduğunu da iddia edemez ve bu tekel adına iktidar süremez. Parti "yönetici" rolünü ancak başlatıcı güçleri tahrik etmek; bunların koordinasyonunu sağlamak ve yön vermekle bilinci gözü kapalı ve kontrolsuz atılganlıkların yerine geçirmekte en kabiliyetli olduğunu isbat etmek şeklinde oynayabilir.

Böyle bir görevi yerine getirebilmek için de Parti, sürekli olarak teorik eğitimini geliştirmelidir. Ancak bu yoldandır ki, tabiat ve insan bilimlerinin yeni buluşlarına kendini uydurabilir; tarih ile sürekli bir diyalog kurabilir, her an toplum gerçeğinde bitiveren yenilikler üzerinde dikkatini toplayabilir ve aynı zamanda sosyalizmin gelişmesi yolunda ortaya çıkan değişik görüşlerle de sürekli bir diyalogda bulunabilir.

Marx, **"Komünistler Birliği"** nin görevini böyle tanımlamıştı ve 1952 yılında bunun için Yugoslav komünistleri örgütlerine bu adı vermişlerdir.

Böyle bir ad taşıyabilmek, Partinin derin bir değişikliğe uğramasını gerektiriyordu. Bir yandan, emirlerle iktidarı sürdürebilmek için eski bürokratik merkezci sistemin hiç bir şekilde değiştirilmesini istemiyenler; öbür yandan da Partiyi, toplumun gerçek kalkınmasına el atmadan bir **"aydınlar klübü"** düzeyine indirmek isteyenlere karşı savaşmak gerekiyordu.

Komünist Birliği'nin görüşleri olmayan bu fikirler defalarca başında yayınlanmış, çoğunluğu temsil etmeyen

---

(1) Yugoslav Komünistler Birliği tüzüğünün ilgili maddesinde Parti şu şekilde tanımlanmıştır: **"Komünistler Birliği, emekçi sınıfının ve işçilerin sosyalizm için yaptıkları savaşta örgütlenmiş, yönetici, devrimci ideolojik ve politik gücüdür. Sınıfsız, komünist bir toplum yaratmak Yugoslav Komünistler Birliği'nin tarihi görevi ve 'nihai' hedefidir."**

kanaatleri yasaklama alışkanlığındaki diğer komünist partilerinin kolay tarafından ve şiddetli eleştirilerine yol açmış ve yayınlanan her yazı Yugoslav komünistlerinin resmî görüşleri olarak yorumlanmıştır. Geleneksel dogmatizm gözlükleri arkasından yapılan bu "okuma", -çok liberal bir makale yayınlandığı zaman- Yugoslav komünistlerinin Partinin öncü rolünden vazgeçtiği, ya da Stalinciliğin özlemini çeken bir yazı çıktığı zaman da Yugoslavya'da "sıhhatli" bir muhalefetin meydana geldiği ve bunun "Leninizm ilkeleri" ni koruduğu, ülkede herşeyin bir keşmekeş ve parçalanma içinde bulunduğu yorumlarına yol açıyordu.

Yugoslav komünistlerinin güç bir yol seçmiş oldukları gerçektir. İktidar eldeyken emirler vermek kolaydır. Oysa henüz bütünüyle gerçekleştirilememiş ve Yugoslav komünistlerinin ulaşmak için büyük çaba harcadıkları bu yeni görüş içinde, Partinin ve yöneticilerinin otoritesi yalnız ileri sürülen fikirlerin gücüne dayanmaktadır. Bu şekilde Partinin emekçi sınıfın haklarını sömürmesi önlenmektedir.

Bu Leninizm ve bu marksizme 'sadakat', Partinin kendine karşı sürekli olarak uyanık bulunmasını gerektirmektedir ki; bugünkü bilimin başdöndürücü yeniliklerinin bilincine varılırken; yığınların patlak veren istekleri dikkatle dinlenirken ve Parti içinde azınlığın haklarına daima saygılı olmak kaygısı gösterilirken gerekli olan, aydın gerilim azalmamalı. Bu, hem bilimsel hem de demokratik bir tartışmanın gereklerine karşılık verebilecek tek yoldur.

Parti ve Devletin devletçi tekeline dayanan sosyalizm örneklerinin aksine kendi kendini yönetime dayanan örnek, bünyesinde çelişmeler ve çatışmaları kabul ettiği için, merkezci devletçi örneklerindeki politik ve anî patlamalar yerine başka yollardan değişme ve yenilenmeye izin vermekte ve hattâ bunu istemektedir. Yugoslavya'da hiç bir şey insanı, herkesin eleştirilerini ve tekliflerini özgür bir şekilde söylemesi kadar etkilememektedir. Bu özgürlüğün de kendine göre tehlikeleri ve aksaklıkları vardır. Fakat bütün bu zararlarına karşılık her şeyden önce bu zararları bünyesinde kabul edebilen sistemin gücünü göstermekte, ayrıca yığınların bu sisteme bağlılıklarına

tanıklık etmektedir. Çünkü bu bağlılık resmî dogma ve şiddetten başka bir yoldan sağlanmaktadır. Özellikle demokrasi ile sosyalizmin birbirlerini tanımlamaları sürekli bir özeleştiri ve yeni ihtiyaçlara kesintisiz uyma imkânı vermektedir.

Daha önce de hatırlattığımız Marx'ın bir yazısına göre: sosyalist demokrasi ve emekçi devrimleri, burjuva devrimlerinden doğan biçimsel demokrasiden burada ayrılmaktadır: "Emekçi devrimleri, sürekli olarak kendi kendilerini eleştirirler... Her an kendi öz yollarını keserler, yeniden başlamak için başarılmış gibi görünen şeylere dönerler; tereddütleri, zayıflıkları ve ilk denemelerin sıkıntılarını merhametsizce gülünçleştirirler; düşmanlarını, sanki onlara toprağın gücünü yeniden sömürüp tekrar muazzam bir güç olarak ayağa kalkmak imkânını verir gibi görünerek devirirler, hedeflerinin sonsuz büyüklüğü karşısında tekrar tekrar gerilerler; tâ ki bir daha geriye dönüşü olmayan bir durum yaratılsın." (1).

Yugoslav Komünistler Birliği'nin çalışma biçimi, bütün toplum örgütlerini hem kendi kendini yönetimi, hem de bütünleşmeyi sağlamayı görev edinmelerine zorlayan bir yöndedir. Sosyalizmin, sendikaların ya da gençlik ve kültür hareketlerinin kurulmasına fiilen yardım etmek isteyenleri bir araya getiren "Sosyalist İttifakı" için de aynı şey söylenebilir.

Bugünkü aşamasında, kendi kendini yönetimin en büyük sorunu, bütünleşme; yani, yeni bilimsel ve teknik devrimin getirdiği imkânları geniş çapta kullanmayı sağlayacak araçları toplamak sorunudur. Yugoslav Komünistler Birliği'nin XI. Kongresi'nde kabul edilen karar suretinin "Bilimsel ve teknik devrim ve toplumun kendi kendini yönetim temeli üzerinde bütünleştirilmesi için yapılan savaş" başlığı altındaki önemli bölümlerinden birinde, muhtemel çelişkiler sorunu açıkça ortaya konmuştur: "Zaferi, üretici güçlerin tam gelişmesini sağlayacak, modern bilimsel ve teknolojik devrimin yarattığı yeni gelişme imkânlarına otomasyon, sibernetik, üretici güç olarak düzenlenen bi-

(1) Karl Marx: "Le 18 Brumaire de Louis Bonaparte" (Sayfa 16).

limin hızlı ilerlemesine kapıları ardına kadar açacak sistem kazanacaktır... Fakat yeni üretici güçlerin yükselişi emeğin kurtarılmasına, demokrasiye, kararlara fiilen katılmaya bağlı değilse; insancıl bir görünüş almıyorsa ve insanın daima daha karışık ve çeşitli ihtiyaçlarını tatmin etmiyorsa, er geç şiddetli sosyal çatışmalara yol açacaktır. Yeni üretim potansiyeli bünyesindeki görünür güçleri zaptedemeyecek, yeni hükmetme biçimlerinin, teknokratik tekelin temeli olacaktır. Yeni üretici güçlerin yayılması ve bunların kendi kendini yönetim ilişkileri ile bağlantısı bugün sosyalizmin ilerlemesinin iki yüzüdür. Bu, modern toplumun evriminin yeni kanunlarından biridir." (1).

Bu sorun, Amerika'nın yönetici örgütlerince ortaya konmamıştır. Çelişkiyi görmek istemeyen Sovyet yöneticilerince de yanlış konmuştur.

Yugoslav komünistleri bu sorunu, ekonomik, politik ve teorik düzeylerinde hangi yollardan çözümlemeye çalışmaktadır?

Ekonomik bakımdan, 1965 yılında kararlaştırılmış olan "**reform**"u ayrıntıları ile incelemiyeceğiz. Burada amacımız kendi kendine yönetime dayanan sosyalizm örneğini, işlemesini ve aldığı yönü kaba hatları ile tanımlama olduğuna göre; bu reformun taşıdığı anlamı hatırlamak yetecektir: *Söz konusu olan geniş* bir ekonomik kalkınmadan güçlü bir kalkınmaya geçmekti. Bunun için de, bütün üretim örgütlenmesi biçimlerinin gelişmiş ülkelere özgü verimlilik ölçülerine karşılık vermelerini sağlayacak şartların hazırlanması gerekiyordu. Hedef, entegrasyonlarını teşvik ederek teşebbüsleri modernleştirmek ve politik özerkliklerini garanti altına almak için de kârın büyük bir bölümünün, *yüzde 62'sinin bırakılmasıydı. Bankacılık sistemi*nin değiştirilmesi de, bankalara modernleşme ve entegrasyon çabalarında daha büyük bir rol oynamaları imkânını verecekti. Ameliyat, "**cerrahi**" idi. Çünkü dünya piyasasına katılmak cesaretini gösterebilmek ve en gelişmiş ülkelerle rekabete girişebilmek için yüzde 66 oranında bir devalüasyondan kaçınılmamış, dolar 750 dinar iken 1250

(1) "**Questions actuelles de socialisme**" dergisi; (No: 92, Ocak-Mart 1969, sayfa 101).

dinar olmuştur. Böylece dinar ile diğer paralar arasında gerçek bir değer eşitliği kurulmuş ve konvertibilite sağlanmıştır.

Dünya piyasasına böyle anî bir giriş üretim tekniklerinin yenileştirilmesi için olağanüstü bir çaba gerektiriyordu. Emeğin yarattığı üretimin artması da gerekiyordu. Yatırımların çok daha bilimsel olmasını sağlayacak bir politika ve planlama sisteminin gözden geçirilmesi şarttı.

Ekonominin böyle bir düzeyin entegrasyonun en önemli unsurlarından biri de bankalar sistemidir.

Merkezci devletçi örnekte bankaların rolü asgariye indirilmiştir. Banka, bir muhasebeci ve bir veznedardan ibaret hale gelmiştir. Çünkü bütün yaptığı iş, bakanlıkların merkez planlama örgütlerinin emirlerini yerine getirmektir.

Kendi kendini yönetim örneğinde, Devletin böyle bir rolü kalmadığından bankacılık sistemi çok daha karışıktır. Banka, bu durumda entegrasyonun önemli bir faktörü haline gelmektedir. Çünkü, teşebbüslerin uzun vadeli kredi ihtiyaçları ile yatırımlarının buluştukları noktada oturmaktadır.

Banka ya da bankalar bankası; yani, Ulusal Banka, ekonomik hayatın bütün örgütleri ile iş birliği yapmaktadır: Teşebbüsler, işçi birlikleri, planlama komisyonları, bilimsel araştırma merkezleri ve federal hükümet. (Ulusal Banka yönetim kurulu, hükümet ve parlamento komisyonları toplantılarına katılmaktadırlar).

Bankanın işlemesi kendi kendini yönetimin şartlarına uydurulmaya çalışılır:

— Bankanın fonları teşebbüslerin ve kişilerin yatırdıkları ve hükûmetin verdiği para ile sağlanır.

— Bankaların yönetimi teşebbüslerin ve kurucu işçi birliklerinin temsilcileri tarafından yapılır. Bunlar bir müdür seçerler. Planın gerçekleştirilmesinde, ekonomiye uzun vâdeli yön verilmesinde, kültür ve sosyal programların finansmanında, para politikasında ve dış ekonomik ilişkilerde büyük bir rol oynayan Ulusal Banka'nın başında, Federal Meclis'e karşı sorumlu bir guvernör bulunur. Banka; uzmanlar, işçi birliklerinin temsilcileriyle banka persone-

linin temsilcilerinden kurulu bir konseyce yönetilir. Halen hazırlanmakta olan bu projeler bu yönetici kuruluşlarda değişiklik yaparak kendi kendine yönetimin ve planlamanın bilimsel gereklerini daha iyi karşılıyacaklardır.

Büyük bilimsel ve teknik değişimden doğan genel kanunu bu pratik deneme teyit etmektedir: Bu iki gerçek arasında giderilmez bir çelişki yoktur. Aksine bir ülke ne kadar gelişirse, yani, üretim sistemi bilimsel gelişmeye tâbi olursa; kararların alınmasında merkezci ve otoriter olan idarî biçimlere karşı baskı da o kadar güçlü olur. Sorunları bilimsel biçimde ele almak, demokratik tartışma biçimlerini ortadan kaldırmaz, aksine bunları gerekli kılar.

Böylece Devlet; Banka yolu ile üretimi, emirler ve idarî tedbirlerden gayri bir biçimde yöneltmiş olur. Sözgelişi, bugün en önemli sorun olduğu için örnek olarak veriyoruz; Devlet entegrasyona, uygun düşecek şartları yaratarak ve federal yatırımlar için teşebbüslere öncelik tanıyarak, yabancı ülkelerden kredi almalarını sağlayacak garantiyi vererek ve vergi indirimleri yaparak teşvikçi olabilir.

Bu durumlarda banka sadece bir dağıtıcı değil bir aracıdır. Bütün ilgililerce ortak olarak yönetilen banka, kredi isteklerini teknik bir biçimde inceler ve kredileri ekonominin uzun vâdeli gelişmesine ve projelerin verimliliğine göre kısaca genişlemenin optimal şartlarını yaratmak için plan ve pazarı telif ederek verir.

Politik düzeyde entegrasyonu hızlandırmak için kullanılan temel birim Komündür. Bu terim, izlenmek istenen Paris Komünü'nün özelliğini belirtmek için kullanılmıştır: Hem tartışan, hem icra eden, özerk ve idarî bakımdan merkezci devletin emrinde olmayan meclislerdir. 1953 yılından beri federal devletin ve federe cumhuriyetlerin eski yetkilerinin komüne devri, bu mahallî topluluklara gerçek bir hayat kazandırmıştır. Eğitimin merkezci iktidarca yönetildiği merkezci sistemlerden değişik olarak komünler bu konuda tam bir özerkliğe sahiptirler ve değişik bölgelerin kendilerine özgü ihtiyaçlarına karşılık verecek kadroları yetiştirmek için gerekli tedbirleri alabilmektedirler. Bu düzeyde de, koordinasyon ve entegrasyon temelin ihtiyaç-

larına yapılmakta. "yukardan" verilen emirlerle yürütülmemektedir.

Ekonominin devletin elinden alınması bir parçalanmaya yol açmamaktadır. Fakat ekonomiyi daha karışık, daha canlı, daha özgür bir duruma getirmektedir. Devlet hiç bir şekilde ortadan kaldırılmış değildir. Ama ekonomi ve kültür konularında, iş birimlerine ve öğretim topluluklarına yön vermek için bir aracı rolü oynamaktadır ki, bu da derhal üretici olan emek ile öğretici emek arasında bir dengeye doğru götürmektedir. Bunu yaparken ne teşebbüsün kısa vâdeli pratikçiliğine, ne de hayattan kopmuş bir üniversite ya da okulun soyutluğuna saplanılmamakta ve insanların uzun vâdeli kültür emelleri verimliliğin gereklerine feda edilmemektedir.

Nihayet sorunun teorik düzeydeki durumuna burada varılmaktadır. Bugün, Yugoslavya'da kendi kendini yönetim merkezcilikten kurtulma devresinin sonuna gelmekte: yeni bir aşamaya, entegrasyon aşamasına başlamaktadır. Yugoslav komünistleri bu hareketi kendi kendini yönetim ilkelerine göre gerçekleştirmeyi düşünmektedirler. Yani, yukardan verilen emirlerle değil, fakat objektif ekonomik kanunlara ve üreticilerin kendileri tarafından hissedilmiş ihtiyaçlara göre gerçekleştireceklerdir.

Nesnel ekonomik kanunlara gelince, her entegrasyon muhakkak verimli değildir. Bir sürü zenaatkâr atölyelerinin birleşmesi bir fabrika meydana getirmez. Yeni kuruluşlar, bir ekonomik ihtiyaçtan doğmalıdırlar.

Üreticilerin durumuna gelince; bunların entegrasyonu kabul etmeleri için (buna ilgili bütün işçiler arasında yapılan bir referandum ile karar verilmektedir) bu değişikliğin, kısa ya da uzun vâdede çalışma ve hayat şartlarını daha iyiye götürmesi gerekir.

Planlamanın ve entegrasyonun teorik ve pratik sorunları, yeni bilimsel ve teknik devrime tam bir katılmaya imkân verirken, insan ilişkilerinin bütün içinde gerektirdikleri değişmeyi yaptırırken; Yugoslavya'da kendilerini yeni yönetim biçiminin açısından ortaya koymaktadırlar.

Plan - pazar diyalektiği - üretimin bilimsel örgütlenme-

si - emekçilerin özerkliği gibi - bütün ülkelere ve bütün rejimlere kendini kabul ettirmektedir.

Dünyanın hiç bir yerinde **"bırak yapsınlar"** a dayanan **"saf pazar"** yoktur. Bu liberalizmin ilkesiydi. Çok gördük. Amerika'da bile **"pazar"** gittikçe müdahaleler ve kendisini inkâr eden iç düzenlerle çatışmaktadır.

Dünyanın hiç bir yerinde bütünüyle merkezleştirilmiş plân yoktur. Sovyetler Birliği'nde bile ekonominin nesnel kanunları -özellikle değer kanunu- en koyu merkezcilerin, en otoriter devletin karşısına nasıl çıkmış olduğunu, son yıllarda yapılan ekonomik reformların nasıl pazar ekonomisine gittikçe daha fazla yer vermek zorunda kaldıklarını göstermiştik.

Onun için Yugosavya'da ortaya çıkan sorunun hiç bir olağanüstülüğü yoktur. Bu **"gerginlikler"** her yerde vardır. Söz konusu olan, bu gerginliklerin hangi "örnek" içinde daha yumuşak olacaklarını tesbit etmektir.

Yugoslavya'daki kendi kendini yönetim sisteminin orijinalliği, önce emek birimlerinin meydana getirdiği çok sayıda karar merkezlerinden, ekonomik başlatıcı güç kaynağından hareket edilmesinden gelmektedir. Sonra ilke olarak, planlama ile devlet merkezciliğinin ve onun politik müdahalelerini birbirlerine karıştırmayı reddetmekten gelmektedir. Nihayet planlamayı, ekonominin ve Yugoslav toplumunun genel büyümesine organik olarak bağlamak; ister kapitalist ülkelerde olduğu gibi özel mülkiyetten; ister sosyalizmin merkezci örneğinde olduğu gibi Devletten gelen bir dış baskı yerine, verimliliğin gerçek artışının meyvasını görmek kaygısından doğmaktadır.

Yugoslav planlama sisteminin başlıca özelliği, emir mahiyetindeki merkez kararları ile doğrudan doğruya değil, politik yerine ekonomik dolaylı araçlarla hareket etmesidir. Bundan amaç her emek birimine gerek ülke çapında, gerekse bireysel olarak çıkarının nerede bulunduğunu, entegrasyonu gerekli düzeye ulaştırmak için hangi üretim şekline yönelmesi gerektiğini gösterecek genel şartları yaratmaktır. Kendi kendine yönetim rejiminde, planlama normların tesbiti ile değil, fakat fiyatlar üzerine yapılan baskı, vergiler konması, ithalât ve ihracatın bazı şartlara

bağlanması gibi tedbirler alınarak üreticilerin tutumunun şartlandırılması ile başlar.

Burada güdülen amaç, planın üreticilere dışardan kabul ettirilen sert bir biçimde olması yerine, onların pazardan daha küçük birimlerdeki planlama eğilimlerinden doğan ve aynı zamanda gerek bireysel, gerek ülkenin kısa ve uzun vâdeli çıkarlarını emir yolu ile değil, bir seri kendi kendine alınmış tedbirlerle birleştiren ulusal plandaki ihtiyaçlarının bir sonucu olmasını sağlamaktır.

Devletin rolü burada çok önem kazanmaktadır. Fakat bu bir yön verme, bir sentez yapma rolüdür. Başlatıcı güçler ve kararlar tek yönde değildir.

Bundan başka mekanizma daha doğrusu karar diyalektiği bir kamu olayıdır.

Buna karar diyalektiği diyoruz; çünkü planın hazırlanması iki yönde birden olmaktadır: Yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru.

Teşebbüslere neyi üreteceklerini ve kime satacaklarını emreden bir ekonomik plan yönetme merkezi yoktur.

Planlamanın merkez organı bir bakanlık ya da bir Devlet dairesinden çok, Federal Meclis'ce görevlendirilmiş bilimsel bir kuruluştur. Bunun görevi; maddî, insancıl ve bilimsel kaynakların tam bir bilânçosuna dayanan bir optimal kalkınma "örneği" ortaya çıkarmak; genişleyen üretimi bütünü ile planlamak; finansman biçimlerini üretimin ve tarihsel imkânlara göre tüketimin ve sosyalizmin geleceğinin genel yapısını öngörmektir.

Ondan sonra bu "örnek" üreticilere teklif edilir. Bu yapılırken de onlara iç ve dış pazarın durumu, satış imkânları, meydana çıkacak ihtiyaçların tahmini hakkında her an azamî bilgi verilir. Böylece her teşebbüse hazırlanmak, yeni şartlara uymak ya da değişmek imkânı sağlanır. Bu şekilde büyük piyasa hareketlerinden de kaçınılması başarılmış olur.

Fakat teşebbüs, aldığı bu bilgilere ve tahminlerden hareket ederek kendi plan ve üretim projelerine, öbür teşebbüslerle ilişkilerine, onlarla işbirliğine ve muhtemelen servislerinin bir kısmı ya da tamamının onlarla birleşmelerine; satış imkânlarını araştırmak ya da satışta işbirliği

yapmanın daha geniş ve otomasyona gitmiş bir örgüt haline gelmeye ve ortak bir araştırma örgütü kurmaya özerklik içinde karar verir.

Devletin rolü bu kadarla kalmaz. Elinde idarî olmayan fakat ekonomik müdahale araçları da bulunmaktadır: Pazarda rekabetle karşılaşan bazı özerk teşebbüslerin hareketlerini canlandırmak ya da frenlemek; teşebbüsleri optimal örneğin gerçekleşmesi için çalışmaya ve bu örneğin tesbit ettiği oranlara uymaya sevketmek için her pazar ekonomisinde herkes tarafından kullanılan araçlara başvurabilir.

Bu doğrudan doğruya yapılan malî müdahale ancak çok gerekli durumlarla sınırlandırılmıştır. Çünkü karma yatırımlar sistemi ile Devlet mülkiyetine ve bunun getireceği merkezleşme ve bürokratlaşma tehlikesinin ortaya çıkmasından endişe edilebilir. İlke yönünden, kendi kendini yönetme sisteminin ruhuna saygı göstermek için büyük ekonomik birliklerin kurulması; bunların kendi bankalarına dayanmaları, üretimlerinin ve pazarlarının gelişmesini ortak bir programla gerçeklestirmeleri tercih edilir. Merkezcilikten kurtulmuş bir planlama yönünden bu şekilde daha güçlü bir entegrasyon hazırlanmış olur.

Fiyatlar üzerine baskı gibi diğer Devlet müdahalesi şekilleri de vardır. Bu halde de müdahale bir istisnadır. Amaç, emekçilerin hayat şartlarını korumak (gıda ve kiralara yapılan müdahale) ya da ülkenin bütün gelişmesine engel olan güçlükleri ortadan kaldırmaktır. (Demir sanayiinde yapıldığı gibi). Genel olarak fiyatlar pazarda, klâsik mekanizmalarla teşekkül eder fakat, şu temel farkla ki: pazarda çatışan çıkarlar, özel kişilerin çıkarları değil, sosyalist kuruluşların çıkarlarıdır. Bu yüzden, yukarının müdahalesi pazarı ortadan kaldırmak yerine, bozulmaya yüz tutan dengeyi yeniden kurmaktır.

Müdahale, ihracata prim vererek ya da ithalâta vergi koyarak ve yabancı sermaye elde etmek için devletin verdiği garantinin kaldırılması gibi de olabilir. Bu son halde, Devlet kuruluşları yabancı firmalarla ilişkilerinde serbest bırakmaya devam eder; fakat bunları Devlet garantisi ile desteklemez. Hattâ Devlet, üretici birimlerin yabancı fir-

malarla karma şirketler kurmalarına da izin verir; fakat şu şartla ki; sermayenin yüzde 51'i Yugoslavlara ait bulunmalı ve yabancı ortak hiç bir şekilde teşebbüsün sosyalist üretim ilişkilerine ağırlığını koymamalıdır.

Nihayet vergi kârın tüketim ile yatırıma ayrılan bölümleri arasında bir denge kurar ve bunu düzene sokar.

Halen malların, emeğin ve sermayenin el değiştirmesini önleyen tek kanunî sınırlandırma, üretim araçlarının özel ellere geçmesini ve insanın başka insanları sömürmesini önleyen sınırlandırmadır.

Kanuna göre; özel kişilerin 10 hektardan fazla toprağa sahip olmaları, ya da sanayide, ticarette, taşıtta ve otelcilikte beş ücretli kişiden fazla çalıştırmaları yasaktır. İncelenmekte olan bugünün sorunlarından biri de, bu durumlarda da kanun yolu ile sınırlandırmalar yerine ekonomik metodların uygulanmasının, kapitalizmin gelişmesinin vergi tedbirleri ile önlenmesinin daha iyi olup olmayacağıdır.

Kısaca, Yugoslavya'da planlama Devletin bir görevi olmaktan çok vatandaşın -kendi kendini yönetim açısından- temel haklarından biridir.

Bu planlama, daha çok sosyalize edilmek için devletçilikten kurtarılmıştır. Gittikçe daha hiyerarşik bir duruma gelmiş ve gittikçe daha çok emek birimlerinin özgür rızaları ve birbirlerine bilinçli bir şekilde bağlanmaları sistemi ile kendi kendine düzenlenmiştir.

Bunun için, teknolojik buluşlar daha büyük yatırımları ve uzun vâdeli projeleri gerektirmekle beraber kendi kendini yönetimin, bunun ilerlemesini aksattığı doğru değildir. Aksine teknolojik seviyenin düşüklüğü kendi kendine yönetim sisteminin tam gelişmesini engellemektedir.

Bu nokta, kendi kendini yönetimin az gelişmişliğin bir sonucu ve palyatif bir tedbir olduğu yolundaki önyargı ile savaşmak için çok önemlidir. Bu sistem yalnız üretim ilişkilerinin örgütlenmesinin bir şekli değil, aynı zamanda çok gelişmiş bir toplumdaki insan ilişkilerinin tamamının da bir örgütlenme yoludur.

Yugoslav Komünistler Birliği'nin meşgul olduğu başlıca konulardan biri de, bugünkü aşamada, entegrasyona

en gelişmiş şekli içinde ve yeni bilimsel ve teknik devrimin gereklerine en iyi karşılık verecek biçimde yönelmektir: Bilimin ve sosyal uygulamanın tamamının entergrasyonu, bilimsel araştırma ile sosyalizmi kurmanın bütün seviyelerindeki eğitimin entegrasyonu gibi. Bu yol, yalnız ekonominin optimal genişlemesini sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda bir sosyalist topluma doğru götüren sosyal faaliyetlerin tamamının gelişmesini de gerçekleştirecektir. Böyle bir toplumda bilimsel gerekler ile demokratik gerekler ahenkli bir şekilde teşekkül edeceklerdir.

Bu alanda, Devletin müdahalesi hariç tutulmamıştır, fakat kanunlar ve tüzükler ancak öznel tercihler yerine nesnel gereklere dayanan daha genel bir hareketin unsuru olarak düşünülmüşlerdir.

Yeni bilimsel ve teknik devrimden doğan değişimler, her şeyden önce, emekçi birliklerince alınan kararlara bağlı bulunmaktadırlar. Bunlar ister kendi kendilerini yöneten ve entegrasyona yönelmiş büyük teşebbüsler olsunlar, ister bilimsel araştırma merkezleri ya da öğretim kuruluşları gibi ekonomik mahiyeti bulunmayan emekçi toplulukları olsunlar, yukarıda belirtilen ilişki daima geçerlidir.

Çünkü Devlet tarafından alınan tedbirler, ancak bu tedbirler üretici güçlerin ve üretimin gelişmesi için istendikleri zaman etkili olabilmektedirler. Bunların organizmadan doğmaları gerekmektedir.

Bilimsel ve teknik ilerlemenin temel şartı, elbette gittikçe hızlanan bir entegrasyondur. Fakat bu entegrasyon temposu devlet emirleri ya da politik ve ideolojik baskılarla ekonomi kanunları hesaba katılmadan zorlanamaz. Çünkü her entegrasyon muhakkak bir ilerleme demek değildir: aynı zamanda makinalar modernleştirilse bile. Yeni teknoloji, sözgelişi, iç pazarın mal çekme yönünden zayıf olması ya da ihracat imkânları bulunmaması nedeni ile rasyonel bir şekilde uygulanamadığı takdirde, zorla yaptırılmış olan yatırımlar âtıl kalacak ve verimli olmayacaklardır.

Büyümenin bütün unsurlarının birbirlerine bağlı bulunmaları koordinasyon ve sentezden önce gereklidir: Enteg-

rasyon ekonomik gelişmenin bünyesinden doğan bir sonuç olmalıdır.

Bu alanda tayin edici unsur, sermayelerin basit bir toplamı ile 'temerküzü' değil iç ihtiyaçlara ve emeğin uluslararası bölümüne katılma yönünden emeğin daha büyük üretimde bulunmasıdır.

Yugoslavya'nın ilk baştaki handikapına rağmen *son* on beş yıl içinde kalkınma temposu en hızlı olan ülkeler sınıfına katılabilmesi: kendi kendine yönetimin teknolojik ilerlemeye bir engel teşkil etmediğinin, aksine daha uygun şartlar yarattığının bir delilidir.

Üretim ilişkilerinin "işçi konseyleri" nce kurulması temelinden gerçekleşen kendi kendini yönetim ilkesi: toplumun genel örgütlenme ilkesi haline gelmekte, azar azar bütün insan ilişkilerini önce politik düzeyde değiştirmektedir.

Stalinciliğin, merkezci ve devletçi örneğin eleştirisi ekonomik ve sosyal temelden politik üstyapılara yayılmaktadır.

Hareket noktası (eskiden olduğu gibi karıştırmak yerine) toplum mülkiyeti ile Devlet mülkiyetini birbirinden ayırmaktır.

Devlet mülkiyeti görüşünde derin bir karşıtlık bulunmaktadır: Devlet mülkiyeti hem üretim araçlarının kapitalist mülkiyetini ve bunun doğurduğu ücretli emeğin sömürülmesinin ortadan kaldırılması, hem de üretim ilişkilerinin emekçiler gözünde yabancılaşmasını sürdüren, emekçileri üretim ve kârın dağılımı, genel ekonominin örgütlenmesi ile ilgili kararlar dışında bırakan bir mülkiyet şeklidir de.

Marx, politik yabancılaşmanın kökünü meydana çıkarmıştı: Kapitalist rejimde, özel çıkarlar ile genel çıkarlar arasındaki çatışma, insana iki kişilik vermektedir: bir yanda özel çıkarları ile insan, öbür yanda soyut vatandaş.

Politik kurtuluş; yani, emekçinin yalnızca kâğıt üstünde kalmış bir rol oynadığı Devletten kurtarılması. Marx tarafından şöyle tanımlanmıştı: "İnsanın kurtuluşu, insan kendi güçlerini sosyal güçler olarak tanımadığı ve örgüt-

lendirmediği ve sosyal gücü bir politik güç şeklinde kendinden ayırmadığı takdirde gerçekleşebilir." (1).

Devlet mülkiyeti, politik görevlerin "sosyalleştirilmesine" ve karar alma niteliğine emekçinin düzeyine indirmeye imkân vermemektedir. Dolaylı demokrasinin aşılmasına ya da her alanda karar alma tekelinin emekçilerle karar arasında arabuluculuk yapan bir delegeler topluluğunun elinden alınmasına izin vermemektedir. Bu durumda, emekçi, şekilde bir seçmen olarak kalmakta fakat, politik kararların alınmasında tam bir atalete itilmektedir.

Sosyalist demokrasinin kilit sorunu; emekçiyi, ekonomik kararların alınmasında olduğu gibi, politik kararların alınmasında da yakınlaştırmak, uzakta kalmış ve bilinmiyen bir Devlet ile kişileştirilmiş dış politik güçlerin emri altına koymamaktır.

Onun için işçi konseyleri tarafından kendi kendini yönetim sistemi ile idarî mekanizmaları ekonominin objektif kanunları ve emekçilerin özerkliği ile çatışan güçlü ve merkezci Devleti yanyana getirmek mümkün değildir.

Sosyalizmin kuruluşunun geçiş devresinde, yabancılaşmaları altetmek için ne pazar ekonomisinde çatışan güçlerin gözü kapalı ve anarşik hareketlerine teslim olunabilir; ne de emekçilerin dışında ve onların üstünde olan bir Devlet mekanizmasının idarî yönetim metodlarına başvurulabilir.

Bilinçli politik hareketin amacı, sosyalist toplum ilişkilerinin gelişmesinin uzun vâdeli gereklerini önceden değerlendirmektir.

İşçi sınıfının hegemonyasını yürüttüğü politik iktidarın ilk hedefleri şunlardır: Mülkiyetin sosyal şeklini kişilerin ya da grupların her türlü özel kontrol ve her ne şekilde olursa olsun bozmak teşebbüslerine karşı korumak; emeğe dayanmayan her türlü pay şekline engel olmak; başlangıçta gerek makina ve gerek yer bakımından iyi durumda olan ekonomik birimlerin, öbür birimler zararına ayrıcalı duruma geçmelerini önlemek için ekonomik faaliyetin şartlarını mümkün olduğu kadar eşit duruma getirmek.

(1) Karl Marx : "La question juive" (Cilt 1, sayfa 2021.

Bir sosyalist demokrasinin bu temel hedeflerine hangi araçlarla varılabilir?

Önce 1963 Anayasasında öngörüldüğü gibi karar alma, maddî üretim alanının dışında bile kendi kendini yöneten emekçi toplulukları kurularak emekçi düzeyine getirilir. Bunun nasıl olduğunu eğitim topluluklarını, üniversiteleri, sosyal ve sağlık servislerini incelerken görmüştük. Böylece kararlar Devletin müdahalesi olmadan işleri, konuları uzaktaki bürokratlardan daha iyi bilen ve çözümlemeye daha yetkili kişilerce doğrudan doğruya alınabilmektedir.

Bir iş yeri bütün personeli tarafından doğrudan doğruya yönetilemiyecek kadar büyükse, iktidarın temsilcilere verilmesi, toprağa dayanma temeline göre yatay olarak değil, iş entegrasyonuna göre dikey olarak yapılmaktadır. Her faaliyet kolunun sorunları, politik kararları meslek haline getirmiş, "her şeye aklı erer" bir parlamenter yerine bir çok durumlarda olduğu gibi, esas mesleğini bırakmamış o ekonomik toplumun bir üyesince ele alınmaktadır. Böyle bir kimse politikayı meslek edinmiş olanlardan farklı olarak temsil ettiği kişilerle aynı sorunlara bağlı kalmış bulunmaktadır.

Karar alma yetkisinin mümkün olduğu kadar temele yaklaştırılabilmesi için alınması gereken tedbirlerden birini daha önce de görmüştük: 'Adem-i merkeziyet', komünlere daha geniş bir özerklik ve bunlara kapitalist ve merkezci sosyalist devletlerin elinde bulunan yetkilerden büyük bir kısmının devredilmesi. Devlet dairelerinin ve bakanlıkların işlerinin bir kısmı aslında iş ve çıkar topluluklarına devredilmiş olduğundan komünler Devlet mekanizmasının kıskacına daha az maruz kalmaktadırlar.

Bu direkt demokrasi sistemi, Paris Komünü örneğine yaklaşma eğilimindedir. Marx, Paris Komünü'nde sosyalist demokrasinin temel özelliklerinden birini bulmuş, Lenin de bunu benimseyerek "Sovyetler" e uygulamıştı: Meclis yalnız tartışıcı değil, ayni zamanda icra edicidir ve böylece teşrii kuvvet ile icra kuvveti arasındaki ikilik ortadan kalkmaktadır.

Yugoslavya'daki politik rejimin orijinalliklerinden biri

de, bu direkt sosyalist demokrasiyi gerçekleştirmek için, siyasî partilerin ya da bir siyasî partinin toplumun üyeleri ile karar alma arasında bir arabulucu olarak dikilmelerini önleme teşebbüsüdür.

Bugüne kadar gerçekleştirilmiş olan temsilî rejimlerde, ister Parlamentoda çatışan partiler olsun, ister Devlet mekanizmasının çekirdeği haline gelmiş bir tek parti olsun; bunlar, daima politik kararın tekeline sahip çıkmışlardır. Yugoslav görüşüne göre ise; demokrasi, ne Devlet iktidarını ele geçirmek için savaşan partilerin çokluğu, ne de kendini Devlet ile karıştıran bir tek parti ile gerçekleştirilebilir.

Yugoslav Komünistler Birliği'nin meydana getirdiği ideolojik ve politik güç, bir çok karar ve başlatıcı güç merkezinin direkt bir demokrasi yarattıkları kendi kendini yönetim sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak kalmaya çabalamaktadır. Bunu sağlamak için de önce, Devlette yönetici bir görev gören kişiler, Partide yönetici görevler alamamaktadırlar (1). Sonra, sosyal işleri yönetmek, Partinin görevi değildir. Parti, praktisizme götürecek böyle bir görevden alınmış olduğundan kendini Devlet mekanizması ile gittikçe daha az karıştırmaktadır. Bunun sonucunda, şonra meclislerin ve hükümetin uygulamaktan başka bir şey yapmayacakları kararlar verememektedir.

Devlet ile Parti arasındaki ilişkilerin değişmesi Devletin kendi rolünün değişmesine bağlı bulunmaktadır. Devlet mülkiyeti tekelinin çerçevelediği idarî sosyalizmde, hiç bir iş topluluğu Devlet mekanizmasının ve Partinin bürokratik kontrolundan kaçamamaktadır. Mülkiyet sosyalleştirildiği zaman Devlet değil iş toplulukları kârın dağıtımı ve işin örgütlenmesi gibi temel konulara sahip çıkmakta ve bunun sonucunda değişik iş kollarında işçilerce meslek esasına göre seçilmiş milletvekillerinden meydana gelen temsilciler meclislerinde bile kararlar, bir ya da bir kaç parti tarafından değil fakat, bunlarla yakından ilgileri olan kimselerce alınmaktadır. Kimlerin milletvekili seçileceği

(1) Bunun tek istisnası -o da geçici olarak- Tito'dur.

konusundaki tercihler bile hiç bir parti tarafından emredilememektedir.

Ulusal temsil sistemine gelince; *bu sistem beş meclis* ya da konseyden meydana gelmiştir. Bunların evrensel yetkileri yoktur; fakat, içinden çıktıkları topluluklarla yakın temaslarda bulunarak kararlar almaktadırlar. Aralarından üçü büyük iş kollarını temsil etmektedirler: Ekonomik Konsey, Eğitim ve Kültür Konseyi, Sağlık ve Sosyal Sigorta Konseyi. Dördüncüsü, komünlerce seçilen Sosyo-politik Konsey; beşincisi de Uluslar Konseyi'dir. Bu sonuncusunda Yugoslavya Federasyonunu meydana getiren her cumhuriyetin meclisinden eşit sayıda temsilci bulunmaktadır (1).

Karar almada azami özerkliği sağlamak için uygulanan *metodlar* işte *bunlardır.*

Bu metodlar insana büyük bir sorumluluk yüklemektedirler.

Bu metodlar, yığınların geniş çapta politikleştirilmelerine imkân vermiş görünmektedirler. İdeolojik ayrılıkların ötesinde 8 ile 10 milyon üyeyi bir araya getiren 'Sosyalist İttifak' Komünistler Birliği ile birlikte büyük bir rol oynamaktadır. Bu rol, Devlet ile yığınlar arasında bir bağlantı kurmak yerine, yığın kuruluşlarının politik faaliyetlerinin ifadesi, temeldeki başlatıcı güçlerin sentezinin aracı olmak, ortak değerleri ve hedefleri tanımlamak ve grupların, her zaman bir noktada toplanmayan çıkarları arasında bir ahenk kurarak sosyalizmin uzun vâdeli hedeflerine ulaşmak için harcanan çabaların bilinçli örgütlenmesi rolüdür.

Yugoslav sisteminin ve onun işlemesinin hiç bir za-

(1) Burada Yugoslavya'yı incelerken kendi kendini yönetim örneğinin somut işlemesinin evrensel değerinin ne olduğunu amaç edindiğimizden, Yugoslavya'ya özgü sorunlara kasden el atmadık. Özellikle uluslar sorununu ve federal rejim tarafından demokratik yollardan nasıl çözümleneceğini ve ayrıca ülkenin az gelişmiş bölgeleri sorununun rejim tarafından kendi sınırları içinde ve kendi imkânları ile nasıl sonuçlandırılacağını bir yana bıraktık. Bu sonuncu sorun daha çok Yugoslavya'nın kendine özgü bir "Üçüncü Dünya" sorunudur.

man bir incelemesi olmayan şu bir kaç açıklama, sadece "örneğin" ana hatlarını belirtmek için yapılmış bir teşebbüstür. Yugoslav gerçeğini bir idealmiş gibi göstermek isteği, haklılığın ifadesi gibi alınmamalıdır. Hedef tutulan norm ile gerçek uygulamayı asla birbirine karıştırmıyoruz.

Söz gelişi Yugoslavya'ya özel uygulamasının geçerli bir tartışmasını yapabilmek için elde edilen sonuçlarla sosyal faaliyetlerin bütün alanlarındaki işlemesinin diğer sosyalist ülkeler ve kapitalist ülkelerle esaslı bir kıyaslaması incelemesine girişmek gerekir.

Burada amacımız bu değildi. Söz konusu olan yalnızca kendi kendini yönetime dayanan sosyalizm örneğinin ana hatlarını ortaya çıkarmaktı. Bundan amaç da, önce uzun süre tek geçerli ve mümkün olarak görülen devletçi örnek karşısında gerekli kritik mesafeyi tutmak ve sonra da bu modeli gerçekleştirilmesindeki tarihsel şartlardan ayırmak ve başka şartlar altındaki imkânlarını ve genel değerini incelemekti.

Bu yolda ilerlerken, bu modelin Yugoslavya'da uygulanmasında karşılaşılan başlıca güçlüklerin başlangıçtaki az gelişmişlikten ileri geldiği görüldü. Millî geliri kişi başına 150 dolar olarak uygulamaya geçen ve gelirin hâlâ 500 ile 600 dolar arasında bulunduğu bir ülkede modelin değerini yalnızca denemeye bakarak ölçmeye çalışmak sakattır.

Aynı zamanda konjonktürü de göz önünde tutmak gerekir: Kendi kendine yönetime dönüş, önce devlet merkezciliğine karşı bir tepki ile olduğuna göre, bunun sonucunda, uzun süre önem; merkezciliğe ve Devlete karşı duyulan "fobi" ye ve bunun olumsuz polemiklerine verilmiştir. Bu yüzden aslında demokratlaşma ve emekçilerin kararlara katılması olan kendi kendini yönetim, merkezcilikten kurtulma olarak görülmüştür. Oysa bu örneğin ilham ettiği sosyalizm özerklik ile entegrasyon arasındaki diyalektik ilişkiye dayanmaktadır. Nitekim son yıllarda, özellikle 1966 ekonomik reformu sırasında ve Yugoslav Komünistler Birliği'nin 1969'daki XI. Kongresi'nde bu nokta açıkça belirtilmiştir.

Bu açıklamalardan hareket ederek ortaya koymak istediğimiz problem, Yugoslav komünistlerinin düşünmek ve en uygunsuz tarihsel şartlar içinde gerçekleştirmek cesaretini gösterdikleri "örneğin" evrensel değerinin ne olduğu problemi idi.

Ekonomik ve teknik bakımdan ilerlemiş, yüksek bir kültür düzeyine ve eğitilmiş ve kalifiye bir işçi sınıfına ve burjuva demokrasisi geleneklerine sahip bir ülkede bu modelin imkânları neler olabilir?

Sosyalizmin sızması ve yeni bilimsel ve teknik devrimden doğan değişimlerin kabul edilmesi bakımından en iyi şartları getirebilecek midir?

BÖLÜM V

FRANSA'DA SOSYALİST BİR GELECEK İÇİN İMKÂNLAR VE TEŞEBBÜSLER

FRANSA'YA özgü teşebbüsleri tanımlamak için tekeller kapitalizmin ve bunun de Gaulle'cü politika üzerinde bıraktığı izlerin temel eleştirisine yeniden girişmiyeceğiz. Böyle bir tahlili "**Pour un modèle français du socialisme**" de bütün ayrıntıları ile yapmış bulunuyoruz. Bundan çıkaracak ya da buna eklenecek bir sözümüz yok [1].

De Gaulle'cü rejim kendine göre yollarla yeni billmsel ve teknik devrimin ortaya çıkardığı sorunlara karşılık vermeye çalışmıştır. Teknisyen sınıflarının önemini ölçmüş olarak bunları birbirlerine bir blok halinde kaynatmaya ve tekellerin sahiplerine, teknokratlara ve teknisyenlere kazandırmaya çaba göstermiştir. Böyle "tarihsel **bir blok**"

---

(1) **Roger Garaudy**: A.g.e. (III. bölüm: **"Reflexions sur les formes actuelles du capitalisme"**, sayfa 205-300).

kurmak teşebbüsü, tarihsel gereklerin tersine düşmüştür. Çünkü toplumun teknisyen katları, tek hedefi kâr olan bir ekonomide rollerini tam olarak oynayamazlar. Daha önce de söylediğimiz gibi (1) "çifte rasyonalite" dediğimiz durumdan bir temel çelişki doğmaktadır. Kârı arttırmanın gerektirdiği mantıkdan gelen kapitalist rasyonalite ve ekonomik mekanizmanın optimal büyümesinin gerektirdiği mantıktan gelen teknisyen rasyonalitesi. Bu ikinci rasyonalite, ancak yeni bilimsel ve teknik devrimin tam gelişmesinin gereği ile bu gelişmenin bir kaç kişinin kârını arttırmak değil, herkesin ihtiyaçlarının karşılanmasının gereğini telif eden bir sistemde kullanılabilir.

Aslında General de Gaulle'ün düşüşü bu teşebbüsün başarısızlığını ifade etmektedir. Öğrencilerin ve teknisyenlerin yığınlar halinde katıldıkları Mayıs - Haziran bunalımı bu teşebbüsün tarihsel akışa ne kadar ters düştüğünü göstermiştir.

O günden beri izlenen tutum, Fransız tarihinin bu anından hükümetin ve patronların hiç bir ders almamış olduklarını ispatlamaktadır.

Mayıs ayındaki baskı karşısında işçi sınıfına, öğrencilere, kadrolara ve hatta orta sınıfa verilmiş olan tavizlerin cimrilikle geri alınması düşüncesi geçmişin metodlarına dönülmesini ilham etmiştir: 1937'de devalüasyonun, 1936'daki işçi grevlerine karşı patronların aldıkları bir öç gibi; 1969 devalüasyonu da patronların 1968 grevlerinden ve Mayıs ayı hareketlerinden aldıkları öç olmuştur.

Oysa 1968 Mayıs ve Haziran'ında alım gücünü arttırarak ve iç pazarı genişleterek ekonomiye yeni bir canlılık verilmesi patronları bile şaşırtmıştı. Aynı zamanda Ulusal İstatistik Enstitüsü, 1969 Eylül'ünde, teşebbüslerin masraflarının diğer Avrupalı ortaklarınkinden yüksek olmadığını tesbit etmişti. Ulusal Hesaplar Komisyonu ve O.C.D.E. raporu; üretimden elde edilen kazançların işçi ücretlerine yapılan zamları karşıladığını ortaya koyduğu halde, Fransız kapitalizmi (hükümet bunun ifadesidir) geçmişçi tutumunu sürdürmekte; devalüasyon, spekülasyon gibi sömürücü sermayeye lâyık cimri misillemelerle hareket etmektedir. Bu

(1) A.g.e.

hareketin sonucunda sermaye 4 milyar dolar sağlamış ve hükümetin kendisini cezalandırmayacağından emin olarak gerçeği maskelemek için Fransız üretim mekanizması, politikanın kendisi kadar modası geçmiş bir ideoloji ile geriletilmiştir. Maliye Bakanı, Fransızların çok tükettiklerini ve ihracata yeteri kadar bırakmadıklarını ilân etmektedir. Başbakan, işçilere yapılmış bazı zayıf vaadlere ve "zorla" tasarrufa dayanan "yeni bir toplum" haberini vermektedir.

Bu şekilde "yeni bir toplum" dan söz etmek, günahın sevabı övmesi gibi bir şey olmaktadır. Hiç bir şey "yeni bir toplum" kadar gerekli değildir. Fakat ne patrona ne de patronun kârına dokunulmıyacaksa bu toplum nasıl "yeni" olabilecektir?

Fikir ve kol işçileri:

— Kararların alınmasına katılmadıkça,

— Kârın dağıtılmasına katılmadıkça, yani, kapitalizme meydan okunmadıkça: çıkmazdan kurtulmak ve "yeni toplum" a ufaklar açmak mümkün olamıyacaktır.

Onun için bu bölümde, Fransa'ya özgü teşebbüslerden söz ederken, izledikleri gerici yönden dolayı diskalifiye olmuş bugünkü rejim ve hükümeti ele almıyacağız; fakat, muhalefet ve bunun ruhu olabilecek tek güç, Fransız Komünist Partisi'ne değineceğiz. Yalnız Fransız Komünist Partisi: bugün işçi sınıfı içindeki ağırlığı ile muhalefeti ve hattâ ülkeyi içinde bulunduğu çıkmazdan kurtaracak teşebbüslere girişmeye yeterli tek güçtür.

Bu parti de, içine kapandığı getodan çıkmak için gerekli çabaları göstermek zorunluğunda bulunmaktadır. Partiyi bu getoda tutmaya çalışan dış güçlerin kuvvetli oldukları da muhakkaktır.

Fransa'nın kurtuluşundan beri, çeyrek yüzyıldan beri, bu parti, işçi sınıfının düşmanlarının bütün kinlerine, bütün iftiralarına, bütün şiddet hareketlerine ve bütün kurnazlıklarına rağmen mevzilerini tutmayı başarmış olmakla beraber saldırıya geçememiş; muhalefetin bütününü kendisi ile beraber sürükleyerek ulusun kaderinden sorumlu etkili bir güç olamamıştır.

Bu durumdan yalnız Komünist Partisi'nin suçlu oldu-

ğunu söylemek haksızlıktır. Hattâ başlıca suçlu da değildir. Çünkü bunun objektif nedenleri vardır: Mevcut sınıflar arasındaki ilişkilerin gücü, işçi sınıfı içindeki manevralar, kapitalizmin yardımcıları ve onun ideolojisinin taşıyıcıları.

Bütün bunlar inkâr edilemez. Fakat Komünist Partisi'nin bu baskıya daha etkili bir tepki göstermesi, çemberi kırması ve bu hedeflere ulaşmak için teşebbüslere girişmesi imkânlarının incelenmesine de hiç bir şekilde engel değillerdir.

Sorun karışıktır.

■

FRANSA'DA politik durum çelişkilerden meydana gelmiştir. Bu kitabın başında ve düşüncelerimizin hareket noktasında bu çelişkilerin neler olduğunu belirtmiştik:

— Çoğunluğu temsil eden fakat, iktidarsız bir muhalefet;

— Bu muhalefet içinde çoğunluğu temsil eden fakat, iktidarsız bir Komünist Partisi;

— O olmadan yapıcı hiç bir işin gerçekleştirilemeyeceği fakat, kendisi de bütünüyle değişmeden beraberce yapıcı hiç bir işin başarılamıyacağı bir Komünist Partisi.

Bu parti için çıkmazdan kurtulmak; program ve hedef değiştirmekle başarılamaz. Çalışma metodunu ve stilini değiştirmesi gerekir. Bu değişmeyle yalnız hasmı ürküten ve saran toplu bir güç değil, Fransız yaşamının geleceğe dönük hareketinde canlı ve parlak merkezi de olmak zorundadır.

Bu hedefe varmak, hiç değilse yaklaşmak için Komünist Partisi'ne, muhalefete ve nihayet Fransa'nın kendine yeni ufuklar açacak başlıca teşebbüsler neler olmalıdır?

1. Bugünün Fransa'sındaki sınıf ilişkilerinin bilimsel bir tahlili üzerine strateji ve taktiği kurmak.

Sorunu en sert şekil ile ele almak için, sanki hâlâ Paris Komünü ya da 1917 Devrimi zamanındaymışız gibi bir sosyalist devrimin zaferinin ancak bir köylü ayaklanması ile desteklenecek bir 'işçi isyanı' ile mümkün olabi-

leceğini durmadan tekrarlamak imkânsızdır. Artık işçi sınıfından da kol işçilerinden meydana gelmiş gibi söz etmek de mümkün değildir.

Bilimsel sosyalizmin esası, sosyalizmin ilerlemesinin bir tarihsel zorunluk olduğunu göstermek ve tarihin her anında varolan çelişkilerin esaslı bir incelemesinden hareket ederek mümkün olanı tesbit etmektir.

Bu, 'Kapital' de Marx tarafından verilmiş olan örnektir.

Lenin, sosyalizme giden Rus yolunu tanımlarken fikirlerini "Kapitalizmin Rusya'daki gelişmesi" nin tahliline dayandırmaktadır.

Sosyalizme geçiş sorununu ele alan bir incelemenin temeli ancak, zamanımızda Fransa'daki sınıfların güçlerinin esaslı bir tahlilinden başka bir şey olamaz. Öyle bir tahlil ki, yalnız kapitalizmin eski çelişkilerinin keskinleşmesini (Marx'ın belirtmiş olduğu çelişkiler) değil, kapitalizmin yeni çelişkilerini de inceleyen bir araştırma. Ne Marx, ne de Lenin zamanında bu yeni çelişkiler vardı. Bunlar XX. yüzyılın ortasında sibernetiğin üretme ve ekonomik yönetime uygulanmasının hâkim olduğu yeni sanayi devrimi ile beraber ortaya çıkmışlardır.

Yapılacak ilk iş, bu olağanüstü değişimin ölçüsünü almak ve buna göre -bütünüyle yeni bir duruma göre- strateji ve taktik uygulamak için görünümleri tanımlamak.

Son yirmi yıl içinde sınıf ilişkilerinde meydana gelen değişmeler nelerdir?

Önce işçi sınıfındaki değişmeler nelerdir?

XX. yüzyılın ortalarına kadar, Fransa'da 1955-1956 yıllarına kadar, genel eğilim kalifiye olmamaktı. Kalifiye olmayan işçilerin oranı artmaktaydı.

Son on beş yıl içinde bu hareket tersine dönmeye yüz tutmuştur.

100 sayısını temel olarak alırsak, onbeş yılda kalifiye olmayan işçilerin sayısı 100'den 108'e geçmektedir. Buna karşılık, kalifiye işçilerin sayısı 100 iken 131 olmuştur. Mühendisler için durum 100'den 148'e, üst kadrolar için 100'den 151'e, teknisyenler için 100'den 171'edir.

Yeni bilimsel ve teknik devrim hakkındaki bölümde belirttiğimiz gibi, bundan doğan sonuçlar şunlardır:

— Meslekî nitelik anlayışının değişmesi ve bu nitelikte genel kültürün artan payı;

— Marx'ın **"kolektif emekçi"** dediği fikir emeğinin öneminin gittikçe artması.

Sürmekte olan değişim; yalnız araştırıcıların, mühendislerin, kadroların ve teknisyenlerin sayısının artmasını değil, aynı zamanda bir çok aydın katlarının, özellikle öğretim ve özel ve devlet sektöründeki teşebbüslerin idarî kadrolarının da hızla büyümesini gerektirmektedir.

1954 ve 1962 sayımlarına göre ücretli aydınların sayısı -yuvarlak rakamlar alındığı takdirse- 3 milyondan 4 milyona çıkmıştır. Oysa, aynı devre içinde köylü nüfusu 4 milyondan 3 milyona düşmüştür.

Sınıf açısı bakımından, büyümekte olan sosyal katlar neyi temsil etmektedirler?

"Yeni orta sınıflar" mı söz konusudur ve işçi sınıfına izafe edilen önem azalmakta mıdır?

Marx, **'Kapital'** in son cildinde (kâr teorileri), **"kolektif emekçi"** görüşünü tanımlarken, mühendis ve teknisyenlerin, işçi sınıfı karşısındaki durumları konusunda şu tahlil taslağını vermektedir: **"Bütünü ile alındıklarında, bu işçiler** kol işçileri, özellikle beyinlerini çalıştıran mühendisler, vb.) **kolektif üreticiler olarak canlı bir makina meydana getirmektedirler. Üretimin tamamı göz önünde tutulduğu takdirde, emeklerini sermaye ile mübadele etmekte ve sermaye olarak kapitalistin parasını yeniden üretmektedirler... Bu kişilerin her birinin durumu, özellikle sermaye karşısındaki durumu, ücretli bir işçinin, gerçek anlamında üretici bir işçinin durumu olarak kalmaktadır."** (1).

'Kapital' in ilk kitabında da şunları belirtmektedir: **"Kol ve fikir emeği birbirlerine kopmaz bağlarla bağlıdırlar.. Bireysel üretimin toplumsal üretime, kolektif emeğin üretimine dönüştüğü andan itibaren üretici emeğin, üretici emekçilerin azimleri de ister istemez büyümektedir. Kolektif emekçilerin bir kısmı maddenin işlenmesine az çok**

(1) Karl Marx: **"Histoire des doctrines economiques"** editions (cilt II, sayfa 213 ek: **"L'idée de travail productif"**).

yakından ya da uzaktan katılabilirler ya da hiç katılmıyabilirler." [1].

Tarihsel gelişme aydınları bir blok halinde orta sınıflara katmaya engel olmaktadır. Kapitalizm geliştikçe gerilemekte olan orta sınıflardan (mülkiyet sahibi köylüler, zenaatkârlar, tüccarlar) farklı olarak bu aydın katları, kapitalizmin gelişmesiyle daha hızlanan bir tempo içinde büyümektedirler.

Bu gelişme sosyalist bir rejimde daha belirli olacaktır. Sayı ve stratejik önemi gittikçe artmakta, buna karşılık orta sınıflarınki zayıflamaktadır.

Aydınları, blok halinde orta sınıfların sırasına katmadığımıza göre, bunları yine blok halinde işçi sınıfına mı katmamız gerekmektedir?

Teorik bakımdan bu o kadar büyük bir hata olmayacaktır, fakat tam bir bilimsel tanımlama da olmayacaktır. Bunun nedeni de yaşantısının daha çok burjuva yaşantısına benzemesi ve ideolojisinin burjuva izlerini taşımasıdır. Bu da, bir sınıfa mensup olmak için Marx tarafından konmuş olan ölçülere girmemektedir. Daha önemli bir neden de, kâr üretiminin yeni şartları hesaba katıldığı takdirde, kârın üretimine katılanlarla bu dağıtımından faydalananlar arasındaki sınırı çizmenin güçlüğüdür. Söz gelişi öğretmenler ve öğrenciler kâr üreticileri midir? Sorun, genellikle dar, mekanist bir şekilde ve yeni bilimsel ve teknik devrim devresindeki yeni üretim şartlarının yeteri kadar bilincine varılmadan ortaya konmaktadır.

O zaman, şu demeye getirilmektedir: Öğretim, emek gücünün basit bir kopyasıdır. Bu, geleneksel çıkarlık için doğrudur. Çünkü çırak, kendinden öncekilerin meslekî görevlerini sürdürecek bir emekçi olarak yetiştirilmekteydi. Bu halde, gerçekten emek gücünün basit bir kopyası söz konusudur. Daha önceden belirtilmiş bir göreve göre ekonomi ve devlet kadrolarını sağlayan Napoleon liseleri için de durum başka türlü değildir. İlkokul da aynı şekilde, aynı şartlar içinde üretim "askerleri" ne gerekli bilgileri vermekteydi.

(1) Karl Marx: A.g.e. (cilt 2, sayfa 183-184).

Durumu bu şekilde görmek, bugün geçerli değildir: Büyük değişimin sonuçlarından birinin bilgileri on yıllık bir süre içinde iki misline çıkarmak olduğu, hayatın başlangıcında edinilmiş bilgilerle ve çıraklık eğitimi ile artık daha az yetinildiği, bilimsel ve teknik yenliklere ayak uydurmak için durmadan yeniden eğitim görmenin gerektiği bir devirde, öğrenim emek gücünün basit bir kopyası olmaktan çıkmakta, emek gücünün genişlemiş bir kopyası haline gelmektedir. Bu durumda da öğretim, gittikçe bir kâr üreticisi niteliği kazanmaktadır.

Sorunu yalnız öğreten yönünden çok öğrenen yolundan da almak gerekir. Denebilir mi ki; bilgisini arttırmak için yeniden staja başlayan bir işçi, bir mühendis, bir teknisyen, bu süre içinde bir kâr üreticisi olmaktan çıkmaktadır? Bu hem kısa görüşlülük olur, hem de Marx'ın tahlillerine zıd düşer. Böyle bir görüş, kâr üretimini ancak mekanik neden kategorileri arasından ele alır, Marx'ın "kolektif emekçi" temel sorununa dayanacak, bu "kolektif emekçi" nin yapısının tahlilini yapacak yerde; bilimin gittikçe doğrudan doğruya üretici bir güç haline geldiği bir devirde tersliğe düşer. Bu aşamada, öğrenim de genişlemiş, üretim gücü kopyasının ve kâr yaratmanın önemli unsurlarındandır.

Gerçekte başlıca sorun burada değildir.

Esas olan, toplumsal katlar arasında açık ve bilimsel bir ayırım yapabilmektir. İşçi sınıfının bir ittifak yapabileceği katlar vardır. İlke yönünden sınıf çıkarları değişik olsa bile, böyle bir ittifak mümkündür. Bu, klâsik tipteki orta sınıflar (küçük toprak sahipleri, zenaatkârlar, küçük tüccarlar) ile olan ittifaktır. Bunlar, kendi üretim araçlarının sahipleridirler. Hiç birinde kâr artığı yoktur. İdeolojik olarak da geçmişe bağlıdırlar. Büyük sermaye ve tekeller ve sahneden dışarıya doğru itilmeye başladıklarından tekellere karşı İşçi sınıfı ile ittifak yapmaları için nesnel nedenler vardır.

Aydınlar ile sorun başka biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu kategorideki katlar arasında büyük farklılıklar bulunmasına rağmen, tekelci devlet kapitalizminin tarihsel şartları içinde, önce bu katların büyük bir kısmı ve en tipik olanları; mühendisler, teknisyenler, araştırmacılar ve hattâ özel

ve kamu kuruluşlarının yönetici kadrolarının büyük bir kısmı, fikir emeğinin gücünü satmakta ve Marx'ın da öngörmüş olduğu gibi, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kâr üretmektedir. Kendi üretim araçlarına sahip değillerdir, hayat ve zihniyet düzeyleri ne olursa olsun, sosyal orijinine bağlı olarak ilke yönünden işçi sınıfınınkinden değişik nesnel çıkarları yoktur. Aksine nesnel buluşma unsurları vardır.

Onun için bu toplumsal katları yalın bir biçimde işçi sınıfına katmak ve onlar yönünden orta sınıflar için olduğu gibi, bir ittifak sorununu aynı şartlar içinde ortaya koymak imkânsızdır.

Geleneksel orta sınıflarla taktik ittifaklar gerçekleştirmek mümkündür [1].

Geniş aydınlar katları ile de söz konusu olan stratejik bir ittifak ve hattâ sosyalizmin kurulmasına ve tam gerçekleştirilmesine kadar giden tedrici bir kaynaşmadır.

Bu çifte farka işaret etmek içindir ki, "Pour un modèle français du socialisme" adlı kitabımda, Gramsci tarafından tasarlanmış olan "tarihsel blok" görüşünü, ona yeni bir muhteva vererek yeniden ele aldım.

İşçi sınıfı ve aydınları, vaktiyle işçi sınıfı ile orta sınıflar arasındaki ittifak ilişkilerinin aynına sahip olamazlar. Artık aynı ve bir tek sınıfı teşkil etmemektedirler. Fakat yeni bir "tarihsel blok" u meydana getirmektedirler. Bu blokun safları gittikçe sıkılaşmaktadır ve gelecekte gittikçe güçlü olacaktır.

Gramsci tarafından tasarlanmış olan "tarihsel blok" görüşünü, onu burada ele aldığım şeklinin karşısına çıkarmaya teşebbüs etmişlerdir. Gramsci'nin görüşünü yeniden olduğu gibi ele aldığımı iddia etmiyorum. Bu görüşün bir anlamı ile öbür anlamı arasında muhakkak olan bir sürek-

---

(1) Taktik, burada aldatıcı ve geçici demek değildir. Çünkü işçi sınıfının zaferi bu toplumsal katlara, özellikle köylülere, sosyalizme katılma imkânını (kooperatifler yolu ile olduğu gibi) sağlamaktadır. Oysa, tekel rejimleri onlara daha güçlünün yararına olmak üzere ortadan kalkacakları bir gelecekten başka bir şey vaad etmemektedir.

lllik bulunmaktadır. Gramsci'de **"tarihsel blok"** un tanımlanması temel ile üstyapı arasındaki birlik şeklindedir ve bu tanımlamamın karşısına çıkarılmaktadır. Buna göre lse **"tarihsel blok"** toplumsal katlar (özellikle işçiler ve aydınlar) arasındaki koalisyondur.

İşçiler ile aydınlar arasındaki koalisyon şemasını, işçiler ile köylüler arasındaki ittifaka göre düşünülmüş bir örnekten ayırmak gerekir (1).

Çıkış noktası Gramscl'ninkidir: **"Tarihsel konjonktür içinde, değişiklik ve zıdlaşma gösteren üst yapılarla yapı** arasındaki organik bağların tahlili." Şartlara bağlı ve öznel olacak her türlü "koalisyon" ya da **"kaynaşma"** fikrine karşı, bilimin hemen üretim sağlayan bir güç haline geldiği bir devirde Marx'ın da öngörmüş olduğu gibi, gittikçe artan sayıda aydınlar (özellikle mühendisler ve araştırmacılar) nesnel olarak **"kolektif emekçi"** nin bir parçası olmaktadırlar ve Marx'ın işçi sınıfını tanımlamak için kullandığı sınıf kıstaslarını vermektedirler.

İşçi sınıfının tarihsel realitesinin yeni gelişmesini, altyapılar düzeyinde bu şekilde Gramsci'nin açtığı yoldan tahlil ettikten sonra, üstyapılar seviyesinde de (özellikle yeni ilişkilerin bilinci düzeyinde) işçi sınıfı görüşümüzü:

— Politik örgütlenme, taktik ve stratejik bakımdan meydana gelen sonuçlar ile;

— Sınıfların ve bunların ilişkilerinin yeni tarihî realitesi ile ahenkleştirmek için gayret sarfetmemiz gerekmektedir.

Gramsci'nin teklif ettiği de budur: **"Geleneksel politikanın engellerinden ekonomik sıçramaları kurtarmak için gerekli teşebbüsler sürekli yapılmalıdır. Yani, mütecanis, zıdlaşmamış ekonomik ve politik yeni bir tarihsel bloku gerçekleştirmek için bir araya getirilmesi gereken bazı güçlerin politik yönetimlerini değiştirmeye teşebbüs edilmelidir."**

Onun için, Gramsci'nin kullandığı anlamdaki "tarihsel blok" görüşü ile bizim burada kullandığımız anlam arasında kesinlikle bir çatışma yoktur fakat, süreklilik vardır. İfa-

(1) A.g.e. (sayfa 28).

dede "yeni bir muhteva" görülüyorsa; bu, Gramsci'nin daha çok teorik temeli hatırlatmakta ısrar etmesinden (temel ile üstyapı arasındaki diyalektik birlik), bizim ise, sonuçlara önem vermemizdendir. (Altyapıdaki değişmenin davet ettiği politik değişimi gerçekleştirmek için gerekli güçlerin bir araya gelmesine imkân veren bilinçlenme). Bu muhteva ister istemez yenidir, çünkü 1969 Fransa'sındaki başlıca oluşum (XX. yüzyılın ortalarına doğru başlamış olan yeni bilimsel ve teknik devrim ve bundan çıkan sonuç şudur: Bazı aydın kategorilerinin yeni sınıfsal durumları) 1920 yıllarının İtalya'sında hiç bir şekilde yoktu.

Bu polemik, metinler ve kelimeler üzerinde yapılan yalnızca bir bilginler tartışması olsaydı, boşa gidecekti: Fakat temel gerçeği unutmak bir hatadır. Bu değişim, bunu kavramak için gerekli yeni görüşler ve bu değişimin davet ettiği devrimci görevler gerçeğidir.

Bugünkü Fransa'nın şartlarına uygun bir strateji ve taktiğin hazırlanması için gerekli olan temeldir.

Bu yeni "tarihî blok" u meydana getiren unsurlar, geleneksel tanımlanması ile işçi sınıfı ve değişik görünüşleri ile aydınlar -bunların bir kısmı şimdiden işçi sınıfına katılmıştır- bir kısmı, özellikle "serbest meslekler" - hâlâ orta sınıflara yakındırlar- arasında bir bağlantı aracı bulunmaktadır. Bu, çok kalifiye olan işçiler tarafından kurulmuştur. Kalifiye olmanın tanımlanmasındaki değişiklikler nedeni ile bu işçi katları teknisyenlere, kadrolara ve mühendislere çok yakın bulunmaktadırlar.

Sayı bakımından bu işçi kategorileri henüz güçlü olmasalar bile, bugünkü aşamada, yeni tarihsel blokun harcı olan tayin edici stratejik düzeyi tutmaktadırlar. Bu, eylemi doğmakta ve gelişmekte olana dayandıran marksist stratejinin ilk ilkesidir.

Büyük bilimsel ve teknik değişimler ekonomik ve sosyal yankılar yapmakta ve çok derin politik değişimleri zorlamaktadırlar.

Bu değişimlerin tahlili, Fransa'da sosyalizme geçiş üzerindeki görüşlerimizin mümkün olan tek teorik temelidir. Yalnız bu tahlillerden hareketle yollarımız ve stratejimiz bilimsel bir şekilde tanımlanabilirler.

2. Buradan ikinci teşebbüs ortaya çıkar: Yeni sınıf ilişkilerinin incelenmesi. Bu inceleme, bizi yeni "tarihsel blok" u esaslı bir şekilde tanımlamaya götürür. Bu inceleme aynı zamanda, bu "tarihsel blok" un ortak paydası olabilecek taleplerin tesbitine de imkân verecektir; böylelikle işçi sınıfı da yeni genişlemesi içinde *yönetici rolünü* oynasın.

Taleplerin ölçülmesi sorununu çözümlemek için, 1968 Mayıs-Haziran hareketleri, son derece zengin bir tarihsel deneme alanı yaratmışlardır.

Ülkemizin tarihinde ilk defa, 8 ilâ 9 milyon ücretli ekonomik mekanizmanın tamamını felce uğratmıştır. Bu olay, 1936 grevlerinden nicelik bakımından da, çok daha fazla değişik olmuştur. Çünkü hareket işçi sınıfının çok dışına da taşmış, *özellikle öğrencileri de içine almıştır.*

Genel İş Konfederasyonu'nun (C.G.T.) başkanı Benoît Frachon, o zaman bunun kapitalist temerküzün ani hızlanması devresinin lik büyük doğrulanması olduğunu belirtmişti. Oysa, bu hızlanma otomasyonun uygulanmaya başlanmasının zorladığı temerküz gerekleriyle sert bir şekil almıştır. 1968 Mayıs'ında, Fransa'da sibernetik çağının ilk büyük grevi yapılmıştır.

Bu grev, aydınlatıcı iki özellik taşımaktadır:

Grev, önce büyüklüğü ve kelimenin geleneksel anlamı ile yalnız işçi sınıfını sürükleyen bir genel grev olmamıştır. Bu, bir "ulusal grev" in ilk denemesi olmuştur. (Bu terimi İspanyol Komünist Partisi'nin genel sekreteri Santiago Carillo ortaya atmıştır). Bu greve (kelimenin modern geniş anlamı ile) işçi sınıfının yeni unsurları, kadroların çok sayıda üyesi, mühendisler, öğrenciler, memurlar ve diğer toplumsal katlar da katılmışlardır. Ayrıca, bu grev emeğin sömürülmesine karşı değil, yabancılaşmaya karşı da yapılmıştır. Bütün bunlar, 1968 Mayıs-Haziran'ında ortaya çıkanların tahlili için teorik ve pratik önemi olan yeni unsurlardır. Keskin bir gözlemci olan Henri Callat şunları kaydetmiştir:

"1968 Mayıs'ında yalnız, derhal üretim yapan iş gücü olarak emekçi başkaldırmamıştır; genel olarak üretim gücünü katan "kolektif emekçi" belki de ilk defa gelişmiş bir

ülkede, bu kadar büyük bir güçle kendini göstermiştir."

1963'deki madenciler grevi ve sonra Grenoble'daki Neyrpic grevi bu yeni oluşumun belirtilerini vermişlerdi. Fakat bunlar hiç bir zaman 1968 Mayıs-Haziran hareketinin ulusal çapında olamamışlardır. Bu hareket zamanımızın önemli bir olayına işaret etmiştir: Tekniğin gelişmesi bile ücret taleplerini, emekçileri emeklerinin yönetiminden uzak tutan kapitalist sistemin ilkesine meydan okumaya bağlamaktadır.

Bu yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkan bir olay -daha önce de işaret ettiğimiz gibi- yirmi yıl önce teknik ve ekonomik gelişmenin gerekleri, demokrasinin gerekleri ile çatışmaya giderken bugün bu iki gereğin aynı yönde hareket etmesidir.

C.G.T.'nin Mühendisler ve Kadrolar Birliği'nin dergisi olan ve kadroların meşguliyetlerinin, bütün sömürülenlerinin hareketine nasıl bağlandığını göstermeye çalışan "Option" 1968 Eylül-Ekim sayısında; Mayıs-Haziran hareketlerinde milyonlarca grevcinin talepleri ile kadroların taleplerini karşı karşıya getirmenin ne kadar yanlış ve soyut bir iş olacağını çok güzel bir şekilde ispatlamıştır. Güya yalnız ücretleri için savaşan grevcilerle kendi sektörlerini ilgilendiren projelerin ve politikaların hazırlanmasına katılmayı isteyen kadroları karşı karşıya getirmenin yanlış olduğunu "Option" göstermiştir.

Gerçekte, bir tarafta olduğu gibi öbür tarafta da talebin iki kutbu arasında önem şu ya da bu yönde değişik şekilde verilmiş olsa bile, diyalektik bir karşılıklı hareket olmuştur.

Elektronik, petrokimya, havacılık ve uzay sanayii gibi kilit sektörlerde iki unsurun birbirlerine bağlı olmaları anlamlıdır:

Petroles d'Aquitaine'in kadroyu teşkil etmeyen işçileri "sorumluklarını şirketin bütününe katan" örgüt istemişlerdir.

Sud-Aviation'un Suresnes fabrikasında, kadrolar 20 Mayıs'ta "teşebbüsün yönetimine etkili ve demokratik bir şekilde katılmayı" ön planda istemişlerse de, Haziran sonunda ücret sorunlarına önem vermişlerdir.

28 Mayıs'ta, Saviem ve 30 Mayıs'ta Kleber-Colombes kadroları taleplerini bilgi edinme hakkı ve yönetime katılma konuları üzerinde toplamışlardır.

Thomson-Houston'da, Hotchkiss'te, Brant'ta personelin tamamı -işçiler ve kadrolar- "1968 Mayıs'ı grev hareketinin, tarihsel dememek için derin orijinalliği" olarak niteledikleri eylemlerinde başlatıcı güç, sorumluluk ve teşebbüsün meydana getirdiği "monarşik şirket" e karşı haysiyet talepleri üzerinde ısrar etmişlerdir.

1968 Mayıs'ında, yalnız kadroların değil fakat, işçi sınıfının bir çok katı tarafından katılmanın talep gücünün hareket hattı, leitmotiv'i haline getirmek eğiliminin daha bir sürü örneğini vermek mümkündür. (İktidar tarafından katılmanın anlamı değiştirilmiştir).

Elbette katılma terimi çok değişik gerçekleri kapsamaktadır: Sendika haklarının basit genişletilmesinden ekonomik yönetimin işçilerce yönetilmesi ve kontroluna kadar değişen gerçekler ki, bu sonuncular yalnız sosyalist bir rejimde gerçekleştirilebilirler.

Özellikle, "katılma" ile "kendi kendine yönetimi" birbiriyle karıştırmamak gerekir. İkisi arasında şu temel fark vardır: Kendi kendini yönetim ancak, büyük üretim araçlarının özel mülkiyetini yok etmekle başlayabilir. En iyi hallerde; yani, "devrim öncesi" bir durum içinde, "katılma" nın en yüksek sınırı kapitalizmden sosyalizme geçiş yolu olarak Lenin tarafından düşünülen ve gerçekleştirilen "işçi kontrolu" olabilir. O zaman yönetim yine özel mülkiyet sahiplerinin elindedir fakat, işçiler tarafından kontrol edilmektedir.

Bazıları için iş yerinde demokrasi ile eş anlamda olan katılma talebini hükûmet demagojisi ele geçirmiş ve bunun anlamını tamamen değiştirerek katılmayı "sınıfların işbirliği" yapmıştır.

1968 Mayıs ve Haziran'ındaki büyük grevler ve Grenelle görüşmeleri sırasında, patronların, özellikle "paralel bir iktidar" teşekkül ettiğini görmekten korkmaları anlamlıdır. Grev halindeki dokuz milyon işçinin baskısı, işyerlerinde sendika garantisini sağlamayı başarmıştır. Hükümete gelince, iş yerleri seviyesinde demokrasi isteğini kanalize

etmeye çalışmış, gerçek katılmayı oyuna getirmek ve bundan bir çeşitleme yapmak için "katılma" sloganını kendine göre ele alıp ortaya bir "sermaye-emek ortaklığı" çıkarmıştır. Bu proje, ücretlilere bilgi edinmek ve istişarede bulunmak hakkını vaad etmektedir. Fakat bu katılmanın sınırları çok dardır: Yönetime karışılmasını imkânsız kılmak için "iş sırrı" nın ve dolayısiyle bilgi edinme ayrıcalığının etkili araçlar olarak kullanıldığı bir ülkede; bilgi edinmek hakkı, gerçek unsurların değil, yayınlanabilecek unsurların öğrenilmesinden ibaret kalacağa benzemektedir. İstişareye gelince; bu patronlar için daha zararsızdır: İşçiler ya da temsilcileri fikirlerini söylemek ya da tekliflerde bulunmak hakkına sahip olacaklardır. Fakat bu istişarî mahiyette olacaktır. İşçilerin kararların alınmasında gerçek bir hakka sahip olmaları söz konusu değildir. Bu şartlar içinde, öngörülen "diyalog", kararları bu istişare karikatürü ile daha kabul edilir bir duruma sokmaya ve sonunda bugünkü otoriter yapıların entegrasyonunu desteklemeye yarayacak bir tuzak durumuna gelebilecektir.

Bu düşsel katılma böylece XIX. yüzyılda entegrasyonun ideolojik aracı olarak dinin oynadığı rolü sürdürmüş olacaktır.

Teklif edilen katılma şekli gerçekten bir tuzaktır. Çünkü kapitalist üretim ilişkileri dokunulmaz ve kutsal olarak kalmaktadırlar.

Kapitalist rejimde her türlü gerçek değişmenin karşısına çıkan ilk engel; üretim araçları mülkiyetinin bu araçların bireysel ya da kolektif sahibine teşebbüsü düzenleme ve yönetme ayrıcalığını vermesidir. Toprak mülkiyetinin derebeylerine savaşı yönetmek ve adalet dağıtmak ayrıcalığını vermiş olması gibi.

Patronların ve hükümetin "katılma" aldatmacası, bize hiç bir zaman, işçilerin, emekçilerin veya kadroların bu terime verdikleri sınıfsal anlamı unutturmamalıdır: Köklü bir demokratik değişim zorunluğu, her burjuva rejimine özgü şeklî demokrasiden sosyalist demokrasiye; yani, patron saltanatının başladığı iş yerinin kapısında durmayan, aksine ekonominin yönetimine ve yöneltilmesine uzanan bir demokrasiye geçiş.

'Kapitalist rejimde bu talebin bir ütopya olduğunu söylemek, **"ücretler ve fiyatlar fasid dairesi"** hakkındaki sosyal-demokrat görüşe başka bir plan üzerinde dönüş demektir. Bu görüşe göre; kapitalist rejimde, verilen her taviz, patron tarafından derhal ve muhakkak geri alınır. Marx, yüz yıl önce ücretler için yapılan bu sonu gelmez savaşın işçi sınıfını yoğurduğunu göstermişti. Bugün de, iş yerinde demokrasi için yapılan savaş diyalektik bakımdan gittikçe ücret için yapılan savaşa bağlanmaktadır.

Bu bağlantı üzerinde ısrarla durmak gerekir. Aksi halde solcuların ebediyen besledikleri bir düş içine düşülebilir. Onlar **"biftek için savaş"** ın artık geçmiş olduğuna ya da ücret taleplerinin o kadar önemli olmadığına inanmışlardır. Yine bu yapılmazsa, katılma için beslenen emellere gerekli önemi vermemek hatasına düşülebilir.

Hattâ, varolan düzenin koruyucuları katılmayı bir sınıflararası işbirliği politikasının ideolojik süsü yapsalar bile; bir çok emekçi için, bu, ekonomik düzeyde demokrasi zorunluğunun ifadesi olmayacaktır.

Yabancılaşmayı işçi sınıfı içinde gittikçe arttıran bu yeni şeklin geniş teknisyen ve kadro katlarında, daha genel olarak aydınlar arasında açık bir bilincine varılması çok önemlidir. Bu bilince varmak yalnız emek gücünün sömürülmesine karşı savaşmak değil, aynı zamanda hedeflerini, değerini ve anlamını tartışmaya izin vermeyen bir sistemin mantığına karşı protesto da demektir.

Böylece öğrencilerin emelleri ile işçi sınıfının hedefleri arasındaki derin iç bağları ortaya çıkarmak mümkün olur.

Bu zorunluklar, öğrencilerde ütopik ve anarşik ifade şekilleri alsalar da, kendilerine özgü durum yüzünden bu bağın bilinci çok defa bu tarihsel hareket, öğrencilerdeki tersine dönmüş aksinden başka bir şey değildir. Öğrenciler, kapitalist rejimdeki sınıf çelişkilerini üstyapılar düzeyinde manevî bir yabancılaşma şeklinde yaşamaktadırlar. Oysa bunalımın kökleri rejimin ekonomik çelişkilerinde, temelde ve sınıf ilişkilerindedir.

Bu konuda da, C.G.T. üyesi mühendislerin ve kadroların dergisi **'Option'** da -Kasım 1968 sayısı, sayfa 39 ve 40-

neden kadroların protestolarını, öğrenci protestolarının uzatılması şeklinde yaptıklarını çok iyi göstermektedir: İyi *yönetimin tek ölçüsünün kâr olduğu* bir teşebbüste kendilerini kadrolar haline getirmek zorunluğunda olan ekonomik sisteme entegrasyonu öğrenciler reddetmektedirler. Kadrolar da teşebbüsü bir teknik yönetim durumuna indirecek bir sistemde çarklar olmayı reddetmektedirler.

"Geleceğin kadroları olacak öğrencilerin kaderi, eski öğrenciler olan bugünkü kadroların kaderine sıkı sıkıya bağlıdır. Her iki taraf da aynı soruna karşı koymak zorundadır: Üretim mekanizmasının bir parçası olmak. Teknisyenler, mühendisler ve kadrolar için derhal, öğrenciler için ise gelecek potansiyel olarak."

Hedeflerini tartışmanın söz konusu olmadığı bir sistemin parçası olmak sorunu.

Bu köklü tarihsel değişimin ölçüsünü almak, yalnız yeni-kapitalizm teoricilerinin işçi sınıfının sayıca azaldığı ve devrimci rolünü kaybettiği yolundaki safsatalarını çürütmeye değil, aynı zamanda işçi sınıfının XX. yüzyılın sonunda tanımlanmış olan ve XX yüzyıl sonunun şartları içinde hareket eden yönetici rolünün doğru temellere oturtulmasına da imkân verecektir.

İşçilerin ücret, çalışma saatleri, çalışma temposu, sosyal sigorta gibi genellikle emek gücünün sömürülmesine yöneltilmiş her türlü nicelik talebini bir kenara itmek ve hattâ küçümsemek hiç bir şekilde söz konusu değildir. Çünkü bu talepler bölünmez şekilde geçerlidirler. Yalnız geleneksel anlamdaki işçi sınıfı -kol işçileri- için değil, **"tarihsel blok"** un bütünü için de geçerlidirler.

Yeni olan ve zorunluğunu Mayıs-Haziran hareketinde şiddetle gösteren nitelik talebidir ki; bu, kapitalist rejimi esasından tehlikeye sokmaktadır: Teşebbüste kol ve fikir işçilerinin karar alınmasına katılmalarını önleyen yabancılaşmaya karşı savaş. Etkili katılma talebi, her şeyden çok **"tarihsel blok"** un bütün taleplerinin ortak paydasıdır, çünkü **"toplayıcı"** bir özelliği vardır: Bütün diğer talepler bunun içindedir ve bunların gerçekleşmesini şartlandırmaktadır. Ayrıca, katılmadan işçi kontroluna, işçi kontrolundan

kendi kendini yönetime geçerek sosyalizm için savaşa yeni ufuklar açmaktadır.

Fakat burada ekonomik talep temel politik sorunun ortaya konmasını gerektirmektedir: Varolan üretim ilişkilerini ve kapitalist mülkiyet şeklini koruyan Devlet sorunu.

Bu Devletin tahlilinde, komünistlerin Parlamento ve partiler karşısındaki tutumunu tanımlamak için bir üçüncü teşebbüs daha gereklidir.

3. Tekelci Devlet kapitalizmi ile kapitalizm, tabiatını esaslı bir şekilde değiştirmemiştir. Büyük üretim ve mübadele araçları bir kaç kişinin mülkiyeti olmaya devam etmiş, bu arada emek de gittikçe daha sosyal bir kişiliğe bürünmüştür.

Ekonomik düzeyde olduğu gibi, politik düzeyde de Marx'ın temel tezleri bu gelişme ile çürütülecek yerde aksine yeni ispatlamalar bulmuşlardır. Çünkü eski çelişkiler altedilmemiş ve yeni çelişkiler de ortaya çıkmıştır.

Politik düzeyde esaslı bir yeni olay, Devletin büyüyen ekonomik rolü olmuştur ki; bu da, onun baskıcı rolünü hiç bir şekilde azaltmamıştır.

Devletin ekonomik faaliyetleri kırk yıldan beri -1929 bunalımından ve Keynes'ci müdahalelerden beri- gittikçe artan bir önem kazanmıştır.

Devlet, büyük teşebbüslerin millîleştirilmesiyle üretim alanına girmiştir. Büyük kredi ve büyük mali kuruluşların millîleştirilmesi ya da kontrolu ile, Devlet, ülkenin başlıca bankacısı olmuştur.

Sosyalizme doğru yol alan bir sistemde her millileştirme özel teşebbüslerle rekâbet ederek ve onları piyasa dışına doğru iterek özel sektöre bir baskı aracı olarak kullanılabilirdi.

Bunun aksine bugünkü sistemde Devlet kapitalizmi ve millîleştirmeleri bunları zorunlu yapmış olan rejimin yaşamasını sağlamak için kullanmaktadır. Fransa'da yatırımların tamamının yüzde 40'ını her yıl kamu yatırımlarının payı teşkil ettiğine göre, Devlet bu işi çok daha etkili bir şekilde yürütmüş olmaktadır.

Kapitalizmin güdümlü genişleme planları -sosyalist ekonominin meydan okumasına karşılık olarak- Devletin

ve Devlet kapitalizminin teşvik edici ve düzenleyici rolü, teknik gelişme ve sermayenin hızla temerküz etmesi: Fransız kapitalizmi ile Avrupalı ve diğer yerlerdeki ortakları arasında zirve seviyesinde yapılan uzlaşma görüşmeleri; bütün bunlar, XIX. yüzyılda Devletin dışında işlerdi. Bugün ise, Devletin başlıca görevlerinden olmuşlardır ve bütün diğer görevler -özellikle baskı görevleri- bunlara uydurulmuşlardır.

Fransa'da, Gaullisme, tekelci Devlet kapitalizminin olgunlaşmasını inkâr edilmez şekilde hızlandırmıştır. Bunun için de Devleti büyük tekellerin gelişmesinin gereklerine uydurmuş; kaderin ve tarihsel gereğin bir memuru olmuştur.

Bu uymanın en belirli çizgisi, Parlamento ayrıcalıklarının azaltılması olmuştur.

Liberal kapitalizm devresinde, Devletin ekonomik sorunlara "gece bekçisi" gibi olumsuz müdahalelerde bulunduğu, görevinin kapitalizmin gelişmesini köstekleyen hukukî engellerin kaldırılması olduğu bir zamanda; Parlamento, işçilerin güçlü bir şekilde temsil edilmedikleri, hâkim sınıfların değişik bölümleri arasında boy ölçüşüldüğü kapalı bir alandı. Oylanan kanunlar, toprak sahipleri, sanayiciler, ticaret, bankalar arasındaki anî güç ilişkilerini ifade etmekte, bu bölümlerden birine ya da ötekine, az *ya da çok kolaylıklar göstermekte ya da ayrıcalıklar ver*mekteydiler.

Emperyalizmin doğuşu ile beraber Parlamento daha olumlu bir şekilde müdahaleye dâvet edilmiştir. Görünüşteki ayrılıklara karşılık birbirlerine daha bağlı güçlerin baskısı altında, hâkim sınıflar genellikle şu iki büyük tehlikeye karşı bir blok meydana getirmektedirler:

İçerde, işçi sınıfının güçlenmesi ve Parlamentodaki etkisini yok etme sorunu; dışarda, diğer emperyalizmlerin rekâbeti. Bunlar, seçim alanları dışında da emperyalizmin devamının sağlanmasını istemektedirler. Fakat Parlamento hâlâ burjuvazinin işlerinin bir yönetim kurulu olmaya devam etmekteydi.

Uzun süre, İkinci Dünya Savaşı'nın arifesine kadar -hattâ bir derecede 1958'e kadar- bu hedeflere geleneksel

yollardan ulaşılmıştır: Hâkim sınıflara ayrıcalık tanıyan seçim kanunları, haberleşme ve propaganda araçlarına sahip olunmasının verdiği imkânlarla ideolojik ve politik aldatmacalar, yolsuzluklar, vb.

Bugün Devletin tutuculuk görevi dışında en esaslı görevi kapitalist ekonomiyi örgütlemek olmuştur. Yatırımlar gittikçe büyüdüğünden ve hattâ özel tekellerin imkânlarını da aştıklarından; bu yatırımlar uzun vâdeli planlamaları gerektirmektedir. Sibernetik çağında on beş hattâ yirmi yıl sonrası için tahminler yapmak ve tehlikeleri hesaplamak gerekmektedir.

İstikrar ve devamlılık zorunlukları, parlamenter demokrasinin kuralını teşkil eden özgür politik rekâbet ilkelerinin önüne geçmişlerdir.

Bu andan itibaren de Parlamentonun politik önceliği çifte bir mahkümiyete uğramaktadır:

— Teknik nedenlerle,

— Sınıfsal nedenlerle.

Tekelci Devlet kapitalizmi devresinde önemli kararların geleneksel parlamentarizmin rastlantılarına ve özellikle halk temsilcilerinin kontroluna ve tartışmasına bırakılmıyarak bir Devlet örgütü tarafından alınmaları şart olmaktadır.

De Gaulle, aslında, tekellerin bu iki zorunluğuna karşılık vermiştir.

Bu durum da, demokrasi ve sosyalizm için yapılan savaşın stratejisi ve taktiği için derin sonuçlar doğurmaktadır.

Bugün Parlamentonun oynadığı ikinci derece rolün tarihin bir anına isabet eden bir rastlantı olmadığının, bundan başka bir çağın nihilist sonuçlarını çıkarmadan ve anarşist sendikacılığı canlandırmadan açıkça bilinmesi gerekmektedir.

Zamanımızın ve ülkemizin şartları içinde, Parlamento, yeni sınıf güçleri ilişkisi karşısında, halk temsilciliği yoluyla yine de kararların kontrolunda önemli bir rol oynayabilir. Parlamentoda çoğunluğu ele geçirmek, sosyalizme doğru yol alan demokratik bir iktidarın desteklenmesi ve yığınların bir araya getirilmesi için büyük bir etki olabi-

lir. Fakat o zaman Parlamento politik hayatta; ne iktidarın ele geçirilmesinde, ne de ülkenin işlerinin yönetilmesinde tahrik edici bir rol oynayabilir.

İktidarın ele geçirilmesi rolünü oynayamaz; çünkü rejimin hayat merkezi artık orada değildir: Tekeller iktidarının gerçek karar merkezlerinin ve teknokratik mekanizmalarının abluka edilmesi, sinir merkezleri başka yerde olan Devlet mekanizmasına yeni bir Parlamento çoğunluğu aşısı yapılarak ya da 1830'u hatırlatan barikat kurmalarla gerçekleştirilemez.

Seçimlerin ve parlamentoların ve yığınların sokaklarda gösteri yapmalarının bir kenara bırakılmasını söylemek istemiyoruz. Fakat işaret etmek istediğimiz şudur: Olağanüstü bir ekonomik mekanizma haline gelmiş Devlet mekanizmasının abluka edilmesi önce ekonomik düzeyde gerçekleştirilmelidir. Yığınların toplanması ve Parlamentoda olduğu gibi sokakta da savaşması; hareket alanında yapılan savaşı desteklemek için gereklidir: Başlıca işi ekonomik olan Devletin ekonomisini felce uğratmak.

Devrimci savaş bütün alanlarda aynı zamanda yürütülmelidir: Politik alanda, ekonomik alanda ve kültür alanında. Savaş, yalnızca politik alanda kalmamalıdır. Marx ve Lenin bu üç alanın varlığını ve bunların birbirleriyle ilişkilerini ortaya koymuşlardı. Fakat Rusya ya da Çin gibi ülkelerde gerçekleşmiş sosyalist devrimin içinde bulunduğu özel tarihsel şartlar; politik savaşın kronolojik ve hiyerarşik önceliğine, bazan yalnız buna önem verilmesini gerektirmişlerdir. Başlangıçta ekonomik ve teknik bakımdan geri kalmış, burjuva demokrasisi geleneklerine sahip bulunmayan bir ülkede bu şekil gerekli olmuştur.

Çok ilerlemiş ülkelerde ise, durum, başka türlüdür.

Üç savaş şekli aynı zamanda yürütülebilir ve yürütülmelidir.

Rusya'da, yeni bilimsel ve teknik devrimden önceki aşamada kapitalizm tarafından meydana getirilmiş ve otokratik bir rejimin gayri meşrûluğu içinde yaşayan bir işçi sınıfı; özel bir konjonktür içinde -savaş ve yenilgi- önce politik iktidarı ele alabilmiş, sonra da -hiç değilse Lenin'in zamanında-, proleterya diktatörlüğüne bir sosyalist demok-

rasi şekli verebilmiştir. Fransız emekçileri -kol ve fikir işçileri- için bu sıranın tersine çevrilmesi imkânı çok büyüktür.

Lenin'in de işaret ettiği gibi, burjuva devriminde, güçlenen sınıf aslında politik iktidarı ele geçirirken ekonominin en ileri şekillerine hâkim bulunuyordu. Ekim Devrimi, bu sıray! tersine çevirmiştir.

İleri bir ülkedeki sosyalist devrimde, sıranın tersine çevrilmesi ihtimali elbette ayni özelliği taşımamaktadır. Çünkü emekçiler, politik iktidarı ele geçirmeden önce başlıca üretim araçlarının mülkiyetine sahip bulunmamaktadırlar. 1917 Rusya'sındaki duruma kıyasla, 1969 Fransa'sında asıl olan, yeni çelişkiler içinde -bunlar üzerinde el birliği ile düşünüleceğini ve bunlarla savaşılacağını bekleye duralım- yaşayan kol ve fikir işçisi Fransız emekçilerinin sosyalizm için savaş aşamasında da sosyalist bir toplumda kendilerine özgü olacak sorunlar yaratmalarıdır. Bu sorunların başlıcası, ekonominin ve Devletin yönetimine ve yöneltilmesine etkili bir şekilde katılmak sorunudur.

Lenin de, Marx gibi, zamanının ve ülkesinin tarihsel imkânlarına ve gereklerine bakarak şu sorunu ortaya koymuştu: **"Pratik olarak demokrasinin çıraklığını yapınız...** Yığınları Devletin yönetimine doğrudan doğruya, genel bir şekilde ve etkili olarak katılmaya götürünüz; Devrimin tam zaferinin garantisi yalnız ve yalnız buradadır." (1).

Sosyalizmin Sovyetler Birliği'nde, içinde kurulduğu nesnel şartlar 1932'den sonra ve Lenin'in haleflerinin hatalarıyla Lenin'in önceden tahmin ettiği bozulmayı, zaman zaman ucubeleşme derecelerine kadar götürmüşlerdir ve sosyalizm halk tarafından değil, halk için kurulmuş olmuştur.

XX. yüzyılın sonlarına doğru Fransa'daki durumda iktidarın ele geçirilmesi ile demokratik örgütlenmesi arasındaki bu kopmanın nesnel şartları bulunmamaktadır.

Lenin de Marx gibi bir kere daha içinde yaşadığı devre bakarak ülkesinde gerçekleşmemiş şöyle bir imkân dü-

(1) Lenin: "L'Etat et la révolution" (Oeuvres, cilt 24, Sayfa 178).

şünmüştü: "Kapitalizmin gelişmesi gerçekleşmiştir... Herkesin Devletin yönetimine gerçekten katılması için gerekli temeller atılmıştır. Bu temeller, en ileri kapitalist ülkeler tarafından gerçekleştirilmiş olan genel eğitimdir; sosyalize edilmiş örgüt tarafından milyonlarca insanın, posta, demiryolları, fabrikalar, ticaret, bankalar için eğitilmeleri ve yetiştirilmeleridir. Ancak bu tür ekonomik temellerle kapitalistleri ve memurları devirdikten sonra derhal ve ertesi günü onların yerini doldurmak mümkündür." (1).

Bugün bizde emekçiler bir bakıma gelişmiş kapitalizmin yeni ve ilk görülen çelişkilerine, ya da açlık gibi hemen kendini gösteren yoksulluk değil de sinir yıpranması ve yabancılaşma gibi çelişkilere karşı yürüttükleri savaşta sosyalizmin çıraklığını yapabilecek imkânlara sahiptirler.

O zaman sosyalizm için yapılan istekler ve savaş yeni özellikler göstermektedir:

— Sistemin eleştirisi, bu eleştirinin yönetiltidi bütün düzeyler için 'ikame' çâreleri hazırlanmadan yapılamaz.

— İktidarı ele geçirme, yalnız Devlet düzeyinde değil, aynı zamanda ekonomiden kültüre kadar bütün düzeylerdedir. Çünkü, rejim ilkelerini inkâr edenlerce bu düzeylerde meydan okunmaktadır.

— Toplum hayatının bütün düzeylerine gerçek demokratik katılma zorunluğundan doğan sosyalist Devlet hiç bir güçlükle karşılaşmadan demokratik bir Devlet olabilir ve bürokrasiden kaçınabilir. O bürokrasi ki, "kapitalist şeklin" sonuna kadar gelişmemiş olduğu toplumlarda sosyalizmin doğuşu ile yerleşmiş; Devlet kaynakları ve güçleri aşırı şekilde merkezleştirmiş ve bu da bir sürü trajediyi beraberinde getirmiştir.

Elbette bu yüzden ülkemize özgü şartlar içinde İspanyol Komünist Partisi Genel Sekreteri Santiago Carillo'nun ileri sürdüğü tezin tahlil edilmesi lâzımdır. Bu teze göre, "ulusal grev" in emekçilerin bir kısmını büyük yığından koparmakla sonuçlanan modası geçmiş anarşik sendikalist "genel grev" ile bir ilişiği yoktur.

---

(1) Lenin: A.g.e. (cilt 25, sayfa 510-511).

Mayıs ayında İşçi sınıfının, öğrencilerin, çok geniş kadro katlarının, memurlarının; sonra Haziran'da gecikmeyle ve değişik bir mikyasta köylülerin harekete geçirildikleri olaylar bir "**ulusal grev**" değil, bunun ihtimalinin ilk işareti olmuşlardır.

Devrimci savaş kendini bir seçim ve Parlamento mücadelesi ile sınırlayamaz ve hattâ Parlamento mücadelesini esas olarak göremez.

Parlamentonun rolünün değişmesi ve azalması ,sosyalizme geçiş için barışçı yol ile Parlamento yolunu birbirleriyle karıştırmamızı yasaklar. Aynı nedenler birlik sorununu, solun birliği sorunu ile karıştırmamızı da engeller.

Yığınlara göre sol ilerici güçle aynı anlamdadır. Fakat şunu da unutmamalıyız; sol anlayışı parlamenter bir görüşten doğmuştur. Yalnız meclis salonunun coğrafî durumu ile ilgili olarak değil, özellikle ve daha köklü olarak çoğunun artık modası geçmiş bazı siyasî partiler görüşüne dayanılarak tanımlanmıştır.

Marksistler için, siyasî bir parti bir sınıfın, bir toplum katının, daha örgütlenmiş ve daha bilinçli bir bölümüdür ve bu sınıfın çıkarlarını ifade ederek mücadelesini örgütlendirmektedir.

Uzun bir süre Fransa'daki sınıflar ve toplum katları varlıklarının bilincine varmışlar; örgütlenme ve eğitim imkânlarına sahip partiler aracılığı ile örgütlenmişlerdir. Bunun sonucunda yalnız Parlamentoda istikrarlı bölümler kurmak, mahallî meclislerde temsilciler bulundurmakla kalmamışlar; ayni zamanda her parti, ideolojisini yaymak için gazeteler çıkarmış, sözlü propagandayı destekleyecek ve eylemleri örgütlendirecek bir mekanizma da kurmuşlardır.

Bugün, böyle bir tanımlamaya yalnız Komünist Partisi ve daha aşağı bir düzeyde de Sosyalist Parti uymaktadır.

Buna karşılık, önemli toplum katları da artık seslerini siyasî partiler yolu ile duyurmamaktadırlar.

Şurası bir gerçektir; L'Humanité'nin dışında, bir partinin ideolojisinin sürekli sözcülüğünü yapan gazeteler ortadan kaybolmuşlardır ve parti örgütleri yine Komünist Partisi dışında ve bir bakıma Sosyalist Partisi'nin dışında

temele sağlam bir şekilde oturmayan yalnız seçim zamanlarında temelle bağlantı kuran; olayların gelişmesine ve kanaatlerin akımına göre durmadan değişen, parçalanan, yeniden gruplaşan 'ulusal kurmay heyetleri' durumuna düşmüşlerdir.

Bugün Komünist Partisi dışında bu şekilde sürekli örgütlenmiş, bir sınıfa ya da bir toplum katına kendi kendinin ve hedeflerinin bilincini veren ve bu hedeflere ulaşmak için örgütlenen bir ikinci parti yoktur.

Değişik sınıfların ya da toplum katlarının çıkarlarını ve emellerini az ya da çok şaşırtıcı bir şekilde ifade eden büyük akımlar ve hareketler artık sürekli olarak büyük partilerin yapıları şeklinde billürlaşmamaktadır. İster de Gaulle'cülük, ister komünist olmayan sol; ister hristiyan sosyalistler olsun, partiler ve politik kuruluşların sosyal terkipleri yalnız etiketlerinde değil, örgütlerinde ve programlarında da durmadan değişmektedir.

Az çok aldatıcı bilinçlenme, şu ya da bu partinin kendine özgü örgütlenmesi ve propagandası yerine ortak bir şekilde bilgi almadan itibaren başlamaktadır. Yüzde 90'ı neo-kapitalizme ait olan basın, radyo ve televizyon eski partilerin geleneksel çarkını kırmışlardır ve verdikleri bilgiler karşısında artık her kişi kendi sınıfının açısından tepki göstermekte ve yarı gözü kapalı olarak ya Gaullisme'e, ya reformcu muhalefete, ya da soyut devrimciliğe yönelmektedir.

Bu durum, birlik sorunlarına yeni bir yaklaşma yolunu zorunlu kılmaktadır.

4. Böyle bir durumda, birlik, yalnızca partiler ve politik kuruluşlar arasında bir ittifak gibi düşünülmez. Hattâ bu yoldan muhakkak geçmesi de gerekmez. Bunun tek istisnası, artık kendi öz ideolojosinin pek az taraftarının bir kısmına yayıcısı durumuna düşmesine rağmen hâlâ bir partinin bazı özelliklerini muhafaza eden Sosyalist Partisi olabilir.

Bugün birlikten sadece birbirlerine bağlanacak toplum katları yönünden söz edilebilir. Çünkü artık, bu birliğin bilinçli ifadesini verecek istikrarlı ve örgütlü partiler kalmamıştır. Kelimenin geleneksel anlamı bakımından sendi-

ka ya da meslek örgütleri artık partilerden çok daha önemli bir rol oynamaktadır.

Birliğin muhtevası ve hedefleri de değişmiştir. Solun birliğinden söz edilmeye devam edildiğinde sorun antifaşizm açısından ortaya konmuş olmaktadır. Bu, 1936 da tamamen meşrü idi. 1945'de daha az meşrü olmuştu. (Manrice Thorez, solun birliğinin ne ifade ettiğini anlatırken ihtiyatlı davranmıştı. Çünkü 1936'da bir sosyal gruplaşma söz konusuyken 1945'de ulusal bir gruplaşmadan söz edilir olmuştu).

Her iki durumda da hedef açıktır: Birinde sosyal nedenlerle, öbüründe de ulusal nedenlerle bir faşist tehlikesine ya da faşist işgalcinin ve işbirlikçilerinin geçici zaferlerine karşı gerçek bir burjuva demokrasisini korumak ya da yeniden kurmak söz konusuydu. O zaman, Komünist Partisi "**gençleşmiş**" bir demokrasiden söz etmiştir ki, kullanılan bu terim yerindedir: Faşizme karşı burjuva ve şekilci de olsa gerçek bir politik demokrasinin yeniden kurulması ya da yenileştirilmesi geçerli bir hedefti. Çünkü bu hedef, işçi sınıfının çevresinde orta sınıflarla küçük ve orta burjuvaların toplanmasına imkân verecekti.

Bu ulusal gruplaşma çok daha ötelere giderek işgalciye ve işbirlikçilerine de karşı çıkabilecekti.

1969'da sorun, yeni açılardan ve yalnız savunucu bir şekilde ortaya çıkmamıştır. Hedefler, burjuva demokrasisi ya da sosyalist demokrasi yönünden açıkça tanımlanmalıdır. Şekilce, yani yalnız politik alanda sınırlanmış bir burjuva demokrasisi vardır. Bunu yeniden canlandırmak, yenileştirmek, gerçekleştirmek faşizme karşı yapılan savaşta meşrüdur.

Bir sosyalist demokrasi; yani, ekonominin içine giren ve teşebbüste patron saltanatına son veren demokrasi vardır.

Biri ve diğeri arasında bazı aşamalar düşünülebilir. Fakat bu aşamaların hiç biri burjuva demokrasisine ya da sosyalist demokrasiye temas etmeden tanımlanamaz.

Bu geçiş politikası şeklini tanımlamak için gerekli ilk şart, bunun yerini geçmişine -yani, şekilde burjuva demok-

rasisine- göre ve geleceğine -yani somut sosyalist demokrasiye göre- tayin etmektir.

Somut, sosyalist demokrasi, şekilci burjuva demokrasisinin tersi değil, Hegel'in terime verdiği anlam içinde, onun "aşılması" dır. Çünkü, burjuva demokrasisinin bütün başarılarını içine almakta -Bu başarılar, yüzlerce yıl feodaliteye karşı yapılan savaşta elde edilmişlerdir- ve bu demokrasinin sınırlarını kaldırmaktadır.

Bu sınırların başlıcalarını hatırlatalım:

— Burjuva demokrasisi şekilci bir demokrasidir; çünkü yalnız ve soyut olarak politik bir demokrasidir. Teşebbüsün kapısı önünde durmaktadır ve buradan itibaren de patronun saltanatı başlamaktadır. Politik alanda, teorik olarak, hâkim görünen "vatandaş" bu kapının arkasında üretim araçlarının bireysel ya da kolektif mülkiyet sahibine kayıtsız şartsız itaat etmesi istenen bir "tebaa" olmaktadır.

Sosyalizm için savaş; yani, burjuva özgürlüğüne ve onun aracılığı ile de somut sosyalist demokrasiye geçiş için yapılan savaş, bu sınırları ortadan kaldırmak, teşebbüs düzeyinde gerçek bilgiyi edinmek, yönetim için kültür almak ve çıraklığını yapmak ve kararlara katılmak hakkını kazanmak için yapılan bir savaştır.

— Bu "aşma" nın sonuçlarından biri de **"teşebbüs özgürlüğü"** konusundaki burjuva görüşünün aşılmasıdır.

Burjuva ideologları, bu **"teşebbüs özgürlüğü"** nü övmekte ve sosyalizmi üretici emekçiyi bir **"memur"** durumuna getirmek ve teşebbüs ruhunu öldürmekle suçlandırmaktadırlar. Şunu işaret etmek gereklidir; çok gelişmiş bir ülkede sosyalizm teşebbüs ruhunu öldürmemekte aksine bunu genelleştirmektedir. Bu teşebbüs ruhu kapitalist rejimde üretim araçları sahiplerinin bir ayrıcalığıdır. Bu da şekilci demokrasinin oyununu meydana getirmektedir. Çünkü mülkiyet sahiplerinin ekonomik iktidarı onlara basın-yayın ve sinema gibi ifade araçlarının ayrıcalığını ve tekelini de vermektedir.

Bir burjuva demokrasisinde tek hâkim olan paranın iktidarı ifade araçlarının tekeli yolu ile yığınları kandırmakta, onların temsilcilerini ve yöneticilerini baştan çıkarmak-

ta ve politikasının ekonomik araçlarını vermeyerek şu ya da bu hükûmeti torpillemektedir. Bu yüzden, ulusun iradesi ile bu iradeden doğması gereken politik kararlar arasında kopukluk olmaktadır.

İşte bunun için bütün demokratların ortak projeleri demokrasinin sosyalizme açılmasını, seçenlerle seçilenler ve hükûmet arasında -daha genel olarak- ve yönetenlerle yönetilenler arasında bağlar kurulmasını ilk zorunluk olarak temenni etmektedir.

Seçenlerle seçilenler arasındaki bu bağ, emir verme mahiyetinde bir görevle gerçekleştirilebilir: Bir milletvekiline soyut bir programa göre açık bir çek vermek yerine, seçim, kesin bir tedbirler ve gerçekleştirilecek işler kataloğuna göre yaptırılabilir. O andan itibaren seçen ile seçilen arasındaki pakt, bu kataloğa saygı gösterilmediği takdirde feshedilebilir olmalıdır. Bu kataloğa göre alınacak tedbirlerin de sonu geldiği anda seçilenin görevi sona ermelidir.

Seçilenlerle hükûmet arasındaki bağ, hükûmet ile içinden çıktığı çoğunluk arasında bir kanun anlaşması yapılarak sağlanabilir. Bu, şartlı görevin bir sonucudur: Seçim devresi süresince hükümeti çoğunluğa bağlayan bir program, seçmenlerden geldiği takdirde izlenen politikanın, partilerin kurmayları arasında bir uzlaşma hâlini almasını önleyebilir. Bu anlaşmanın bozulması ister istemez temsilciler meclisinin feshini ve tekrar seçmenlerin karşısına çıkılmasını gerektirir. Bu, geleneksel Fransız politikasının bir metronom gibi hareket etmesini önlemek için yapılmalıdır. Yani, seçmenler bir sol çoğunluk seçtikleri zaman devrenin sonunda sağcı bir hükümetin iktidarda olduğu görülmemelidir.

Yönetilenlerle yönetenler arasındaki bağ, azınlığın haklarını garanti altına alan ve hükûmete yığınlarla bağlantısını sürdürmesine imkân veren düzenli bir diyalog ile gerçekleştirilebilir. Televizyon ve radyo ve düzenli diyalogu programın uygulanması ve kataloğa saygı gösterilmesi için müesseseleştirebilirler.

Ancak bu şekilde Fransız politikasının âdetleri sağlığa kavuşturulabilir.

Kitle haberleşmesi araçlarının, haberleşme ve propagandayı iktidarın hizmetinde azamî şekilde merkezleşmelerine yol açabilecekleri bir gerçektir. Fakat elektronik beyin ve televizyonun aynı teknik araçları da haberlerin azamî şekilde dağılmalarının sağlanmasına, sonuç olarak da teşebbüslerin ve kararların merkezcilikten azamî şekilde kurtulmalarına imkân verebilirler.

Tekniğin bu iki yüzü o şekildedir ki, bunun sayesinde şimdiye kadar görülmemiş tipte bir "direkt demokrasi" nin mümkün olabileceği de düşünülebilir. Rousseau hesaplamaktaydı; "halk, kendine temsilciler seçtiği andan itibaren özgür değildir" ve aynı zamanda artık hükümdar için de -site çok küçük değilse- halk arasında haklarını korumak imkânı kalmaz (1).

Oysa bugün elektronik beyinler ve haberleşme tekniğinin ilerlemesi sayesinde zirve ile temel arasında sürekli bir haber alış verişi, bütün halkın bir çeşit sürekli genel kurulu düzleyebilir. Böyle bir genel kurulda, her kişisel fikir, her an kaydedilerek toplanır; her bilgi programlandırılır ve yayılır.

Bu son varsayım belki çok uzak bir düşten başka bir şey değildir fakat, yalnız daha geniş bir fikre geçişi ve bir sınıra ulaşmayı ifade etmektedir. Öznel unsurun şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde genişlemesi sonucunu veren yeni bilimsel ve teknik devrim; tarihsel akışta herkesin kişisel ve sürekli olarak bilinçli bir müdahalede bulunması imkânlarını ve şartlarını yaratmaktadır. İşte, bu mümkün olanı gerçekleştirmelidir.

5. Gerekli ve aslında diğerlerini şartlandıran beşinci teşebbüs de parti ve parti örgütü görüşünün köklü bir şekilde değişmesidir.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XX. Kongresi'nden sonra "yeni tipte bir parti" imkânını ortaya çıkarmakta Togliatti'nin ne kadar haklı olduğunu daha önce hatırlatmıştık. Yani, bu parti Leninizmin gerçek ruhuna uygun, fakat Lenin'in değişik bir politik konjonktür içinde kurduğu partiden -köylülerin çoğunlukta, işçi sınıfının azınlıkta

(1) Rousseau: "Toplum Sözleşmesi" (3. kitap, bölüm 15).

olduğu geri kalmış bir ülkede ve değişik ulusal şartlar içinde Çar otoritesine karşı savaşan gizli bir parti- farklı,. ekonomik, teknik ve bilimsel gelişmenin değişik bir aşamasında ortaya çıkacak bir partiydi Togliatti'nin öngördüğü.

Bugün istenen ilk teşebbüs, ekonomik ve teknik bakımdan çok gelişmiş bir ülkede eğitilmiş ve "tarihsel blok" üzerinde hegemonyasını kurmuş, çok geniş bir işçi sınıfı içinde, iki yüzyıllık burjuva demokrasisiyle yetişmiş bir halk içinde bir komünist partisinin nasıl olabileceğini düşünmektir.

XX. Kongresi'nin ertesinde Sovyetler Birliği'nde işlenen büyük hatâ: her ne pahasına olursa olsun Stalin'in "Leninizmin ilkeleri" ni; yani, Stalin'in parti ve Devlet görüşünün kurtarılmasına çalışılmış olmasıdır. Ayni hataya Fransız Komünist Partisi de düşmüştür. Bu eleştiri yokluğundan doğan sonuçlar ağır olmuştur: Partinin işçi sınıfının, mekanizmanın Partinin, yöneticilerin mekanizmanın yerine konmaları; Parti örgütünde yaşamaya devam eden ve iç işlemesinin gerçekten demokratlaştırılmasına engel olan Stalinciliğin izi olarak kalmıştır. Bu sonuç, Partinin iktidarda olduğu ve Devletle karıştırıldığı ülkelerde daha az öldürücü olmuştur.

Fransız Komünist Partisi'ndeki demokratik merkezcilik, XX. Kongre'nin ertesinde Stalinciliğin eleştirisine girişmemiş, yalnızca yüzde kalan ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nce durdurulan tahlillerle yetinen bütün partilerde olduğu gibi, şekilci demokrasiden başka bir şeye yer vermeyen bürokratik merkezcilikle karıştırılmıştır.

Marx ve Lenin; Komünist Partisi'nin örgütlenmesini, diyalektik bir modele göre düşünmüşlerdir. Bu modelde demokrasi merkezciliğe feda edilmediği gibi, merkezcilik de demokrasiye feda edilmemektedir. Çünkü demokrasisiz merkezcilik, bürokratik, merkezciliksiz demokrasi de anarşi olur.

Sosyalizmin önce ilk sanayi devriminin henüz zafere ulaşmış olduğu ülkelerde kurulmuş bulunması; gerek ekonomik, gerekse politik düzeyde ilk sanayileşme çağının izlerini taşıyan; yani, mekanist bir modelin gerçekleştirilmesine yol açmıştır.

Bu model, Laplace'in determinizminden ilham almaktadır: Evrenin ve toplumun bütünü -teşebbüs gibi, Leibnitz'in ahenk teorisi gibi- mekanik bir işleme için kurulmuşlardır. Bir tek kanun her şeye hâkimdir ve fabrikada kurallar, her aşamada tek doğru olan faaliyeti emretmektedirler. XVIII. yüzyılın sonundaki sanayi devriminden beri etkililiği belli olan bu fabrika -ve ordu- disiplini, devrimin saldırı devrinden bütünüyle bu ilkelere göre yönetilen bir sanayi toplumunda gerekli model olmuştu.

Oysa, otomatikleştirilmiş üretimin modern kuruluşlarında bu yönetim ve yöneltme metodlarının bugün modası geçmiştir ve gelişmeye bir engel teşkil etmektedir. Aynı nedenlerle politik alanda da kişi iktidarının modasının geçmiş olması gibi.

Bir devrimci parti için bugün üretici güçlerin gelişmesine ve yeni durumlarına uyan örgütlenme ilkelerini kabul edecek yerde, bu modası geçmiş ve felce uğratıcı metodları kopya etmek ve yıkıntıya gitmek demektir.

Bu görüş noktasından, meydana gelen temel değişiklik nedir?

Mekanist modeli, sibernetik model izlemiştir.

Sibernetik modelin esası "feed back" ile müdahale; yani, düzenleyicilerin her an sistemi işlemesinin yeni şartlarına uydurmalarıdır. Bu, bir insan topluluğunda, ister bir fabrika, ister bir parti söz konusu olsun; üretim unsurlarının ya da militanların sübjektivitesinin müdahalesi demektir.

Merkezci ve bürokratik yönetim sisteminde -bir yandan Taylor metodu, öbür yandan Stalincilik bunun örneklerini vermişlerdir- toplum bir makina gibi görülmektedir. Bu sistemde kişinin başlatıcı gücü ve yaratıcı rolü önemsenmemekte; teşebbüsün, Partinin ya da ülkenin üyelerinin her birinin sübjektivitesi ortadan silinmekte ve kişiler bir zincirin halkaları; her kolektif kuruluş da tek bir merkezden gelen emirlerin "transmisyon kayışları" olmaktadırlar.

Artık sermayenin ve emeğin mekanik birikimi değil de bilimin ve onun gelişmesinin kalkınmada gittikçe daha çok tahrik edici bir rol oynadığı zamanımızda en etkili, en ve-

yimli metod araştırmaya ve bilime azamî dinamizmi verendir. Bilimin bu yönetim metodu, makinalaşmış eski sanayi metodundan bütünüyle değişecektir. Teşebbüs, sorumluluk, yaratıcılık ruhuna güven gösterilmesini zorunlu kılmaktadır. Ayni şey bilimsel sosyalizm politikasını yükseltmek görevindeki bir devrimci partinin yönetimi ve örgütlenmesi metodları için geçerlidir.

Demokratik merkezcilik, kurucuları olan Marx ve Lenin'in diyalektiğinin verdiği ilhama göre; çok gelişmiş toplumlarımızda bugün her zamankinden çok mekanik modele göre değil, sibernetik modele göre düşünülmelidir.

Bu da, temelin düzenleyici bir rol oynamasını, düzenli olarak zirvenin kararlarının savaşın yeni şartlarına uydurulmasına imkân vermesini gerektirir.

Bu, aynı zamanda, karşılıklı aksiyonların yalnız dikey yönde zirveden temele, temelden zirveye değil, yatay da olmalarını gerektirir. Bu şekilde temeldeki militandan yöneticiye olduğu gibi federasyondan federasyona, kesimden kesime, hücreden hücreye de bir fikir uyanışı ve başlatıcı güçlerin karşılıklı tahrik edilmeleri sağlanabilecektir.

Gerçek bir bilimsel faaliyete ve sürekli bir pratik teşebbüse uygun bu demokratik yapı içinde yeni bir yönetici anlayışı gerekmektedir: Bu yöneticinin rolü yalnız emirler vermek ve bunların yerine getirilmesini kontrol etmek değil; önce teşebbüsleri tahrik etmek, karışık sistemlerin karşılıklı olarak birbirlerine uymalarını gözetmek, bunları bir sentez içinde birleştirmek ve bu sistemlerin özerk tutumlarını optimal hâle getirmek olmalıdır.

Bu görev, elbette, eski ekolün **"menecerlerinin"** görevinden çok daha karışıktır. Fakat yeni bilimsel ve teknik devrimin gereklerine ve daha önemlisi bilimsel sosyalizm iddiasında bulunan bir partinin hedefine uyan tek görevdir.

Fabrikada, büroda, tarlada ya da üniversitede dünya görüşümüzü ve olaylara tepkilerimizi paylaşmayan kadınlar ve erkekler arasında bu günlük çalışma görüşü militan için eşi bulunmaz bir tecrübedir. Bunun için yöneticilerin, federal sekreterlerin ya da Merkez Komitesi üyelerinin büyük bir kısmının "devamlı" olmamaları; yani, me-

kanizmanın memurları durumuna gelmemeleri, meslekle-rinde çalışmaya devam etmeleri, parti işleri zorunlu kıl-sa bile işlerinden sınırlı bir süre içinde ayrılmaları ve nö-betlerin çabuk ve zorunlu olmaları gerekmektedir. Bürok-ratik eğilimlere bir panzehir teşkil edecek bu sistem hem dışarıya daha büyük bir "açılma" sağlayacak, hem de fikir-lerin daha iyi yayılmasını teşvik edecektir.

Parti içinde, azınlığın görüşlerinin yalnız bunları çürü-tenlerin 'tahrif' edilmiş bildirileri aracılığı ile duyurulmasına imkân verilmemesini: Partinin karşısına çıkan sorunları çözümlemek için teklif edilen metodlar hakkında çoğun-luğun tam bilgi almasından sonra fikirlerin özgür bir şe-kilde ifade edilmesinin sağlanmasını istemek; hiç bir za-man parti içinde hizipler ya da örgütlenmiş eğilimler bu-lundurmak hakkını istemek değildir. Değişik hedefler güt-müş olsaydık, aynı partiye mensup bulunduğumuz hikâ-yesini sürdürmek saçmalık olurdu. Fakat aynı hedefi gü-den militanlar arasında ve her temel sorun üzerinde he-defe ulaşmak için en uygun yolların açık bir tartışmasını yapabilmek geleneği de kurulmalıdır.

Bu şekilde değişik bilinç ve azlın düzeylerinde bulu-nan milyonlarca Fransızı, sosyalizmi kurmak azmimizi pay-laşmak için aynı çaba içinde toplayabilirdik.

Fakat bu şartlar gerçekleştirilmiş olmaktan çok uzak-tırlar.

Temeldeki militanlara, her büyük sorun için ileri sürü-len çeşitli çözüm yolları hakkında bilgi verilmemektedir. Bunlara yalnız merkezdeki yönetimin kabul ettiği hareket hattını haklı gösterecek bilgiler sağlamaktadır.

Çok önemli bir konuda bir örnek olarak şu olayı gös-terebiliriz: Moskova Konfesansı'nda kardeş İtalyan ve İs-panyol Komünist Partileri, Sovyet yöneticilerinin Çekos-lavakya karşısındaki tutumları hakkında eleştiriler yaptık-ları ve itirazlarda bulundukları zaman Parti basını temelde-ki militanlara ve okuyuculara düşüncelerinin hiç bir unsu-ru verilmemiştir. Aynı şekilde İtalyan Komünist Partisi'nin sekreteri Luigi Longo, 21 Ağustos 1919'da; -Çekoslovak-ya'nın Sovyetlerce işgalinin yıldönümünde- **'L'Unità'** gaze-tesindeki baş makalesinde İtalyan Komünist Partisi'nin bu

işgale muhalefetin ilke yönünden nedenlerini hatırlattığı zaman da tam bir sessizlik sürdürülmüştür. Sanki temeldeki militanlar ve parti basınının okuyucuları henüz 'reşit' olmamış ve komünistlerin çözümlenmeleri için çeşitli metodlar teklif edebilecekleri sorunlar hakkında fikir yürütmek kabiliyetinden mahrum kişiler olarak görülerek işler yürütülmektedir.

Partinin bu uygulaması ne demokratik, ne de bilimseldir. Çünkü bilim de, demokrasi gibi metodların ve varsayımların serbestçe karşılaştırılmalarını gerektirmektedir.

Fransa'da Komünist Partisi'nin yayılması, ilkede yerleştirmek istediğimiz sosyalizmin; Brejnev'in Çekoslovakya'ya zorla kabul ettirdiği sosyalizm olmadığının açıkça söylenmesini gerektirmektedir.

Fransız Komünist Partisi'nin, sosyalizmin öbür modellerinin de ciddi bilimsel ve kıyaslamalı bir incelemesine girişmesi de gerekmektedir. Kendimize özgü bir sosyalizm örneğini bir ilke temeli üzerinde hazırlayabilmemiz için; Sovyet, Çin, Yugoslav ve Prag baharındaki Çekoslovak sosyalizmlerini incelememiz gereklidir. Kendimize özgü sosyalizmi bunlardan birine benzetmek yerine, bunlardan dersler çıkarmamız yolu seçilmelidir.

Fransız komünistleri için Çekoslovakya'ya yapılan müdahalenin derin nedenlerini parantez içine almak mümkün değildir. Aksi halde gerek susma ve gerekse bilmezlikten gelme böyle bir tutum, sosyalizmin Fransa'daki geleceğine zarar verecektir.

Bu da esaslı bir nedenle yapılmaktadır: Bu müdahalenin derin nedenleri, Fransız Komünist Partisi'nin bütün politik çizgisini tehlikeye sokan bir sosyalizm görüşünden doğmaktadırlar.

Çifte anlamı olmayan bir tercihin yapılması şarttır: Ya yabancı bir sosyalizm örneğinin propagandacıları durumuna geleceğiz -ki bu Fransa için ne mümkün, ne de temenni edilebilir- ya da Fransa'nın ulusal gelenekleri ile ekonomik ve sosyal yapısı göz önünde tutularak ülkemizde sosyalizm için gerçekten varolan imkânları ortaya çıkarmak için gerekli bağımsız ve araştırma çabalarına girişeceğiz.

Şurası da açıkça belirtilmelidir; Komünist Partisi, diğer her hangi bir partiden daha çok kendi kendine ve denenmeden "yönetici parti" sıfatını veremez.

Fakat elbette Komünist Partisi ilke olarak bir avantgarde rolü oynamak yeteneğindedir:

— Çünkü; önce işçi sınıfının ve geleceğin bütün güçlerinin başında olan "tarihsel blok" un bilinçlendirilmesi ve örgütlendirilmesi görevini yüklenmiştir.

— Sonra Marx'ın buluşları ve Lenin'in tarihsel deneyi, toplumların kalkınmaları için bilimsel bir görüşün hazırlanmasında Partiye yardımcı olabilirler.

Fakat aynı zamanda işçi sınıfının, tarihsel blokun ve genellikle bütün yığınların başlatıcı güçlerini tahrik etmek ve bütün devrimci güçlerin eylemlerini bir yerde toplamak yeteneğine en çok sahip Parti olduğunu da sürekli şekilde uygulamada ispatlamak zorundadır.

Yine Marx ve Lenin'in öğretilerinin Parti için toplumları kalkındırma biliminin etkili bir şekilde gelişmesini sağlayan bir araştırma ve keşif aracı olduklarını da uygulamada ispatlamak zorundadır.

Pek çok komünist partisi başarıya ulaştıkları noktada kendilerini işçi sınıfının yerine koymuşlar, onun adına konuştuklarını iddia ederek bu sınıfı susturmuşlar ve ataleti mahkûm etmişler: Marksizmi bir araştırma metodu değil, her sözlerine inanılması için bir haklılık aracı haline getirmişlerdir.

Bir örneğin gücü ülke içinde Parti tarafından verilmiş örneğin gücünden başkası olamaz. Yığınları kazanmanın en iyi yolu, kusurlarını gizleyerek uzaklardaki bir sosyalizm övgüsünün yapılması, coğrafya içinde yerleşmiş bir ütopyayı övmesi değil, Fransız Komünist Partisi'nin iç işlemesi ve açtığı ufuklarla sosyalist bir demokrasinin müjdecisi gibi ortaya çıkmasıdır.

Ancak o zaman Parti gerçek görevini yüklenmiş olacaktır. Maurice Thorez'in de söylemiş olduğu gibi, Partinin kendisi bir amaç değil, amaç bakımından bir araçtır. Bu amaç, başkalarının da Parti ile beraber gerçekleştirebilecekleri sosyalizmdir.

Çok parti, kuruluş ve sosyal örgütlerle sosyalizmin

kurulmasının mümkün olabileceği tezi; milyonlarca Fransız için böylece somut bir anlam kazanabilir.

Plütarismi kabul etmek, sosyalizmin kuruluşuna katılan diğerlerinin yalnız bir partinin diktatörlüğünü maskelemek ya da onun **"transmisyon kayışları"** haline gelmek yerine, ortak görevin gerçekleştirilmesinde -bir kayda tabi olmadan- başlatıcı güç hakkına ve görevine sahip olmak için orada bulunmalarını kabul etmek demektir.

Art bir düşünce olmaksızın plütarismi kabul etmek, felsefî ideoloji ile politik ideoloji arasında mekanik değil diyalektik bir bağ kurulmasını da gerektirir.

Parti, bir doktrinciler tarikatı değil de, Fransa'da sosyalizmi kurmak isteyen bütün güçlerin mayası olmak istiyorsa **"resmi bir felsefe"** ye sahip bulunamaz; ilke olarak ne idealist, ne materyalist, ne dinci ve ne dinsiz olabilir.

Burada, sosyal hayatın nesnel kanunlarının incelenmesini mümkün kılan metodların keşfi ile ütopik sosyalizmden bilimsel sosyalizme geçişi sağlayan marksist materyalizmin katkısından vazgeçmek hiç bir şekilde söz konusu değildir.

Söz konusu olan, bu varlığı gerçek düzeyine yerleştirmektir. Bu düzey de bilimsel araştırma ve devrimci savaş düzeyidir. Yoksa militanların katılması için şart olarak alınacak ya da en yüksek derecedeki yönetim görevlerine katılmayı engelleyecek bir politik dogma düzeyi değildir.

Ben materyalistim ve şöyle diyorum:

Şayet materyalizm, etkili bir bilimsel araştırma getirmeye yeterli tek yol ise; bunun ispatı hiç bir şekilde başka bir yerde; özellikle politik dogma şeklinde değil, özgür bir yarışma ve bilimsel araştırmanın kendisi içinde yapılmalıdır.

Ben dinsizim ve diyorum ki:

Şayet dinsizlik, sonuç verecek bir devrimci eylem getirmeye, insana tarihinin tam bir sorumluluğunu vermeye yeterli tek yol ise; bunun ispatı, hiç bir şekilde başka bir yerde; özellikle politik dogma şeklinde değil, özgür bir yarışma ve devrim eyleminin kendisi içinde yapılmalıdır.

Somut bir örnek verelim: Şayet bugün pek çok Fransız dinlerine, militan görevlerini engellemiyecek şeklde bağlı iseler ve Komünist Partisi'ne katılmış iseler; Parti içinde kendilerine düşeni sadakatla yaptıkları takdirde bir ayırım düşünülemez; böyle bir hristiyan, Parti içinde her hangi bir yönetici mevkie gelebilmelidir.

İster Bohemya'daki Jean Hus partizanları olsun, İster Almanya'daki köylüler savaşı olsun; tarihte pek çok devrimci militan hareketler ve savaşlar din adına yapılmıştır. Bu yüzden önyargılarla bir hristiyanı ikinci sınıf bir devrimci olarak göremeyiz.

Çok partili bir toplum, ister istemez felsefe ile politika arasındaki ayırıma dayanır.

Bunun dışında her şey dini kamu işlerine karıştırmak olur.

Böylece diyalogun şartları da değişmiş bulunmaktadır. Gerçekte bu diyalogun önceki aşamasında kilise ile uzlaşma ve karşılıklı tavizlerle barışma görüşü de aşılmıştı. Söz konusu olan, karşı karşıya gelmiş iki inanışın -çatışma halinde bulunan bu iki inanışın- bir sentez içinde üstüne çıkmış bir görüşün aşılmasıdır.

Diyalogun yeni aşaması, aynı gerçek hakkındaki değişik fikirlerin değil, bu gerçeğin kendisinin, daha doğrusu bu gerçeğin herkesin karşısına çıkardığı ve herkesin elbirliği ile çözümlemek istediği sorunların hareket noktası olarak alınmasını gerektirmektedir.

Temel sorun: Partiyi içinde bulunduğu muhalefet ve ülke için yıkıcı olan dogmatik uykudan uyandırmaktır.

Onun için eleştirimiz bir polemik yerine, yapıcı ve şu beş teşebbüsü salık veren bir eleştiridir:

1. XX. yüzyılın sonuna geldiğimiz şu sırada Fransa'daki sınıfların, ulusal geleceğin habercisi olan "Tarihsel blok" u tanımlamak için yeniden tahlil edilmeleri.

2. Yalnız sömürüye karşı değil, daha genellikle yabancılaşmaya karşı bir savaş olarak kararların alınmasına katılma gereğinin oynayacağı yeni rol incelenerek bu tahlilin talepler hiyerarşisi üstünde kurulması.

3. Sosyalizmin ilerleyişinde barışçı yol ile parlamenter yolun birbirleriyle karıştırılmasına engel olan Devlet

ve partilerin rolündeki köklü değişikliklerin bilincine varılması.

4. Birlik sorununu solun birliği düzeyine indirmemek. Bu noktadan hareket ederek üç alanda bir savaş stratejisi hazırlamak: Ekonomi, politika ve kültür alanları. Bu stratejiyi, 1968 Mayıs bunalımında mümkün olacağı görülen "ulusal grev" görüşü çerçevesinde hazırlamak.

5. Stalinci örnekten koparak Partinin çalışma stilini ve metodlarını değiştirmek ve böylece yeni şartlar içinde diyalog ve komünist olmayanlar işbirliği ilişkileri sorununu ortaya koymak. Bu yapılırken de özellikle bütün bir felsefeyi ve politikayı birbirine kaynatan totaliter ve dinsel görüşü bir kenara itmek: plüralismin bütün gereklerini, Stalincılığın izlerini artık taşımayan bir sosyalizm örneği hazırlarken, kabul etmek ve Partinin işleyişi ile sosyalist demokrasiye yeni bir görünüş vermek.

ALTINCI BÖLÜM

YENİ BİLİMSEL VE TEKNİK DEVRİM İLE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

BÜYÜK bilimsel ve teknik değişim, yalnız her ulusun karşısına yeni sorunlar çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda uluslar arasındaki ekonomik ve politik ilişkileri de altüst etmektedir.

İnsanların müdahalesi başlamadan önce, 'fevri' şekilde gelen bu değişiklik, önce olumsuz yönleri ile görünmektedir: Bu, yeni bilimsel ve teknik devrimin değişik ülkelerde eşit olmayan bir biçimde gelişmesinin vahimleştirdiği gerilimlerdir.

Bu devrimden doğan imkânların uygulanma alanına konmasının yalnız otomatikleşmiş büyük kuruluşlar için büyük sermaye birikimi yerine aynı zamanda emeğin çok yüksek bir verimini; çok geniş iç ve dış imkânları gerektirdiğinin bilincine bu araştırmanın her bir bölümünde varmıştık.

Geçmişin; yani, sanayi ve sömürgecilik devrinin mirası, gelişmedeki eşitsizlikleri çok büyük tutmuştur. Yeni bilimsel ve teknik devrimin etkisi, hareket noktaları birbirlerine çok uzak bulunduklarından bu eşitsizlikleri arttırmak olmuştur.

Sermayenin birikimi ve toplanması, emeğin verimliliği, iç imkânlar -millî gelirin kişi başına fonksiyonu- ve sibernetiğin temel araçlarının mülkiyeti gibi değişimi farketme imkânını veren temel kıstaslardan hareket ederek, bugünün dünyasındaki uçurumlarla birbirlerinden ayrılmış ve kesinlikle belirmiş üç düzey görülmektedir.

Önce "gelişme yolunda" ki ülkeler vardır. Bunlar, düşük bir derecede, yukarda verilen kıstaslar tarafından tanımlanmış imkânlara sahiptir, ya da hiç değillerdir. Bu ülkelerin iç kaynaklarını seferber etmek için harcadıkları çabalara karşılık, onları gelişmiş ülkelerden ayıran uçurum gitgide derinleşmektedir.

Bu durumun nedenlerini ortaya çıkarmak kolaydır: XVI. yüzyılın başından beri sömürgecilik, XX. yüzyılın ortasından bu yana da yeni sömürgecilik; Asya'da, Afrika'da ve Lâtin Amerika'da hâkimiyetleri altındaki ülkelerde sermaye birikimini sistemli şekilde engellemişlerdir. Bundan amaç da, sanayileşme tekelini ellerinde tutmak, bu ülkelerden düşük fiyatlarla ham maddeler ve yine düşük ücretlerle el emeğini, sermayeleri ve anavatan sanayii için pazarları sağlamak olmuştur. Bu şartlar içinde bu ülkelerde kişi başına gelir çok düşük kalmıştır. Sanayileşmemenin handikapı bu ülkelerin hayat düzeyleri ve kalkınma imkânları üzerine büyük bir ağırlıkla çökmektedir. Ürettikleri ham maddelerin dünya piyasalarındaki fiyatları, ilk birikimi gerçekleştirmelerine imkân vermeyen bir düzeyde kalmaktadır. Sanayileşme; yeni sömürgecilik şeklinde çok defa bağımsızlık ve kalkınma için "yardım" edenin kendi ekonomisinin bir kolu olmaktadır. Papalığın "halkların ilerlemesi" konusundaki mektubu -haklı olarak- bugünkü sistemde zengin ulusların daha zengin, yoksul ulusların da daha yoksul bir duruma geldiklerini açıkça belirtiyordu.

Bugün, az gelişmiş dünyanın nüfusunun üçte ikisini

teşkil eden -bir milyardan fazla- ülkelerde kişi başına düşen gelir 100 dolardan azdır. Gellşmiş ülkelerin millî gelirlerinin yüzde biri oranındaki yardım, 1960'tan 1967'ye kadar daha az gelişmiş ülkelerin gelirlerinde ortalama yüzde 5 oranında bir artış sağlamıştır. Fakat nüfus çoğalmasının yılda yüzde 2 ile 3 arasında olduğu hesaba katılırsa; bu, kişinin satın alma gücünde yılda ikl buçuk dolarlık bir artışı temsil eder. Gerçekte böyle bir şey akıl alacak gibi değildir. Oysa, gelişmiş ülkelerde milli gelir artışı çok daha hızlıdır ve Federal Almanya'da yüzde 6,7; Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yüzde 9,1; Sovyetler Birliği'nde yüzde 8,4'tür.

1952 yılında, Avrupa'da kişi başına milli gelir az gelişmiş ülkelerinkine göre altı misli iken, 1967 yılında 9 misline çıkmıştır.

Amerika kıt'asındaki fark daha göze batıcıdır: Amerika'da kişi başına milli gelir 4000 doları geçerken, Paraguay'da 100 ile 150 dolar arasında ve Bclivya'da da 25 ile 40 defa daha düşüktür.

Genişleyen bu uçurum günümüz dünyasının en başta gelen gerilimini yaratmaktadır.

Bir başka gerilim de gelişmiş ülkelerin tamamı (kapitalist ve sosyalist ülkeler) ile Amerika arasında vahimleşmektedir. Yukarıda saydığımız kıstasları yeniden ele alacak olursak; Amerikan ilerlemesinin ispatı ilk iki kıstas ile ilgili değildir: Sermayenin toplanması ve emeğin verimi. Amerika'daki sanayide emeğin verimi, Sovyetler Birliğl'ndeklnin iki katıdır [1].

İç imkânlar ve kişi başına milli gelire gelince; aradaki fark hemen göze çarpar: 1967'de, Amerika'da kişi başına millî gelir 4040 dolar iken; Fransa, İngiltere, Batı Almanya gibi en iyi durumdaki ülkelerde 2000 dolar civarında oynamıştır. İspanya (830), Yunanistan (820), Portekiz (490) için 1000 doların altına düşmüştür. Sosyalist ülkeler de bu sınırlar arasındadır. Sovyetler Birliğl için 1600 dolar. Japonya için de bu sınır 1150 dolar olmuştur.

---

(1) Terekhov: "La competition economique - entre Socialisme" ve "Capitalisme" (La Nouvelle Revue Internationale, No. 3, 1968, sayfa 27).

Elektronik beyinlerin dağılışı da daha az anlamlı değildir: 1968 yılında dünyada hizmette bulunan 65.000 elektronik beyinden üçte ikisi, 42.000'i Amerika'da kullanılmaktaydı. Buna karşılık Batı Avrupa'nın tamamında elektronik beyin sayısı 13.000'dir. (Federal Almanya 3.800, İngiltere 2.900, Fransa 2.700). Sovyetler Birliği'nde 4.000 ve Japonya'da 3.400'dür.

Yeni bilimsel ve teknik devrim böylece zenginliklerin ve imkânların dağılışındaki farklılığı derin bir şekilde vahimleştirmektedir. Bu vahimleşme dünyayı üç dilime ayırmaya kadar gitmektedir ve bu dilimler arasındaki mesafeler azalacağına aksine, gittikçe genişlemektedirler. Çünkü, uzun bir süre gelişme hızı Amerika'nınkinden çok fazla, Sovyetler Birliği bile ekonomik, bilimsel teknik alanlarda yer kaybına başlamıştır. Bu gerileme 1960'ların sonlarına rastlamaktadır.

XX. yüzyılın sonlarındaki uluslararası ilişkilerin temel sorunu, gerginlikleri azaltmak için bu mesafeleri kapamaktır.

■

BU, bir ütopya değildir. Çünkü, her şeyden önce bu hedefe varmak için teknik imkânlar vardır. Sonra en gelişmiş ülkelerden beklenen çaba manevî bir çaba olmadığından bu ülkelerin çıkarlarına uymaktadır. Çünkü dünyanın bir kısmındaki az gelişmişlik, diğer kısımlardaki gelişmeyi frenlemekte ve hattâ şeklini de bozmaktadır.

Bu sorunu ele almak ve çözümlemede ilk şart; gerçek bozuklukları görmek ve gerçeğin yerine isteklerimizi *ya da korkularımızı* koymamaktır. Yani, 1917'den beri bazı garip teoricilerin durmadan sosyalizmin kargaşalık içinde çökeceği kehanetinde bulunmaları ya da bir başka yönden sosyalist sistemin çelişkilerini ve kapitalizmin üretici güçlerin gelişmesine kendisini uydurma imkânlarını küçümsemeleri gibi hareket etmemelidir.

Büyüklerde -ve onların müttefiklerinde ya da peyklerinde- ilk düşler engeli aşıldıktan; yani, herkesin karşı sistemin bir kıyamet günündeki gibi kendi kendini yokede-

ceğine inanmaktan vazgeçmelerinden sonra az gelişmiş ülkelerle ilgili düşlerle de savaşmak gerekir.

Bu konuda, zafer düşlerinden uzak kalınmalıdır. Yol boyunca daha önce de gösterdik; Çin'e özgü büyüme tipi kalkınma kıstaslarının çokluğu sorununu ortaya çıkarmıştır. "Batılı" (sosyalist ülkeler de dahil) ülkelerin kendilerini, tarihsel teşebbüsün tek merkezleri ve tek değer yaratıcıları oldukları şeklindeki sömürgeci düşlerinden vazgeçmeleri yeterli değildir. Çin'lilerin korkunç bir nüfus baskısını kullanarak ilk birikimi; XIX. yüzyılda Avrupa'lıların, XX. yüzyılda Sovyet sosyalizmininkinden başka bir yolda gerçekleştirmeleri, nüfusları batı ülkelerininkine göre çok daha büyük bir hızla artan ülkelerde varolan yeni kalkınma imkânları konusunda bizi düşündürmelidir. Bu ülkelerdeki dünya ve insan görüşünün -görülmemiş bir biçimde- bu imkânları uygulamaya koyuşunu da düşünmeliyiz. Uygarlıklar arasındaki diyalog ancak başlamaktadır.

Burada söz konusu ettiğimiz gerçek diyalogdur. Yani, bu diyalog herkesin başlangıçta birbirine öğretebileceği bir şeyi bulunduğuna, gerginliklerin azaltılabileceğine, uçurumların doldurulabileceğine ve yaşamasının tekniğin bugünkü gelişme aşamasında dünyanın bütünleşmesine bağlı olduğuna inandığı bir karşılaşma olmalıdır.

Bu gerginlikleri gidermenin ve bu uçurumları doldurmanın nesnel imkânları her geçen gün gelişmektedir: Yeni enerji kaynaklarının ortaya çıkması -atom enerjisi bu yüzyılın sonuna kadar bunlardan biri olacaktır- yeni besin kaynaklarının bulunması, okyanustaki bitkilerle kimyanın kullanılması ve kültürlerinin yapılması; bunlarla klorofil ve proteinler sentezlerinin elde edilmesi, enerjinin yeni taşıma ve dağıtım imkânları, ürünlerin ve bilgilerin taşınması ve dağıtımı. Bu ihtimal bize, tahmin edildiği gibi dünya nüfusunun 2000 yılında 5 milyarı geçecek olmasına rağmen, yalnız beslenme sorunlarının değil, aynı zamanda dünyanın bütün ülkelerinin teknik cihazlanma sorunlarının da yakın bir gelecekte çözümlenebilecekleri güvenini vermektedir.

Bu çözüm; geçmişin, sanayileşme çağının bir kalıntısı olan bloklar politikasından vazgeçilmesini gerektirmekte-

dir. Çeşitli ülkelerin klâsik silâhlardan gayrisine sahip olmadıkları zamanlarda bir kaç piyade tümeninin, bir kaç topun, bir kaç tankın, bir kaç uçağın ilâve edilmesi yabana atılamıyacak bir rol oynamakta ve bu sayı üstünlüğü sonucu kesinleştirebilmekteydi. Fakat hidrojen bombaları ve füzeler çağında *bloklar politikası, askerî bakımdan bile* eskimiştir.

Blokları yaratmanın ilk sorumluluğu kapitalist dünyanın omuzlarındadır. Önce komünizmi geri atmak, sonra da durdurmak için girişilen bu bloklaşma, 1946'dan itibaren Churchill'in Fulton'da (B. Amerika) yaptığı çağırıyla askeri bakımdan da örgütlenmiş, sınıf savaşı Amerika tarafından, **"Atlantik Paktı"** aracılığı ile uluslararası alana aktarılmıştır. Bu saldırı koalisyonu, bir antitez olan Varşova Paktı'nı doğurmuştur.

Bloklar, sınıf ve ideoloji temeli üzerine kurulmuşlardır. Oysa, tarihsel deney göstermiştir; bu bloklar içinde girişilen eylemler, güdülmek istenen hedeflerle çatışmaktadır. Amerika kendini dünyaya özgürlüğün şampiyonu olarak tanıtmıştır. Fakat Guatemala'ya, Dominik Cumhuriyeti'ne, Vietnam'a yaptığı müdahaleler ve Kongo'dan Yunanistan'a kadar ve bütün Lâtin Amerika'daki dolaylı müdahaleleri en gerici güçlerin, -faşist olarak ortaya çıkmadıkları zaman- ulusların özgürlüğüne karşı zafer kazanmaları sonucunu vermiştir.

Karşı blok olan Varşova Paktı daha az zararlı bir rol oynamıştır. Fakat yaptığı müdahaleler daima en zayıf ortaklara Moskova'da hazırlanan otoriter sosyalizm modelini zorla kabul ettirmek kaygısından ilham almışlardır. Böyle bir yönelme endişe verici sonuçlar doğurmuştur. Ekonomik alanda, sosyalist Ortak Pazar'ı (COMECON) ülkeleri paralarının *sistemli bir şekilde fazla değerlendirilmeleri*, dünyanın geri kalan kısmı ile ticarî ve diğer ilişkilerin karşısında önemli bir engel olmuştur.

Bu bloklar politikasının askerî, ekonomik ve ideolojik saçmalığı gittikçe daha belirli bir hâl almaktadır.

Amerika için Vietnam denemesi kesin bir ders olmuştur. Tarihin en büyük, en güçlü askerî makinası bütünüyle bağımsızlığı için savaşan ve Sovyetler Birliği ile Çin'-

den yardım gören küçük bir ulus karşısında başarısızlığa uğramıştır. Bu savaş yüzünden Amerikan ekonomisi derin yara almış, itibarı bütün dünyada yok olmuştur.

Bu şekilde, şu ispat edilmiştir; Amerika, emperyalizm ve yeni sömürgecilik yolunda gerçek gücünün yalnız yan ürünlerini ortaya koymaktadır. Böylece, bilimsel ve teknik olan gerçek üstünlüğünün yalnız askerî ve ekonomik "artıkları" nı kullanmaktadır.

Amerika, artık "Monroe doktrini" nin her hangi bir çeşitlemesi adına kendi kıt'asına çekilemez.

Amerika'nın ihtirası dünya çapındadır. Fakat bu, Burnham'ın dediği gibi askerî hegemonyası kabul ettirmek ve bütün dünyada iflâs etmiş bir ekonomik sömürgeciliği yeniden hayata kavuşturmak için değildir. Bir ideolojiye sahip olmadığı ve kendini insancıl amaçlara veremediğinden ayrıca ideolojik bir haçlı seferini yönetmek için de değildir.

Amerika için çözüm yolu "sıyrılma" da değil, bütünüyle yeni bir biçimdeki "bağlanma" dadır. Bu bağlanma, politik karşı ağırlığı olmayan bir bilimsel ve teknik bilgilerin dağıtımına dayanmalıdır. Ekonomik zenginlik ve askerî güç bu bilgilerin yan ürünlerinden başka bir şey değildir.

Bu şekilde ancak Amerika dev gibi üretim makinasını yüzde 100 verimle harekete getirebilir ve tarihinde şimdiye kadar görmediği bir ekonomik "boom" un şartlarını yaratabilir.

Sovyetler Birliği'ne gelince; kendi ve hâkim olduğu blokun içinde baskı sistemini sürdürmekte ısrar etmek ve ekonomik reformunun başarısının politik şartlarını hazırlamayı reddetmekle kendi kalkınmasını kösteklemeye ve Amerika'nın gerisine düşmeye; ne olduğu belli olmayan fakat, çok uzak bir geleceğe doğru sosyalizmin tam gerçekleştirilmesini ve komünizme geçişi, atmaya mahkûm imkân olmaktadır. Çekoslovakya'ya yapılan müdahale deneyi bu tutumun Varşova Paktı ülkelerini askerî bakımdan ne kadar zayıflattığını göstermiştir. Ayrıca bu grubun en ilerlemiş ülkesi Çekoslovakya'nın ekonomisini de frenlenmiş-

tir. Sosyalist blokta ideolojik bölünmeler meydana gelmiş, sosyalizmin bütün Avrupa'daki aydınlığı kaybolmuştur.

Bu bloklar politikasının her iki tarafta da gerileme üstüne gerilemeye sebep olması dikkati çekmektedir. Ulusal kurtuluş hareketlerinin saldırısı karşısında emperyalist dünyanın çözülmesi; Asya'da SEATO'nun, Avrupa'da NATO'nun Fransa'nın çekilmesi ile dağılmaya yüz tutması, Avrupa'nın içindeki huzursuzluklar Amerika'nın kapitalist dünyadaki hegemonya iddiasına indirilen ahtırı sayılır darbeler olmuşlardır.

Sosyalist cephede ve NATO'nun tehditlerine karşılık olmak üzere kurulmuş Varşova grubunda sarsıntılar daha az şiddette olmamıştır. Bunların en kayda değerleri Çekoslovakya'nın istilâsı ve bunun sonuçları olmuşsa; bu, çatlağın derinliğindendir: Yugoslavya'nın 1948'de aforoz edilmesiyle sosyalist dünyada meydana gelen ilk bölünmeden beri, çelişkileri dünya çapında boyutlar veren Çin ayrılması gelmiş, sonra bunu sosyalist ülkeler ekonomik topluluğunda (COMECON) merkezci güçlerin doğması izlemiştir ve buna ilk hareketi veren Romanya olmuştur.

Bloklardaki bu tekrar yerine konmaz oynamalar; bu metodun, bugünkü uluslararası sorunları çözümlemek; yani, gelişmenin üç düzeyinin varlığından doğan gerginlikleri azaltmak yetersizliğini ispat etmektedir.

■

ENTEGRASYON, daha zayıfların daha büyüklere mekanik ve hiyerarşik boyun eğmeleri metodu; en büyüğün gücüne bazı peyklerin güçlerinin eklenmesi ile gerçekleştirilemez.

Entegrasyon yalnız ekonomik rekabete dayanan bir "barış içinde birlikte yaşama" ile de gerçekleştirilemez. Böyle bir rekabette en zayıfların hedefi, öne geçmiş olan rakibi yakalamak ve geçmek olacaktır.

Bu görüş noktasından hareket edildiğinde sırasıyla Stalin, Kruşçev ve Brejnev'in yaptıkları gibi "Amerika'ya yetişmek ve onu geçmek" çıkmazından başka bir şey Sovyetler Birliği'ne sağlanmamış olacaktır. Oysa sosyalist bir

ülkeye özgü ihtiras yalnız nicelik yarışı değil, yeni bir uygarlık modeli yaratmaktır. Bu, kör büyüme için büyüme kanununun hâkim olduğu ve insanlara lâyık bir hedef gösteremiyen kapitalist sistemin karşısında gerçek bir alternatif olacak bir uygarlıktır.

Bütünüyle değişik bir şartlar bütünü içinde olmakla beraber, Servan-Schreiber gibi Avrupa'ya bağımsızlığını korumak için, Amerika'nın yaptığını taklit etmesi teklif olunamaz. Böyle bir politika, Avrupa'yı Amerika karşısında daha çok peyk durumuna düşürmekten başka bir sonuç vermez.

Başlıca sorun yeni, şimdiye kadar uygulanmamış entegrasyon şekilleri düşünmek ve gerçekleştirmektir. Ancak bu yeni şekiller, sanayileşmiş ülkeleri az gelişmiş ülkelerden ve Amerika'yı Avrupa'dan ayıran uçurumların doldurulmasına imkân verebilir.

Her ülke için kesin teşebbüs kendine özgü imkânların ne olduğunun bilincine varmaktır. Amerika için askerî güç -büyük başarısızlıklara uğramıştır- ve ekonomik sömürgeleştirme değil -bu yol Asya'dan Lâtin Amerika'ya kadar bütün kıt'aları ayağa kaldırmıştır- bilimsel ve teknik potansiyelinin gerçek genişleme gücüdür. Sovyetler Birliği için sosyalizmi kurmanın en iyi ve tek modeli masalının dogmatik olarak devam ettirilmesi yerine Ekim Devrimi'ne kapitalizmin tek alternatifi olarak itibarını geri verecek gerekli ve acı revizyonu yapmaktır. Ancak bu revizyonla sosyalizme, yeni bilimsel ve teknik devrimde insanın özerkliğini koruyabilecek ve insana lâyık hedefler gösterebilecek tek rejim olmanın parlaklığını getirecektir.

Çin'e gelince; dogmatizm kabuğunun içine çekilmesi ve kendi sistemini bütün dünyanın devamı gibi görmesi acıdır. Oysa, Çin, kendi denemesi ile diğer sosyalist partilere sosyalizm modellerinin ve kalkınma yollarının çeşitliliği gereğini daha iyi anlamalarına yardım edebilirdi. Ayrıca, batı dünyasında gelişmiş uygarlık biçimleri ile değerler karşısında gerekli mesafenin tesis edilmesine de yardımcı olabilirdi.

Her ülkede hangi teşebbüslere girişilebileceğini daha da sıralayabiliriz. Burada bir teşvikin söz konusu olma-

dığına işaret etmenin önemi vardır. Bu ülkelerin her birinde -Çln'den alınan haberler ender olmakla beraber- insanlar, bu sorunların bilincine varmışlardır. Özellikle bilginler, ülkelerinin teknik potansiyelinln yaratılmasında güçlü bir rol oynamaktadır ve çalışmalarının tam verimi için hangi yollarda yürümeleri gerektiğinin bilincine sahiptirler. Amerika'da sendika hareketinin yeniden canlandırılmasını isteyen nice atom araştırıcısı, iktisatçı, sosyolog, öğrenci, üniversite üyesi ve mllitan; asker-sanayi koalisyonunu başarısızlığa uğratacak güçleri bir araya getirmektedir. Sovyetler Blrliği'nde ünlü fizikçiler, büyük yazarlar ve sayısız militanlar; bürokrasi-asker koalisyonunun kötülüklerinin bilincine varmış bulunuyor.

Muhalefetin görevinin bu kadar güç olmadığı diğer ülkelerde -Fransa ve İtalya'da- mekanizmanın sertliği karşısında bir çok yenilenme gücü bulunmaktadır. Bu güçler, bir bloktan kopmayı sağlamak ve tarafsızlığı kabul ettirmek için başarı ile savaşabilirler.

Uluslararası düzeydeki sınıflar savaşı böylece yeni biçimler almaktadır.

Yeni bilimsel ve teknik devrimin yeni bir kuşak için, eski kuşaklarınklnden bütünüyle değişik düşünce, çalışma ve hayat şartları yarattığı bir sırada yeni bir gençlik doğmak üzeredir.

Bu güçler, bütün ayrılıkların ötesinde tarihsel blokun sınıf savaşını yürütmek için birleşebilecekler midir? Çeşitlilikleri içindeki bu entegrasyonun, uluslararası iş bölümünün örneğini verebilecekler midir? Bunlar XX. yüzyılı hayat şartlarının ve insanın emellerinin sürekli bir devrimi çağı yapabilecekler midir?

Bu uluslararası düzeyde en büyük teşebbüs, karşılıklı bilgi alış verişine ve işbirliğine imkân verecek teşebbüstür.

Amaç, uluslararası ilişkilerde, uluslararası çaptaki sınıf savaşının doğurduğu orman çatışmaları ve rekabet llişkilerl yerine yeni billmsel ve teknik devrimin gereklerine ve imkânlarına uyan yeni ilişkiler koymaktır. Yani, sosyalizmln yenl, hiç görülmemiş bir biçimini getirmektir; bu-

nun yaratılması da teorik ve pratik alanlarda yeni tarihsel teşebbüsler gerektirmektedir.

İşçi sınıfı ve yeni tarihsel blok için bütün diğer sorunlarının çözümünü şartlandıran sorun, gelişme düzeyleri arasında gittikçe büyüyen eşitsizlik ve bundan doğan gerginliklerdir.

Bu temel soruna el atılmadıkça, bugün var olan nesnel ilişkilerde hiç bir şeyi değiştirmeden barışı ve geleceği kurtaracak mûcize yaratıcı bir görüşmenin etkililiğine inanmak zordur.

Burada her şey ülkelere göre en güçlülerin hegemonyası ya da en az güçlülerin bunlara yetişme çabaları; ister hegemonyaya, ister hegemonyaya direnme ve ister diğerlerine yetişmek için olsun, karşı karşıya gelmiş bloklar ya da cepheler açısından düşünülmüştür.

Bir uygarlığın ölüm kalımına bağlı olduğu bu sorunlar üzerine yapılması gereken görüşmeler böyle bir temele oturtulduklarında başarısızlığa uğramaya ya da yetersiz kalmaya mahkûmdur. Bunlar; ister nükleer silâhsızlanma, ister az gelişmiş ülkelere yardım, isterse Birleşmiş Milletler'ce ele alınmış konular hakkındaki büyük görüşmeler olsun, başarısızlığa uğrayacaklardır. Günümüzde Orta-doğu sorunu üzerinde yapılmaktaki görüşmeler tipik bir örnektir ve tahlil edildiklerinde, gelişmişlikle az gelişmişlik arasındaki ilişkilerin çıkardığı temel sorunu göstermektedir. Bu sorun, vaktiyle -büyük devletlerin sömürgecilik sırasında- her şeyi sömürülenlerin sırtından çözümledikleri bir devirde yaratılan durumlardan daha karışıktır ve bugünkü boy ölçüşmede bütün bloklar buna katılmışlardır. Hattâ -hiç olmazsa kâğıt üzerinde- bir anlaşma gerçekleştirilse bile, uluslararası toplum bunu uygulamakta güçsüzdür.

Soyut anlaşmaların altında gelişme düzeyleri arasındaki gerçek ilişkiler -ve bunların doğurduğu bloklar arasındaki ilişkiler- somut mantıklarını kabul ettirmektedirler.

Dünya çapında da, bu, böyledir.

Bloklar dışında bir "tarafsızlık" politikasının kendini gösterdiği bir gerçektir. (Buna katılanların çoğu için bu, bir gerçekten çok bir program ve bir ümittir). Bu politika, bloklar politikasından doğan uluslararası ilişkilerdeki

çelişkileri yumuşattığı, kaba kuvvet araçlarını ortadan kaldırmayı, haklarda eşitliği ve her ulusun ototerminosyonunu sağlamayı; ülkeler arasında uyguladıkları rejimlere bakmaksızın işbirliği kurmayı öngörmektedir.

1955 Nisan'ında Bandung ilkelerinin ilân edilmesinden beri, gerçekte Birleşmiş Milletler Anayasası'nda bulunan bu hedefler Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 15. oturumunda, 1961'de Belgrad'da, 1962'de Kahire'de ve 1964'te Yeni Delhi'de toplanan Tarafsızlar Konferanslarında, Birleşmiş Milletlerce düzenlenen 1964'teki Cenevre Dünya Ticaret Konferansı'nda tekrar tekrar teyit edilmişlerdir.

Elbette bu tarafsız ülkeler ve bunların baskısı altında Birleşmiş Milletlerce uluslar arasında yeni ilişkiler kurulmasına dair hedefler ilân edilmiştir. Somut tedbirler tavsiye edilmiştir: Bunlar, az gelişmiş ülkelerin ihracatçısı bulundukları ham maddelerin fiyatlarının dünya piyasalarında değerlerinin arttırılması -uluslararası iş bölümünün yeni bir şekli- yeni sömürgeciliğin daima lekelenmiş iki taraflı ilişkilerini önlemek için yardımların uluslararası kuruluşlarca düzenlenmesi, bu kuruluşlar içinde en çok yardımı yapanın hegemonyasının önlenmesidir. Yatırımların silâhlanmadan az gelişmiş ülkelerin ekonomik cihazlanmalarına kaydırılması için de çekici tekliflerde bulunulmuştur.

Bu pratik tasarıların bütünü geçerliydiler ve bugün de geçerlidirler; bunların uygulanması son derece etkili olacaktır.

Fakat asıl sorun, bunların uygulanması sorunudur. Gelişme düzeyleri arasındaki derin farklar var oldukça, bunlardan doğan güç ilişkileri ve bu eşitsizliğin sonucu olarak her ülkede ve her blokta meydana gelen ideolojiler devam ettikçe; Üçüncü Dünya gibi sayı üstünlüğüne ve haklılığa sahip ülkeler herhangi bir güç gösteremiyeceklerdir.

Her blok, bir silâhın geri tepmesi gibi ekonomisinin ve politikasının kötü işleyişini haklı göstermek için hazırladığı ideolojinin kötü etkilerini görmektedir. Bu araştırmamız sırasında bu sorunu her büyük ülke, her büyük yönelme için ortaya koymaya çalıştık.

Sırasıyla da, Amerika'daki silâhlanma yarışını, Vietnam savaşını, bütün dünyada en gerici diktatörlerin desteklenmesini haklı göstermek için kullanılan anti-komünist ideolojinin Amerikan ekonomisinin bozukluğunu nasıl maskelediğini göstermeye çalıştık. Sonra bu ideolojinin artık MacCarthisme'in en aşırı biçimine gitmemekle beraber, her an yeni alevlenmeler göstermesi beklenen baskıyı nasıl gizlediğini de göstermeye çalıştık. Bir hegemonya politikası 1948'de Burnham zamanındaki kadar kendini göstermemekle beraber, yine de Amerikan politikasına ilham vermeye devam etmektedir. Yine, bu ideolojinin zenciler sorunuyla gençliğin sefâletini çözümlemekte nasıl âciz olduğunu göstermeye çalıştık. Amerika'daki büyümenin, insana lâyık hedefler gütmediğini fakat kör ve biçimsiz bir tarzda gelişerek üretici potansiyeliyle araştırma ve yaratıcılık imkânlarını -kısmen kullanarak- harcadığını göstermeye çalıştık.

Ayrıca Sovyetler Birliği'nde -dış halkının gevşemiş olmasına karşılık- kuşatma halinin ve bunun doğurduğu sarılma korkusunun önce uzun süre gerekli olan, sonra bir sabit fikir haline gelen "yetişme ve geçme" nin bu ülkenin ekonomisinde nasıl simetrik bozukluklara sebep olduğunu gösterdik. Atom ve uzay yarışının ekonomiye nasıl bir yük yüklediğini gösterdik. (Milli gelir daha yüksek olduğundan, Amerika'da bu yük çok daha ezici olmuştur). "İdeolojik bozgunculuk" korkusu ile üstyapıların gelişmesinde müthiş bir gecikme meydana gelmiş, bilimsel ve demokratik olmayan bir Parti ve Devlet görüşü ile ekonomik reformun gerçekleştirilmesi güçleşmiş; tam bir sosyalizm ve komünizme geçişin şartı olan yeni bilimsel ve teknik devrim frenlenmiştir.

Aynı görüşler, Qin ve pek çok ülke için de geçerlidir. Çıkmaz olan yollar vardır.

Bütün dünyada komünizmi geriletmek ya da durdurmak iddiasının hâkim olduğu hegemonya teşebbüsleri işte böyle bir çıkmaz yoldur.

Amerika'yı bile bolşevikleştirmek düşüyle yapılan bir yarışta "yetişmek ve geçmek" teşebbüsleri de böyle bir çıkmaz yoldur.

Gelişmiş ülkelerce geçilmiş yollar ve kullanılmış metodları yeniden deneyerek az gelişmişliği yenme teşebbüsleri de yine böyle bir çıkmaz yoldur. Az gelişmişliği kapitalist bir yolla yenmenin imkânsız olduğu ispat edilmiştir. Üçüncü Dünyanın hiç bir ülkesi bu yoldan giderek ne gerçek bir bağımsızlık kazanabilmiş, ne ekonomik potansiyelini ve ne de hayat düzeyini hissedilir derecede yükseltebilmiştir. Kapitalist dünyada bulunan Lâtin Amerika, Asya ve Afrika ülkeleri az gelişmiş olmaya devam etmektedir. Bunların tek istisnaları Çin, Vietnam ve Küba'dır. Çünkü bu ülkeler sosyal ilişkilerini radikal bir şekilde değiştirerek, Avrupa modellerinden ayrı, özel sosyalizm modellerini kurmaya çalışarak bunu başarmışlardır. Bazı ülkelerde yeni sömürgecilik kanunlarına bir yandan uyulurken bir yandan da devletçi reçeteler uygulanarak "sosyalist" etiketi gülünçleştirilmekle beraber, bazı denemelerde bu hayalcilikten ve bu etkiden kaçınılmaya çalışılmakta ve "kapitalist olmayan bir yol" dan kalkınma gerçekleştirilmek istenmektedir. Bu, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Suriye ve Cezayir'in -özellikle Bin Bella zamanında- durumudur. Mali'de ülkeyi yeniden kargaşalık içine atan yeni sömürgecilikten ilham alan darbeden önce bu yolu izlemekteydi. Yine, her an hareketi tersine çevirme teşebbüslerinden korkulmasına rağmen bu yolda devam etmektedir. Daha bir çok ülke de bu yolu seçmişlerdir.

Kargaşalık içindeki dünyamızda yeni bilimsel ve teknik devrim, geçmişin hiç bir şeyi ile kıyaslanamıyacak dev imkânlar yarattığından sınıf sorunlarına başdöndürücü olağanüstü boyutlar vermektedir. Eski otomatismler körü körüne işlemelerinde ataletin gücüne terkedilmiş olduklarından eşitsizlikleri ve gerginlikleri daha da korkutucudur.

■

BU düzeyde, teşebbüs bir program hazırlamaktan ibaret olamaz. Gerekli dönüşümü gerçekleştirmek için metodları değiştirmelidir.

Gördüğümüz gibi bir sürü program vardır ve mükemmel tedbirler belirtilmiştir.

Metod değişikliği ve gerçekleştirme şartları üzerinde daha çok düşünülmesi demektir.

Her ülkenin kendine özgü düzeyinde türlü güçlükler doğmaktadır. Yalnız ve yalnız bu düzeyde şartlar hazırlanabilir. Bu düzeyde eyleme geçmek gerektir.

Sayı çokluğu ve haklılık daima güçlülük olmadığına göre; bu gerçekleştirme yalnız bir uluslararası kuruluş tatarafından yapılamaz.

Her ülkede, söz konusu olan yeni bilimsel ve teknik devrimin getirdiği yeni sorunların bilincine varılmasına yardım etmek; teşebbüsler hakkında nesnel bilgi vermeyle bu sorunların bilincine -diğer ülkelerdeki yönde olmak üzere- vardırmakla kamuoyunu her şeyden önce işçi sınıfını ve yeni tarihsel blok'u seferber etmektir.

Bu seferberliğin etkili olabilmesi için büyük değişimden doğan yeni tarihsel blok'un en dinamik unsurlarını -bunlara öncelik tanıyarak- harekete geçirmek gerektir.

Bu hareketin orijinalliği, dünyanın ve insanın birliğini hegemonya ya da olumsuz tolerans, ya da eşbiçimle değil; her ulusun, her rejimin kendine özgü kanunlarla kalkındığını uyumlu bir birliği sağlayacak entegrasyon yoluyla gerçekleşmesi eğilimidir. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin bırakılması ya da Amerika'da kapitalizmin devrilmesi ile barış geleceğini beklemek bir ütopyadır. Çünkü dünyadaki açlık ve silâh kıyametinin kopması için olsa olsa daha on yılımız vardır.

Hemen mümkün olan Amerika'da kapitalizmin hangi yöne gideceğini tayin etmek; Sovyetler Birliği'nde sosyalizmi demokratlaştırmak, Üçüncü Dünyada kalkınmanın yeni metodlarının ve yeni kıstaslarının araştırmasını yapmaktır.

Araçlar, etkili olabilmek için güdülen amaçlarla zıdlaşmamalıdır: Ne bir dünya Parlamentosu, ne de bir dünya Direktuarı.

Doğmaktaki sorunların bütün boyutları ve sonuçları ile bilincine varmak için işbirliği gereklidir. Onun için İlk aşama uygarlıklar arasında gerçek bir dlyalog teşebbüsünden başka birşey olamaz.

Diyalogun uluslararası örgütlenmesi ve işbirliği, di-

rektif ve emir mahiyetinde tezler hazırlamak amacını güdemez. Ama araştırma ve düşünme temalarını ortaya koyabilir.

Bu örgütlenme; Devletlerin, partilerin, meslek ve kültür kuruluşlarının resmî "delegeleri" nden meydana gelmemelidir. Fakat bu kuruluşlardan şunun ve bunun üyelerini hattâ önemli görevleri olan üyelerini de dışarda bırakmamalıdır. Bunlar, sıfatlarından ötürü müdahalede bulunmak hakkına sahip olmamalıdır. Yapacakları katkı, görevine değil sorunlara getirecekleri çözümlemelere ya da verecekleri bilgilere göre ölçülmelidir.

Periodik ve biçimsel olmayan fakat, özel bir sorun için toplanan seminerler ve işbirliğine vücut verecekler; fikirlerin serbestçe yayılmasını geçici sentezlerin hazırlanmasını kolaylaştıracaklardır. Bu sentezler, halk dilinde yayınlanarak milyonlarca erkek ve kadının bilinçlenmesini hızlandıracaklardır.

Sürekli bir ifade organı gereklidir. Polemik yapmayan fakat, öğretici olan bir uluslararası dergi yayınlanmalıdır. Bu dergide her an oluşmakta bulunan değişimler, bunların birbirlerine etkileri, insan ilişkilerinin değişmesinde gerekli ve mümkün olan teşebbüslerle ilgili bütün görünüşü de vererek bilgiler yayınlanmalıdır. Yeni bilimsel ve teknik devrimin bütün sonuçları ile tam gelişmesi, yeni yabancılaşmalar yaratma yerine insanı ve bütün insanları kurtaracak şartları meydana getirmesi için bunlar gereklidir.

Bu şekildeki bir bilgi verme, sentez yapma çabası içinde bugün dünyanın değişiminin tayin edici güçlerinin taşıyıcıları -başta bilginler ve araştırmacılar- büyük bir rol oynayacaklardır.

Bazılarının şaka yollu, bir aydınlar ve teknokratlar enternasyonali diye yapacakları tanımlamayla alay etmek kolaydır. Fakat teşebbüsün kendi özelliği böyle benzetmelere imkân vermemektedir. Çünkü hiç bir kişiye emir ve akıl vermek durumunda olmayacaktır. Tek ihtirası, değişimin örgütlenmiş bilincinin ihtiyaçlarına karşılık vermektir. Bu teşebbüsün; Devletlerin, partilerin, kiliselerin, sendikaların, Birleşmiş Milletler ya da UNESCO gibi uluslararası kuruluşların yerlerini alması söz konusu değildir.

Yeni bilimsel ve teknik devrim döneminde, gelişmiş ülkelerde sosyalizmin ilerlemesi, artık, tarım hâklmiyetinin bulunduğu bir ülke ve dönemde hazırlanmış bir formülden geçmemektedir. Yeni tarihsel blok'un kurulması için en önde gelen ve gelecek için tayin edici olan görev; emek ve kültür güçlerinin birleştirilmesidir.

Yeni tarihsel blokların kurulması, gelişmekteki ülkelerde değişik bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu da onların sınıf yapılarından ileri gelmektedir. Bu sorunun anahtarını elimizde tuttuğumuzu ileri sürmüyoruz (Bu araştırmada ortaya koyduğumuz bütün sorunların karşılıklarına sahip olduğumuzu iddia etmediğimiz gibi), Fakat, bu ülkelerin gelişmelerini XIX. ve XX. yüzyıllarda "batı" ülkelerinin geçtikleri aşamaların bir tekrarı olmaktan başka bir biçimde ele almadan konu üzerinde düşünmek güçleşmektedir. Nitekim, Çin Devrimi de, kapitalist aşamasız tarımcı-feodal bir toplumdan doğrudan doğruya sosyalizme geçmenin mümkün olduğunu göstermiştir. Bugünkü ekonomik ve teknik gecikmelerin, eski tipte bir sanayileşmeden çok yeni bilimsel ve teknik devrime daha kısa bir yoldan geçerek giderilmeleri de ihtimal dışı değildir. Kalkınma kıstaslarının çeşitliliği sorunu bütün düzeylerde kendini göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde -her ülkede olduğu gibi- uluslararası ilişkilerde sınıf savaşı çelişkiler hakkındaki marksist görüşün yerine, bir gelişmede eşitsizlik teorisi koymak söz konusu değildir. Bunları yanyana koymak da söz konusu değildir. Yapılacak, iş bunları bağdaştırmak ve bu gelişme eşitsizliklerinin yeni bilimsel ve teknik devrim döneminde işçi sınıfı ve yeni tarihsel blok için yeni savaş biçimleri gerektirdiklerini göstermektedir.

Teknik, tekniğin içinde düşünülmemiştir. Fakat sınıf savaşının daha genel görünüşü içinde düşünülmüştür; ancak bu sınıf, tekniğe en yüksek görevi verebilmektedir. Yani, Marx'ın herkesten önce görmeyi başardığı görev; emeğin kurtarılması, insanın yabancılaşmasının ortadan kaldırılmasıdır.

Bütün bu kitap boyunca göstermeye çalıştığımız gibi, her ülke için en esaslı sorun, yeni tarihsel blok'a birliğinin bilincine varması ve kaynaşması için yardım etmek-

tir. Çünkü yalnız bu blok geleceğin imkânlarını açacak, tayin edici tarihsel teşebbüsleri harekete getirecek ve değişimi gerçekleştirmek yeteneğinde olan güçleri bir araya toplayacaktır.

Bu son bölümdeki bazı düşünceler, yeni bilimsel ve teknik devrimin her ülkede kurulması mümkün yeni tarihsel blok'un bilincine varılması için gereken teşebbüsü dâvet ettiği bir dönemde, uluslararası düzeydeki sınıflar savaşı yeni şartlarının bu tahlilinin devamının ne olması gerektiğini belirtmektedir.

Söz konusu, sınıflar ve sınıflar savaşını uluslararası çapta ifade eden blokların üstünde bir "süper örgüt" kurma gibi ütopik bir teşebbüs değildir.

Söz konusu, her insanın ve her ulusun geleceğinin müjdesini veren güçlerin işbirliğinin dünya çapında örgütlendirilmesidir. Bu güçler de, her ülkede doğan yeni tarihsel blok ve işçi sınıfıdır.

Bu tarihsel görev; önce Marx'ın, sonra Lenin'in haklı olarak başarılması için komünist partilerine verdikleri görevdir.

Teklif ettiğimiz teşebbüs zorunlu olmuşsa bu, yalnız Sovyet yöneticilerinin ataleti yüzünden görevi yüklenmiş olanların başarısızlıklarını gidermek içindir. Sovyet yöneticilerinin başlıca uğraşı, modası geçmiş sosyalizm modelini zorla kabul ettirmek olmuş, Çin yöneticileri de buna simetrik bir iddia ile ortaya çıkmışlardır.

Sosyalist dünyanın iki büyük gücü, Sovyetler Birliği ve Çin; bugün, öbür komünist partilerine kendilerine özgü sosyalizm modelini zorla kabul ettirdikleri iddiasında olan ekiplerce yönetilmektedir. (Bu iddiayı maskelemek için kullandıkları sözler de yetersizdir). Bu durum, yalnız bu iki gücün trajik bir şekilde karşı karşıya gelmelerine ve hareketin bölünmesine yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyalizmin bütün dünyadaki aydınlığının eksilmesine ve bu iki dogmatizmin ideolojik etkilerini kabul eden komünist partilerinin her ülkede zayıflamasına da yol açmaktadır.

Sosyalizmi, asıl büyük dönemecine götüren de budur.

Söz konusu varolan işçi partilerini değiştirmek ya da

onlarla savaş değil, her ülkede, yeni tarihsel blok'un içindeki hegemonyalarını etkili bir şeklide uygulamaları için gerekli değişimi yapabilmelerine yardım etmektir.

İşçi partilerinin kurmayları, ortak bir teorik düşünceye imkân verecek yeni bir ilişkiler biçimi icat etme gereğinin bilincine özellikle varmadıkları takdirde, yeni tarihsel blok'un tahrik unsurları ve bu yeni teorik düşünceyi isteyen kol ve fikir işçileri, bu düşünceyi mümkün kılacak ve bu kurmayların yenilenmesini hazırlayarak harekete yeniden canlılığını veren araçları bulacaklardır.

Bu görevi yerine getirmek yeni tipte bir eleştiriyi gerektirmektedir: Bugünkü düzeni ya da düzensizliği kabul etmenin imkânsız olduğunu göstermek için bir sistemin iç çelişkilerini ortaya çıkarmak yeterli değildir. Aynı zamanda -ve özellikle- başka bir düzen düşünüp gerçekleştirmenin ve oyunun kurallarını değiştirmenin de mümkün olduğunu göstermek gerektir.

Eleştiri metodundaki bu tersyüz etme, mümkün olan teknik kanıtlarını ön plâna çıkaran büyük bir değişimin sonucudur ve hiç bir zaman bir ütopi kurmaya götürmemektedir. Aksine, Gorz'un dediği gibi, "değişiklik gereğini, mümkün olması ile ispatlamaya" götürmektedir.

Söz konusu işçi sınıfına ve bütünü ile tarihsel blok'a "dışarıdan" bir doktrin getirmek değil -Marx'ın da örneğini vermiş olduğu gibi- bu sınıfın ve bu blokun isteklerinin bilincine varmak ve bugün mümkün olana göre güttüğü hedefi bilince taşımaktır. Bu mümkün olanın farkına varılması için 'fevri' bilincin "İşçi Soruşturması" yolu ile sürekli olarak dinlenmesi ve sorguya çekilmesi gerekmektedir. Marx, 1880'de, bu soruşturmanın ana hatlarını çizmiş, gelişmekteki büyük değişim ve bunun açtığı ufuklar hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştu.

Uluslararası alanda teklif ettiğimiz teşebbüs, ulusal teşebbüsleri dünya çapında koordine etmekten başka bir şey değildir. Ancak, bu mümkün olanın farkına varılmasıyla oyunun kurallarını değiştirme gereğinin bilincine varılabilir; nesnel temellerine dokunmadan sorunları düzene koyacak 'mucizevi' görüşlere inanmamak mümkün olur. Ancak bu yoldan çözümü diğer bütün sorunların çözümlerini

şartlandıran gerçek soruna; bütün gerginlikleri doğuran gelişme düzeyleri farklarına son verme sorununa el atılabilir.

Her ülkede ve dünyada bütün sorunların ana kalıbı olan bu sorunu çözecek güçler vardır.

İlk görev; hedefleri, uzun vâdeli emelleri ve bunların şekillenmemiş felsefesi olan istek ve gereklerine karşılık verecek metodları açık bir biçimde ortaya koymaktır. Marx'ın dediği gibi: "Fikirler, yığınları kavradıkları zaman maddi bir güç olurlar." Gelişmeye ve büyümeye yardım edecek bu güçtür. Her an, bütün bu gerçek güçlere, bu bilgileri, bu sentezleri, geleceğin metodlarını herkesin düşüncesinin canlı unsuru olarak vererek bu büyük değişimin katalizörü olunmalıdır.

XX. yüzyılın sonuna doğru büyük insan kaynaşmalarının mayası olan bu teşebbüs, geleceği sevenler arasında diyalog kurmaya yardımcı olmalıdır.

ARTIK SUSMAK MÜMKÜN DEĞİLDİR.

Paris, Ekim 1969

Bu kitabın baskısı Haziran 1970 de tekmillənmiştir.

Sosyalizmin büyük dönemeci Garaudy

«SOSYALİZMİN BÜYÜK DÖNEMECİ» Fransa'da üç ay önce yayınlandığı zaman büyük gürültüler koparmış ve Sol Cepheyi birbirine katmıştı. Fransız Komünist Partisi'nin yönetici kadrosundaki önde gelen kişilerden sayılan **GARAUDY**, **«Artık Susmak Mümkün Değil»** diyordu. **«SOSYALİZMİN BÜYÜK DÖNEMECİ»** GARAUDY'nin yüksek sesle konuştuğu kitaptır. Fransız Komünist Partisi bu kitabından ötürü GARAUDY'yi **AFOROZ** bile etmiştir. **«SOSYALİZMİN BÜYÜK DÖNEMECİ»** tam metin çeviridir ve bugün dünyanın her yerinde tartışılan bir kitaptır.

10 lira